

Brüssel, 12.10.2021
C(2021) 7301 final

Komisjoni teatis

**Juhenddokument ühenduse tähtsusega loomaliikide range kaitse kohta elupaikade
direktiivi alusel**

Komisjoni teatis

**Juhenddokument ühenduse tähtsusega loomaliikide range kaitse kohta elupaikade
direktiivi alusel**

**Juhenddokument ühenduse tähtsusega
loomaliikide
range kaitse kohta
elupaikade direktiivi alusel**

SISUKORD

EESSÕNA	4
1. TAUST	6
2. ARTIKKEL 12.....	8
2.1 Üldised õiguslikud kaalutlused	8
2.2 Range kaitse süsteemi jaoks vajalikud meetmed	11
2.2.1 Range kaitse süsteemi loomise ja tulemusliku rakendamise meetmed	11
2.2.2 Soodsa kaitsestaatuse tagamise meetmed	13
2.2.3 Artiklis 12 kirjeldatud olukordadega seotud meetmed	15
2.2.4 Artikli 12 lõike 1 punktide a–d ja lõike 4 sättes seoses pideva tegevusega	18
2.3 Artikli 12 kohased erikaitsetsätted	24
2.3.1 IV lisa punktis a loetletud liikide isendite tahtlik püüdmine või tapmine	24
2.3.2 IV lisa punktis a loetletud liikide tahtlik häirimine, eriti paljunemise, järglaste kasvatamise, talvitumise ja rände ajal	26
2.3.3 Munade tahtlik hävitamine või loodusest võtmine	29
2.3.4 Paljunemis- või puhkepaikade kahjustamine või hävitamine.....	29.
2.3.5 Loodusest võetud isendite pidamine, vedamine ja müümine või vahetamine ning müügiks või vahetamiseks pakkumine.....	40
2.3.6 IV lisa punktis a loetletud liikide juhusliku püüdmise ja tapmise jälgimise süsteem	40
3. ARTIKKEL 16.....	44
3.1 Üldised õiguslikud kaalutlused	45
3.1.1 Kohustus tagada artikli 16 täielik, selge ja täpne ülevõtmine	45
3.1.2 Erandite asjakohane üldine kohaldamine.....	46.
3.2 Hoolikalt kontrollitud eranditegemissüsteem: kolm kontrolli	48
3.2.1 Ühe järgmise põhjuse tõendamise: artikli 16 lõike 1 punktid a–e (kontroll 1)	50.
3.2.2 Rahuldava alternatiivse lahenduse puudumine (kontroll 2) ..	61.
3.2.3. Erandi mõju kaitsestaatusele (kontroll 3)	64.
3.3 Lisakaalutlused.....	67.
3.3.1 Liigipõhiste tegevuskavade roll	68.
3.3.2 Kavade/projektide mõju ja liikide kaitsega seotud mõju hindamine.....	69
3.3.3 Asendusmeetmete roll	70
3.3.4 Mitut liiki hõlmavad erandid	71
3.3.5 „Ajutine iseloom“: arendatavate alade asustamine	

IV lisa loetletud liikide poolt	71
3.4 Erandite seire ja nendega seotud aruandlus	73
3.4.1. Erandite mõju seire	73
3.4.2. Artikli 16 lõigetes 2 ja 3 sätestatud aruandekohustused	74
I lisa. Viited kohtuasjadele	76
II lisa. II, IV ja V lisaga hõlmatud liikide loetelu	78
III lisa. Elupaikade direktiivi artikli 12 rakendamine – hundi näide	91

Miks on loomaliikide range kaitse kohta vaja ajakohastatud juhenddokumenti?

Esimene juhenddokument elupaikade direktiivi¹ kohase ühenduse tähtsusega loomaliikide range kaitse kohta avaldati 2007. aastal. Selle eesmärk oli aidata paremini aru saada liikide kaitset käsitlevatest õigusnormidest ja kasutatud terminitest.

ELi loodusdirektiivide toimivuse kontrolli (2014–2016) alusel võttis Euroopa Komisjon vastu *loodust, rahvast ja majandust käsitleva tegevuskava*,² et toetada nende direktiivide paremat, nutikamat ja kulutõhusamat rakendamist. Tegevuskava 1. meetmena nähti ette selle juhenddokumendi ajakohastamine. Seda peeti vajalikuks tulenevalt Euroopa Liidu Kohtu viimastest otsustest ja selleks, et tagada parem kooskõla laiemate sotsiaal-majanduslike eesmärkidega.

Käesolevad suunised on selle läbivaatamise tulemus. Siin on arvesse võetud praktilisi kogemusi, mis on aastate jooksul saadud elupaikade direktiivi liigikaitsetsätete rakendamisel alates suuniste esimese versiooni avaldamisest.

Juhenddokumendi eesmärk

Dokumendis keskendutakse elupaikade direktiivi artiklitest 12 ja 16 tulenevatele kohustustele. Nende artiklitega on kindlaks määratud direktiivi IV lisa punktis a loetletud loomaliikide range kaitse süsteem ja tingimused, mille korral on lubatud erandid kõnealustest sätetest. Dokument põhineb peamiselt Euroopa Liidu Kohtu asjakohastel otsustel ja näidetel eri liikmesriikides kasutusel olevate liigikaitse süsteemide kohta.

Juhend on mõeldud riiklikele, piirkondlikele ja kohalikele ametiasutustele, looduskaitseasutustele ja muudele elupaikade direktiivi rakendamise eest vastutavatele või sellega seotud organisatsioonidele ning sidusrühmadele. Eesmärk on aidata neil välja töötada tulemuslikud ja pragmaatilised viisid õigusnormide kohaldamiseks, järgides täielikult õigusraamistikku. Käesoleva dokumendi kavandite koostamisel on konsulteeritud liikmesriikide ja peamiste sidusrühmadega ning nende märkusi on arvesse võetud.

Juhenddokumendi piirangud

Käesolevas juhendis on esitatud komisjoni arusaam direktiivi asjakohastest sätetest, kuid see dokument ei ole õigusakt: sellega ei kehtestata uusi õigusnorme, vaid antakse juhiseid olemasolevate õigusnormide kohaldamise kohta. Liidu õiguse siduva tõlgendamise pädevus on ainult Euroopa Liidu Kohtul.

Edaspidi ajakohastatakse neid suuniseid regulaarselt ja nende tõlgendamisel tuleb arvesse võtta selles valdkonnas lisanduvaid kohtulahendeid ning liikmesriikides artiklite 12 ja 16 rakendamisel saadud kogemusi.

1 Nõukogu 21. mai 1992. aasta direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.7.1992, lk 7).

2 Täpsemalt: http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/fitness_check/action_plan/index_en.htm.

Dokumendi ülesehitus

Dokumendis on kolm peatükki. Peatükis 1 vaadeldakse, kuhu liikide kaitse paigutub elupaikade direktiivi üldises süsteemis. Peatükis 2 käsitletakse põhjalikumalt selle direktiivi artikli 12 asjakohaseid sätteid. Peatükis 3 selgitatakse, missuguseid erandeid saab teha artikli 16 alusel.

Analüüside peamised järeldused on (kaldkirjas) kokku võetud iga osa alguses. Kõigi tsiteeritud kohtuasjade täielikud viited on esitatud I lisas. II lisas on liigikaitsetsätete kohaldamisalasse kuuluvate loomaliikide loetelu. III lisas on huntide näitel kirjeldatud, kuidas käesolevat juhenddokumenti saab kasutada.

1. TAUST

1.1 Liikide kaitsmine vastavalt direktiivile 92/43/EMÜ

(1-1) Artikli 2 lõikes 1 on esitatud elupaikade direktiivi üldeesmärk, milleks on „looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmisega kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele liikmesriikide Euroopa territooriumil, kus kohaldatakse asutamislepingut“.

Artikli 2 lõike 2 kohaselt on direktiivi kohaselt võetavad meetmed „kavandatud ühenduse tähtsusega looduslike elupaikade ning looduslike looma- ja taimeliikide soodsa kaitsestaatus säilitamiseks või taastamiseks“. Nende meetmete puhul võetakse artikli 2 lõike 3 kohaselt „arvesse majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurilisi vajadusi ning piirkondlikke ja kohalikke iseärasusi“³.

Seetõttu on elupaikade direktiivi peamine eesmärk kõigi ühenduse tähtsusega looduslike elupaikade ja liikide soodsa kaitsestaatus säilitamine või taastamine. Direktiivi artikli 1 punktis i on määratletud mõiste „soodne kaitsestaatus“ liikidega seoses⁴.

(1-2) Selle eesmärgi saavutamiseks on direktiivis kaks peamist sätete kogumit. Esimene on seotud looduslike elupaikade ja liikide elupaikade kaitsega (artiklid 3–11) ning teine liikide kaitsega (artiklid 12–16).

(1-3) Liikide kaitset käsitlevaid sätteid (artiklid 12–16) kohaldatakse liikide kogu loodusliku levila suhtes nii liikmesriikide Natura 2000 aladel kui ka neist väljaspool. Need sätted täiendavad Natura 2000 alasid reguleerivaid sätteid, milles keskendutakse looduslike elupaikade ja direktiivi II lisas loetletud kaitsealuste liikide elupaikade põhialade kaitsele.

(1-4) Direktiiv on siduv saavutatava tulemuse osas, kuid jätab selle tulemuse saavutamise vormi ja meetodite valiku liikmesriikide otsustada. Väljakujunenud kohtupraktikast tuleneb, et ülevõtmine siseriiklikku õigusesse peab olema selge, ülevõetava sätte sisule vastav ja täpne ning vaieldamatu siduva jõuga (vt Euroopa Liidu Kohtu otsused järgmistes kohtuasjades: C-363/85, C-361/88, C-159/99 punkt 32, C-415/01 punkt 21, C-58/02, C-6/04 punktid 21, 25 ja 26 ning C-508/04 punkt 80).

(1-5) Direktiivi tõlgendamisel ja kohaldamisel tuleb arvesse võtta ka Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELi toimimise leping) artikliga 191 ettenähtud **ettevaatuspõhimõtet**, mille eesmärk on tagada keskkonna parem kaitsmine, tehes riski korral ennetavaid otsuseid.

(1-6) Samuti on oluline esile tuua, et direktiivi liigikaitsestetete rakendamisele tuleb **läheneda liikide kaupa**. Seepärast peaksid liikmesriigid oma rakendusmeetmete kaalumisel alati silmas pidama kavandatud eesmärki, asjaomaseid liike ja iga juhtumi asjaolusid.

3 Artikli 2 lõike 3 sisu väljendavad näiteks artikli 16 sätted, millega võimaldatakse teha rangest liigikaitsekorrast erandeid muu hulgas üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvatel põhjustel, sealhulgas sotsiaalsed ja majanduslikud põhjused. Siiski ei ole artikli 2 lõige 3 täiendavaks õiguslikuks aluseks direktiivi kohustuslikest sätetest erandite tegemisel. Natura 2000 alade valimise kohta artikli 4 lõike 1 alusel vt Euroopa Kohtu 7. novembri 2000. aasta otsus kohtuasjas C-371/98, First Cooperate Shipping, punkt 25, ECLI:EU:C:2000:600.

4 Vt ka „Reporting under Article 17 of the Habitats Directive – Explanatory Notes and Guidelines for the period 2013–2018“ („Aruandlus elupaikade direktiivi artikli 17 alusel. Selgitavad märkused ja suunised aastateks 2013–2018“) lk 7 aadressil https://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17.

(1-7) Neid paindlikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtteid ei tohi valesti tõlgendada. Need ei vähenda liikmesriikide kohustust tegutseda tulemuslikult, vaid annavad ametiasutustele piisavalt tegutsemisruumi oma rakendamisviisi kohandamisel konkreetsete asjaoludega (võttes arvesse nii kaitsestaatust kui ka sotsiaalseid, majanduslikke ja kultuurilisi aspekte).

(1-8) Vastavalt Euroopa Kohtu otsusele „moodustavad elupaikade direktiivi artiklid 12, 13 ja 16 sidusa sätete kogumi, mille eesmärk on asjaomaste liikide populatsioonide kaitse tagamine nii, et igasugune erand, mis ei ole nimetatud direktiiviga kooskõlas, rikub nii selle artiklites 12 ja 13 sätestatud keelde kui ka reeglit, mille kohaselt erandeid võib teha kooskõlas sama direktiivi artikliga 16”⁵. Peale selle on Euroopa Kohus täpsustanud, et „direktiivi artiklid 12–14 ning artikli 15 punktid a ja b moodustavad sidusa sätete kogumi, mis kohustavad liikmesriike kehtestama vastavate looma- ja taimeliikide kaitseks range kaitsekorra”⁶. Nende õigusnormide rakendamisel kasutatavast lähenemisviisist olenemata tuleb neis järgida direktiivi üldeesmärki, milleks on bioloogilise mitmekesisuse tagamine ning ühenduse tähtsusega looduslike elupaikade ja liikide soodsa staatuse säilitamine või taastamine.

Liigi ja elupaiga loodusliku levila dünaamilisuse põhimõte

(1-9) Looduslik levila kirjeldab üldjoontes ruumilisi piire, kus elupaik või liik esineb. See ei vasta täpselt paikkondadele (tegelikult hõivatud ala) või territooriumile, kus elupaik, liik või alamliik püsivalt esineb. Sellised tegelikud paikkonnad või territooriumid võivad looduslikus levilas paikneda ebaühtlaselt või üksteisest eraldatuna (st elupaigad ja liigid ei pruugi olla ühtlaselt jaotunud). Kui need on eraldatud looduslikel põhjustel (st on tingitud ökoloogilistest teguritest), siis ei tohi eraldatud paikkondi pidada ühtseks looduslikuks levilaks. Näiteks alpiliikide puhul võivad levilaks olla Alpid ja Püreneed, mitte aga nende vahelised tasandikud. Samas hõlmab looduslik levila alasid, mida pidevalt ei kasutata: näiteks rändliigi levilaks on kõik maa- või veealad, kus rändliik elab, ajutiselt viibib, mida ületab või millest mis tahes ajal tavapärase rände käigus üle lendab⁷.

(1-10) Looduslik levila ei ole staatiline, vaid on dünaamiline: see võib väheneda ja laieneda. Looduslik levila võib olla elupaiga või liigi olukorra hindamise üks aspekte. Kui loodusliku levila suurus ei ole piisav, et võimaldada konkreetse elupaiga või liigi pikaajalist säilimist, siis palutakse liikmesriikidel määrata sellise levila jaoks kindlaks soodsaid tingimusi võimaldav normsuurus ja pingutada selle saavutamise nimel (näiteks soodustades praeguse levila laienemist).

(1-11) Kui liik või elupaik levib iseseisvalt uuele alale või territooriumile või kui liik on oma endisesse looduslikku levilasse taasasustatud (elupaikade direktiivi artikli 22 nõudeid järgides), siis tuleb seda territooriumi pidada loodusliku levila osaks. Samuti võivad elupaigaalade taastamine, taasloomine või säilitamine ning teatavad põllumajandus- ja metsandustavad aidata kaasa elupaiga või liigi loodusliku levila laienemisele. Kuid selliseid loomaliigi isendeid või metsikuid populatsioone, kelle on inimesed tahtlikult või juhuslikult asustanud kohtadesse, kus neid ei ole kunagi looduslikult olnud või kuhu nad ei oleks lähitulevikus looduslikult levinud, tuleb pidada väljaspool nende looduslikku levilat asuvateks, mistõttu need ei kuulu kõnealuse direktiivi kohaldamisalasse.

5 20. oktoobri 2005. aasta otsus kohtuasjas C-6/04, komisjon vs. Ühendkuningriik, ECLI:EU:C:2005:626, punkt 112 ja 10. jaanuari 2006. aasta otsus kohtuasjas C-98/03, komisjon vs. Saksamaa, ECLI:EU:C:2006:3, punkt 66.

6 10. mai 2007. aasta otsus kohtuasjas C-508/04, komisjon vs. Austria Vabariik, ECLI:EU:C:2007:274, punkt 109.

7 Vt ka Bonni konventsiooni artikkel 1.

2. ARTIKKEL 12

Artikli 12 tekst

Artikkel 12

1. Liikmesriigid võtavad vajalikke meetmeid, et kehtestada IV lisa punktis a loetletud loomaliikide range kaitse süsteem nende looduslikul levilal, keelates:

- a) kõik nende liikide isendite looduses tahtliku püüdmise või tapmise viisid;
- b) nende liikide tahtliku häirimise, eelkõige nende paljunemise, järglaste kasvatamise, talvitumise ja rände ajal;
- c) munade tahtliku hävitamise või loodusest võtmise;
- d) paljunemis- või puhkepaikade kahjustamise või hävitamise.

2. Liikmesriigid keelavad nende liikide loodusest võetud isendite pidamise, vedamise ja müümise või vahetamise ja müügiks pakkumise, välja arvatud juhul, kui need liigid on loodusest seaduslikult võetud enne käesoleva direktiivi rakendamist.

3. Lõike 1 punktides a ja b ning lõikes 2 nimetatud keeldu kohaldatakse kõikide nende loomade eluetappide suhtes, kelle suhtes käesolevat artiklit kohaldatakse.

4. Liikmesriigid kehtestavad süsteemi IV lisa punktis a loetletud loomaliikide juhusliku püüdmise ja tapmise jälgimiseks. Kogutud teabe alusel teevad liikmesriigid täiendavat uurimistööd ja võtavad täiendavaid kaitsemeetmeid, millega tagatakse, et juhuslik püüdmine või tapmine ei avaldaks asjaomasele liigile olulist negatiivset mõju.

(2-1) Artiklis 12 käsitletakse IV lisa punktis a loetletud liikide kaitset. Kui välja arvata lõike 1 punkt d, on artikli 12 eesmärk tegeleda mitte niivõrd nende liikide elupaikadega kui ELi kogu looduslikus levilas esinevate otseste ohtudega.

(2-2) IV lisa punkt a hõlmab paljusid liike alates suurtest laia levilaga selgroogsetest kuni väikeste selgrootuteni, kellel on väga väike kodupiirkond. Mõned liigid on loetletud ka II lisas ja on seega hõlmatud ka meetmetega, mille eesmärk on kaitsta nende elupaiku erikaitsealadel (artiklid 3–10). Kuid nende liikide jaoks, mis on loetletud üksnes IV lisa punktis a, on direktiivi artikliga 2 ettenähtud kaitse-eesmärgi saavutamise sätted esitatud artiklis 12 (loomaliigid) või artiklis 13 (taimeliigid).

(2-3) Enne artikli 12 sätete üksikasjalikku käsitlemist tasub meelde tuletada mõned üldised õiguslikud kaalutlused, mille Euroopa Liidu Kohus on välja töötanud.

2.1. Üldised õiguslikud kaalutlused

Artikkel 12 tuleb siseriiklikku õigusesse üle võtta tervikuna, selge ja täpsena. Siseriiklikud õigusnormid peavad olema piisavalt konkreetseid, et vastata direktiivi nõuetele.

(2-4) **Elupaikade direktiivi artikli 12 tulemuslikuks rakendamiseks on vaja, et liikmesriigid võtaksid selle üle tervikuna, selge ja täpsena.** Väljakujunenud

kohtupraktika kohaselt „tuleb õiguskindluse nõuete täitmiseks direktiivide sätteid rakendada vaieldamatu siduva jõuga ning vajaliku konkreetsuse, täpsuse ja selgusega”⁸.

(2-5) Vastavalt Euroopa Kohtu otsusele „võib direktiivi siseriiklikku õigusesse ülevõtmine, kui selleks ei ole tingimata vaja formaalset ja sõnasõnalist direktiivi sisu kordamist otseses ja konkreetses õigusnormis, sõltuvalt sisust piirduda üldise õigusliku raamistikuga tingimusel, et see tagab tõhusalt direktiivi täieliku kohaldamise piisavalt selgelt ja täpselt”⁹. Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt peab õiguskindluse nõude täitmiseks õiguslik olukord olema selge ja täpne, võimaldades isikutel oma õigused täielikult välja selgitada ja vajaduse korral neid liikmesriigi kohtus kaitsta¹⁰.

Sõltuvalt piirangu tüübist võidakse õigusaktides piiranguid kehtestada erineval kujul. Olenemata sellest, millist võimalust selleks kasutatakse, peab piirang olema piisavalt selge, täpne ja range. Näiteks on leitud, et pestitsiidide kasutamise keelamine, kui see võib tõenäoliselt suurel määral kahjustada looduse tasakaalu, ei väljenda piisavalt selgel, täpsel ja rangel viisil, et kaitse all olevate loomade paljunemis- või puhkepaiku on keelatud kahjustada, nagu on ette nähtud artikli 12 lõike 1 punktiga d¹¹.

(2-6) Kõigis õigusnormides, millega kehtestatakse range kaitse raamistik, tuleb konkreetselt arvesse võtta IV lisas nimetatud liike ja järgida kõiki artikli 12 nõudeid. Euroopa Kohus¹² tõstis selle olulisust esile kohtuasjas *Caretta caretta* (merikilpkonn). Kui kohus palus Kreeka valitsusel kindlaks teha nende õigussüsteemis kehtivad õigusnormid, mida nad arvasid vastavat artikli 12 nõuetele, siis „esitas Kreeka valitsus üksnes rea õigus- ja haldusnorme, viitamata ühelegi konkreetsele sättele, mis võiks nendele nõuetele vastata”.

Artikli 12 eripära arvesse võttes otsustas kohus, et üldist laadi õigus- või haldusnormid (näiteks üksnes artikli 12 sõnastuse kordamine liikmesriigi õigusaktis) ei vasta alati liikide kaitse nõuetele ega taga artikli 12 tulemuslikku rakendamist. Artikli 12 formaalne ülevõtmine siseriiklikesse õigusaktidesse ei ole iseenesest piisav selle tulemuslikkuse tagamiseks. Seda tuleb veel täiendada rakendussätetega, et tagada range kaitse, mis põhineb IV lisas loetletud liikide või liigirühmade eripäral ning konkreetsetel probleemidel ja ohtudel.

(2-7) Direktiivi ülevõtmisel peavad liikmesriigid järgima direktiivis kasutatud mõistete ja põhimõtete tähendust, et tagada direktiivi ühetaoline tõlgendamine ja kohaldamine¹³. See tähendab ka seda, et liikmesriigi õigusesse ülevõtmise meetmed peavad tagama direktiivi täieliku kohaldamise, nii et ei muudeta selle tingimusi, ei kohaldata selle sätteid valikuliselt ega lisata direktiivis sätestamata lisatingimusi või erandeid¹⁴.

8 Vt eelkõige 20. oktoobri 2005. aasta otsus kohtuasjas C-6/04, komisjon vs. Ühendkuningriik, punkt 27, samuti järgmised: 30. mai 1991. aasta otsus kohtuasjas C-57/89, komisjon vs. Saksamaa, ECLI:EU:C:1991:89, punktid 18 ja 24; 19. septembri 1996. aasta otsus kohtuasjas C-236/95, komisjon vs. Kreeka, ECLI:EU:C:1996:341, punkt 13; 19. mai 1999. aasta otsus kohtuasjas C-225/97, komisjon vs. Prantsusmaa, ECLI:EU:C:1999:252, punkt 37; 10. mai 2001. aasta otsus kohtuasjas C-144/99, komisjon vs. Madalmaad, ECLI:EU:C:2001:257, punkt 21; 17. mai 2001. aasta otsus kohtuasjas C-159/99, komisjon vs. Itaalia, ECLI:EU:C:2001:278, punkt 32.

9 Näiteks otsus kohtuasjas C-6/04, komisjon vs. Ühendkuningriik, punkt 21.

10 Vt selle kohta otsus kohtuasjas 29/84, komisjon vs. Saksamaa, ECLI:EU:C:1985:229, punkt 23; kohtuasjas 363/85, komisjon vs. Itaalia, ECLI:EU:C:1987:196, punkt 7 ja kohtuasjas C-57/89, komisjon vs. Saksamaa, ECLI:EU:C:1991:225, punkt 18.

11 Otsus kohtuasjas C-98/03, komisjon vs. Saksamaa, punktid 67–68.

12 Vt 30. jaanuari 2002. aasta otsus kohtuasjas C-103/00, komisjon vs. Kreeka, ECLI:EU:C:2002:60, punkt 29.

13 Näiteks 28. märtsi 1990. aasta kohtuotsus, kriminaalmenetlus G. Vessoso ja G. Zanetti suhtes, liidetud kohtuasjad C-206 ja C-207/88, ECLI:EU:C:1990:145.

14 13. veebruari 2003. aasta otsus kohtuasjas C-75/01, komisjon vs. Luksemburg, ECLI:EU:C:2003:95, punkt 28.

Nagu Euroopa Kohus on märkinud, „on ülevõtmise täpsus erakordselt oluline käesolevale juhule sarnasel juhul, kus ühise pärandi haldamine on liikmesriikide territooriumil usaldatud liikmesriikidele ... Sellest tulenevalt peavad liikmesriigid elupaikade direktiivi raames, mis sätestab keerulised ja tehnilised eeskirjad keskkonnaõiguse valdkonnas, tagama selle, et nende nimetatud direktiivi ülevõttev õigusakt oleks selge ja täpne“¹⁵.

Näiteks artikli 12 lõike 1 punkti d selline ülevõtmine, millega keelatakse üksnes „selgelt märgatavate“ või „hästi äratuntavate ja sellisena kindlaks tehtud“ paljunemis- või puhkepaikade kahjustamine või hävitamine või üksnes tahtlik paljunemis- või puhkepaikade kahjustamine või hävitamine¹⁶, loetakse artikli 12 lõike 1 punkti d sisu muutvaks ja selle kohaldamisala piiravaks. Selle sättega kohustatakse liikmesriike keelama *mis tahes* paljunemis- ja puhkepaikade hävitamist olenemata sellest, kas seda tehakse tahtlikult, või sellest, kas need on hästi teada. Samuti välistab see säte seaduslikule tegevusele erandi tegemise artikli 12 lõike 1 punktis d sätestatud keelust. Seega on sellist laadi ülevõtmine vastuolus artikli 12 lõike 1 punktiga d, sest see ei keela *mis tahes* paljunemis- ja puhkepaikade tahtlikku või tahtmatut hävitamist.

(2-8) Samuti „ei saa lihtsat halduspraktikat, mida ametiasutused võivad nende olemuse tõttu oma suva järgi muuta, pidada selle kohustuse nõuetekohaseks täitmiseks, mis lasub liikmesriigil, kellele direktiiv on adresseeritud vastavalt aluslepingu artiklile 189“¹⁷. Seda otsust täiendas veel üks Euroopa Kohtu otsus¹⁸. Üksnes liikmesriigi kohtupraktikat ei saa pidada direktiivi täieliku ülevõtmise kohustuse nõuetekohaseks täitmiseks, kui ei ole konkreetset õigusnormi. Samas „võib kohustuste rikkumine tuleneda ühenduse õigust rikkuvast halduspraktikast isegi siis, kui kohaldatav siseriiklik õigus on iseenesest selle õigusega kooskõlas“¹⁹.

1 – Euroopa Liidu Kohtu lahend. *Caretta caretta* (merikilpkonna) kohtuasi Zakynthosel

Caretta caretta (komisjon vs. Kreeka, kohtuasi C-103/00) juhtumi korral tehti esimene otsus elupaikade direktiivi artikli 12 kohaldamise kohta konkreetse liigi suhtes. Enne seda kohtuotsust ei olnud Euroopa Kohus selle artikli kohaldamist ja kohaldamisala kunagi tõlgendanud.

Merikilpkonn (*Caretta caretta*) kuulub elupaikade direktiivi II ja IV lisa loeteludesse ühenduse tähtsusega liigina, mis vajab ranget kaitset. Laganase laht Zakynthose saarel on selle kilpkonna kõige olulisem paljunemispai Vahemeres ning ühtlasi on see ka Natura 2000 ala.

1998. aastal tõid mitu valitsusvälist organisatsiooni esile arvukalt probleeme, mis selle liigiga on Zakynthosel seotud. Siia kuuluvad saare randade ja ümbritseva mere kontrollimatu kasutamine turismiga seotud tegevuseks, ebaseaduslike hoonete ehitamine, rannas mopeedidega sõitmine ja muu tegevus, millel võivad kilpkonnade jaoks olla negatiivsed tagajärjed.

Euroopa Komisjon küsis Kreeka ametiasutustelt teavet kõnealuse saare liikide kaitseks võetud meetmete kohta. Saadud teabe ja komisjoni ametnike kontrollkäikude tulemuste põhjal algatati ELi toimimise lepingu artikli 258 alusel rikkumismenetlus, sest Kreeka ei olnud täitnud elupaikade direktiivi artikli 12 lõike 1 punktide b ja d tulenevaid kohustusi. Kohtueelse menetluse käigus väitsid Kreeka ametiasutused, et kõik asjakohased meetmed kilpkonna kaitse tagamiseks on võetud või on vastuvõtmise ja rakendamise etapis.

Pärast seda, kui komisjon oli 1999. aastal olukorra hinnangut ajakohastanud, leiti, et meetmed on endiselt ebapiisavad ning asi anti Euroopa Kohtusse. Täpsemalt väitis komisjon, et Kreeka rikkus

15 Vt näiteks otsus kohtuasjas C-6/04, komisjon vs. Ühendkuningriik, punktid 25–26 ja kohtuasjas C-98/03, komisjon vs. Saksamaa, punktid 59–60.

16 Vt ka otsus kohtuasjas C-6/04, komisjon vs. Ühendkuningriik, punkt 79.

17 Näiteks 23. veebruari 1988. aasta otsus kohtuasjas C-429/85, komisjon vs. Itaalia, ECLI:EU:C:1988:83, punkt 12; 11. novembri 1999. aasta otsus kohtuasjas C-315/98, komisjon vs. Itaalia, ECLI:EU:C:1999:551, punkt 10; 13. veebruari 2003. aasta otsus kohtuasjas C-75/01, komisjon vs. Luksemburg, ECLI:EU:C:2003:95, punkt 28.

18 Otsus kohtuasjas 508/04, komisjon vs. Austria, punkt 80; 15. märtsi 2012. aasta otsus kohtuasjas 46/11, komisjon vs. Poola, ECLI:EU:C:2012:146, punkt 28.

19 14. juuni 2007. aasta otsus kohtuasjas 342/05, komisjon vs. Soome, EU:C:2007:341, punkt 22.

elupaikade direktiivi artikli 12 lõike 1 punkte b ja d esiteks sellega, et ei võtnud vastu õigusraamistikku merikilpkonna (*Caretta caretta*) range kaitse tagamiseks mis tahes tahtliku häirimise eest tema sigimisperioodil ja tema paljunemispaiikade kahjustamise või hävitamise eest, ning teiseks sellega, et kohapeal ei võetud konkreetseid ja tõhusaid meetmeid selliste probleemide vältimiseks.

30. jaanuaril 2002 nõustus kohus komisjoni argumentidega ja mõistis Kreeka süüdi selles, et ta ei ole kehtestanud ja rakendanud Zakynthose merikilpkonna (*Caretta caretta*) range kaitse tõhusat süsteemi. Eelkõige ei olnud Kreeka ametiasutused võtnud vajalikke meetmeid, et vältida liigi häirimist selle sigimisperioodil ja tegevust, mis võib põhjustada selle paljunemispaiikade kahjustamist või hävitamist.

Pärast teist otsust loodi uus haldusnõukogu pesitsusrandade järelevalveks ja koostööks kohalike ametiasutustega (noomid, omavalitsusüksused, politsei, sadamavaldaja, maa-amet). Tegevusjuhendile kirjutasid alla ka valitsusvälised organisatsioonid, ettevõtjad ja maaomanikud. Pärast liigi kaitseks kasutusele võetud uute meetmete hindamist leidis komisjon, et Kreeka on Euroopa Kohtu otsuse täitnud, ning otsustas 27. juunil 2007 menetluse lõpetada.

2.2. Range kaitse süsteemi jaoks vajalikud meetmed

(2-9) Elupaikade direktiivi artikli 12 lõige 1 kohustab liikmesriike võtma „vajalikke meetmeid, et kehtestada IV lisas loetletud loomaliikide range kaitse süsteem nende looduslikul levilal“. See tõstatab palju küsimusi teatavate kasutusel olevate mõistete määratlemisel. Kuigi keelud on selgelt ette nähtud, ei ole direktiivis näiteks üksikasjalikult määratletud, mida mõeldakse „vajalike“ meetmete või range kaitse „süsteemi“ all.

(2-10) Seetõttu on oluline meelde tuletada, et artikli 12 lõike 1 punktide a–d tõlgendamisel ja rakendamisel tuleb arvesse võtta direktiivi eesmärki, mis on esitatud artiklis 2. Seega võimaldab direktiiv liikmesriikidele teatavat paindlikkust IV lisas loetletud liikide range kaitse „süsteemi“ loomisel. Kuid selle kaalutusõiguse kasutamisel tuleb järgida asjakohaseid piiranguid ja allnimetatud miinimumnõudeid.

2.2.1. Range kaitse süsteemi loomise ja tulemusliku rakendamise meetmed

Artikli 12 täielikuks ja tulemuslikuks kohaldamiseks on vaja: 1) luua range kaitse süsteemi jaoks ühtne õigusraamistik, 2) välja töötada konkreetset meetmeid selle järgimise tõhusaks tagamiseks kohapeal ning 3) võtta kogumina kasutusele sidusad ja koordineeritud ennetusmeetmed.

(2-11) **Artikli 12 täielikuks ja tulemuslikuks kohaldamiseks** on ühelt poolt **vaja luua ühtne õigusraamistik**, st kehtestada konkreetset õigusnormid või haldusmeetmed, et tulemuslikult keelata artiklis 12 osutatud tegevused, ning teiselt poolt **võtta kasutusele konkreetset meetmeid nende sätete täitmise tagamiseks** kohapeal, et kaitsta IV lisas loetletud liike. Sellised kahekordsed kaitsemeetmed on artikli 12 kohaldamisel väga olulised.

Euroopa Kohus on seda lähenemisviisi kinnitanud kohtuasjades C-103/00 (*Caretta caretta* kaitse kohta Zakynthosel²⁰), C-518/04 (*Vipera schweizeri* kaitse kohta Milosel²¹), C-183/05 (mitme IV lisas nimetatud liigi kaitse kohta Iirimaa²²), C-383/09 (*Cricetus*

20 Kohtuasi C-103/00, Komisjon vs. Kreeka. Vt ka 17. jaanuari 1991. aasta otsus kohtuasjas C-157/89, komisjon vs. Itaalia, ECLI:EU:C:1991:22, punkt 14, mis käsitleb linnudirektiivi 2009/147/EÜ artiklit 7.

21 16. märtsi 2006. aasta otsus kohtuasjas C-518/04, komisjon vs. Kreeka, ECLI:EU:C:2006:183.

22 11. jaanuari 2007. aasta otsus kohtuasjas C-183/05, komisjon vs. Iirimaa, ECLI:EU:C:2007:14.

cricetus'e kaitse kohta Prantsusmaal²³) ja C-504/14 (*Caretta caretta* kaitse kohta Kyparissía piirkonnas²⁴).

(2-12) Seega kohustatakse artikli 12 lõikega 1 nii kehtestama *kui ka* rakendama selles loetletud tegevuste keelamiseks range kaitse süsteemi. Seepärast nõuab IV lisa loetletud liikide range kaitse piisav süsteem ka **ühtsete ja koordineeritud ennetusmeetmete kogumit**. Vajaduse korral tuleks seda kasutada ka piiriüleseks koordineerimiseks, kui naaberliikmesriikides on sama kaitsealuste liikide populatsioon.

Harilikku hamstrit (*Cricetus cricetus*) käsitletud kohtuasjas C-383/09 sedastas kohus, et artikli 12 lõike 1 punkti d ülevõtmiseks tuleb peale tervikliku õigusraamistiku vastuvõtmise rakendada konkreetseid ja spetsiifilisi kaitsemeetmeid ning võtta omavahel seostatud ja kooskõlastatud ennetavaid meetmeid²⁵ (vt ka kohtuasi C-518/04²⁶ ja kohtuasi C-183/05²⁷). Selline range kaitse süsteem peab seega aitama tõhusalt vältida elupaikade direktiivi IV lisa punktis a loetletud loomaliikide paljunemis- või puhkepaikade kahjustamist või hävitamist (vt kohtuasi C-103/00²⁸).

Kohtuasjas *Skydda Skogen* (C-473/19 ja C-474/19) kinnitas Euroopa Kohus, et elupaikade direktiivi eesmärkide saavutamiseks on tegelikult oluline, et pädevad asutused saaksid ennetada tegevusi, mis on selle direktiiviga kaitstud liikidele kahjulikud, olenemata sellest, kas kõnealuse tegevuse eesmärk on või ei ole nende liikide isendite tapmine või häirimine²⁹.

(2-13) See tuleneb otseselt mõistest „range kaitse süsteem“ ning arvesse on võetud ka vajadust teha kindlaks seos kasutusele võetud meetmete ning artikli 12 ja direktiivi eesmärkide vahel üldiselt. **Need meetmed peavad aitama kaasa liigi pikaajalisele säilimisele või populatsiooni taastamisele tema elupaigas ning nende täitmise tagamine peab olema tõhus.**

Seda tõlgendust kinnitavad direktiivi põhjendused 3³⁰ ja 15³¹, mis osutavad inimtegevuse soodustamisele ja kaitsekorraldusmeetmetele, mida on vaja liikide soodsa kaitsestaatus säilitamiseks või taastamiseks. Põhjendustel ei ole siduvat õiguslikku toimet ja need ei saa kunagi olla ülimuslikud direktiivi regulatiivosa suhtes, kuid need näitavad selgelt seadusandja kavatsust. Seetõttu ei kasuta küll kohus preambulit kohtuotsuse otseseks põhjendamiseks, kuid see on sageli abiks teisese õiguse sisuliste sätete tõlgendamisel³².

(2-14) Vajadus konkreetsete, ühtsete ja koordineeritud ennetusmeetmete järele IV lisa loetletud liikide range kaitse nõude rakendamiseks ei eelda tingimata, et liikmesriigi tasandil luuakse uusi struktuure või kehtestatakse lubade andmise kord. Näiteks projektide puhul, mis võivad kahjustada IV lisa loetletud liike, võivad liikmesriigid artikli 12 nõuete täitmiseks kohandada olemasolevaid planeerimismenetlusi. See tähendab, et liikidele ning nende paljunemis- või puhkepaikadele avalduva mõju hindamist saab arvesse võtta liikmesriigi eri tasanditel toimuvates otsustusprotsessides, sealhulgas näiteks maakasutuse planeerimise otsustes või kavade ja projektide keskkonnamõju hindamise kordades.

23 9. juuni 2011. aasta otsus kohtuasjas C-383/09, komisjon vs. Prantsusmaa, ECLI:EU:C:2011:369.

24 10. novembri 2016. aasta otsus kohtuasjas C-504/14, komisjon vs. Kreeka, ECLI:EU:C:2016:847.

25 Otsus kohtuasjas C-383/09, komisjon vs. Prantsusmaa, punktid 19 ja 20.

26 Otsus kohtuasjas C-518/04, komisjon vs. Kreeka, punkt 16.

27 Otsus kohtuasjas C-183/05, komisjon vs. Iirimaa, punktid 29 ja 30.

28 Otsus kohtuasjas C-103/00, komisjon vs. Kreeka, punkt 39.

29 Otsus kohtuasjades C-473/19 ja C-474/19, punkt 76.

30 „[N]iisuguse loodusliku mitmekesisuse säilitamine võib teatavatel juhtudel eeldada inimtegevuse jätkamist või isegi soodustamist.”

31 „[D]irektiivi 79/409/EMÜ täiendamiseks tuleks teatavate taime- ja loomaliikide kaitsmiseks ette näha üldine kaitse süsteem; tuleks ette näha kaitsekorraldusega seotud meetmed teatavate liikide hoidmiseks, kui nende kaitsestaatus seda nõuab, sealhulgas teatavate püüdmiss- ja tapmisvahendite keelamine, samal ajal nähes teatavatel tingimustel ette võimaluse teha nendest erand.”

32 Näiteks kohtuasi C-57/89, komisjon vs. Saksamaa.

Pideva tegevuse korral võivad liikmesriigid artikli 12 rakendamise vahendina kasutada planeerimismenetlusi, eeskirju või parima tava juhendeid (mis peavad olema piisavalt üksikasjalikud ja selged). Kuid nagu on selgitatud punktis 2.3.4, täiendavad sellised lähenemisviisid ja vahendid formaalset õiguskaitsset, kuid ei asenda seda.

2 – Hea tava näide. Projektide keskkonnaluba, mõju hindamine ja liikide range kaitse Prantsusmaal

Alates 2017. aastast on Prantsusmaa keskkonnaseadustikuga (artikkel L181-1) ette nähtud keskkonnaluba, mis on keskkonnamõjuga projektide korral kohustuslik (loetletud on asjaomaste projektide tüübid). Loa eesmärk on tagada, et projektid vastavad asjakohastele keskkonnanõuetele (vesi, keskkonnariskid, bioloogiline mitmekesisus, maastik jne), sealhulgas elupaikade direktiivi sätetele liikide range kaitse kohta.

Selles raamistikus tuleb teha keskkonnauuringutel põhinev mõjuhindang, mis võib aidata kindlaks määrata meetmed, mida vajatakse kaitsealustele liikidele avalduva mõju vältimiseks ja vähendamiseks. Esimene eesmärk on järgida kaitstavate liikidega seotud keelde. Kui see ei ole võimalik ja vajatakse erandit range kaitse korral, tuleb teha põhjalik uuring tõendamaks, et erandi tegemise tingimused on täidetud. Juhtumit hindab riiklik looduskaitseõukogu. Keskkonnanõuetel võib anda ainult siis, kui projekt vastab täielikult kõigile asjakohastele keskkonnanõuetele.

Kui projektile on luba antud, esitatakse see kohapealseks ja halduskontrolliks, et tagada loa tingimuste järgimine.

2.2.2. Soodsa kaitsestaatuse tagamise meetmed

Artikli 12 alusel võetavad ranged kaitsemeetmed peavad aitama saavutada direktiivi peamist eesmärki, milleks on soodsa kaitsestaatuse säilitamine või taastamine.

(2-15) Artikli 12 tõlgendamisel tuleb arvesse võtta elupaikade direktiivi eesmärki, mis on esitatud artiklis 2 ja mis võetakse vahet tegemata aluseks kõigi lisades loetletud elupaikade ja liikide korral. Seetõttu **peavad artikli 12 alusel kasutusele võetud ranged kaitsemeetmed tagama IV lisas nimetatud ühenduse tähtsusega liikide soodsa kaitsestaatuse säilitamise või taastamise või aitama sellele kaasa.**

(2-16) Artikli 12 tõlgendamisel tuleb arvesse võtta ka artikli 1 punkti i, milles on määratletud liigi soodne kaitsestaatuse. See tähendab, et kasutusele võetavad meetmed tuleb kindlaks määrata iga olukorra konkreetsete asjaolude põhjal ja võttes arvesse iga liigi eripära. Näiteks võivad liigi omadused (näiteks kaitsestaatuse) õigustada konkreetsemaid või karmimaid kaitsemeetmeid.

Kohtuasjas *Cricetus cricetus* (C-383/09, punktid 37 ja 25) märkis Euroopa Kohus, et rakendatud meetmed „ei olnud piisavad, et tõhusalt vältida Euroopa hamstri paljunemise- ja puhkealade kahjustamist või hävitamist“. Kohus leidis, et „vaatamata [Euroopa hamstri] taastamise plaanis (2007–2011) ette nähtud meetmete kohaldamisele ja liigi kaitsmisega seotud osapoolte vastavatele sooritustele, on tänaseks saavutatud bioloogilised tulemused ebapiisavad selle liigi kaitsmiseks Prantsusmaal“. Seega „on esmatähtis, et Euroopa hamstri asurkonnad oleksid kindlalt ja kiirelt parendatud, nii et lühikese aja jooksul saavutataks bioloogilisi tulemusi selle liigi taastamise kohta“. See tähendab, et range kaitse süsteemi tuleb kohandada vastavalt konkreetse liigi vajadustele ja kaitsestaatusele.

3 – Täpsemad suunised. ELi liigipõhised tegevuskavad valitud liikide kohta

Alates 2008. aastast on Euroopa Komisjon toetanud mitme elupaikade direktiivis loetletud liike käsitleva ELi tegevuskava väljatöötamist. Need kavad on mõeldud vahendina, mis aitab kindlaks teha ja tähtsuse järjekorda seada meetmeid nende liikide populatsioonide taastamiseks kogu

nende levilas ELis. Nendes antakse teavet iga liigi staatuse, temaga seotud ökoloogiliste tegurite, ohtude ja praeguste kaitsemeetmete kohta ning loetletakse põhimeetmed, mida on vaja nende kaitsestaatuse parandamiseks ELi liikmesriikides ja muude asjakohaste ELi õigusaktide järgimiseks. Iga kava on valminud ELi ekspertidega peetud ulatuslike konsultatsioonide tulemusena.

- ELi tegevuskava hariliku köidikkonna kaitsmiseks.
- ELi tegevuskava stepi-võiliblika kaitsmiseks.
- ELi tegevuskava hallsusliku kaitsmiseks.
- ELi tegevuskava (2018–2024) kõigi nahkhiireliikide kaitsmiseks.
- Üleeuroopaline tegevuskava tuurlaste kaitseks.

Nende kavade eesmärk on aidata liikmesriikidel kaitsta konkreetseid liike, kuid need ei ole õiguslikult siduvad dokumendid. Kavad ei pane liikmesriikidele rohkem kohustusi, kui on direktiiviga ette nähtud.

Koostatud tegevuskavad on kättesaadavad aadressil

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/action_plans/index_en.htm.

4 – Hea tava. Kantaabria pruunkaru kaitsmine Hispaanias

Hispaanias on kolm suurkiskjat: iberia ilves (*Lynx pardinus*), pruunkaru (*Ursus arctos*) ja hunt (*Canis lupus*). Nagu ka teistes Euroopa riikides, on kahte viimast liiki taga aetud sajandeid.

20. sajandi keskpaigaks oli Kantaabria mägede karude populatsioonis vaid 60–70 isendit, kes jagunesid kahte alampopulatsiooni. Püreeneede piirkonnas oli veel 20–30 isendist koosnev väike populatsioon. Hispaanias võeti kantaabria karu kaitsmise strateegia vastu 1999. aastal ja seda ajakohastati 2019. aastal. Püreeneede karupopulatsioone (mis taasasustati Prantsuse Püreeneedesse ja mille mõned isendid lasti vabaks ka Hispaania poolel) käsitlev strateegia kiideti heaks 2007. aastal. Muu hulgas hõlmavad need strateegiad ka elupaikade direktiivi artikli 12 rakendamise meetmeid.

Esimene programmi LIFE projekt Kantaabria mäestiku kahe alampopulatsiooni taastamiseks kiideti heaks 1992. aastal. Sellest ajast alates on Pürenee poolsaare põhjaosa asualadel läbi viidud 26 otseselt või kaudselt karudele keskenduvat projekti. Nende projektide asukohaks olid peamiselt Kantaabria mäed ja Galicia, mõned tehti ka Püreeneedes. Eesmärk oli parandada elupaika, teha lõpp salaküttimisele, koguda teadlikkuse suurendamise teel kohalike elanike ja osalejate toetust ning neid kaasata, parandada populatsioonidevahelisi ühendusi, võidelda mürgitamise vastu ning soodustada populatsioonide laienemist.

Tänu riigi ja piirkondade valitsuste ning valitsusväliste organisatsioonide toetusele on Kantaabria mäestiku projektid olnud väga edukad. Samuti on paranenud elanike suhtumine karudesse ja salaküttimine on nüüdseks peaaegu täielikult kadunud. Praegu koosneb populatsioon hinnanguliselt 270–310 karust³³ ja see arv suureneb.

2.2.3. Artiklis 12 kirjeldatud olukordadega seotud meetmed

Artikli 12 alusel võetavaid meetmeid tuleb võtta selles artiklis esitatud keeldude ja muud kohustuste piires. Siia võib kuuluda selliste ennetusmeetmete kasutuselevõtmine ja

33 Täpsemalt

riikliku strateegia kohta pruunkaru kaitsmiseks Kantaabria mägedes:

<https://www.miteco.gob.es/es/biodiversidad/publicaciones/pbl-fauna-flora-estrategias-oso-cantabrico.aspx>.

Riiklik strateegia pruunkaru kaitsmiseks Püreeneedes:

<https://www.miteco.gob.es/es/biodiversidad/temas/conservacion-de-especies/especies-proteccion-especial/ce-proteccion-estr-oso-pirineos.aspx>.

rakendamine, millega prognoositakse ohte ja riske, millega liik võib kokku puutuda, ja otsitakse neile lahendusi.

(2-17) Range kaitse süsteemi kehtestamiseks võetavate meetmete ulatus ja tüüp on määratud artiklis 12 esitatud keeldude ja muude kohustuste loeteluga (vt ka punkt 2.3). Seetõttu peavad võetavad meetmed olema seotud tegevusega, mis ohustab liiki ennast (artikli 12 lõike 1 punktid a–c ja artikli 12 lõiked 2, 3 ja 4) või tema elupaikade kindlaksmääratud elemente (artikli 12 lõike 1 punkt d). Artikli 12 lõige 1 ei kohusta ise ega ka koostoimes artikliga 2 liikmesriike võtma ennetavaid elupaikade kaitsekorralduse meetmeid,³⁴ sellega on ette nähtud üksnes meetmed kõigi artikli 12 lõikes 1 loetletud tegevuste keelamiseks. Peale selle on artikli 12 lõikes 4 sätestatud, et „liikmesriigid teevad täiendavat uurimistööd ja võtavad täiendavaid kaitsemeetmeid, millega tagatakse, et juhuslik püüdmine või tapmine ei avaldaks asjaomasele liigile olulist negatiivset mõju“.

(2-18) IV lisas loetletud liigist ja konkreetsest olukorrast sõltuvalt võib olla vaja rakendada erinevat tüüpi meetmeid. See võib sõltuda liikide erinevatest ökoloogilistest vajadustest ning konkreetsetest probleemidest ja ohtudest, mis liiki või liigirühma ohustavad. **Riiklike ametiasutuste ülesanne on kindlaks määrata meetmed, mida vajatakse artikli 12 lõikes 1 sätestatud keeldude tõhusaks rakendamiseks ja liikide range kaitse tagamiseks.**

(2-19) Seepärast on liikmesriikidel kohustus kehtestada õigusaktidega keeld (kooskõlas artikli 12 lõikega 1) ning selle järgimist tõhusalt tagada ja seda rakendada, kasutades muu hulgas ennetusmeetmeid (kehtestatud keeldudest teadlikkuse suurendamine, seire jne). Samuti nähtub artikli 12 ja artikli 1 punkti i sõnastusest ning eesmärgist „säilitada“ soodne kaitsestaatus, et liikmesriigid on kohustatud täitma artiklist 12 tulenevaid kohustusi juba enne, kui on leidnud kinnitust liikide arvu vähenemine või kaitsealuse liigi kadumise oht³⁵. Isegi kui liigi kaitsestaatus on praegu ja tõenäoliselt ka lähitulevikus soodne, **peaksid liikmesriigid võtma ka ennetusmeetmeid, et kaitsta liike** artiklis 12 loetletud tegevuste eest.

Euroopa Liidu Kohus on selgitanud, et „elupaigadirektiivi artikli 12 lõike 1 punktides a–c ette nähtud kaitse süsteemi rakendamist ei ole seatud sõltuvusse tingimusest, et konkreetne tegevus võib kahjustada asjaomase loomaliigi kaitsestaatus³⁶ ja „selle sättega ette nähtud kaitse ei lakka nende liikide osas, mille puhul on saavutatud soodne kaitsestaatus³⁷. Samuti on oluline, et „kuna elupaigadirektiivi artikli 12 lõike 1 punktis d ette nähtud kaitsekorra rakendamist ei ole seatud sõltuvusse asjaomase liigi isendite arvust, siis ei saa see olla seatud sõltuvusse [...] selle liigi kaitsestaatus kahjustamise ohust³⁸“.

(2-20) Seda seisukohta toetavad kohtuasjad C-103/00, C-518/04, C-183/05 ja C-383/09, kus kohus tõstis esile kasutusele võetavate meetmete ennetava laadi olulisust³⁹. Kohus lükkas tagasi Kreeka valitsuse argumendi, mille kohaselt peab pesade arvu vähenemine olema tõendatud, et leiaks kinnitust merikilpkonna (*Caretta caretta*) range kaitse puudumine. Kohus leidis, et „asjaolu, et selle liigi pesade arv ei ole viimase 15 aasta jooksul vähenenud, ei sea iseenesest seda järeldust, s.o *Caretta caretta* range kaitse süsteemi puudumist, kahtluse alla“.

³⁴ Siiski võib konkreetsel Natura 2000 alal olla artikli 6 lõike 1 kohaselt vaja rakendada aktiivseid kaitsekorraldusmeetmeid, kui konkreetne liik on loetletud direktiivi II lisas.

³⁵ Vt eelkõige kohtujuristi ettepanek (punkt 43) ja otsus (punkt 31) kohtuasjas C-504/14 (*Caretta caretta*) () ning otsus (punkt 21) kohtuasjas C-518/04 (*Vipera schweizeri*).

³⁶ Otsus kohtuasjades C-473/19 ja C-474/19, punkt 57

³⁷ Otsus kohtuasjades C-473/19 ja C-474/19, punkt 78.

³⁸ Otsus kohtuasjades C-473/19 ja C-474/19, punkt 84.

³⁹ Seda lahendust oli juba kasutatud 2. augusti 1993. aasta otsuses kohtuasjas C-355/90, komisjon vs. Hispaania, ECLI:EU:C:1993:331, punkt 15.

Kohus on leidnud, et artikli 12 ülevõtmisel peavad liikmesriigid mitte ainult vastu võtma tervikliku õigusraamistiku, vaid kasutusele võtma ka sellega seotud praktilisi ja konkreetseid kaitsemeetmeid, ning et range kaitse süsteem eeldab ühtsete ja koordineeritud ennetusmeetmete võtmist⁴⁰. Selline range kaitse süsteem peab seega aitama tõhusalt vältida elupaikade direktiivi IV lisa punktis a loetletud loomaliikide paljunemis- või puhkepaikade kahjustamist või hävitamist (vt selle kohta otsus kohtuasjas C-103/00, komisjon vs. Kreeka, EKL 2002, lk I-1147, punkt 39).

(2-21) Selline lähenemisviis põhineb ka ELi toimimise lepingu artiklil 191, mille kohaselt „liidu keskkonnapoliitika (...) seab eesmärgiks kaitstuse kõrge taseme“, ning ettevaatuspõhimõttel ja ennetusmeetmete võtmise põhimõttel. Ennetusmeetmetega prognoositakse ohte ja riske, millega liik võib kokku puutuda, ja otsitakse neile lahendusi. Seepärast peavad mõne liigi puhul ennetusmeetmed kuuluma range kaitse süsteemi kehtestamiseks „vajalike meetmete“ hulka.

5 – Täpsemad suunised. Näited ennetusmeetmete kohta, mis toetavad artikliga 12 ettenähtud keeldude tõhusat rakendamist „kohapeal“

- Teavituskampaaniad, et suurendada üldsuse või sihtrühma (näiteks maaomanike) teadlikkust teatavate liikide ja nende esinemiskohtade kaitse vajadustest ja asukohast ning nende paljunemis- ja puhkepaikade asukohast.
- Meetmed, millega tagatakse, et liikide kaitsega seotud kaalutlusi võetakse arvesse majandustegevuses (näiteks põllumajandus, metsandus või kalandus), mis võib mõjutada IV lisa loetletud liike, eesmärgiga vältida teatavate maa- või merekasutustavade negatiivset mõju. Meetmed võivad hõlmata koolitust, tegevusjuhendeid, juhenddokumente, metsandus- või põllumajanduskavade või kalandustavade kohandamist ning parimaid tavasid või halduskordasid.
- Tõenäolise häirimise aktiivne ennetamine (näiteks juurdepääsu piiramine nahkhiirekoobastele tundlikel perioodidel, et vältida häirimist või vandalismi; põllumajandus-, metsandus- või kalastustavade muutmine või piiramine).
- Selliste eriti suurt kahju tekitavate tegevuste kindlakstegemine, mille korral tuleb kasutada erilubasid või kohapeal kontrollimist.
- Selliste võimalike kahju tekitavate tegevuste kindlakstegemine, mille korral on vaja teha seiret.
- Keskkonnamõju hindamise ja strateegilisse hindamise menetlustesse selliste nõuete lõimimine, mille kohaselt tuleb hinnata projektide ja kavade mõju IV lisa loetletud liikidele või nende paljunemis- või puhkepaikadele.
- Kontrollkäikude ja vahtide kasutamine järelevalveks.
- Riiklike kaitsekavade koostamine, milles võiks üksikasjalikult kirjeldada eespool nimetatud meetmeid ja anda kohalikele/piirkondlikele organitele, seotud huvirühmadele jne praktilisi juhiseid, kuidas neid sätteid konkreetsete liikide puhul tulemuslikult rakendada.

6 – Hea tava näide. Mõõkvaala riiklik kaitsekava Hispaanias

Hispaania võttis 2017. aastal vastu mõõkvaala (*Orcinus orca*) kaitse kava Gibraltari väina ja Cádiz lahe jaoks. Nendes kahes kohas on seda liiki Hispaania vetes. See on esimene kava, mis on Hispaanias mereliigi kaitsmiseks kasutusele võetud. Hispaania punases raamatus on

40 15. märtsi 2012. aasta otsus kohtuasjas C-340/10, komisjon vs. Küpros, EU:C:2012:143, punktid 60 ja 61.

mõõkvaalapopulatsiooni staatust Gibraltari väinas ja Cádizis lahes kirjeldatud kui „ohualdist“, kuid Hispaania on selle oma viimases artikli 17 kohases aruandes hinnanud soodsaks. Kavas on esitatud meetmed piirkonnas mõõkvaalu ähvardavate ohtude vähendamiseks ja soodsa kaitsestaatus tagamiseks.

Peamised ohud on saakloomade arvukuse vähenemine ülepüügi tõttu, kokkupuude laevadega ning keemiline ja mürasaaste. Seepärast sisaldab kava selliseid meetmeid nagu seismiliste meetoditega tehtavate nafta- ja gaasiuuringute keelamine teatavates piirkondades, vaalavaatluste reguleerimine, püügikoormuse vähendamine vaalipopulatsioonile piisava toiduvaru tagamiseks, piirkonnas saastuse vähendamine ja populatsiooni seire.

Vastu on võetud ka muid õigusakte vaalaliste kaitse kohta. Kuninga dekreediga 1727/2007 on kehtestatud vaalaliste kaitse meetmed, mis hõlmavad muu hulgas vaalavaatlusi. Kuninga dekreediga 699/2018 on vaalaliste rändekoridor Vahemerel määratud merekaitsealaks. Samas dokumendis on kinnitatud ka ennetava kaitse kord ja tehtud ettepanek lisada rändekoridor Barcelona konventsiooni raames Vahemere jaoks oluliste erikaitsealade loetelusse.

On ka sihtprojekte (näiteks LIFE IP INTEMARES), millega viiakse ellu vaalaliste kaitse meetmeid (nagu mereliikluse ja vaalaliste leviku analüüsimine), et vähendada Baleaari saarte ja Kanaari saarte ümbruse vetes vaalaliste suremust kokkupõrgete tõttu. Peale selle kasutatakse meetmeid vaalaliste lähenemist hõlmavate harrastuste ohjamiseks ning meetmeid, millega aidatakse kaasa müra vähendamisele meres⁴¹.

7 – Hea tava. Nahkhiirekoobaste kaitsmine Rumeenias

Rumeenias on Pădurea Craiului, Bi-hori ja Trascău mägedes maalilised maa-alused koopad, mille suurus on erinev. Need on koduks elupaikade direktiivi alusel kaitstavate nahkhiireliikide olulistele kolooniatele. Nahkhiired on väga tundlikud igasuguse häirimise suhtes, eriti puhkamise ja talvitumise ajal.

Olemasolevate varjupaikade kaitsmiseks turistide põhjustatava häirimise eest algatati 2010. aastal LIFE-projekt,⁴² et sulgeda sissepääsud 15 koopasse, kus on nahkhiirte olulised varjupaigad (ainuüksi Huda lui Papară koopas on 100 000 nahkhiirt). Selleks paigutati koobaste sissepääsu juurde spetsiaalselt projekteeritud võre või tara, mis takistas inimeste juurdepääsu, kuid lasi nahkhiired takistamatult läbi.

Giidiga ekskursioone on lubatud koobastes väikestes rühmades korraldada, kuid nahkhiirte häirimise vältimiseks tuleb järgida käitumisjuhendit. Koobaste sissepääsu juurde on paigutatud ka infotahvlid, kus on selgitatud, miks koopad on suletud ja milliseid nahkhiiri kaitstakse.

2.2.4. Artikli 12 lõike 1 punktide a–d ja lõike 4 sätted seoses pideva tegevusega

⁴¹ Täpsemalt:

Estrategias marinas (merestrategiad):

<http://www.miteco.gob.es/es/costas/temas/proteccion-medio-marino/estrategias-marinas/>,

LIFE IP INTEMARES: <https://fundacion-biodiversidad.es/es/biodiversidad-marina-y-litoral/proyectos-propios/life-ip-paf-intemares>, Sociedad Española de cetáceos (Hispaania vaalaselts): <https://cetaceos.com/>.

⁴² <http://www.batlife.ro/>

Pideva tegevuse, näiteks põllumajanduse, metsanduse või kalanduse puhul on probleemiks, kuidas kohaldada artikli 12 liigikaitsetsätteid nii, et ennetada mis tahes konflikte. Kaitsevajaduste täitmiseks võivad sobida planeerimisvahendid, tegevusjuhendid, praktilise teabe ja juhiste edastamine jms, kui seejuures võetakse arvesse ka majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurilisi vajadusi. Kuid nendele vahenditele peab lisanduma õigusraamistik, mis tagab, et reguleerivad asutused saavad võtta nõuetele mittevastavuse korral nõuetekohaseid täitemeeteid. Üksikute isendite tahtmatut häirimist või juhuslikku tapmist pideva tegevuse käigus tuleb käsitleda artikli 12 lõike 4 alusel.

(2-22) Kuigi kaitsmise õigusnormide kohaldamist saab selgelt seostada projektile loa andmisega (näiteks ehitus- ja taristuprojektide puhul), võib nende kohaldamine olla keerulisem korduvate ja levinud tegevuste puhul, nagu **põllumajandus, metsandus või kalandus**⁴³.

Kõnealune direktiiv kehtib siiski ka nende tegevuste kohta. Euroopa Liidu Kohus on täpsustanud, et elupaikade direktiivi artikli 12 lõike 1 punktide a–c keelde võib kohaldada sellise tegevuse suhtes nagu metsamajandus või maa-arendus, mille eesmärk on selgelt muu kui loomaliikide püüdmine või tapmine, häirimine või munade tahtlik hävitamine või kogumine⁴⁴. Analoogia alusel kehtib see ka elupaikade direktiivi artikli 12 lõike 1 punktis d nimetatud keelu kohta.

Seepärast peavad liikmesriigid tagama, et nad täidavad oma kohustusi kaitsta IV lisas loetletud liike ka pideva tegevuse korral. See ei tähenda tingimata, et liikmesriigi tasandil tuleb luua uusi struktuure või kehtestada uusi lubade andmise kordi. Liikmesriikidel on suure tõenäosusega olemas planeerimismenetlused, eeskirjad või parima tava juhendid, mida saab artikli 12 sätete rakendamisel kasutada. Olenemata lähenemisviisist, mis on valitud artikli 12 nõuete kohaldamiseks pideva tegevuse suhtes (uue mehhanismi loomine või olemasolevate mehhanismide kohandamine), peavad liikmesriigid siiski tagama, et range kaitse nõudeid sobival viisil täidetakse. Põllumajandus, metsandus ja kalandus erinevad omavahel selles osas suuresti, mistõttu on alljärgnevas neid käsitletud eraldi.

(2-23) **Põllumajanduses**⁴⁵ on paljud liikmesriigid artiklile 12 vastavuse tagamiseks valinud ennetusmeetmed. See võib tähendada näiteks piisavalt üksikasjalike ja selgete **suuniste ja tegevusjuhendite** väljatöötamist (isegi kui need ei ole õiguslikult siduvad). Kasulik on tähelepanu pöörata sellele, et põllumajandustavade peamised nõuded hõlmavad sageli selliste maastikuelementide (hekkide, tiikide jne) kaitset, mis võivad olla

43 Põllumajandus, metsandus ja kalandus on väga laialt levinud tegevusalad, mistõttu vaadeldakse neid siin peatükis täpsemalt. Ehkki pidevad tegevused võivad õiguslikult olla väga erineval tasemel reguleeritud, saab selles peatükis esitatud põhimõtteid üldjoontes rakendada ka muu pideva tegevuse korral (näiteks liiklusteede korrashoid, vesiviljelus, tooraine kaevandamine, turism, hooldustööd).

44 Otsus kohtuasjades C-473/19 ja C-474/19, punkt 53.

45 Põllumajanduse ja keskkonnakaitse seose seisukohast on oluline ühise põllumajanduspoliitika 2003. aasta reform ja seda peamiselt kahes aspektis. Esiteks kaotas see seose ELi toetuste ja põllumajandusmaa viljakuse vahel. Sestsaadik saab suurem osa põllumajandustootjatest ühtset otsetoetust, mis ei ole enam seotud tootlikkusega. Põllumajandustootjate stiimuliks tootlikkuse suurendamisel on üksnes turuhindadega seotud majanduslikud kaalutlused. Teiseks on ühtse otsetoetuse ja muude ühise põllumajanduspoliitika põhjal makstavate toetuste saamise eeldus, et tuleb järgida nii paljusid kohustuslikke majandamisnõudeid (sh ELi rahva-, looma- ja taimetervise, loomade heaolu ja keskkonna kohta) kui ka põhilisi põllumajandustavade eeskirju (maa hea põllumajandus- ja keskkonnaseisund – HPK). Nende nõuete (HPK 7) kohaselt peavad põllumajandustootjad tagama bioloogilist mitmekesisust soodustavate maastikuelementide säilimise (näiteks müürid, hekid, kaldad, veekogud ja puud) (vt https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_et). Vt ka the Euroopa Komisjoni hinnangut kestliku maakasutuse kohta, mis avaldati detsembris 2017 (https://ec.europa.eu/agriculture/evaluation/market-and-income-reports/greening-of-direct-payments_en) ja Euroopa Kontrollikoja aruannet *Rohestamistoetus: keerukam sissetulekutoetuste kava ei ole veel keskkonnavalaselt tulemuslik*, avaldatud detsembris 2017 (<https://www.eca.europa.eu/et/Pages/NewsItem.aspx?nid=9338>).

ka IV lisas loetletud liikide elupaigad. Nendega seotud liike on väga palju ja mõnel juhul on liikmesriigid leidnud, et on kohane liikide kaupa koostada üksikasjalikumad suunised.

Direktiiviga nähakse siiski ette, et **sellised lähenemisviisid ja vahendid pigem täiendavad kui asendavad formaalset õiguskaitset**, st selle kohta, kui neid vahendeid (näiteks tegevusjuhendeid, parimaid tavasid) ei järgita või ei rakendata nõuetekohaselt, peab olema kehtestatud õiguskord, et tulemuslikult tagada artikli 12 kohase liikide range kaitse süsteemi järgimine.

(2-24) Sellega seoses tuleb esile tõsta, et kaitsealuste liikide olemasolu põllumajandusmaal on sageli traditsioonilise, tavaliselt ekstensiivse maakasutus- ja põllumajandustava tulemus. Kui maakasutusviis selgelt toetab konkreetse liigi kaitsestaatust, siis on ilmne, et sellise tava jätkamist tasub soodustada. Peale artikli 12 lõikes 1 esitatud nõuete tuleb artikli 12 lõike 4 kohaselt jälgida ja hinnata sellise pideva tegevusega seotud kaitsealuste loomaliikide juhuslikku püüdmist või tapmist.

(2-25) Artikli 12 kohaldamine on **metsandusvaldkonnas** mõnes mõttes keerulisem, sest on tõenäolisem, et ülestöötatavad puud on ka IV lisas loetletud liikide elupaigad (paljunemis- või puhkepaigad). Valdonna iseärasused (pikad tootmistsüklid ja sellest tulenevalt vajadus pikaajalise planeerimise järele) suurendavad metsas liikide kaitsmisega seotud spetsiifilisi probleeme.

Kaitsevajadustega kooskõlas olevate säästva metsamajandamise tavade leidmise probleemi lahendamiseks on liikmesriikides välja töötatud mitmesuguseid lähenemisviise. Sealhulgas alates üksikasjalikust metsakorraldusest ja metsamajandamiskavade või üldiste tegevusjuhiste eelnevast kinnitamisest kuni raieteatise eelneva esitamiseni, mis võimaldab keskkonnaasutusel sekkuda, kui tegemist võib olla kaitsealuse liigi teadaoleva populatsiooniga.

Nagu põllumajandustavade korral, võivad ka need ennetavad lähenemisviisid tagada asjaomaste liikide kaitse, tingimusel et neist teavitatakse tõhusalt ja neid rakendatakse hea tahte ja piisavate ressursidega. Sellise lähenemisviisi omaksvõttu võivad aidata edendada majanduslikud stiimulid. Näiteks metsasertifitseerimissüsteemide puhul võidakse seada kohustus järgida teatavaid keskkonnakaitsenõudeid, sealhulgas bioloogilise mitmekesisuse ja liikide kaitse kohta. Loomulikult võib olla vaja lähenemisviise kohandada, et need vastaksid IV lisas loetletud liikide kaitse vajadustele. Siiski ei suuda need nõuete täitmist täielikult tagada (välja arvatud juhul, kui tehakse kohustuslikuks metsamajandamiskavade täielik eelnev kinnitamine), mistõttu tuleb neid toetada jõustatava õiguskaitsekorraga, nagu eespool märgitud.

(2-26) **Metsandusmeetmed on kooskõlas artikliga 12 ka siis, kui neid kavandatakse nii, et artiklis 12 nimetatud olukordi ei teki üldse.** Sobiv ennetav lähenemisviis aitab vältida vastuolu artiklis 12 loetletud keeldudega, kui see välistab igasuguse kahjuliku metsandustegevuse, kui liik on kõige ohualt, näiteks sigimise ajal. Muu aja jaoks peale sigimisperioodi tuleks artiklis 12 nõutud meetmed kindlaks määrata iga juhtumi puhul eraldi, lähtudes liigi ökoloogilistest vajadustest. Ideaaljuhul tuleks kasutada metsamajandamiskava⁴⁶ ning seada eesmärgiks vältida paljunemis- või puhkepaikade kahjustamist või hävitamist.

Euroopa Liidu Kohus on selgitanud, et metsamajandustöö peab põhinema ennetaval lähenemisviisil, milles võetakse arvesse asjaomaste liikide kaitse vajadusi, ning seda tuleb kavandada ja teha nii, et see ei riku elupaikade direktiivi artikli 12 lõike 1 punktides a–c ette nähtud keelde, võttes samas arvesse direktiivi artikli 2 lõikest 3 nähtuvald majanduslikke, sotsiaalseid, kultuurilisi, piirkondlikke ja kohalikke vajadusi⁴⁷. Analoogia

46 Liidetud kohtuasjad C-473/19 ja C-474/19, Föreningen Skydda Skogen, mis käsitlevad artikli 12 kohaldamist metsandusmeetmete korral

47 Otsus kohtuasjades C-473/19 ja C-474/19, punkt 77.

alusel kehtib see ka elupaikade direktiivi artikli 12 lõike 1 punktis d nimetatud keelu kohta.

8 – Hea tava näide. Nahkhiirte kaitsmine Saksamaa metsades

2000. aastal viis Saksamaa maahooldusliit (katusorganisatsioon, kus teevad koostööd maakasutajad, nagu põllumajandustootjad ja metsandusspetsialistid, samuti looduskaitsejad ja kohalikud poliitikud) ellu nahkhiirtega seotud ökoloogilisi tegureid käsitleva uurimis- ja arendusprojekti, milles osales 50 eksperti üle riigi. Projekti tulemused vormistati soovitusena metsamajandajatele ja need avaldas riigi looduskaitseamet. Üks soovitustest käsitleb näiteks vajadust pakkuda nahkhiireliikide looduslikule kogukonnale piisaval arvul varjupaiku. Soovitatav on, et 120-aastases tulundusmetsas on püsival tagatud 25–30 puuõõnt ühe hektari sobiva puistu kohta. See annab tiheduseks keskmiselt 7–10 varjepuud hektari kohta.

Pärast seda on mitu liidumaad (Baieri, Berliini, Saarimaa, Schleswig-Holsteini liidumaa) hea tavana soovitanud säilitada kuni kümme vana puud hektari kohta.

9 – Hea tava näide. Nahkhiirte kaitsmine Castilla y Leónis Hispaanias

Castilla y Leóni piirkonnavalitsus viis aastatel 1997–2000 mitme nahkhiireliigi kaitseks ellu LIFE-projekti (LIFE96 NAT/E/003081). Peamine tulemus oli nahkhiirte leviku ülevaade ja kaardistamine piirkonnas ning nahkhiirtele 5 000 tehisvarjupaiga paigaldamine ja nahkhiirte kaitse lõimimine muude sotsiaal-majanduslike tegevustega. Projekti järelmeetmena töötas piirkondlik omavalitsus välja kaks juhendit: ühe konkreetsete liikide kaitseks ja teise loeteluga meetmetest, mida tuleb rakendada, et metsamajandamine oleks kooskõlas metsadega seotud lindude ja nahkhiirte kaitsega. 2011. aastal võeti vastu teine meetodiline juhend Natura 2000 alade metsakorralduse kohta.

„Kooskõlas kaitsekorralduse“ juhend hõlmab järgmisi meetmeid.

1. Metsaaladel, mida metsanahkhiirte liigid kasutavad varjupaigana, tuleb kaitsmiseks alles jätta vähemalt 15 ha suurune keskkond. See peab hõlmama nahkhiirte valitud puude rühma, mis võetakse kaitse alla.
2. Piirkondades, kus on tõendeid nende liikide esinemise kohta, tuleb jälgida, märgistada ja säilitada puud, mis võivad olla nahkhiirte varjupaigad või nendeks saada.
3. Enne märgistamist tuleb kontrollida, et metsanahkhiirte isendid on olemas.
4. Metsi ja nendega seotud erinevaid elupaiku tuleb säilitada maastiku tasandil, võttes arvesse, et nahkhiirte kaitseks sobivad kõige paremini valdavalt laialehised metsad ning 10–15 ha suurused kühvete puude rühmadega alad.

2015. aastal võeti vastu korraldus (ORDER FYM/775/2015), millega kiideti heaks kõigi Natura 2000 alade kaitsekavad koos nendel leiduvate elupaigatüüpide ja liikide kavadega, sealhulgas eraldi kavadega iga nahkhiireliigi jaoks⁴⁸.

10 – Euroopa Kohtu lahend. Skydda Skogeni kohtuasi puude raiumise kohta

Liidetud kohtuasjad C-473/19 ja C-474/19

Rootsi metsaametile esitati raieteatis ühe Härryda omavalitsusüksuse metsaala kohta. Teatises käsitletav metsaala on mitme kaitsealuse liigi looduslik elupaik, sealhulgas mitu linnuliiki ja rabakonn *Rana arvalis* (elupaikade direktiivi IV lisa punktis a nimetatud liik). Selles piirkonnas kavandatud metsatööd oleksid põhjustanud nende kaitsealuste liikide isendite häirimise või tapmise.

48 LIFE-projekt. Quirópteros/Castilla León. *Priority actions to protect bats in Castilla y León Community interesting zones* (esmatähtsad meetmed nahkhiirte kaitsmiseks Castilla y Leóni kogukonna huvipiirkondades) (LIFE96 NAT/E/003081).

http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/index.cfm?fuseaction=search.dspPage&n_proj_id=424.

Amet asus seisukohale, et kui järgitakse tema antud juhiseid, ei ole tegevus vastuolus elupaikade direktiivi artiklis 12 nimetatud keeldudega, mis on üle võetud Rootsi liigikaitsemäärusesse. Kolm looduskaitseühingut taotlesid edutult, et piirkondlik haldusnõukogu võtaks meetmeid raiepeatise ja ameti nõuannete vastu, ning esitasid seejärel kaebuse liikmesriigi kohtule.

Kohus otsustas menetluse peatada ja palus Euroopa Liidu Kohtul esitada eelotsuse linnudirektiivi ja elupaikade direktiivi, eelkõige elupaikade direktiivi artikli 12 tõlgendamise kohta seotud küsimuste kohta.

- Ühe küsimusega sooviti sisuliselt teada, kas elupaikade direktiivi artikli 12 lõike 1 punktides a–c tuleb mõisteid „tahtlik tapmine/häirimine/hävitamine“ tõlgendada nii, et kui meetmete eesmärk on selgelt erinev liikide tapmisest või häirimisest (näiteks metsandusmeetmed või maa-arendus), siis kohaldatakse artiklis 12 esitatud keelde üksnes juhul, kui esineb konkreetsete liikide kaitsestaatus kahjustamise oht.
- Teine küsimus oli sisuliselt see, kas artikli 12 lõike 1 punktis d esitatud väljendit „kahjustamine/hävitamine“ seoses loomade paljunemispaiakadega tuleb tõlgendada nii, et keeld kehtib üksnes juhul, kui asjaomase liigi kaitsestaatus või selle kohaliku ohustatud populatsiooni seisund tõenäoliselt halveneb.

Peale selle küsis siseriiklik kohus, kas direktiividega ettenähtud ranget kaitse lakkab nende liikide suhtes, mille puhul on saavutatud elupaikade direktiivi eesmärk (soodne kaitsestaatus).

Elupaikade direktiivi artikli 12 tõlgendamise kohta vastas Euroopa Liidu Kohus, et:

- artikli 12 lõike 1 punktides a–c sätestatud keelde kohaldatakse kõikide meetmete suhtes, sealhulgas sellised meetmed, mille eesmärk on selgelt erinev loomaliikide tapmisest või häirimisest;
- need keelud kehtivad üksikute isendite tasandil ja nende suhtes ei kohaldata tingimust, et konkreetne tegevus võib kahjustada asjaomase loomaliigi kaitsestaatus;
- artikli 12 lõike 1 punkti d sätet, millega keelatakse paljunemispaiakade kahjustamine või hävitamine, kohaldatakse olenemata asjaomase liigi nende isendite arvust, kes kõnealusel piirkonnas viibivad, ning see säte ei sõltu selle liigi kaitsestaatus kahjustamise ohust;
- artikli 12 lõike 1 punktide a–c kohast ranget liikide kaitset kohaldatakse kõigi IV lisa liikide suhtes, olenemata sellest, kas nad on saavutanud soodsa kaitsestaatus või mitte.

(2-27) Veel üks näide korduvate tegevuste kohta on **avaliku taristu hooldamine**. Hooldusmeetmeid võib kavandada viisil, mis aitab säilitada ja ühendada rangelt kaitstud liikide elupaiku, näiteks kivisisaliku (*Lacerta agilis*) elupaiku raudteeliinidel (nt teeäärse haljastuse, raudteeballasti ja jõetaimestiku hoolika hooldamisega). Liikmesriigid võivad selliste hooldusmeetmete kohta koostada hea tava suunised, et aidata kaasa elupaikade direktiivi nõuete täitmisele.

(2-28) Liikmesriigid võivad artikli 12 sätete rakendamisele kaasaaitamiseks **kasutada ka vabatahtlikke meetmeid**, näiteks metsa keskkonna- ja kliimateenuste ning metsakaitse lepinguid ühise põllumajanduspoliitika raames. Sellised meetmed võivad edukalt ühendada ennetavat lähenemisviisi (vabatahtliku) ennetava elupaikade kaitse korraldusega. **Need meetmed saavad siiski formaalset õiguskaitset üksnes täiendada, kuid ei asenda seda.**

(2-29) Artikli 12 kohaldamine **kalanduse suhtes** nõuab kalapüügi reguleerimist, et vältida negatiivset mõju rangelt kaitstud liikidele, näiteks nende paljunemis- või puhkepaikade kahjustamist, nende liikide tahtlikku püüdmist või tapmist või nende kaaspüüki püügivahenditega. Vajalike ennetusmeetmete rakendamiseks võiks kasutada planeerimisvahendeid, näiteks kalavarude majandamise kavasid või püügilitsentse, sealhulgas erinõudeid. Et tagada piisav ja tõhus kaitse, peaksid need põhinema heal teadmisel ohtudest, mida tekitavad teatavat tüüpi püügivahendid. Peale selle tuleb eriti tähelepanu pöörata piirkondadele, kus esineb koostoime oht, mille tulemuseks on juhupüük.

Kuna mere bioloogiliste ressursside kaitse kuulub ühise kalanduspoliitika raames Euroopa Liidu ainupädevusse, tuleb vajalikke meetmeid rakendada kõnealuse poliitikaraamistiku kaudu. Peamised nõuded on sätestatud määruses (EL) nr 1380/2013, millega rakendatakse kalavarude majandamise suhtes ökosüsteemipõhist lähenemisviisi, mille eesmärk on piirata keskkonnamõju ja tagada kooskõla keskkonnaalaste õigusaktidega. Vajalike ennetusmeetmete, näiteks tehniliste meetmete määruse (EL) 2019/1241⁴⁹ kohaste meetmete rakendamiseks võib kasutada erinevaid kalavarude majandamise vahendeid.

Nimetatud määruse kohase piirkondadeks jaotamise protsessi raames peavad liikmesriigid esitama komisjonile ühised soovitusel võtta vastu delegeeritud õigusakte, mis sisaldavad vajalikke meetmeid. Üldreeglina võivad liikmesriigid kohaldada oma lipu all sõitvate kalalaevastike suhtes vajalikke eeskirju ja ennetusmeetmeid. Liikmesriikide mereterritooriumil kalastavate muude laevastike puhul tuleb meetmeid rakendada komisjoni delegeeritud õigusaktidega. Määruse (EL) nr 1380/2013 kohaselt võivad liikmesriigid teatavatel tingimustel võtta liikidele avalduva tõsise ohu leevendamiseks erakorralisi meetmeid, mida kohaldatakse kõigi laevade suhtes. Samuti võivad nad teatavatel tingimustel võtta 12 meremiili ulatuses oma lähtejoonest mittediskrimineerivaid meetmeid, mida kohaldatakse kõigi laevade suhtes.

Arvestades, et kaaspüük on praeguste teadmiste kohaselt üks peamisi survetegureid kaitsealustele mereliikidele, eelkõige vaalalistele, kilpkonnadele ja merelindudele, on väga oluline võtta vastu ja rakendada tõhusaid ennetusmeetmeid, mis käsitlevad asjakohast kalapüüki. Selleks tuleb kasutada ühise kalanduspoliitika raames kättesaadavaid mehhanisme, täpsemalt tehniliste meetmete määrust (EL) 2019/1241. Ennetusmeetmed võivad näiteks hõlmata teatavat liiki püügivahendite muutmist või piiramist, püügitegevuse ruumilist/ajalist reguleerimist (näiteks teatavate püügivahendite kasutamise täielik keelamine piirkonnas, kus sellised püügivahendid ohustavad liikide kaitsestaatust selles piirkonnas või nende elupaiku) või alternatiivsete püügivahendite väljatöötamist.

11 – Täpsemad suunised. Määrus (EL) 2019/1241

2019. aastal jõustunud määrusega (EL) 2019/1241 (tehniliste meetmete määrus) nähakse muude sätete hulgas ette tehniliste meetmete võtmine, et vältida või leevendada kalapüügivahendite mõju elupaikade direktiivi alusel kaitstavatele liikidele ja nende elupaikadele. Eelkõige on keelatud:

- teatavat liiki püügivahendid ja kasutusviisid, näiteks üle 2,5 km pikkused triivvõrgud, mis ei ole selektiivsed ja võivad seetõttu kahjustada mereelustikku;
- elupaikade direktiivi IV lisas loetletud kala- või koorikloomaliikide püüdmine, pardal hoidmine, ümberlaadimine või lossimine, välja arvatud juhul, kui kõnealuse direktiivi artikli 16 alusel on lubatud erandeid. Juhuslikult püütud isendit ei tohi kahjustada ja see tuleb viivitamata merre tagasi lasta, välja arvatud juhuslikult surmatud isendite kasutamisel teadusuuringuteks, kui see on lubatud vastavalt direktiivi artiklile 16;
- elupaikade direktiivi II ja IV lisas loetletud mereimetajate ja -roomajate ning linnudirektiiviga hõlmatud merelindude püüdmine, pardal hoidmine, ümberlaadimine või lossimine. Püütud isendeid ei tohi kahjustada ja need tuleb viivitamata vette tagasi lasta.

Samuti võib liikmesriik parimate kättesaadavate teaduslike nõuannete põhjal kehtestada oma lipu all sõitvate laevade suhtes leevendusmeetmed või piirangud teatavate püügivahendite kasutamisele. Selliste meetmetega minimeeritakse ja võimaluse korral välistatakse ELi kaitsealuste liikide püük. Liikmesriigid teavitavad kontrolli eesmärgil teisi asjaomaseid liikmesriike asjaomase

⁴⁹ Euroopa parlamendi ja nõukogu 20. juuni 2019. aasta määrus (EL) 2019/1241, mis käsitleb kalavarude ja mereökosüsteemide kaitsmist tehniliste meetmete abil.

artikli lõike 4 alusel kehtestatud õigusnormidest. Samuti teevad nad avalikult kättesaadavaks neid meetmeid puudutava asjakohase teabe.

XIII lisas on loetletud kohaldatavad leevendusmeetmed, mis hõlmavad (lisas kindlaks määratud) konkreetsetes piirkondades akustiliste hoiatusseadmete kohustuslikku kasutamist teatavat tüüpi püügivahenditel laevade puhul, mille kogupikkus on 12 m või rohkem. Sellistel juhtudel võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed ning jälgivad ja hindavad teadusuuringute või katseprojektide abil akustiliste hoiatusseadmete kasutamisel aja jooksul ilmnevat mõju asjaomaste kalastusviiside puhul ja asjaomastes piirkondades. Otsese majandamishuviga liikmesriigid võivad esitada ühiseid soovitusi, mis sisaldavad vajalikke meetmeid XIII lisas loetletud meetmete muutmiseks, täiendamiseks, kehtetuks tunnistamiseks või nendest erandite tegemiseks. Komisjon võtab need vastu delegeeritud õigusaktidena.

Seoses kaitsealuste liikide elupaikadega on paljud määruse II lisas loetletud piirkonnad teatavate püügiviiside jaoks suletud. Kui parimad teaduslikud nõuanded soovivad seda loetelu muuta, on komisjonil õigus võtta kooskõlas kõnealuse määrusega vastu delegeeritud õigusakte.

(2-30) Selles punktist võib teha üldise järelduse, et pidev tegevus peaks ideaaljuhul toimuma viisil, mis väldiks vastuolu liigikaitsetsätetega. Sellise lähenemisviisi eelis on ka see, et tegevuses osalev isik on kaitstud (st süüdistuse esitamise eest), kui ta asjaomaseid meetmeid järgib. Selleks on võimalik kasutada mitmesuguseid meetodeid, nagu planeerimisvahendid, eelneva nõusoleku süsteemid, käitumisjuhendid ning praktiline teave või suunised. Meetmed peavad:

- a) moodustama osa „vajalikest meetmetest“, mida on vaja artikli 12 kohase „range kaitse tõhusa süsteemi loomiseks ja rakendamiseks“;
- b) sisaldama range kaitse nõudeid;
- c) tagama, et kahjustava tegevuse puhul võetakse täielikult arvesse asjaomase liigi või populatsiooni kaitse vajadusi ning et on olemas range kaitse õiguslik raamistik, mis tagab, et reguleerivad asutused saavad võtta nõuetele mittevastavuse korral asjakohaseid täitemeetmeid (õiguskindluse aspektid on täidetud), ning
- d) aitama kindlaks määrata asjakohased järelevalvetasemed (mis on ette nähtud direktiivi artikliga 11) ja selle, kuidas neid rahastada.

2.3. Artikli 12 kohased erikaitsetsätted

2.3.1. IV lisa punktis a loetletud liikide isendite tahtlik püüdmine või tapmine

Artikli 12 lõike 1 punktiga a on keelatud IV lisa punktis a loetletud liikide isendite igasugune tahtlik püüdmine või tapmine looduses. Tahtliku tapmise või püüdmise ärahoidmiseks tuleb rakendada selgeid, tulemuslikke ja hästi jälgitavaid meetmeid. Korralik teave ja pädevate asutuste juhised aitavad neid sätteid praktikas rakendada. Euroopa Liidu Kohus tõlgendab mõistet „tahtlik” laiemalt kui „otsene kavatsus”. „Tahtlikuks” nimetatakse sellist tegevust, mida viib läbi isik või organisatsioon, kes teab, et tema tegevus toob suure tõenäosusega kaasa õigusrikkumise, mis kahjustab teatavat liiki, kuid kavatseb seda siiski läbi viia või vähemalt tunnistab teadvalt oma tegevuse ettenähtavad tagajärjed vastuvõetavaks.

(2-31) Artikli 12 lõike 1 punktiga a on keelatud IV lisa punktis a loetletud liikide isendite igasugune tahtlik püüdmine või tapmine⁵⁰ looduses. Vastavalt artikli 12 lõikele 3 kohaldatakse seda keeldu loomade kõikide eluetappide suhtes. Artikli 1 punkti m kohaselt on „isend – IV ja V lisa nimetatud liiki kuuluv elus või surnud loom või taim, selle osad või nendest valmistatud tooted, samuti kõik kaubad, mille puhul saatedokumendist, pakendilt, märgistuselt, etiketilt või muude asjaolude põhjal ilmneb, et nad sisaldavad nendesse liikidesse kuuluvate loomade või taimede osi või neist valmistatud tooteid”.

(2-32) Kohtuasjas *Caretta caretta* C-103/00 (punkt 37) osutas Euroopa Kohus „kavatsusele” ja märkis, et: „mopeedide kasutamine paljunemisrandadel oli keelatud ja teated kilpkonnapesade esinemise kohta randadel olid üles pandud. Mis puudutab Gerakase ja Dafni ümbruse mereala, siis oli see klassifitseeritud absoluutse kaitse alaks ja sinna olid pandud spetsiaalsed hoiatused”. Euroopa Kohtu sõnul kujutab asjaolu, et vaatamata üldsuse käsutuses olevale teabele nende alade kaitsmise vajaduse kohta kasutasid inimesed rannas mopeede ning ümbritseval merealal olid vesijalggrattad ja väikesed paadid,⁵¹ endast kilpkonnade tahtlikku häirimist nende sigimisperioodil artikli 12 lõike 1 punkti b tähenduses. Seega „näib Euroopa Kohus tõlgendavat mõistet „tahtlik” tagajärgedega teadlikult leppimisena”⁵².

(2-33) Kohtuasjas C-221/0453 oli Euroopa Kohtu arutluskäik täpsem. Selles kohtuasjas esitas komisjon Euroopa Kohtule hagi, et Hispaania rikkus artikli 12 lõike 1 punkti a saarma (*Lutra lutra*) kaitse kohta, sest Castilla y Leóni ametiasutused andsid loa püüniste kasutamiseks mitmel erajahimaal. Kohus tuletas meelde *Caretta caretta* kohtuasjas tehtud järeldusi ja märkis: „**Selleks et direktiivi artikli 12 lõike 1 punktis a silmas peetud tahtlikkuse tingimus oleks täidetud, tuleb tõendada, et õigusakti autor on mõelnud kaitsealuse loomaliigi isendi püüdmist või tapmist või vähemalt mõnab sellise püüdmise või tapmise võimalikkust.**”⁵⁴.

Euroopa Kohus kasutas seda vajaliku kriteeriumina, leides selles kohtuasjas, et vaidlusalune luba puudutab rebasejahti ja seega ei ole selle loaga lubatud püüda saarmaid. Peale selle tõstis Euroopa Kohus esile, et saarma esinemist asjaomasel jahimaal ei ole ametlikult tõendatud, mistõttu ei ole tõendatud ka see, et väljastades vaidlusaluse loa rebasejahiks, olid Hispaania ametiasutused teadlikud, et nad riskivad

50 Oma 18. mai 2006. aasta otsuses (komisjon vs. Hispaania, kohtuasi C-221/04, ECLI:EU:C:2006:329, punkt 69) selgitas Euroopa Kohus, et eri keeltes versioonide lugemisel on selge, et „tahtlik” käib nii kaitsealuse loomaliigi püüdmise kui ka tapmise kohta.

51 Kohus tõstis esile asjaolu, et nii mopeedidega sõitmine kui ka väikeste paatide olemasolu polnud üksikjuhtumid, mistõttu paistab, et tahtliku häirimise tõendamisel osutus praktikas otsustavaks rikkumiste korduv iseloom.

52 Vt kohtujuristi ettepanek kohtuasjas C-6/04, punkt 118.

53 Komisjon vs. Hispaania, kohtuasi C-221/04.

54 Otsus kohtuasjas C-221/04, komisjon vs. Hispaania, punkt 71.

saarma ohtu seadmisega. Nii järeltas Euroopa Kohus, et vajalikud kriteeriumid, -mis võimaldaksid kindlaks teha, kas kaitsealuse loomaliigi isendi püüdmine või tapmine oli tahtlik, -ei olnud täidetud⁵⁵.

Kohtuasjas C-340/10 leidis Euroopa Kohus, et Küpros ei ole täitnud artikli 12 lõikest 1 tulenevaid kohustusi, sest ta sallis tegevusi, mis kahjustasid suurel määral Paralimni järve ökoloogilisi omadusi, ei võtnud vajalikke kaitsemeetmeid *Natrix natrix cypriaca* (küprose nastiku) populatsiooni säilitamiseks ega võtnud vajalikke meetmeid selle liigi range kaitse süsteemi kehtestamiseks ja kohaldamiseks.

(2-34) Lähtudes Euroopa Kohtu lähenemisviisist kohtuasjades C-103/00 ja C-221/04, tuleb „tahtlikku“ tegevust tõlgendada tegevusena, mille on läbi viinud pannud isik, kes on teadlik, et see tegevus toob kaasa IV lisas loetletud liikide püüdmise või tapmise, või nõustub teadlikult sellise õigusrikkumise võimalusega.

Teisisõnu ei kohaldata seda sätet mitte ainult isiku suhtes, kes kavatseb teadlikult kinni püüda või tappa kaitsealuse liigi isendi, vaid ka isiku suhtes, kes on piisavalt informeeritud ja teadlik tagajärgedest, mida tema tegevus kõige tõenäolisemalt kaasa toob, kuid selle ikkagi ellu viib, nii et see viib isendite püüdmise või tapmiseni (näiteks soovimatu, kuid heakskiidetud kõrvalmõjuna) (tingimuslik tahe).

Liikmesriikide ametiasutused peaksid kõiki asjakohaseid vahendeid kasutades ennetavalt levitama teavet kaitsealuste liikide esinemise ja nende kaitseks kehtestatud õigusnormide kohta. Selle näiteks on kilpkonnapesade esinemist näitavad rannateated *Caretta caretta* juhtumis.

(2-35) See teabevajadus on väga oluline ka nende liikide puhul, mis on püütud juhuslikult kalanduseeskirju rikkuva püügi käigus. EL on vastu võtnud teatavad eeskirjad vaalaliste kaitsmiseks kalapüügivahenditega püüdmise ja tapmise eest. Määrusega (EL) 2019/1241 on keelatud teatavatel laevadel kasutada teatavates piirkondades teatavat tüüpi püügivahendeid, kui samal ajal ei kasutata akustilisi hoiatusseadmeid, millega saab vältida pringlite takerdumist kalavõrkudesse (vt ka punkt 2.3.6). Sellistel juhtudel peavad liikmesriigid tagama mitte ainult akustiliste hoiatusseadmete kasutamise tõhusa kontrolli ja sunni, vaid ka kalurite täieliku teavitamise sellest kohustusest.

12 – Hea tava näide. Koostöö kaluritega *Monachus monachus*’e taastamiseks Kreekas

Vahemere munkhüljes *Monachus monachus* on elupaikade direktiivi kohaselt esmatähtis liik, mis on loetletud nii II kui ka IV lisas. Kreeka on paar viimast aastakümnet käigus hoidnud selle liigi kaitse programmi. Programm hõlmab meetmeid vigastatud isendite päästmiseks ja rehabiliteerimiseks, kaitsealade loomiseks ning haldamiseks, seireks, üldsuse teadlikkuse suurendamiseks, keskkonnahariduseks ja asjakohase õigusraamistiku loomiseks. Nende kaitsealaste jõupingutuste üks põhielemente on olnud kaluritega tehtav töö.

Kreeka munkhüljeste uurimise ja kaitse selts (MOM) on kasutusele võtnud mitmesugused meetmed kalurite ja hüljeste sageli konfliktsete kokkupuudete parandamiseks. 2009. aastal töötati välja tegevuskava *Action Plan for the mitigation of monk seal and fisheries interactions in Greece*, kus on kindlaks määratud terve hulk õigus-, haldus- ja tehnikameetmeid, mis vähendavad selle liigi ohustamist ja kaitsevad tema toiduallikaid. Väga oluline on see, et need meetmed piiravad ka kalurite rahalist koormust, mis tuleneb nende püügivahendite ja kalasaagile tekitatud kahjust.

On tehtud ulatuslikke uuringuid munkhüljeste toidueelistuste kohta ning uuritud kindlaks tehtud probleemseid kohti (st piirkondi, kus munkhüljeste arv on märkimisväärne) kalalaevade tonnaaži ja nende liikluse tiheduse, püügivahendite kasutamise ja kalandusele avalduva mõju osas.

55 Otsus kohtuasjas C-221/04, komisjon vs. Hispaania, punktid 72–74.

Kalandusettevõtted ja muud sidusrühmad, näiteks sadamapolitsei, kalandusosakonnad ja kalakasvanduste omanikud, on olnud teadusuuringutega otseselt seotud. Kalurid on saanud ka koolitust selle kohta, mida teha kinnijäänud munkhüljestega, ning koostöös nendega on proovitud eksperimentaalseid püügimeetodeid. Spetsiaalne teavituskampaania on korraldatud ka kalandussektorile⁵⁶. Kõik see on kaasa toonud kalurite poolt juhuslikult püütud või tapetud munkhüljeste arvu olulise vähenemise ning munkhüljeste arvukuse püsiva taastumise Kreekas.

2.3.2. IV lisa punktis a loetletud liikide tahtlik häirimine, eriti paljunemise, järglaste kasvatamise, talvitumise ja rände ajal

(2-36) Artikli 12 lõike 1 punktiga b on keelatud IV lisa loetletud liikide tahtlik häirimine, eriti paljunemise, järglaste kasvatamise, talvitumise ja rände ajal, kui liigid on ohualtimate⁵⁷. Artikli 12 lõikes 3 on sätestatud, et see keeld kehtib kõikide asjaomaste liikide eluetappide suhtes.

2.3.2.a) Tahtlik häirimine

Mis tahes tahtlikku häirimist, mis võib mõjutada kaitsealuse liigi ellujäämisvõimalusi, sigimisedukust või paljunemisvõimet, või mis toob kaasa asuala vähenemise või liigi ümberasumise või väljatõrjumise, tuleb käsitada artikli 12 kohase „häirimisena“.

(2-37) Elupaikade direktiivi artiklites 12 ja 1 ei ole mõistet „häirimine“ määratletud⁵⁸. Kuid on selge, et selles õigusnormis ei piirdata „olulise“ häirimisega, nagu on märgitud direktiivi artikli 6 lõikes 2, vaid selle kohaldamisala tõlgendamisel tuleb lähtuda direktiivi üldisest eesmärgist.

Nagu eespool juba mainitud, ei sõltu elupaikade direktiivi artikli 12 lõike 1 punktides a–d ette nähtud kaitsekorra rakendamine „tingimusest, et konkreetne tegevus võib kahjustada asjaomase loomaliigi kaitsestaatus“⁵⁹ ja „selle sättega ette nähtud kaitse ei lakka nende liikide osas, mille puhul on saavutatud soodne kaitsestaatus“⁶⁰.

On selge, et **mis tahes tegevust, mis tahtlikult häirib liiki sel määral, et see võib mõjutada liigi ellujäämisvõimalusi, sigimisedukust või paljunemisvõimet, või mis toob kaasa asuala vähenemise või liigi ümberasumise või väljatõrjumise, tuleb käsitada artikli 12 kohase „häirimisena“.**

(2-38) Arvestades teatud loomade konkreetset elutsüklit (eelkõige nende paljunemisstrateegiat või liikuvust) ja sageli keerulist sotsiaalset suhtlust, võib isendite häirimine sageli mõjutada populatsiooni suurust. Nii oleks see näiteks tiine emaslooma häirimisel või emaslooma eraldamisel vasikatest suurte, pikaealiste ja väga liikuvate väikese sigivusega loomade, näiteks mereimetajate puhul.

56 LIFE MOFI:

<https://webgate.ec.europa.eu/life/publicWebsite/project/details/2592h>.

Tegevuskava munkhüljeste ja kalandussektori kokkupuute negatiivsete mõjude leevendamiseks: ingliskeelne koondaruanne (<https://www.monachus-guardian.org/library/mom09a.pdf>).

Riiklik strateegia ja tegevuskava vahemere munkhülge kaitseks Kreekas (2009–2015)

(<https://www.monachus-guardian.org/library/notarb09b.pdf> www.mom.gr).

57 Kohtuasja C-75/01, komisjon vs. Luksemburg, punktides 53–54 sedastas Euroopa Kohus, et Luksemburg pole taganud artikli 12 lõike 1 punkti b täielikku ülevõtmist, sest ei keelatud liikide tahtlikku häirimist rändeperioodil.

58 Siiski annab artikkel 6 kasulikke teavet selle mõiste seose kohta elupaikadega. Vt *Natura 2000 alade kaitsekorraldus: elupaikade direktiivi 92/43/EMÜ artikli 6 sätted* (https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/Provisions_Art_6_nov_2018_endocx.pdf).

59 Otsus kohtuasjades C-473/19 ja C-474/19, punktid 57 ja 84.

60 Otsus kohtuasjades C-473/19 ja C-474/19, punkt 78.

(2-39) Üldiselt on häirimise intensiivsus, kestus ja sagedus olulised parameetrid, kui hinnatakse nende mõju liigile. Eri liikidel on sama liiki häirimise suhtes erinev tundlikkus või reageerimine ja seda tuleb arvesse võtta. Ühe liigi häirimist põhjustavad tegurid ei pruugi põhjustada seda teise liigi puhul. Samuti võib konkreetse liigi isendi tundlikkus olla erinev sõltuvalt aastaajast või tema elutsükli teatavatest perioodidest (näiteks sigimisperioodist).

Artikli 12 lõike 1 punktis b on võetud seda võimalust arvesse ning rõhutatud, et tahtlik häirimine tuleb keelata eelkõige tundlikel paljunemis-, järglaste kasvatamise, talvitumis- ja rändeperioodidel. Samuti tuleb arvesse võtta, et häirimine (näiteks müra, valgusalikad) ei pruugi alati otseselt mõjutada liigi kehalist puutumatus. Sellel võib olla ka kaudne negatiivne mõju liikidele (näiteks sundides neid kasutama põgenemiseks palju energiat: kui näiteks nahkhiiri talvitumise ajal häiritakse, soojenevad nad üles ja lähevad lendu, mistõttu energiaressursside suure vähenemise tõttu on nende talvel ellujäämine vähem tõenäoline).

(2-40) **Seepärast on vaja juhtumipõhist lähenemisviisi.** Pädevad asutused peavad hoolikalt kaaluma kahjulikuks peetava häirimise taset, võttes arvesse asjaomaste liikide eripära ja olukorda, nagu on selgitatud eespool. Näiteks vaalaliste korduv häirimine vaalavaatluslaevadega võib olla märkimisväärse mõjuga üksikutele isenditele ja seega negatiivsete tagajärgedega kohalikule populatsioonile. Teisest küljest ei tuleks artikli 12 kohaseks häirimiseks pidada juhuslikku häirimist, millel ei ole tõenäolist negatiivset mõju konkreetsele loomale või kohalikule populatsioonile, näiteks kui kahjude vältimiseks tõrjutakse hunte lambaaedikust eemale.

(2-41) Artikli 12 lõike 1 punkti b kohaldamisalasse kuulumiseks peab häirimine olema „tahtlik“ („tahtliku“ määratluse kohta vt punkt 2.3.1). Nagu juba mainitud, analüüsis kohus kohtuasjas *Caretta caretta* (C-103/00) kõiki paljunemisrandadel toimuvaid tegevusi, et teha kindlaks põhjuslik seos nende tegevuste ja liigi häirimise vahel. Ta leidis kõigepealt, et mopeedidega sõitmine merikilpkonna (*Caretta caretta*) paljunemise ajal võib seda liiki häirida peamiselt häiriva müra tõttu, eelkõige munemise, munade haudumise ja koorumise ning noorte kilpkonnade merremineku ajal. Kilpkonnade elu ja heaolu ohustasid ka paljunemisrandade lähedal asuvad väikelaevad. Euroopa Kohtu arvates piisas sellest, et see oleks asjaomaste liikide tahtlik häirimine nende sigimisperioodil artikli 12 lõike 1 punkti b tähenduses.

13 – Euroopa Liidu Kohtu lahend. Merikilpkonna (*Caretta caretta*) häirimine Kyparissia piirkonnas

Merikilpkonn (*Caretta caretta*) on elupaikade direktiivi II ja IV lisa loetelus ning vajab seetõttu ranget kaitset. Vahemeri on noorisendite kasvuala ning kevad- ja suvekuudel populaarne koht täiskasvanud isenditele. Kreeka on Vahemere ääres kõige populaarsem pesitsuspaik, kus rajatakse rohkem kui 3000 pesa aastas. Laganase laht Zakynthosel on suurim Vahemere pesitsusala, millele järgneb Kyparissia laht (Natura 2000 ala (GR2550005)), mille eelis on hästisäilinud luidete süsteem ja rannikumets, kuid mida ohustab juhitamatu areng.

Kahes kohtuasjas (C-103/00 ja C-504/14) on käsitletud artikli 12 lõike 1 punktide b ja d kohaldamist merikilpkonna range kaitse tõhusa süsteemi kehtestamiseks ja rakendamiseks nendes piirkondades. Euroopa Kohus järeldas, et jättes rakendamata asjakohased meetmed, millega vältida liigi häirimist sigimisperioodil ja tema paljunemispaiikade kahjustamist või hävitamist, ei ole Kreeka täitnud direktiivist tulenevaid kohustusi.

Kuna puudub terviklik ja sidus riiklik õigusraamistik, sealhulgas heakskiidetud kaitsekorralduskava, otsustas kohus, et merikilpkonna ja tema paljunemispaiikade ranget kaitset ei ole võimalik tagada. Range kaitse süsteemi jaoks ei piisa, kui kehtestatakse üksikud üldised meetmed, mis on seotud keskkonnakaitsega, kuid mille eesmärk ei ole konkreetsete vahenditega vältida asjaomase liigi mis

tahes tahtlikku häirimist sigimisperiodil ja mis tahes tegevust, mis võib tõenäoliselt põhjustada selle liigi paljunemispaiakade kahjustamist või hävitamist⁶¹.

14. Täpsemad suunised. Veelusest inimtekkelisest müra- ja vaalaliste tuleneva mõju käsitlemine

Tegevused, mis võivad põhjustada rangelt kaitstud mereliikide, näiteks vaalaliste häirimist, hõlmavad laevandust või avamere tuuleparke, mis tekitavad pidevat müra, ning ehitamist, nafta- ja gaasiuuringuid ja sõjalist tegevust, mis tekitavad impulssmüra. Vaalaliste jaoks võib selle tagajärjeks olla suhtluseks kasutatava heli häirimine ja summutamine, aga ka lühi- ja pikaajalised kuulmiskahjustused, füüsilised vigastused või isegi surm. Koos lisamõjudega stressi, segaduse ja paanika näol võib see olla laastav nii üksikutele loomadele kui ka tervetele populatsioonidele.

Laevanduses võivad liikmesriigid kaaluda mitmesuguseid ennetusmeetmeid, sealhulgas laevade kiiruse vähendamist või liikluse ümbersuunamist. Kui tegemist on seismiliste uuringutega, milles kasutatakse õhkkahurit, või vaiade rammimisega avamereehitusel, on nendeks tegevusteks tavaliselt vaja luba. Seepärast saab selliste kavade ja projektide puhul pakkuda välja vajalikud ennetusmeetmed keskkonnamõju strateegilise hindamise direktiivi ja keskkonnamõju hindamise direktiivi kohaste keskkonnamõju hindamiste raames.

Ka rahvusvahelisel tasandil on aru saadud, et asjakohaste leevendusmeetmete kindlaksmääramine tekitab probleeme, ning vastu on võetud asjakohased meetodilised suunised, näiteks vaalaliste kohta ACCOBAMS⁶² ja ASCOBANS⁶³ raames ning meremüra tekitava tegevuse keskkonnamõju hindamise kohta metsloomade rändliikide kaitse konventsiooni raames. Need juhenddokumendid moodustavad väga kasuliku raamistiku elupaikade direktiivi nõuete järgimise tagamiseks. Kuid nende kohaldamisel tuleks alati arvesse võtta uusimaid teaduslikke ja eksperditeadmisi selles valdkonnas ning üksikasjalikult tuleks kaaluda iga konkreetset tegevust ja selle mõju konkreetsetele liikidele.

15 – Täpsemad suunised seismiliste uuringute ja nende võimaliku mõju kohta mereimetajatele, Iirimaa

Iirimaa on välja töötanud tugeva õigus- ja kaitsekorralduse seismiliste uuringute jaoks, et vältida võimalikku märkimisväärset mõju kõigile mereimetajate liikidele nii Natura 2000 aladel kui ka neist väljaspool. 2014. aastal avaldas kunsti-, pärandi- ja iirikeelse piirkonna ministeerium põhjaliku juhenddokumendi selle kohta, kuidas ohjata inimtekkelistest heliallikest mereimetajatele tulenevat ohtu Iirimaa vetes⁶⁴. Juhendis kirjeldatakse võimalikke riske (näiteks süvendustööd, puurimine, vaiade rammimine, geofüüsikalised akustilised uuringud, lõhkamine) ja praktiliste näidete toel selgitatakse, kuidas teha riskihindamist. Seejärel kirjeldatakse, milliseid regulatiivseid meetmeid tuleks võtta (näiteks nõusolekut ei anta, nõusolek antakse tingimustega jne).

2.3.2.b) Paljunemise, järglaste kasvatamise, talvitumise ja rände aeg

Paljunemis-, järglaste kasvatamise, talvitumis- ja rändeperioode peetakse häirimise suhtes eriti tundlikeks ajavahemikeks. Neid ajavahemikke saab kindlaks määrata üksnes liikide kaupa, sest liikide vahel on ökoloogilised, bioloogilised ja käitumuslikud erinevused.

61 Allikad: <https://rm.coe.int/threats-to-marine-turtles-in-thines-kiparissias-greece-complainant-rep/168073e91b>.

Euroopa Liidu Kohtu otsus (C-504/14): <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-504/14>.

⁶²<https://accobams.org/>

⁶³<https://www.ascobans.org/>

⁶⁴ https://www.npws.ie/sites/default/files/general/Underwater%20sound%20guidance_Jan%202014.pdf

(2-42) Liikide paljunemise, järglaste kasvatamise, talvitumise ja rände aega peetakse **nende häirimise suhtes eriti tundlikuks ajaks**. Elupaikade direktiivis ei ole neid mõisteid aga määratletud. Kuna direktiivi IV lisa punkt a hõlmab väga paljusid liike, mis ökoloogiliselt, bioloogiliselt ja käitumuslikult on väga erinevad, siis on paljunemise, järglaste kasvatamise, talvitumise ja rände aja kindlaksmääramisel (kui sellised ajavahemikud üldse esinevad) vaja taas kasutada liikide kaupa lähenemist.

(2-43) Artikli 12 kohaldamisel tuleks kasutada järgmisi mõisteid.

- *Paljunemise ja järglaste kasvatamise aeg*: ajavahemik, mis (kui see esineb) võib hõlmata perioode, mil toimub pulmamäng, paaritumine, pesaehitus, munemis- või poegimiskoha valimine, poegimine või munemine või järglaste saamine (kui paljunemine on mittesuguline), munade areng ja koorumine ning poegade kasvatamine.
- *Talvitumise aeg*: periood, mil loom (enamasti talvel) muutub passiivseks ja jääb magama, loidus- või puhkeseisundisse. Harilikult kaasneb sellise olekuga kehatemperatuuri alanemine ning südamelöökide ja hingamise aeglustumine. Talvitumine võimaldab loomadel (näiteks teataval nahkhiirtel, närilistel, kahepaiksetel või roomajatel) karmides tingimustes ellu jääda, sest nad kasutavad vähem energiat kui siis, kui nad oleksid aktiivsed.
- *Rände aeg*: isendite ühest piirkonnast teise liikumise periood nende elutsükli loomuliku osana, enamasti aastaegade vahetumise või toidu saadavuse muutumise tõttu.

2.3.3. Munade tahtlik hävitamine või loodusest võtmine

(2-44) Artikli 12 lõike 1 punktiga c on keelatud munade tahtlik hävitamine või loodusest võtmine.

2.3.4. Paljunemis- või puhkepaikade kahjustamine või hävitamine

(2-45) Artikli 12 lõike 1 punkt d on omaette õigusnorm. Erinevalt teistest artikli 12 keeldudest ei puuduta see isendeid otseselt, vaid selle eesmärk on kaitsta nende elupaikade olulisi elemente, sest sellega keelatakse paljunemis- või puhkepaiku kahjustada või hävitada. Lisaks sellele kasutatakse artikli 12 lõike 1 punktides a, b ja c sõna „tahtlik“, kuid punktis d ei kasutata.

2.3.4.a) Mida muudab sõna „tahtlik“ puudumine artikli 12 lõike 1 punktis d

See, et artikli 12 lõike 1 punktis d ei kasutata sõna „tahtlik“, tõstab esile, kui olulised on liikmesriikide kasutuselevõetavad ennetusmeetmed, mis aitavad ära hoida paljunemis- või puhkepaikade tõenäolist kahjustamist või hävitamist inimeste poolt. Artikli 12 lõike 1 punkti d kohaldamisalasse ei kuulu looduslikest põhjustest (st mitte otseselt inimtegevusest, vaid näiteks loodusõnnetustest) või ettenägematutest sündmustest tingitud kahjustused või hävimised.

(2-46) Artikli 12 lõike 1 punktide a–c kohaselt on keelatud ainult tahtlik tegevus ja seda tuleb vältida, samas kui punkti d kohaselt ei ole tahtlik tegevus vajalik eeltingimus⁶⁵. **Artikli 12 lõike 1 punkti d kohaselt tuleb keelata kõik paljunemis- või**

⁶⁵ Väärib märkimist, et selles punktis seisneb üks erinevusi elupaikade direktiivi ja Berni konventsiooni vahel. Artikli 12 selles osas puudub sõna „tahtlik“, kuid see sõna esineb Berni konventsiooni võrreldavalt sõnastatud artiklis 6.

puhkepaikade kahjustamist või hävitamist põhjustavad toimingud olenemata nende tahtlikkusest⁶⁶.

Peale selle kinnitas Euroopa Kohus, et „kuna ühenduse seadusandja ei ole direktiivi artikli 12 lõike 1 punktis d kehtestatud keelu puhul vastupidiselt sama artikli punktides a–c sätestatudle piirdunud vaid tahtlike tegudega, siis on ta näidanud üles tahet anda paljunemis- ja puhkepaikadele nende kahjustamist või hävitamist põhjustavate tegude eest suurem kaitse. Arvestades looduse mitmekesisuse kaitsmise kui direktiiviga taotletava eesmärgi olulisust, ei ole see, et artikli 12 lõike 1 punktis d sisalduv keeld ei ole piiratud tahtlike tegudega, mitte kuidagi ebaproportsionaalne“⁶⁷.

(2-47) Kriminaalõiguses eristatakse tahtlikke ja tahtmatuid tegusid. „Tahtlik“ hõlmab ka olukordi, kus tulemust ei ole otseselt kavatsetud, kuid isik oleks pidanud arvesse võtma teo võimalikke tagajärgi. See näitab selgelt, et jättes sõna „tahtlik“ punktist d välja, kavatseti selle sätte kohaldamisalasse lisada ka tahtmatud teod, mis toovad kaasa kahjustamise või hävitamise. Sellega konkretiseeritakse seda sätet: igasugune paljunemis- või puhkepaikade kahjustamine või hävitamine tuleb tegelikult keelata, st seda tuleb vältida.

(2-48) See ei tähenda siiski, et direktiivi artikli 12 lõike 1 punkti d kohaselt on vaja ennetavaid elupaikade kaitsekorralduse meetmeid (näiteks liblikate kasutatava rohumaa aktiivne kaitsmine). Selleks et kaitsta paljunemis- või puhkepaiku kahjustamise või hävimise eest, ei piisa aga õigusaktis sätestatud lihtsast keelust ning seda peab toetama asjakohane täitemehhanism, kaasa arvatud ennetusmeetmed. Range kaitse süsteemi raames peavad **liikmesriigid ennetama ohte, millega alad võivad kokku puutuda inimtegevuse tõttu**, ning võtma meetmeid selle tagamiseks, et isikud, kes võivad tõenäoliselt panna toime õigusrikkumise (tahtlikult või tahtmatult), oleksid teadlikud kehtivast keelust ja tegutsevad vastavalt sellele.

(2-49) Esimeses *Caretta caretta* kohtuasjas⁶⁸ leidis Euroopa Kohus, et hoonete olemasolu liigi poolt paljunemiseks kasutataval rannal võib kaasa tuua paljunemispaiaga kahjustamise või hävitamise direktiivi artikli 12 lõike 1 punkti d tähenduses⁶⁹. Oluline on see, et Euroopa Kohus ei nõudnud, et need hooned oleksid „ebaseaduslikud“. Ainuüksi asjaolu, et hooned olid sinna ehitatud ja võisid põhjustada kahjustamist ja hävimist, oli Euroopa Kohtu jaoks ülimuslik argument. Seetõttu piisab artikli 12 lõike 1 punkti d rikkumiseks ehitiste ehitamisest rannale, mis on klassifitseeritud „absoluutse kaitse all oleva alana“, eriti juhul, kui lisaks on „pandud välja eriteated“.

(2-50) Euroopa Kohus selgitas kohtuasjas C-441/17 (mis käsitleb teatavate IV lisa saproksüülsete mardikaliikide – *Buprestis splendens*, *Cucujus cinnaberinus*, *Phryganophilus ruficollis* ja *Pytho kolwensis* – kaitset Poolas Białowieża metsas),⁷⁰ et elupaikade direktiivi artiklis 12 sätestatud keelde kohaldatakse olenemata range kaitse alla kuuluvate liikide isendite arvust. Hiljem on Euroopa Kohus korranud, et „elupaigadirektiivi artikli 12 lõike 1 punktis d ette nähtud kaitsekorra rakendamist ei ole

66 Oma 20. oktoobri 2005. aasta otsuses (komisjon vs. Ühendkuningriik, kohtuasi C-6/04, EKL lk 9017, punkt 79) sedastas Euroopa Kohus, et „keelates ainuüksi asjaomaste liikide paljunemis- või puhkepaikade tahtliku kahjustamise või hävitamise ei vasta Gibraltaril kohaldatavad õigusaktid viidatud artikli 12 lõike 1 punkti d nõuetele“. Euroopa Kohus järgis sama lähenemisviisi 11. jaanuari 2007. aasta otsuses (komisjon vs. Iirimaa, kohtuasi C-183/05, EKLis seni avaldamata, punkt 47): „kuna Wildlife Acti artikli 23 lõike 7 punkt b ei sätesta rikkumistena looduslike liikide paljunemis- või puhkepaikade tahtmatut häirimist või hävitamist, siis ei vasta see sätte direktiivi 92/43 artikli 12 lõike 1 punkti d nõuetele, mille kohaselt on keelatud nii tahtlikud kui ka tahtmatud teod“.

67 Vt 10. jaanuari 2006. aasta otsus kohtuasjas C-98/03, komisjon vs. Saksamaa, EKL lk 53, punkt 55.

68 Komisjon vs. Kreeka, kohtuasi C-103/00.

69 Euroopa Kohtu otsuse punkti 38 järgi „pole kahtlust, et hoonete olemasolu Dafni ranna sugusel paljunemispaiaga võib kaasa tuua paljunemispaiaga kahjustamise või hävitamise direktiivi artikli 12 lõike 1 punkti d tähenduses“.

70 17. aprilli 2018. aasta otsus kohtuasjas C-441/17, komisjon vs. Poola, ECLI:EU:C:2018:255.

seatud sõltuvusse asjaomase liigi isendite arvust⁷¹. Teisisõnu ei vähenda range kaitse kohustusi asjaolu, et liik võib teatavas asukohas olla arvukalt esindatud ja tema ellujäämine selles piirkonnas ei ole ohus. Selle asemel tuleks selliseid asjaolusid arvesse võtta erandi tegemisel. Kehtib ka vastupidine stsenaarium, st asjaolu, et ala kujutab endast paljunemis- või puhkepaika ainult ühele või vähestele IV lisa punktis a loetletud liikide isenditele, ei vähenda kohustust kaitsta seda ala tegevuse eest, mis võib seda kahjustada või hävitada.

(2-51) Teisest küljest võib esineda juhtumeid, kus looduslike elupaikade seisundi halvenemine toimub looduslikult (sealhulgas loodusliku järgnevuse kaudu pärast teatava maakasutuse, näiteks põllumajanduse lõpetamist) või on tingitud ettenägematutest sündmustest, nii et elupaik ei ole enam teatavate liikide jaoks sobiv paljunemis- või puhkepaik. Sellisel juhul, kui paljunemis- või puhkepaikade kahjustamist või hävitamist ei ole inimtegevusega esile kutsutud, vaid see on toimunud looduslikel põhjustel, ei kohaldata artikli 12 lõike 1 punkti d⁷².

16 – Euroopa Liidu Kohtu lahend. Teatavate saproksüülsete mardikate range kaitse tagamata jätmine

Natura 2000 ala Puszczza Białowieska (PLC 200004 Białowieża mets) hõlmab Białowieża rahvusparki ja kolme metskonna (Białowieża, Browsk ja Hajnówka) majandavaid metsi. See on üks Euroopa paremini säilinud looduslikest leht- ja segametsadest, mida iseloomustab suur hulk vanu puid ja suur kogus surnud puitu. See on ainulaadne bioloogilise mitmekesisuse leviala ja oluline teaduslike teadmiste allikas, eelkõige ökoloogiliste protsesside kohta.

Kuuse-kooreüraski kestva puhangu tõttu (mis muu hulgas tuleneb muutuvatest kliimatingimustest) kiitis Poola keskkonnaminister 2016. aastal heaks 2012. aasta metsamajandamiskava muudatuse. See võimaldas peaaegu kolmekordistada puidu ülestöötamist ajavahemikul 2012–2021 üksnes Białowieża metskonnas ning teha majandustegevusest väljajäetud aladel mõningaid metsatöid, näiteks sanitaarraiet või kunstlikku uuendamist. Seejärel võttis Riigimetsaameti peadirektor 2017. aastal kolme metskonna (Białowieża, Browsk ja Hajnówka) kõigi vanuseklasside metsade kohta vastu otsuse kuuse-kooreüraskist kahjustatud puude langetamiseks ja eemaldamiseks elanikkonna ohutuse kaalutlustel ning tulekahjuohu vähendamiseks. Seega alustati kuivanud puude ja kuuse-kooreüraski poolt asustatud puude eemaldamist nimetatud kolmest metskonnast ligikaudu 34 000 hektaril, samas kui Puszczza Białowieska Natura 2000 alal tehti seda üle 63 147 hektaril.

Euroopa Komisjon leidis, et Poola ametiasutused ei olnud kindlaks teinud, et need metsamajandamismeetmed ei kahjusta Puszczza Białowieska Natura 2000 ala terviklikkust. Seetõttu esitas komisjon 2017. aasta juulis Euroopa Kohtule hagi, milles palus tuvastada, et Poola on rikkunud elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 ning artikli 12 lõike 1 punktidest a ja d tulenevaid kohustusi. Euroopa Liidu Kohus sedastas oma 17. aprilli 2018. aasta⁷³ otsuses, et „asjakohast hindamist“ ei ole nõuetekohaselt tehtud ja Poola valitsus ei ole täitnud Białowieża metsa kaitsmisega seotud kohustusi. Peale selle tõstis kohus esile, et kuuse-kooreüraski leviku peatamiseks kõige asjakohasemate meetmete üle toimub teaduslik vaidlus. Sellest tulenevalt ei oleks Poola ametiasutused pidanud suurendama metsaraiet, sest puudus teaduslik kindlus, et aktiivse metsamajandamise meetmed ei avaldaks kestva kahjulikku mõju Białowieża metsa terviklikkusele ja kaitsealustele liikidele (muu hulgas saproksüülsetele mardikatele).

Samuti selgitas Euroopa Kohus, et elupaikade direktiivi artiklis 12 sätestatud keelde kohaldatakse olenemata range kaitsega hõlmatud liikide isendite arvust. Teisisõnu ei saa range kaitse kohustusest loobuma panna asjaolu, et liik võib teatavas asukohas olla arvukalt esindatud ja tema ellujäämine selles piirkonnas ei ole ohus. Selle asemel tuleks seda arvesse võtta erandi tegemisel.

71 Otsus kohtuasjades C-473/19 ja C-474/19, punkt 84.

72 Sobiv vahend looduslike põhjuste või ettenägematute sündmuste tõttu kahjustumise käsitlemiseks on elupaikade direktiivi artikli 6 lõige 2, mis siiski kehtib üksnes Natura 2000 alade kohta. Oma 20. oktoobri 2005. aasta otsuses (komisjon vs. Ühendkuningriik, kohtuasi C-6/04, EKL lk 9017, punkt 34) sedastas Euroopa Kohus, et „elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 2 rakendamiseks võib olla vajalik meetmete võtmine nii välise inimtegevusest tuleneva kahjuliku mõju ja häirimise vältimiseks kui ka erikaitsealadel looduslike liikide ja elupaikade kaitsestaatus halvendava loodusliku arengu ärahoidmiseks.“

73 17. aprilli 2018. aasta otsus kohtuasjas C-441/17, komisjon vs. Poola, ECLI:EU:C:2018:255.

17 – Hea tava näide. Tuuleparkidega seotud tundlike alade kaart Flaami piirkonna lindude ja nahkhiirte kohta (Belgia)

Eluslooduse tundlike alade kaarte peetakse tulemuslikuks vahendiks nende piirkondade kindlakstegemisel, mida tuleks vältida, sest taastuvenergia arendamine võib seal mõjutada looduslike taime- ja loomaliikide tundlikke kooslusi. Kaartide abil saab planeerimise varases etapis kindlaks teha alad, kus asuvad tuuleenergeetika arendamise suhtes tundlikud elukooslused. Eluslooduse tundlike alade kaartide alusel tehakse üldjuhul strateegilise planeerimise otsuseid arendusprotsessi algse kohavaliku etapis, mistõttu need keskenduvad maastiku tasandile ning on sageli piirkondliku, riikliku või rahvusvahelise ulatusega.

Tuuleparkidega seotud tundlike alade kaart Flaami piirkonna lindude ja nahkhiirte kohta on mõeldud selleks, et tuua esile alad, mille valimine tuulikute asukohaks võib ohustada linde või nahkhiiri. Selle eesmärk on anda teavet ja suuniseid kohapõhiseks hindamiseks ja strateegiliseks planeerimiseks. See on näide mitut liiki hõlmava tundlikkuskardi kohta, mis näitab, kuidas erinevaid rühmi saab hinnata ühe vahendi abil.

Kaardil on piirkond jagatud nelja kategooriasse: suure, keskmise ja võimaliku riskiga ala, millele lisandub ala, kus risk on vähenenud või puuduvad selle kohta andmed. See sisaldab GIS-põhist lindude tundlikkuskarti, mis koosneb paljudest kaardikomponentidest, millel on teave oluliste linnualade ja rändeteede kohta. Tundlike alade kaarte ja nendega seotud juhiseid kasutatakse Flaami piirkonnas sageli asukohavalikuga seotud otsuste tegemisel. Projektiarendajad ja nõustamisfirmad kasutavad kaarte strateegiliseks planeerimiseks ning nn lähtepunktina üksikasjalikumates kohapõhistes projektihindamistes. Kohalikud ja piirkondlikud ametiasutused kasutavad neid samal eesmärgil ja ka selle kontrollimiseks, kas projektiarendajad ja nõustamisfirmad on oma tööd hästi teinud.

Kaart sisaldab teavet ka nahkhiirte kohta, kuid erineb lindude teemakaartidest selle poolest, et põhineb sobiva elupaiga määramisel (aerofotode ja maakatte ülevaate abil), mida kasutati nahkhiirte esinemise prognoosimiseks. Tuleb siiski märkida, et nahkhiirte kohta saada olevate andmete kvaliteet on palju halvem kui lindude korral. Seetõttu tuleb nahkhiirte tundlikkuse prognooside tõlgendamisel olla ettevaatlikum.

Allikas: Eluslooduse tundlikkuse käsiraamat

<https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/wildlife%20manual%20final.pdf>.

2.3.4.b) Paljunemis- ja puhkepaikade kindlaksmääramine

Paljunemis- ja puhkepaiku tuleb rangelt kaitsta, sest need on loomade elutsükli jaoks väga olulised ning kogu liigi elupaiga olulised osad. Seepärast tuleks artikli 12 lõike 1 punkti d mõista nii, et selle eesmärk on tagada selliste paikade jätkuv ökoloogiline funktsionaalsus, tagamaks, et need pakuvad ka edaspidi kõiki elemente, mida loom vajab puhkamiseks või edukaks sigimiseks. Kaitse kehtib aastaringelt, kui neid alasid kasutatakse regulaarselt.

(2-52) Direktiivi eesmärke silmas pidades vajavad paljunemis- ja puhkepaigad ranget kaitset, sest need on loomade elutsükli jaoks üliolulised ja kogu liigi elupaiga väga tähtsad elemendid,⁷⁴ mida on vaja liigi ellujäämise tagamiseks. Nende kaitse on otseselt seotud liigi kaitsega. **Seepärast tuleks artikli 12 lõike 1 punkti d tõlgendada nii, et selle eesmärk on kaitsta paljunemis- ja puhkepaikade ökoloogilist funktsionaalsust.** Nii näeb artikli 12 lõike 1 punkt d ette, et selliseid paiku ei tohi inimtegevuse käigus kahjustada ega hävitada, sest need peavad ka edaspidi

⁷⁴ Artikli 1 punktis f on „liigi elupaik“ määratletud üksnes kui „eriomaste abiootiliste ja biotiliste tegurite abil määratletud keskkond, kus see liik elab igas bioloogilise tsükli etapis“.

suutma tagada kõike, mida on vaja konkreetse looma puhkamiseks või edukaks paljunemiseks.

(2-53) Kohtuasjas C-383/09 tõlgendas kohtujurist Kokott mõistet „paljunemis- ja puhkepaigad“ nii, et see ei hõlma mitte ainult urgusid, vaid ka ümbritsevaid elupaiku. Euroopa Kohus luges artikli 12 lõike 1 punktiga d kehtestatud kohustuste täitmatajätmiseks mitte ainult urgude otsese hävimise, vaid ka linnastumise ja põllukultuuride struktuuri muutumise laiematel aladel⁷⁵.

(2-54) Seega tuleneb artikli 12 lõike 1 punktist d, et selliseid paljunemis- ja puhkepaiku tuleb kaitsta ka siis, kui neid kasutatakse vaid aeg-ajalt või kui neist isegi loobutakse,⁷⁶ kuid kui on piisavalt tõenäoline, et asjaomane liik pöördub nendesse paikadesse tagasi. Näiteks kui paljud nahkhiired kasutavad igal aastal talvitumiseks teatavat koobast (sest liigil on harjumus tulla igal aastal tagasi samasse talvisesse varjupaika), tuleb ka suvel kaitsta selle koopa kui talvitumiskoha funktsionaalsust, et nahkhiired saaksid seda talvel uuesti kasutada.

(2-55) Pesitsus- ja puhkepaikade üldiste kriteeriumide kindlaksmääramine on keeruline, sest IV lisa punktis a on loetletud paljude taksonite liigid, millel on palju erinevaid elutsüklistrateegiaid. Ei ole võimalik esitada „paljunemispaiiga“ ja „puhkepaikade“ ranget määratlust, mida saab kohaldada kõikide taksonite suhtes. Seetõttu tuleb terminite „paljunemispaiik“ ja „puhkepaiik“ tõlgendamisel arvesse võtta seda mitmekesisust ja valitsevate tingimuste erinevust. Järgmiste üldiste määratluste eesmärk on anda selle kohta juhiseid. Määratlused põhinevad eeldusel, et asjaomaseid alasid on võimalik kindlaks teha ja mõistlikult piiritleda. Need on mõeldud kasutamiseks kontroll-loeteluna elementidest, mida tuleb arvesse võtta, kuid kõik nendest elementidest iga liigi kohta ei kehti. Samuti aitavad need kindlaks teha teabelüngad liikide kohta. Allpool esitatud kahte määratlust on täpsustatud eraldi punktides, kuigi tegelikkuses on need sageli omavahel seotud ja kattuvad, mistõttu neid võib käsitleda koos.

(2-56) Artikli 12 kohaldamisel tuleks kasutada järgmisi mõisteid.

- *Paljunemispaiigad*

Paljunemine on siin määratletud paaritumise, poegimise (sh munemine) või järglaste saamisena (kui paljunemine on mittesuguline). Paljunemispaiigana on siin määratletud alad, mida on vaja paaritumiseks ja poegimiseks, ning see hõlmab ka pesitsus- või poegimiskoha ümbrust, kui järglased sõltuvad nendest paikadest. Mõne liigi paljunemispaiik hõlmab ka seotud struktuure, mida on vaja territooriumi kindlaksmääramiseks ja kaitsmiseks. Mittesuguliselt paljunevate liikide paljunemispaiigaks nimetatakse järglaste saamiseks vajalikku ala. Paljunemispaiiku, mida kasutatakse regulaarselt kas aasta jooksul või mõnel aastal, tuleb kaitsta isegi siis, kui need ei ole kasutusel.

Seega võib paljunemispaiik hõlmata alasid, mida on vaja

1. pulmamänguks,
2. paaritumiseks,
3. pesa ehitamiseks või munemis- või poegimiskoha valimiseks,
4. poegimiseks, munemiseks või järglaste saamiseks (kui sigimine on mittesuguline) kasutatava kohana,
5. munade arengu ja koorumise kohana,
6. pesitsemis- või poegimiskohana, kui neid kasutavad sellest kohast sõltuvad pojad ja

75 9. juuni 2011. aasta otsus kohtuasjas C-383/09, komisjon vs. Prantsusmaa, ECLI:EU:C:2011:369.

76 Pooleliolevas kohtuasjas C-477/19 teeb Euroopa Liidu Kohus otsuse selle kohta, kas mõistet „puhkepaiik“ elupaikade direktiivi artikli 12 lõike 1 punkti d tähenduses tuleks tõlgendada nii, et see hõlmaks ka varasemaid puhkepaiku, mis on maha jäetud.

7. laiema elupaigana, mis aitab kaasa paljunemise edukusele, sealhulgas toitumisalad.

- Puhkepaigad

Puhkepaigana on siin määratletud alad, mida on vaja looma või loomade rühma püsimiseks, kui nad ei ole aktiivsed. Sessiilse staadiumiga liikide puhkepaigana on määratletud kinnitumiskoht. Puhkepaikade hulka kuuluvad ka struktuurid, mille loomad on teinud puhkamiseks, näiteks varjepaigad, urud või peidukohad. Puhkepaiku, mida kasutatakse regulaarselt kas aasta jooksul või mõnel aastal, tuleb kaitsta isegi siis, kui need ei ole kasutusel.

Ellujäämiseks vajalikes puhkepaikades võib olla üks või mitu struktuuri ja elupaiga tunnusoont järgmisteks vajadusteks:

1. termoregulatsioon, näiteks *Lacerta agilis* (kivisisalik),
2. puhkamine, magamine või taastumine, näiteks *Nyctalus leisleri* (väikevidevlane) varjepaigad,
3. peidu-, kaitse- või varjepaik, näiteks *Macrothele calpeiana* ämblike urud ja
4. talvitumine, näiteks nahkhiirte magalad ja *Muscardinus avellanarius*'e (pähklinäpp) peidukohad.

(2-57) **Artikli 12 lõike 1 punkti d nõuetekohaseks rakendamiseks on vaja põhjalikke teadmisi liikidega seotud ökoloogilistest teguritest** (bioloogilised omadused, elupaigad, populatsiooni suurus, levik ja dünaamika) ja käitumisest (elutsükkel ja -korraldus, liikidesisene ja -vaheline vastastiktoime).

Paljunemis- ja puhkepaikade näited

	Paljunemispaik	Puhkepaik
<i>Triturus cristatus</i> (harivesilik)	Paaritumiseks kasutataval tiigil on üksikute isasloomade territooriumid, kus toimub pulmamäng ja paaritumine. Munad paigutatakse ükshaaval veepealsetele taimedele ja need arenevad 12–18 päeva. Kooruvad noored vastsed, kes ujuvad vabalt. Tiik on seega paljunemispaik.	Maapealses eluetapis kasutab <i>T. cristatus</i> päevasel ajal varjepaiku, nagu kivid, puud ja palgid. Sarnaseid varjupaiku kasutatakse talvitumisel (külmades piirkondades) või suvistel puhkeperioodidel (kuumades piirkondades). Täiskasvanud ja vastsed kasutavad oma elu veefaasis ohutu paigana veealust ja veepealset taimestikku. <i>T. cristatus</i> levib naabertiikidesse. <i>T. cristatus</i> 'e hea tervisega populatsioonid kasutavad mitut tiiki ja liiguvad nende vahel ning hajuvad laiali sobivas maismaa-elupaigas, mis neid tiike ühendab. Isendid võivad liikuda oma sünnitiigist umbes 1 km kaugusele. <i>T. cristatus</i> 'e puhkepaigad on seega tiigid, kus nad elavad, ja nendega külgnevad maismaaelupaigad, mis toetavad neid nende elutsükli maismaafaasis.
<i>Nyctalus leisleri</i> (väikevidevlane)	Isasloomad elavad paljunemisajal emasloomadest eraldi. Isasloomad loovad sügisel puuõõntesse paaritumisala. Paaritumine toimub hilissügisel ja emasloomad viivitavad viljastumisega kevadeni. Noored sünnivad poegimiskoloonias ja	<u>Talvitumiseks</u> <i>N. Leisleri</i> on peamiselt puudel elav nahkhiir, kes talvitub ületalve. Talvel varjuvad need nahkhiired puuõõntesse, hooneisse ning vahel ka koobastesse ja tunnelitesse, milles on sobiv mikrokliima. Nad kasutavad ka tehislikke varjekaste. Varjepaiku on leitud pargi- ja linnapiirkondade ning leht- ja okaspuumetsade puudes. Varjepaigad peavad olema suhteliselt häirimisvabas asukohas, sest talveunest ülesaetud nahkhiired

	<p>sõltuvad oma emast kuni võõrutamiseni suvel.</p> <p>Sigimisalad ning poegimiskoloonia on seega paljunemispaid. See määratluse range kohaldamine välistab talvitumiseks kasutatavad varjupaigad, mis on hõlmatud artikli 12 lõike 1 punkti d kohaste „puhkepaikadega“.</p>	<p>kulutavad väärtuslikke energiavarusid, mida ei ole talvel võimalik täiendada.</p> <p>Samuti on aktiivsel perioodil (kevad) kõigi nahkhiireliikide jaoks olulised päevased varjupaigad, milleks peab olema päevasel ajal suhteliselt häirimisvaba koht, mis jällegi on vanade puude ja ehitiste pragudes ja piludes. Sõltuvalt asukohast võib koloonia kasutada kordamööda mitut suvist varjupaika, millest suurimat võivad emasloomad kasutada poegimiskolooniana, samas kui isasloomad muutuvad üksikuks või elavad väikestes rühmades.</p> <p><u>Rände ajal</u></p> <p><i>N. leisleri</i> rändab teadaolevalt Euroopa levila mõnes osas: Saksamaal rõngastatud isendeid on leitud talvitumas Prantsusmaal ja Šveitsis (2003. aasta riiklik aruanne⁷⁷). Täpsed rändemustrid ei ole teada. Mõned populatsioonid tunduvad aga olevat paiksemad, sest nii poegimiskolooniad kui ka talvised varjupaigad on samas asukohas. <i>N. leisleri</i> poolt päevaseks puhkuseks ja talvitumiseks kasutatavad varjupaigad on puhkepaigad.</p>
--	--	--

	Paljunemispaid	Puhkepaik
<i>Maculinea arion</i> (nõmmetähniksini tiib)	<p><i>M. arion</i>'i arengu lõpuleviimiseks on vaja paikkonda, kus on vastse toidutaimed (liivatee (<i>Thymus</i>) liigid), vastse peremeesorganismid ja toiduallikas (rautsiku (<i>Myrmica</i>) pesad). Munad pannakse liivatee (<i>Thymus</i>) õiepungadesse, kus vastsed toituvad ja arenevad. Teatud staadiumis kukub vastne taimest välja ja meelitab sipelga end üles korjama ja pesasse viima. Vastne areneb edasi pesa sees ja toitub sipelgavastsestest. Nukkumine toimub pesas, valmikud kooruvad suve alguses.</p> <p><i>M. arion</i>'i paljunemispaid on paik, kus valmiku koorumiskoha lähedal asuvad liivatee (<i>Thymus</i>) liigid ja rautsikute (<i>Myrmica</i>) pesad, kus arenevad vastsed ja nukud.</p>	<p>Sellel liigil ei ole muid selgelt kindlaid puhkepaiku peale nende, mida on vaja vastsete arenguks ja poegimiseks. Neid eluetappe hõlmab vasakpoolses veerus näidatud paljunemispaidiga määratlus.</p>
<i>Osmoderma eremita</i> (eremiitpõrnikas)	<p>Puhke- ja -paljunemispaid on <i>O. eremita</i> puhul tegelikult sünonüümid.</p> <p>See saproksüülne liik elab suurema osa oma elust küpsete lehtpuude, tavaliselt tamme (<i>Quercus</i>) liikide mädanenud õõntes. Suur osa isenditest ei lahku sünnipuust. Paaritumine toimub aluspinnas ja munad satuvad sügavale aluspinnas. Areng munast mardikani kestab mitu aastat. Nukud tekivad sügisel, valmikud kooruvad hiliskevadest või varasuvel.</p> <p><i>O. eremita</i> puhkepaik on rida küpseid ja küllaltki õõnsaid lehtpuid, tavaliselt südamemädanikuga <i>Quercus</i>'e liike.</p>	

77 http://www.eurobats.org/sites/default/files/documents/pdf/National_Reports/Inf.MoP7_20-National%20Implementation%20Report%20of%20Germany.pdf

--	--

(2-58) Liiginäide *Triturus cristatus*'e kohta (vt eespool esitatud tekstikast) näitab, et mõne liigi puhul, millel on **väikesed kodupiirkonnad**, võivad paljunemis- ja puhkepaigad kattuda. Sellistel juhtudel on oluline kaitsta liigi funktsionaalselt elujõulist ja sidusat ala, mis hõlmab nii selle puhke- ja paljunemispaiku, kui ka muid alasid, mida peetakse vajalikuks, et säilitada paljunemis- ja/või puhkepaiga ökoloogiline funktsionaalsus. Sellise liigi „kohaliku“ populatsiooni kindlaksmääramine võib tulla kasuks selle piirkonna määramisel.

(2-59) Samuti on vaja kaaluda, kuidas käsitleda **suure levilaga liike** artikli 12 kontekstis. Suure levilaga liikidega seotud probleemi on tõdetud juba direktiivi artikli 4 lõikes 1. Siin võib olla soovitatav piirata paljunemis- või puhkepaiga määratlust selgelt piiritletava paikkonnaga: näiteks nahkhiirte varjupaigad, karude talvekoopad, saarmaurud või muud alad, mille puhul on võimalik selgelt kindlaks teha, et need on olulised paljunemiseks või puhkamiseks.

(2-60) Kohtuasjas *Caretta caretta* ei määratlenud Euroopa Kohus liikide paljunemis- või puhkepaiku ning järgis juhtumi-/liigipõhist lähenemisviisi. Selles kohtuasjas tõstis Euroopa Kohus esile Laganase lahe tähtsust „kaitstava liigi *Caretta caretta* olulise paljunemispikkonnana”⁷⁸. Sellel alal olid liikide paljunemise seisukohast olulised füüsilised ja bioloogilised tegurid (merepiirkond ja pesitsusrannad). „Paljunemispaiku” ja „puhkepaiku” on keeruline üldiselt määratleda, sest liikide ökoloogilised omadused on väga erinevad. Arvesse tuleb võtta ajakohaseid teadmisi liikidega seotud ökoloogiliste tegurite ja nende käitumise kohta.

2.3.4.c) „Kahjustamise” mõiste

Kahjustamist võib määratleda kui füüsilist lagunemist, mis mõjutab paljunemis- või puhkepaika. Erinevalt hävitamisest võib selline lagunemine toimuda ka aeglaselt ja järk-järgult, vähendades paiga funktsionaalsust. Artikli 12 lõike 1 punkti d kohaldatakse juhul, kui on võimalik kindlaks teha selge põhjuslik seos ühe või mitme inimtegevuse ning paljunemis- või puhkepaiga kahjustamise vahel.

(2-61) Elupaikade direktiivi artikli 12 lõike 1 punktis d ega artiklis 1 ei ole mõistet „kahjustamine” määratletud, kuigi see mõiste esineb ka direktiivi teistes sätetes (näiteks artikli 6 lõikes 2).

(2-62) Üldiselt võib kahjustamist määratleda elupaikade (siinsel juhul paljunemis- või puhkepaikade) füüsilise lagunemisenä. Erinevalt hävitamisest **võib lagunemine toimuda aeglaselt ja järk-järgult, vähendades paiga funktsionaalsust**. Kahjustamine ei pruugi seega kohe põhjustada paiga funktsionaalsuse kadumist. Kuid sellel on negatiivne mõju olemasolevate ökoloogiliste elementide kvaliteedile või kvantiteedile ning aja jooksul võivad need täielikult kaduda. IV lisa punktis a loetletud liikide suure mitmekesisuse tõttu tuleb konkreetse paljunemis- või puhkepaiga kahjustamist hinnata igal üksikjuhul eraldi.

(2-63) Kui püütakse kindlaks teha ja vältida põhjusi, mis viivad paljunemis- või puhkefunktsiooni kahjustamise või isegi kadumiseni, on oluline luua selge **põhjuslik seos** ühe või mitme inimtegevuse ning paljunemis- või puhkepaiga kahjustamise või hävitamise vahel. On ilmne, et kahjustamise põhjused võivad asuda asjaomase paljunemis- või puhkepaiga sees või sellest väljaspool ning võib-olla isegi sellest palju kaugemal. Selliseid põhjusi ja tegevusi tuleb seejärel ohjata nii, et kahjustamist ja

78 Komisjon vs. Kreeka, C-103/00, punkt 27.

hävitamist saaks vältida. Ainult selge ülevaade põhjustest võimaldab ametiasutustel vastavalt tegutseda ja vältida edasist või tulevast kahjustamist või hävitamist.

(2-64) Seetõttu võib salliv suhtumine tegevusse, mis otseselt või kaudselt lagundab või kahjustab kaitsealuste liikide elupaika, kujutada endast artikli 12 lõike 1 rikkumist, nagu kohus tõdes kohtuasjas C-340/10. Selles asjas jäeldas Euroopa Kohus, et Paralimni järve läheduses vee ülemäärane ammutamine ja muu kahjustav tegevus võis eriti põua-aastatel avaldada märkimisväärset negatiivset mõju küprose nastiku elupaigale ja selle liigi kaitsele. Seda tüüpi tegevuse lubamisega oli Küpros rikkunud artikli 12 lõikest 1 tulenevaid kohustusi.

(2-65) Selleks et kindlaks määrata „kahjustamise“ piirid, on vältimatu analüüsida artikli 12 lõike 1 punkti d tervikuna. Artikli 12 eesmärk on kehtestada IV lisa punkti a liikide range kaitse süsteem. Paljunemis- või puhkepaikade selgelt väljendatud kaitsmine lisaks liigi kui sellise kaitsmisele ilma „tahtlikuna“ piiritlemata näitab, et direktiivis peetakse neid alasi tähtsaks. Selline paljunemis- või puhkepaikade eriline kaitsmine kahjustamise või hävitamise eest on enesestmõistetavalt seotud nende paikade põhifunktsiooniga, mis on ka edaspidi tagada kõik elemendid, mida konkreetne loom (või loomade rühm) vajab paljunemiseks või puhkamiseks.

(2-66) Näited tegevusest, mis võib viia artikli 12 lõike 1 punkti d kohase **kahjustamiseni**.

- Harivesiliku (*Triturus cristatus*) või muude rangelt kaitstud kahepaiksete **koelmute osaline kinniajamine**, mis halvendab seega (kokkuvõttes) nende funktsiooni paljunemispaijana.
- **Hamstriurgude** kui paljunemis- ja puhkepaikade funktsiooni **kahjustamine**, mis on tingitud sügavast kündmisest.
- **Ehitustööd jõelõigul**, mis on atlandi tuura (*Acipenser sturio*) või muude rangelt kaitstud kalade puhke- ja paljunemispaiik.
- **Maa kuivendamine** või muu tegevus, mis põhjustab hüdroloogilisi muutusi, mis kahjustavad suurel määral elupaikade ökoloogilisi omadusi ja mõjutavad *Natrix natrix cypriaca* (küprose nastik, vt punkt 2.33) populatsiooni.
- Teatavate IV lisa kohaste rangelt kaitstud saproksüülsete mardikate liikide (*Buprestis splendens*, *Cucujus cinnaberinus*, *Phryganophilus ruficollis* ja *Pytho kolwensis*) jaoks olulisteks elupaikadeks olevate⁷⁹ **surnud või surevate puude langetamine/eemaldamine**.
- Majade, kuurortide, teede ja muu **taristu** ehitamine, samuti **valgusreostus** või **kalapüük** merikilpkonna (*Caretta caretta*) paljunemispaiikades või nende lähiümbruses⁸⁰.

18 – Hea tava näide. Strateegiline programm euroopa tuura kaitseks Doonau jões

79 17 aprilli 2018. aasta otsus kohtuasjas C-441/17, komisjon vs. Poola, ECLI:EU:C:2018:255, punktid 233–236.

80 10. novembri 2016. aasta otsus kohtuasjas C-504/14, komisjon vs. Kreeka, ECLI:EU:C:2016:847, punktid 160 ja 114.

Euroopa tuur on Doonau jõe ja Musta mere looduspärandi oluline osa. Tema esinemine on **vee ja elupaikade kvaliteedi suurepärase näitaja**. Praegu on kuuest liigist neli äärmiselt ohustatud, üks ohualdis ja üks välja surnud. Kõik need liigid on **praegu kaitstud ELi elupaikade direktiiviga**.

2011. aasta juunis seati ELi Doonau piirkonna strateegia üheks eesmärgiks (eesmärk PA6) „*tagada Doonau tuuraliste ja teiste kohalike kalaliikide elujõulised populatsioonid 2020. aastaks*“. Aasta hiljem, 2012. aasta jaanuaris, loodi **Doonau tuurlaste tööriühm**, et selgitada välja, kuidas teha selle eesmärgi saavutamiseks koostööd. Tööriühma kuulusid euroopa tuura eksperdid, valitsusväliste organisatsioonide esindajad ning Doonau jõe kaitse rahvusvahelise komisjoni, Doonau piirkonna strateegia ja valitsuste esindajad.

Üks tööriühma esimesi tegevusi oli koostada kooskõlastatud tegevuse raamistikuna programm „Sturgeon 2020“. Programmi rakendamine nõudis pühendumist ning keerukat koostööd valitsuste, otsustajate, kohalike kogukondade, sidusrühmade, teadlaste ja valitsusväliste organisatsioonide vahel.

Programmi „Sturgeon 2020“ raames kavandatud meetmete üheks ilmselgeks vahendiks on Doonau veemajanduskava (DRBMP) ja selle ühine meetmeprogramm. 2015. aastal ajakohastatud Doonau veemajanduskava teises versioonis on ühe visiooni ja kaitsekorralduse eesmärgina ette nähtud tagada, „*et inimtekkelised tõkked ja elupaikade puudused ei takista enam kalade rännet ja kudemist – tuuralised ja teised kindlaksmääratud siirdeliigid saavad siseneda Doonau jõkke ja tema lisajõgedesse. Tuuralisi ja teisi kindlaksmääratud siirdeliike esindavad Doonau veemajanduskavas jätkusuutlikud populatsioonid vastavalt nende varasemale levimusele*“.

Selle kaitsekorralduseesmärgi saavutamiseks tuleb võtta muu hulgas järgmisi meetmeid:

- kalade rände abivahendite arvu ja asukoha kindlaksmääramine ning muud jõevoolu tõkestamatus saavutamise või parandamise meetmed, mida kõik riigid rakendavad 2021. aastaks;
- selliste meetmete asukoha ja ulatuse kindlaksmääramine, millega parandatakse jõe morfoloogiat taastamise, kaitse ja parenduste kaudu ning mida kõik riigid rakendavad 2021. aastaks;
- uute taristuprojektide tulemusena kalade rännet häirivate uute tõkete tekke vältimine; vältimatute uute tõkete peavad kaasnema vajalikud leevendusmeetmed, nagu kalade rände abivahendid või muud juba projekti kavandamisel ette nähtud sobivad meetmed;
- selliste teadmistes esinevate lünkade täitmine, mis on seotud tuurlaste ja muude konkreetsete rändliikide võimalusega liikuda üles- ja allavoolu läbi Raudvärava I ja II paisu, sealhulgas elupaikade uuringute korraldamine;
- kui nende uuringute tulemused on positiivsed, tuleb rakendada asjakohaseid meetmeid ja teha teostatavusuuring Gabčíkovo paisu ja Ülem-Doonau kohta.

DRBMP kohaselt ehitatakse 2021. aastaks vesikonda **140 kalade rände abivahendit** (120 on alates esimesest DRBMPst juba ehitatud). Parimat võimalikku tehnikat kasutades peaksid need tagama kõigi kalaliikide (sealhulgas tuurlaste) ja vanuseklasside rände. Pärast 2021. aastat on kavas **jõgede veevoolu tõkestuste kõrvaldamiseks rakendada umbes 330 täiendavat meetet** (veepoliitika raamdirektiivi artikli 4 lõige 4) (<http://www.dstf.eu>).

2.3.4.d) Meetmed paljunemis- või puhkepaikade jätkuva ökoloogilise funktsionaalsuse tagamiseks

Meetmed, millega tagatakse paljunemis- või puhkepaiga ökoloogiline funktsionaalsus projektide ja tegevuste puhul, millel võib olla mõju sellistele paikadele, peavad olema oma laadilt leevendusmeetmed (st meetmed negatiivse mõju minimeerimiseks või isegi neutraliseerimiseks). Need võivad hõlmata ka meetmeid, millega aktiivselt parandatakse või hallatakse teatavat paljunemis- või puhkepaika nii, et see ei kannataks mitte kunagi ökoloogilise funktsionaalsuse vähenemise või kadumise all. Kuni see eeltingimus on täidetud ning pädevad asutused kontrollivad ja jälgivad selliseid protsesse, ei ole vaja tugineda artiklile 16.

(2-67) **Jätkuva ökoloogilise funktsionaalsuse tagamise meetmed on ennetusmeetmed, mille eesmärk on minimeerida või isegi kõrvaldada tegevuse negatiivne mõju kaitsealuste liikide paljunemis- või puhkepaikadele.** Need võivad siiski minna sellest kaugemale ja sisaldada abinõusid, millega **aktiivselt parandatakse** teatavat paljunemis- või puhkepaika, et see ei kannataks mitte kunagi ökoloogilise funktsionaalsuse vähenemise või kadumise all. See võib hõlmata näiteks ala laiendamist või uute elupaikade loomist paljunemis- või puhkepaigas või sellega otseselt funktsionaalses seoses, et säilitada selle funktsionaalsus. Selliste meetmetega seonduv ökoloogilise funktsionaalsuse säilitamine või parandamine asjaomaste liikide puhul peab loomulikult olema selgelt tõendatud.

(2-68) Selliseid meetmeid on lubatud kasutada üksnes juhul, kui on kehtestatud loa andmise või maakorralduse kord koos ametliku tegevuskorraga ning kui pädevad asutused saavad hinnata, kas ala paljunemis- või puhkefunktsiooni säilitamiseks võetud meetmed on piisavad. Jätkuva ökoloogilise funktsionaalsuse meetmeid võib kaaluda ka siis, kui teatav tegevus mõjutab paljunemis- või puhkepaika üksnes osaliselt. Kui paljunemis- või puhkepaik jääb jätkuva ökoloogilise funktsionaalsuse meetmete tulemusel vähemalt sama suureks (või suureneb) ja asjaomase liigi jaoks säilib sama (või parem) kvaliteet, ei kahjustata ala funktsiooni, kvaliteeti ega terviklikkust. On väga oluline, et ala jätkuv ökoloogiline funktsionaalsus säiliks või paraneks. Seepärast on oluline jälgida jätkuva ökoloogilise funktsionaalsuse meetmete tulemuslikkust.

(2-69) Ettevaatuspõhimõtte kohaselt ei tohiks kavandatud meetmeid (mida võtab näiteks projekti arendaja projekti raames) pidada artikli 12 lõike 1 punktiga d kooskõlas olevaks, kui need ei taga ala jätkuvat ökoloogilist funktsionaalsust. Artikli 12 lõike 1 punkti d nõuete täitmiseks **peab saama suure kindlusega tõdeda, et meetmetest piisab mis tahes kahjustamise või hävitamise vältimiseks**, ning need meetmed peavad olema tõhusalt kehtestatud sobival ajal ja vormis, mis väldib kahjustamist või hävitamist. Edu tõenäosust tuleb hinnata objektiivse teabe alusel ning võttes arvesse asjaomase ala omadusi ja konkreetseid keskkonnatingimusi.

(2-70) Asjakohased jätkuva ökoloogilise funktsionaalsuse meetmed, millega tagatakse, et ala funktsiooni, kvaliteeti või terviklikkust ei kahjustata, avaldavad asjaomaste liikide kaitsele üldist positiivset mõju.

(2-71) Jätkuva ökoloogilise funktsionaalsuse meetmed võiksid olla tegevuse või projekti spetsifikatsioonide lahutamatu osa; need võivad olla ka osa ennetavatest meetmetest artikli 12 lõike 1 punkti d nõuete täitmiseks range kaitse süsteemi raames.

(2-72) Paljunemis- või puhkepaikade määratluse põhjal (vt punkt 2.3.4.b) näib eespool kirjeldatud lähenemisviis olevat eriti asjakohane väikese kodupiirkonnaga loomade puhul, kelle paljunemis- või puhkepaigad on piiritletud kui „funktsionaalsed üksused“ (st kasutatakse laiemat lähenemisviisi). Siinkohal tuleb esile tõsta, et liikmesriik peab konkreetse liigi paljunemis- või puhkepaikade määratlemisel olema järjepidev ning tagama nende kaitse kogu oma territooriumil.

(2-73) **Jätkuva ökoloogilise funktsionaalsuse meetmed erinevad asendusmeetmetest** (sealhulgas elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 4 kohastest asendusmeetmetest) kitsamas tähenduses. Asendusmeetmete eesmärk on kompenseerida liigile avalduvat konkreetset negatiivset mõju, mis viitab sellele, et paljunemis- või puhkepaika kahjustatakse või hävitatakse või on seda tehtud. See ei ole nii jätkuva ökoloogilise funktsionaalsuse meetmete puhul, millega tagatakse, et paljunemis- või puhkepaiga jätkuv ökoloogiline funktsionaalsus jääb pärast tegevuse toimumist täielikult puutumatuks (kvantitatiivselt ja kvalitatiivselt). Kui paljunemis- või puhkepaika on kahjustatud või hävitatud, on artikli 16 kohane erand alati vajalik, kui artiklis kehtestatud tingimused on täidetud. Jaotises 3.2.3.b käsitletakse asendusmeetmete kasutamist artikli 16 alusel.

2.3.5. Loodusest võetud isendite pidamine, vedamine ja müümine või vahetamine ning müügiks või vahetamiseks pakkumine

Artikli 12 lõikes 2 sätestatud keelde kohaldatakse IV lisa punkti a liikide kõikide eluetappide suhtes.

(2-74) IV lisa punkti a liikide kohta on artikli 12 lõikes 2 sätestatud: „Liikmesriigid keelavad nende liikide loodusest võetud isendite pidamise, vedamise ja müümise või vahetamise ja müügiks pakkumise, välja arvatud juhul, kui need liigid on loodusest seaduslikult võetud enne käesoleva direktiivi rakendamist“. Artikli 12 lõige 3 sätestab, et artikli 12 lõike 1 punktides a ja b ning artikli 12 lõikes 2 nimetatud keelde kohaldatakse IV lisa punkti a liikide kõikide eluetappide suhtes.

2.3.6. IV lisa punktis a loetletud liikide juhusliku püüdmise ja tapmise jälgimise süsteem

Artikli 12 lõikega 4 kohustatakse liikmesriike kehtestama juhusliku püüdmise ja tapmise jälgimise süsteemi ning rakendama vajaduse korral täiendavaid uurimis- või kaitsemeetmeid selle tagamiseks, et juhuslik püüdmine ja tapmine ei avaldaks asjaomastele liikidele märkimisväärset negatiivset mõju.

(2-75) Artikli 12 lõike 4 kohaselt tuleb luua süsteem IV lisa punktis a loetletud loomaliikide juhusliku püüdmise ja tapmise jälgimiseks. **Jälgimissüsteem peab olema piisavalt töökindel, et oleks võimalik saada usaldusväärseid andmeid kõigi selliste tegevuste mõju kohta, millega võib kaasneda asjaomaste liikide juhusliku püüdmise ja tapmise oht.** Kogutud teave peab andma juhusliku püüdmise ja tapmise kohta usaldusväärse hinnangu, mille põhjal saab liikide kaitsestaatus järelevalve tulemusi arvesse võttes teha teadliku otsuse selle kohta, kas on vaja kaitsemeetmeid selle tagamiseks, et asjaomasele liigile ei avaldata olulist negatiivset mõju.

Näitena võib tuua püügivahenditesse sattunud vaalaliste või merikilpkonnade kaaspüügi seire, nende laevadega kokkupõrkel hukkumise seire, nahkhiirte hukkumise seire tuuleturbiinide ümbruses ja teeliikluses hukkumise seire (näiteks kahepaiksete kevadrände ajal). Kohtuasjas C-308/08 käsitles Euroopa Kohus artikli 12 lõike 4 rakendamist seoses iberia ilvesega (*Lynx pardinus*) Andaluusias ning märkis, et on olemas süsteem Ibeeria ilvese juhusliku tapmise seireks seoses maanteeliiklusega (vt allpool esitatud tekstikast).

19 – Hea tava näide. Ibeeria ilvese territooriumi läbiva maantee uuendamine

Ibeeria ilves (*Lynx pardinus*) on maailma kõige ohustatum kaslaseliik. Ta toitub peaaegu eranditult küülikutest, mis muudab liigi oma kitsaste ökoloogiliste vajaduste tõttu veelgi ohualtimaks. Ibeeria ilves on ohustatud järgmistel põhjustel: vähenev toidubaas (epideemiad, nagu müksomatoos ja hemorraagiline haigus, on aastate jooksul mõjutanud küülikute populatsioone), kokkupõrked sõidukitega (elupaikade paljude teedega killustamise tõttu), elupaikade kadumine ja nende seisundi halvenemine (taristu, näiteks teede, tammide ja raudteede arendamise ning muu inimtegevuse tõttu) ning ebaseaduslik tapmine (liiki on ajalooliselt peetud nii atraktiivseks jahitrofeeks kui ka kahjuriks). 21. sajandi alguseks oli iberia ilves väljasuremise äärel, nii et siis elas vaid umbes 100 isendit kahes eraldiseisvas alampopulatsioonis Andaluusias (Hispaania) ja mõnes Portugali osas. 2019. aastaks oli arvukus kasvanud rohkem kui 600 küpse isendini kaheksas alampopulatsioonis, mille vaheline ühendus on paranemas.

Programmi LIFE raames on Euroopa Liit tugevalt toetanud selle liigi taastumist ja selle populatsioon on viimase kümne aasta jooksul oluliselt paranenud. Projekti LIFE Iberlince⁸¹ raames töötasid Hispaania ametiasutused välja rea meetmeid, et parandada ühendust populatsioonide tuumikute

⁸¹<http://www.iberlince.eu/index.php/esp/>

vahel ja vähendada 30% võrra iberia ilveste suremust, mis on tingitud kokkupõrgetest sõidukitega. Rakendatud meetmed hõlmasid loomakäikude ehitamist ja kohandamist, sihipärast tarastamist, tähistamist ja kiirspiirangute kehtestamist. Hispaania riiklike ehitustööde ja transpordiministeeriumist, mis on maanteede turvalisuse eest vastutav pädev asutus, sai selle LIFE-projektiga seotud toetusesaaja, et edendada kokkupõrkeohu vähendamise meetmete rakendamist. Võib olla vaja teha lisajõupingutusi ja võtta veelgi meetmeid, et tagada kokkupõrgetest põhjustatud juhusliku tapmise ja muude mitteloodusliku suremuse põhjuste asjakohane käsitlemine ning vältida märkimisväärset mõju iberia ilvese populatsioonile.

20 – Hea tava näide. Projekt LIFE SAFE Crossing loomade sõidukitega kokkupõrkamise ennetamiseks

Projekti LIFE SAFE CROSSING eesmärk on rakendada meetmeid neljas Euroopa riigis, et vähendada maanteede mõju mõnele esmatähtsale liigile: apenniini pruunkaru (*Ursus arctos marsicanus*) ja hunt (*Canis lupus*) Itaalias, iberia ilves (*Lynx pardinus*) Hispaanias ning pruunkaru (*Ursus arctos*) Kreekas ja Rumeenias.

Neid liike ohustab suurel määral maanteetaristu, seda nii otsese suremuse kui ka tõkkeefekti tõttu. Nende mõjude leevendamiseks tuginetakse kogemustele, mis on saadud eelmise LIFE-projekti „LIFE STRADE“ projektiga, mille käigus võeti Kesk-Itaalia 17 kohas edukalt kasutusele uudne vahend loomade ja sõidukite kokkupõrgete vältimiseks. Samuti leiti, et liikluses hukkumise üks peamisi põhjusi on sõidukijuhtide vähene teadlikkus ja tähelepanu seoses kokkupõrgete ohuga elusloodusele.

Projekti LIFE SAFE CROSSING eesmärgid on seega järgmised:

- demonstreerida uuenduslike [loomade ja sõidukite](#) kokkupõrke vältimise süsteemide (AVC PS) kasutamist;
- vähendada sihtliikidega kokkupõrgete ohtu;
- parandada sihtpopulatsioonide jaoks ühendusi ja soodustada nende liikumist;
- pöörata projektipiirkondades sõidukijuhtide tähelepanu sihtliikidega kokkupõrgete ohule.

Projektis osaleb 13 partnerit: valitsusvälised organisatsioonid, eraettevõtted ja avalik-õiguslikud asutused. Terni provintsi osalemine tagab eksperditeadmiste ülekandmise projektist LIFE STRADE uutesse piirkondadesse.

Projekt SAFE CROSSING hõlmab 29 Natura 2000 ala. Vähendades otsest suremust ja maanteedega killustatust, aitab projekt parandada Natura 2000 alade bioloogilist mitmekesisust ja nendevahelisi ühendusi. Meetodite ja tavade standardimise ja levitamisega edendatakse parimate tavade ülevõtmist muudes piirkondades. Projekti käigus tehtud suured jõupingutused teadlikkuse suurendamiseks parandavad ka kohalike kogukondade ja turistide teadmisi Natura 2000 võrgustikust.

<https://life.safe-crossing.eu/>

(<http://www.lifestrade.it/index.php/en/>) (LIFE11BIO/IT/072)

(2-76) **Süstemaatiline seire ja usaldusväärsete andmete kogumine** juhusliku püüdmise ja tapmise kohta on tulemuslike kaitsemeetmete rakendamise oluline eeltingimus. Näiteks seoses kaaspüügiga püügivahendite kasutamisel võib seiresüsteem tugineda andmetele, mida liikmesriigid koguvad kalandusandmete kogumise raamistikus⁸². Määrusega (EL) 2017/1004 on kehtestatud kalandussektorit käsitlevate bioloogiliste, keskkonnaalaste, tehniliste ja sotsiaal-majanduslike andmete kogumise, haldamise ja kasutamise nõuded, mis aitavad kaasa ühise kalanduspoliitika ja keskkonnaalaste õigusaktide eesmärkide saavutamisele. Suur potentsiaal on

82 Euroopa parlamendi ja nõukogu 17. mai 2017. aasta määrus (EL) 2017/1004 kalandussektori andmete kogumist, haldamist ja kasutamist käsitleva liidu raamistiku loomise ning ühise kalanduspoliitikaga seotud teadusliku nõustamise toetamise kohta ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 199/2008 (<https://op.europa.eu/et/publication-detail/-/publication/dd3dc59f-557f-11e7-a5ca-01aa75ed71a1>).

tänapäevasel kontrollitehnoloogial, nagu elektroonilise kaugseire (REM) vahenditel, mis kasutavad videovalvesüsteeme ja sensoreid. Hiljutised arengusuunad tehisintellekti valdkonnas võivad aidata hõlpsamini läbi vaadata suuri koguseid elektroonilise kaugseiresüsteemi andmeid. Niisugused kontrollivahendid pakuvad ametiasutustele kulutõhusaid ja toimivaid rakendusi tundlike liikide juhupüügi seireks ja selle kohta aru andmiseks. Selliseid elektroonilisi kaugseiresüsteeme kasutatakse kogu maailmas üha enam lahendusena mitmesugustele kalanduskontrolliga seotud küsimustele stsenaariumides, kus andmete kogumiseks ning kontrolliks ja täitmise tagamiseks on vaja kulutõhusat pidevat seiret.

ELi mitmeaastase andmekogumisprogrammi kohaselt peavad liikmesriigid koostama riiklikud töökavad. Selline programm aastateks 2020–2021 võeti vastu komisjoni delegeeritud otsusega (EL) 2019/910 ja komisjoni rakendusotsusega (EL) 2019/909. Programm hõlmab kohustust koguda andmeid kõigi Euroopa Liidu õigusaktide ja rahvusvaheliste kokkulepetega kaitstud lindude, imetajate, roomajate ja kalade juhupüügi kohta. Andmeid tuleb koguda igat liiki püügipiirkondade ja laevade kohta, kas siis teaduslike vaatlusreiside ajal kalalaevadel või kalurite endi poolt püügipäevikute kaudu.

Kui vaatlusreiside ajal kogutud andmed ei anna piisavalt lõppkasutaja vajadustele vastavat teavet juhupüügi kohta, peavad liikmesriigid rakendama muid meetodeid, näiteks kasutama laevadel elektroonilist kaugseiret (REM) kaameratega, mis registreerivad püügivahendite ja saagi haalamise. Andmete kogumise meetodid ja kvaliteet peavad vastama kavandatud eesmärkidele ning olema kooskõlas parimate tavade ja asjakohaste meetodikatega, mida asjaomased teadusasutused on soovitanud. Usaldusväärne hinnangu saamiseks kaaspüügi kohta peavad need hõlmama piisava osa laevastikust. Andmete kogumine kaitsealuste ja tundlike liikide juhupüügi kohta asjakohaste määruste ja direktiivide alusel ning sobivate kaitsemeetmete rakendamine nõuab tihedat valdkondade- ja institutsioonidevahelist koostööd, õigusnormide järgimise tagamist ning kalurite piisavat toetamist ja nendepoolset toetust.

(2-77) Liikmesriikide vetes liikuvate suure levilaga liikide, nagu vaalaliste puhul on väga oluline teha koostööd liigi looduslikus levilas asuvate teiste riikidega, sest seire ja meetmed puudutavad eri riikide kalalaevu. Seetõttu on kasulik rõhutada, et artiklist 12 tulenevad kohustused on liikmesriikide jagatud vastutus. Seda seisukohta toetavad eespool nimetatud sätete sõnastus ja direktiivi riigiülene eesmärk, milleks on kaitsta ühenduse tähtsusega liike ja elupaiku kogu nende looduslikus levilas, samuti aluslepingust tulenev lojaalse koostöö kohustus. Kuigi esmane vastutus artikli 12 rakendamise eest lasub liikmesriigil, kus liigid leiduvad, peavad teised liikmesriigid tegema koostööd, kui see on vajalik nende õiguslike kohustuste täitmiseks. See kehtib nii kaitsemeetmete jälgimise kui ka rakendamise kohta.

(2-78) Jälgimissüsteemi kaudu kogutud teavet arvestades peavad liikmesriigid tegema täiendavat uurimistööd või võtma täiendavaid kaitsemeetmeid selle **tagamiseks, et juhuslik püük ja tapmine ei avaldaks asjaomasele liigile olulist negatiivset mõju**. Seepärast on oluline omada ka usaldusväärset teavet liigi populatsiooni, levila ja kaitsestaatus kohta, mille saamiseks on vaja täielikult rakendada direktiivi artiklis 11 nõutud järelevalvet.

(2-79) Kuigi artikli 12 lõikes 4 ei ole määratletud „olulist negatiivset mõju”,⁸³ võib sellest aru saada nii, et see hõlmab üksikasjalikku uurimist, kuidas juhuslik püüdmine ja tapmine mõjutab liikide populatsioonide ja alampopulatsioonide seisundit ning lõpuks nende soodsa kaitsestaatus saavutamist või säilitamist. Mõju olulisust tuleb hinnata iga juhtumi puhul eraldi, võttes arvesse liigi elutsüklit, negatiivse mõju ulatust ja kestust

⁸³ Elupaikade direktiivi artikli 6 lõige 3 osutab „olulisele mõjule”. Sellekohane suunis on kättesaadav aadressil https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/EN_art_6_guide_jun_2019.pdf.

ning asjaomase liigi kaitsestaatust ja -suundumust. Näiteks võib mõju pidada märkimisväärseks, kui liigi kaitsestaatust on ebasoodne ja isendite arv juhusliku püüdmise ja tapmise tõttu veelgi väheneb, eriti kui see mõjutab taastumise väljavaateid tulevikus. Mõju tuleb hinnata oluliseks ka loomade regulaarse ja suurearvulise juhusliku püüdmise ja tapmise korral, mis võib mõjutada asjaomase liigi alam- või kohalikku populatsiooni. **Kui puuduvad andmed kaitsestaatuse ja/või juhusliku püüdmise ja tapmise tegeliku taseme kohta, tuleks järgida ettevaatuspõhimõtet.**

(2-80) Mereliiklus on samuti tegevus, mis võib põhjustada rangelt kaitstud mereliikide juhuslikku tapmist, erititulenevalt loomade kokkupõrgetest laevadega. Liikmesriigid võivad kaaluda mitmesuguseid ennetusmeetmeid, sealhulgas laevade kiiruse vähendamist või liikluse ümbersuunamist. Neid meetmeid tuleb tavaliselt rakendada Rahvusvahelise Mereorganisatsiooni (IMO) eeskirjade kohaselt. Sõltuvalt kavandatavate meetmete ulatusest ja nende mõjust tavapärasele mereliiklusele ning vastavalt direktiivile 2002/59/EÜ võib olla vajalik, et EL esitab meetmed IMO-le.

(2-81) Mõni sõjaline tegevus, eelkõige aktiivsonarite kasutamine merekeskkonnas või lõhkemata lahingumooni kaadamine või hävitamine, võib põhjustada tundlike liikide, näiteks vaalaliste tapmist. Sõjaline tegevus ei ole artikli 12 sätete kohaldamisalast välja jäetud, seega on mitme liikmesriigi mereväed välja töötanud poliitilised algatused militaarsonari kasutamiseks, võttes arvesse vajadust minimeerida võimalikku keskkonnamõju. Näiteks võib määrata ettevaatusvööndid, kus selline sonarite kasutamine on piiratud. Seejuures tuleb järgida kehtivaid rahvusvahelisi õigusakte, mis on peamiselt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni mereõiguse konventsiooni reguleerimisalal, sealhulgas sõjalaevade konkreetseid õigusi ja kohustusi käsitlevaid erisätteid.

3. ARTIKKEL 16

Artikli 16 tekst

1. Kui muud rahuldavat alternatiivset lahendust ei ole ja erand ei kahjusta kõnealuste liikide populatsioonide soodsa kaitsetaseme säilitamist nende looduslikul levilal, võivad liikmesriigid teha artiklite 12, 13 ja 14 ning artikli 15 punktide a ja b sätetest erandi:

- a) loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmiseks ja looduslike elupaikade säilitamiseks;
- b) eriti oluliste saagi-, karja-, metsa-, kalamajandus-, veemajanduskahjude ja muud liiki omandiga seotud kahjude ärahoidmiseks;
- c) rahva tervise ja elanikkonna ohutuse huvides või muude üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvatel põhjustel, sealhulgas sotsiaalsed ja majanduslikud põhjused ning kasu, mida keskkond saab erandite andmisest;
- d) kasvatustöök ja nende liikide teaduslikuks uurimiseks, taastamiseks ja taasasustamiseks ning selle jaoks vajalikuks paljundamiseks, sealhulgas taimede kunstlikuks paljundamiseks;
- e) range järelevalve all valikuliselt ja piiratud ulatuses IV lisa loetletud liikide teatavate isendite võtmise või pidamise lubamiseks pädevate siseriiklike asutuste määratletud kogustes.

2. Liikmesriigid edastavad komisjonile iga kahe aasta tagant lõike 1 alusel kohaldatud erandite kohta komitee kehtestatud vormi kohase aruande. Komisjon esitab oma arvamuse nende erandite kohta hiljemalt 12 kuu jooksul aruande saamisest ning teatab sellest komiteele.

3. Aruannetes esitatakse: a) liigid, mille suhtes erandeid kohaldatakse, ja erandi tegemise põhjus, sealhulgas ohu laad ning vajaduse korral tagasilükatud alternatiivsed võimalused ja kasutatud teadusandmed; b) loomaliikide püüdmiseks või tapmiseks lubatud viisid, vahendid ja meetodid ning nende kasutamise põhjused; c) asjaolud, millal ja miks need erandid on lubatud; d) asutus, mis on volitatud nõutud tingimused teatavaks tegema ja kontrollima, kas need on täidetud, samuti otsustama, milliseid viise, vahendeid ja meetodeid millistes piirides ja milliste asutuste poolt võib kasutada, ning millised isikud vastutavad ülesande täitmise eest; e) järelevalvemeetmed ja saadud tulemused.

(3-1) Direktiivi artiklis 16 on sätestatud võimalus teha erandeid, sealhulgas artikli 12 kohasest loomaliikide range kaitse süsteemist.

(3-2) Artikkel 16 näeb ette piiratud võimalused teha erandeid artiklis 12 sätestatud piirangutest ja keeldudest. Erandid peavad olema põhjendatud mitte ainult direktiivi üldeesmärgi, vaid ka kolme eritingimuse suhtes (vt punkt 3.2).

(3-3) Kui mõnda neist tingimustest ei täideta, muutub erand kehtetuks. Seepärast peavad liikmesriikide ametiasutused enne erandi tegemist hoolikalt uurima kõiki üld- ja erinõudeid.

3.1. Üldised õiguslikud kaalutlused

3.1.1. Kohustus tagada artikli 16 täielik, selge ja täpne ülevõtmine

Artikkel 16 tuleb vaieldamatult siduva jõuga täielikult ja formaalselt üle võtta. Kriteeriumid, mis peavad olema täidetud enne erandi tegemist, tuleb esitada konkreetsetes siseriiklikes sätetes. Liikmesriigi õigusesse ülevõtmise meetmed peavad tagama artikli 16 täieliku kohaldamise, nii et ei muudeta selle tingimusi, ei kohaldata selle sätteid valikuliselt ega lisata sellist tüüpi erandeid, mida direktiiviga ei ole ette nähtud. Ainult haldusnormidest ei piisa.

(3-4) Artikli 16 ülevõtmine siseriiklikku õigusesse peab tagama, et pädevad asutused rakendavad erandeid käsitlevaid sätteid. Tasub tähele panna, et direktiiv on saavutatava tulemuse seisukohast siduv, kuid jätab liikmesriikidele valiku, kuidas seda saavutada. Euroopa Kohus on siiski seda manööverdamisruumi piiranud. Seega peab artikli 16 kohase erandite süsteemi ülevõtmine liikmesriigi õigusesse olema kooskõlas kõigi ELi õiguse aluspõhimõtetega ja mitmesuguste nõuetega, nagu on selgitatud allpool.

(3-5) Euroopa Liidu Kohtu praktika kohaselt⁸⁴ „**ei ole direktiivi ülevõtmisel siseriiklikku õigusesse** tingimata vaja selle sätete formaalset ja sõnasõnalist kordamist otseses ja konkreetses õigusnormis. Sõltuvalt direktiivi sisust võib piirduda üldise õigusliku raamistikuga tingimusel, et see **tagab tõhusalt direktiivi täieliku kohaldamise piisavalt selgelt ja täpselt**”. Ainult haldusnorme, mida ametiasutused võivad nende olemuse tõttu muuta ja mida ei ole piisavalt avalikustatud, ei saa pidada liikmesriigile ELi toimimise lepingust ja direktiivist tulenevate kohustuste nõuetekohaseks täitmiseks⁸⁵.

(3-6) Seega ei asenda artikli 16 nõuete tegelik kohaldamine formaalset ülevõtmist. Kohtuasjas C-46/11 kinnitas Euroopa Kohus, et direktiivi nõuetekohane rakendamine üksi ei saa tagada õiguskindluse põhimõtte täitmiseks vajalikku selgust ja täpsust. Samuti **ei saa üksnes halduspraktikat lugeda selleks, et liikmesriik on täitnud kohustuse võtta direktiiv üle**⁸⁶ siseriiklikku õigusesse.

(3-7) Lisaks sellele tuleb **direktiivide sätteid rakendada vaieldamatult siduva jõuga** ning õiguskindluse nõuete täitmiseks vajaliku konkreetseuse, täpsuse ja selgusega⁸⁷. Täpsemalt märkis Euroopa Kohus kohtuasjas C-339/87, et „kriteeriumid, mille liikmesriigid peavad täitma, et teha erandeid direktiivis sätestatud keeldudest, peavad sisalduma konkreetsetes siseriiklikes sätetes, kuna õige ülevõtmine muutub eriti oluliseks juhul, kui ühise pärandi haldamine on tehtud ülesandeks liikmesriikidele nende vastavatel territooriumidel”. Euroopa Kohus kohaldas oma 20. oktoobri 2005. aasta otsuses seda kohtupraktikat elupaikade direktiivi suhtes ja märkis, et „[liikmesriigid peavad] elupaikade direktiivi raames, mis sätestab keerulised ja tehnilised eeskirjad keskkonnaõiguse valdkonnas, tagama selle, et nende nimetatud direktiivi ülevõttev õigusakt oleks selge ja täpne”⁸⁸.

(3-8) Nagu Euroopa Kohus on elupaikade direktiivi artikli 16 kohta märkinud, peavad kriteeriumid, mille alusel liikmesriigid võivad direktiiviga kehtestatud keeldudest erandeid teha, olema siseriiklikku õigusesse ühemõtteliselt üle võetud. Seda tehes tuleb elupaikade direktiivi artiklit 16 tõlgendada kitsendavalt, sest selles on täpselt kindlaks

⁸⁴ Vt 28. veebruari 1991. aasta otsus kohtuasjas 131/88, komisjon vs. Saksamaa, ECLI:EU:C:1991:87.

⁸⁵ Vt näiteks otsus kohtuasjas C-315/98, komisjon vs. Itaalia, punkt 10.

⁸⁶ 15. märtsi 2012. aasta otsus kohtuasjas C-46/11, komisjon vs. Poola, ECLI:EU:C:2012:146, punktid 28 ja 56.

Vt ka kohtujuristi 11. jaanuari 2007. aasta ettepanek kohtuasjas C-508/04, punkt 31.

⁸⁷ Vt eelkõige järgmised Euroopa Kohtu otsused: kohtuasjas C-59/89, komisjon vs. Saksamaa, punktid 18 ja 24; kohtuasjas C-225/97 komisjon vs. Prantsusmaa, punkt 37; 17. mai 2001. aasta otsus kohtuasjas C-159/99, komisjon vs. Itaalia, punkt 32; kohtuasjas C-75/01 komisjon vs. Luksemburg, punkt 28, 87–88; kohtuasjas C-6/04, komisjon vs. Ühendkuningriik, punkt 27.

⁸⁸ Otsus kohtuasjas C-6/04, komisjon vs. Ühendkuningriik, punktid 25–26.

määratud asjaolud, mille esinemisel on liikmesriikidel lubatud teha erandeid direktiivi artiklitest 12–15⁸⁹. Euroopa Kohus kordas seda seisukohta kohtuasjas C-46/1190.

(3-9) Artikli 16 ülevõtmisel peavad liikmesriigid järgima direktiivis kasutatud mõistete ja põhimõtete tähendust, et tagada direktiivi ühetaoline tõlgendamine ja kohaldamine⁹¹. See tähendab ka, et liikmesriigi õigusesse ülevõtmise meetmed **peavad tagama direktiivi täieliku kohaldamise, nii et ei muudeta selle tingimusi ega lisata direktiivis sätestamata lisatingimusi või erandeid**⁹². Näiteks kohtuasjas C-6/0493 leidis Euroopa Kohus, et erand, millega lubatakse teha toiminguid, mis viivad kaitsealuste liikide tapmiseni ning nende paljunemis- või puhkepaikade kahjustamise või hävitamiseni, kui sellised toimingud on seaduslikud ja neid ei saa mõistlikult vältida, „on vastuolus nii elupaikade direktiivi mõtte ja eesmärgiga kui ka selle artikli 16 sõnastusega“.

Kohtuasjas C-183/0594 leidis Euroopa Kohus, et Iirimaa õigusaktides sätestatud erandite kord (looduskaitseseaduse paragrahvi 23 lõike 7 punkt b) ei ole kooskõlas direktiivi artiklitega 12 ja 16. Iiri õigusaktide kohaselt ei käsitata õigusrikkumisena tegusid, millega tahtmatult sekkutakse looduslike liikide paljunemis- või puhkepaikadesse või hävitatakse need. Euroopa Kohus on seisukohal, et see õigusnorm mitte ainult ei vasta direktiivi artikli 12 lõike 1 punkti d nõuetele, millega keelatakse sellised teod olenemata sellest, kas need on või ei ole tahtlikud, vaid see läheb ka kaugemale sellest, mis on ette nähtud direktiivi artikliga 16, sest direktiivis on ammendavalt sätestatud tingimused, mille alusel võib erandeid teha.

(3-10) **Siseriiklike sätetega tuleb tagada, et kõik artiklis 16 sätestatud tingimused võetakse rangelt ja põhjalikult üle, ilma et kohaldataks valikuliselt ainult mõnda sätet.** Kohtuasjas C-98/0395 leidis Euroopa Kohus, et Saksamaa õigus (föderaalne looduskaitseseaduse § 43 lõige 4) ei ole artikliga 16 kooskõlas, sest see ei sea erandeid sõltuvusse kõigist selles artiklis sätestatud tingimustest.

Kohtuasjas C-508/0496 selgitas Euroopa Kohus, et „siseriiklikud sätted, mis ei sea direktiivi artiklis 12–14 ja artikli 15 punktides a ja b sätestatud keeldudest erandite tegemist sõltuvusse mitte kõigist selle artiklis 16 ette nähtud kriteeriumeist ja tingimustest, vaid puudulikult üksnes mõnedest neist, [on] viimatinimetatud artikliga vastuolus“. Kohtuasjas C-46/11 leidis Euroopa Kohus, et Poola õigus ei ole artikliga 16 kooskõlas, sest see ei sea erandeid sõltuvusse kõigist selles artiklis sätestatud kriteeriumidest ja tingimustest.

3.1.2. Erandite asjakohane üldine kohaldamine

Artikli 16 kohased erandid peavad olema viimane abinõu. Erandeid käsitlevaid sätteid tuleb tõlgendada kitsalt: need peavad hõlmama täpseid nõudeid ja konkreetseid olukordi. Liikmesriigid peavad tagama, et kõigi nende territooriumil tehtud erandite koosmõjul ei oleks direktiivi eesmärkidega vastuolus olevat mõju.

(3-11) Artikli 16 kohaste erandite tegemine peab olema viimane abinõu⁹⁷. Erandite tegemise eest vastutavad riiklikud ametiasutused peavad arvestama, et **erandeid tuleb tõlgendada ja rakendada kitsendavalt, et vältida direktiivi üldeesmärgi ja**

89 Otsus kohtuasjas C-508/04, Komisjon vs. Austria, punkt 110.

Kohtujuristi 11. jaanuari 2007 ettepanek kohtuasjas C-508/04, punkt 53.

90 Otsus kohtuasjas C-46/11, komisjon vs. Poola, punkt 29.

91 Näiteks ühendatud kohtuasjad C-206 and 207/88 – Vessoso ja G. Zanetti.

92 Otsus kohtuasjas C-75/01, komisjon vs. Luksemburg, punkt 28.

93 Otsus kohtuasjas C-6/04, komisjon vs. Ühendkuningriik, punktid 109–113.

94 Otsus kohtuasjas C-183/05, komisjon vs. Iirimaa, , punktid 47–49.

95 Otsus kohtuasjas C-98/03, komisjon vs. Saksamaa, punktid 57–62.

96 Otsus kohtuasjas C-508/04, komisjon vs. Austria, punkt 111.

97 Vt kohtujuristi ettepanek kohtuasjas C-10/96, punkt 33.

põhisätete kahjustamist⁹⁸. Kohtuasjas C-6/04 selgitas Euroopa Kohus, et see põhimõte kehtib ka artikli 16 kontekstis⁹⁹. Kohtuasjas C-674/17 otsustas Euroopa Liidu Kohus, et „selle elupaikade direktiivi artikli 16 lõikel 1 põhinev erand saab kujutada endast ainult konkreetset kohaldamisotsust üksikjuhtumil, et reageerida täpsetele nõuetele ja konkreetsetele olukordadele”¹⁰⁰.

(3-12) Seoses elupaikade direktiivi artikli 12 alusel võetavate meetmetega on esile tõstetud vajadust rakendada asjakohaseid ja tõhusaid meetmeid piisaval ja kontrollitaval viisil. Sama lähenemisviisi võib järgida ka erandite süsteemi puhul. Õige kasutamise korral tagatakse, et erandite tegemine ei lähe vastuollu direktiivi eesmärgiga¹⁰¹. Vastavalt Euroopa Kohtus otsusele kohtuasjas C-6/04 „moodustavad elupaikade direktiivi artiklid 12, 13 ja 16 sidusa sätete kogumi, mille eesmärk on asjaomaste liikide populatsioonide kaitse tagamine nii, et igasugune erand, mis ei ole nimetatud direktiiviga kooskõlas, rikub nii selle artiklites 12 ja 13 sätestatud keelde kui ka reeglit, mille kohaselt erandeid võib teha kooskõlas sama direktiivi artikliga 16”.

Üldjuhul suureneb mis tahes tingimuse ehk kontrolli rangusaste koos erandi võimaliku mõjuga liigile või populatsioonile.

(3-13) erandi tegemine eeldab, et pädevad siseriiklikud asutused on taganud kõigi artiklis 16 sätestatud tingimuste täitmise. **Samuti peavad liikmesriigid tagama, et erandite kumulatiivne mõju ei tekitaks artikli 12 ja direktiivi kui terviku eesmärkidega vastuolus olevat mõju**¹⁰².

(3-14) Järelikult on erandite kasutamist sageli kõige parem hallata riiklikus kaitseraamistikus. See aitab tagada, et kokkuvõttes ei kahjusta erandite kumulatiivne mõju konkreetsele liigile selle liigi soodsa kaitsestaatuse säilitamist liikmesriigis riigi ja/või biogeograafilisel tasandil. Igal juhul **peab liikmesriikidel olema ülevaade erandite kasutamisest ja järelevalve selle üle** riigi tasandil (ja vajaduse korral ka piiriülene ülevaade piire ületavate populatsioonide kohta). See võib sõltuvalt liikmesriigi organisatsioonilisest struktuurist nõuda, et piirkondlikud või kohalikud asutused uuriks erandite mõju väljaspool oma territooriumi.

Näite selle kohta, kuidas riigi ametiasutus saab oma territooriumil tehtud erandite kasutamist piiritleda, leiab kohtuasjast C-342/05. Selles kohtuasjas selgitab Euroopa Kohus: „Loodusdirektiivi artikli 16 lõikega 1 ei saa pidada vastuolus olevaks asjaolu, et hundijahi loa väljastamise otsus sõltub igas jahipiirkonnas surmata lubatud isendite piirkondlikust küttemismahust. Tegelikult [...] kujutab kõnealune piir, mis on kinnitatud vastavalt nende isendite arvule, kelle võib kõrvaldada asjaomast liiki ohtu seadmata, endast üksnes raamistikku, millest peavad jahipiirkonnad lähtuma jahilubade väljastamisel, **kui lisaks on täidetud loodusdirektiivi artikli 16 lõikes 1 sätestatud tingimused**”.¹⁰³ Teisisõnu on võimalik kehtestada maksimaalne isendite arv, keda võib tappa (et vältida negatiivset mõju kaitsestaatusele), kuid see ei välista vajadust, et iga erand vastaks kõigile artikli 16 lõikes 1 sätestatud tingimustele.

98 Vt järgmised Euroopa Kohtu otsused, mis käsitlevad linnudirektiivi raames tehtud erandeid: 8. juuli 1987. aasta otsus kohtuasjas C-262/85, komisjon vs. Itaalia ECLI:EU:C:1987:340; 7. märtsi 1996. aasta otsus kohtuasjas C118/94, WWF Itaalia vs. Regione Veneto, ECLI:EU:C:1996:86; 12. detsembri 1996. aasta otsus kohtuasjas C-10/96, Ligue royale belge pour la protection des oiseaux ja Société d'études Ornithologiques vs. Région Wallonne, ECLI:EU:C:1996:504.

99 Otsus kohtuasjas C-6/04, komisjon vs. Ühendkuningriik, punkt 111.

Vt ka otsus kohtuasjas C-508/04, komisjon vs. Austria, punkt 110, linnudirektiivi 2009/147/EÜ artiklis 9 sisalduva võrreldava erandi kontekstis.

100 10. oktoobri 2019. aasta otsus kohtuasjas C-674/17, Tapiola, ECLI:EU:C:2019:851, punkt 41.

101 Otsus kohtuasjas C-6/04, komisjon vs. Ühendkuningriik, punkt 112.

¹⁰²Otsus kohtuasjas 674/17, punkt 59.

103 14. juuni 2007. aasta otsus kohtuasjas C-342/05, komisjon vs. Soome, ECLI:EU:C:2007:341, punkt 45.

3.2. Hoolikalt kontrollitud eranditegemissüsteem: kolm kontrolli

(3-15) Artikliga 16 on ette nähtud **kolm kontrolli, mis tuleb enne erandi võimaldamist läbida:**

- 1) esitatakse üks või mitu artikli 16 lõike 1 punktides a-d loetletud põhjustest või lubatakse range järelevalve all valikuliselt ja piiratud ulatuses püüda või pidada teatavaid IV lisas loetletud liikidest isendeid pädevate siseriiklike asutuste täpsustatud piiratud arvul (punkt e);
- 2) puudub rahuldav alternatiivne lahendus ja
- 3) antakse kinnitus, et erand ei kahjusta populatsioonide soodsa kaitsestaatuses säilitamist.

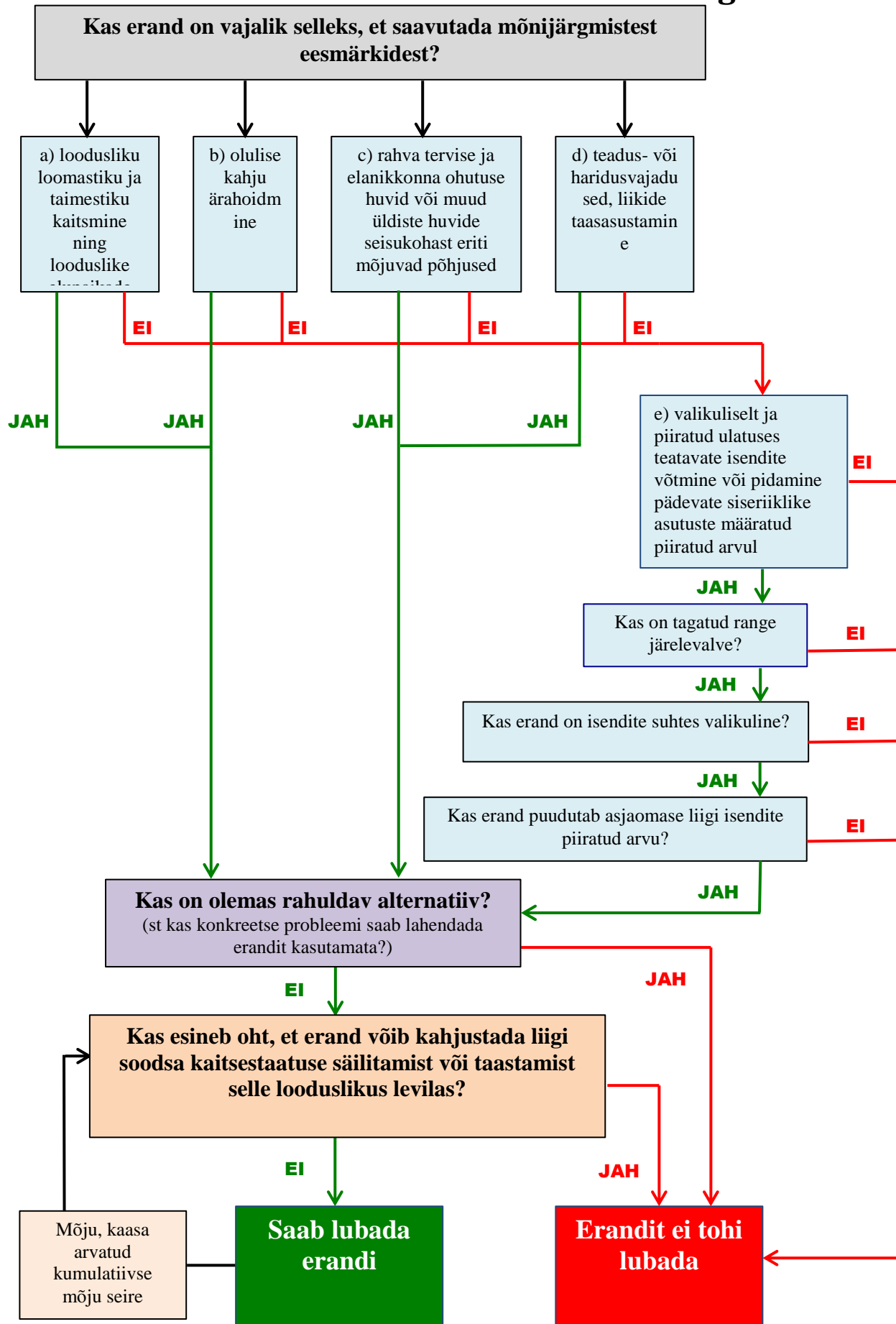
Kolmas kontrolli kajastab elupaikade direktiivi üldeesmärki, milleks on aidata looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kaudu kaasa bioloogilise mitmekesisuse säilimisele (artikli 2 lõige 1). Võetavate meetmete eesmärk peab olema säilitada või taastada kaitstavate looduslike elupaikade ning looduslike looma- ja taimeliikide soodne kaitsestaatus. Samuti tuleb neis arvesse võtta majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurilisi vajadusi ning piirkondlikke ja kohalikke iseärasusi (artikli 2 lõiked 2 ja 3).

Enne teise ja kolmanda kontrolli juurde asumist peab taotlus läbima esimese kontrolli. Tegelikult ei ole eriti mõtet uurida rahuldavate alternatiivide küsimust ja mõju kaitsestaatusel, kui meede ei vasta artikli 16 lõike 1 punktidele a–e.

(3-16) **Sellest hoolimata peavad liikmesriigid tagama, et kõik kolm kontrolli on läbitud.** Nagu Euroopa Kohus selgitas kohtuasjas C-342/05, on pädevatel asutustel kohustus tõendada, et iga erandi puhul on läbitud kõik kontrollid: artikli 16 lõige 1 „näeb ette erandite tegemise korra, mida tuleb tõlgendada kitsalt ning mis asetab erandi tegemiseks nõutud tingimuste täidetuse tõendamise koormuse iga erandi puhul erandi kohaldamise üle otsustavale asutusele ning mille osas liikmesriigid tagavad, et igasugust kaitsealuseid liike puudutavat tegevust lubatakse ainult niisuguste täpselt ja kohaselt põhjendatud otsuste alusel, milles on viidatud loodusdirektiivi artikli 16 lõikes 1 sätestatud põhjustele, tingimustele ja nõuetele”¹⁰⁴.

¹⁰⁴Otsus kohtuasjas C-342/05, komisjon vs. Soome, punkt 25.

Vooskeem artikli 16 lõike 1 kohase erandi tegemiseks

3.2.1. KONTROLL 1. Esitatakse üks artikli 16 lõike 1 punktides a–d sätestatud põhjustest või põhjus, miks lubada range järelevalve all valikuliselt ja piiratud ulatuses püüda või pidada teatavaid IV lisas loetletud liikidest isendeid piiratud arvul, mille on kindlaks määranud pädevad siseriiklikud asutused (artikli 16 lõike 1 punkt e)

Erandi tegemise vajaduse hindamisel peavad riiklikud ametiasutused kaaluma, kas see on põhjendatud ühega artikli 16 lõike 1 punktides a–d või e esitatud põhjustest. Põhjuse laadi ja kaalukust tuleb vaadelda ka seoses kaitsealuste liikide huviga kõnealustel konkreetsetel asjaoludel, et teha kindlaks, kas erand on asjakohane.

(3-17) Erandid tehakse seetõttu, et on olemas konkreetne probleem või olukord, millega tuleb tegeleda. **Erandid peavad põhinema vähemalt ühel artikli 16 lõike 1 punktides a, b, c, d ja e loetletud võimalustest.** Konkreetsete erandid, mida ükski neist põhjustest/võimalustest ei õigusta, on vastuolus nii elupaikade direktiivi mõtte ja eesmärgiga kui ka artikli 16 sõnastusega¹⁰⁵.

Kohtuasjas C-508/04¹⁰⁶ leidis Euroopa Kohus, et Austria õigusnormid ei olnud kooskõlas direktiivi artikli 16 lõikega 1, osaliselt seetõttu, et Austria õigusaktides sätestatud erandi tegemise põhjused (st põllu- või metsamajanduslik maakasutus, jookide tootmine ja rajatiste ehitamine) ei kuulu ühegi direktiivi artikli 16 lõikes 1 ammendavalt loetletud põhjuse/valiku alla.

(3-18) Erandi tegemisel **peab taotletav eesmärk olema esitatud selgelt ja täpselt ning liikmesriigi asutus peab usaldusväärseid teaduslikke andmeid arvesse võttes tõendama, et erandid on selle eesmärgi saavutamiseks sobivad**, põhjendama artikli 16 lõike 1 punktide a–e kohast põhjust/valikut ja veenduma, et eritingimused on täidetud¹⁰⁷.

a) Loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmiseks ja looduslike elupaikade säilitamiseks

(3-19) Esimene erandi tegemise põhjus on loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitsmine ning looduslike elupaikade säilitamine. Artikli 16 lõike 1 punktis a ei ole täpsustatud hõlmatud loomastiku, taimestiku või looduslike elupaikade ega ka ohtude liike. Arvestades direktiivi üldeesmärki, hõlmab see põhjus suurema tõenäosusega **ohualteid, haruldasi, ohustatud või endeemilisi liike ja looduslikke elupaiku** (näiteks neid, mis on loetletud elupaikade direktiivi lisades) ja selle tegelik eesmärk on vähendada konkreetse liigi negatiivset mõju neile liikidele. Oleks ebatavaline seada esikohale tavalise ja eduka liigi huvid võrreldes direktiivi artikli 1 punkti g kriteeriumidele vastava liigi huvidega.

(3-20) Pädev asutus peab iga juhtumi korral eraldi põhjalikult uurima, kas ühenduse tähtsusega elupaiga või liigi kaitsmise huvid võivad õigustada mõne muu ühenduse tähtsusega liigi kahjustamist, näiteks juhul, kui röövlomaliik võib saakloomaliiki kohalikul tasandil ohustada¹⁰⁸. Enne saakloomaliikide kaitseks erandi tegemise kaalumist tuleb hinnata kõiki võimalikke ohte (näiteks elupaikade kahjustamine, üleküttimine,

105 Vt ka otsus kohtuasjas C-6/04, komisjon vs. Ühendkuningriik, punktid 109–113.

106 Otsus kohtuasjas C-508/04, komisjon vs. Austria, punktid 120 ja 128.

107 10. oktoobri 2019. aasta otsus kohtuasjas C-674/17.

108 Kojola, I., Huitu, O., Toppinen, K., Heikura, K., Heikkinen, S. and Ronkainen, S. (2004). Predation on European forest reindeer (*Rangifer tarandus*) by wolves (*Canis lupus*) in Finland. *Journal of Zoology*, London 263(3): 229–236.

häirimine, koduloomadega konkureerimine) ja nendega tegeleda. Hindamisel tuleb võtta arvesse võimaliku erandiga hõlmatud liikide kaitsestaatust võrreldes asjaomase „loomastiku, taimestiku ja elupaikade“ kaitsestaatusega, pikaajalist toimet mõjutatud populatsiooni(de)le, ohu vähendamise pikaajalist tõhusust jne. Hindamisel tuleb järgida proportsionaalsuse põhimõtet: põhjustatud kahjud ei tohi olla ebasproportsionaalsed taotletava eesmärgi suhtes.

b) Eriti oluliste saagi-, karja-, metsa-, kalamajandus-, veemajanduskahjude ja muud liiki omandiga seotud kahjude ärahoidmiseks

(3-21) Teine erandi tegemise põhjus on ära hoida olulist kahju eelkõige saagile, karjale, metsadele, kalandusele, veele ja muud liiki omandile. Selle erandi puhul võetakse arvesse majanduslikke huve ning nagu märgitud, peab ära hoitav kahju olema oluline. Loetelu ei ole siiski ammendav; see võib hõlmata muud liiki vara. Oluline kahju on seotud konkreetsete huvidega, st põhjustab või võib põhjustada muu hulgas otsest või kaudset majanduslikku ja/või rahalist kahju, vara väärtuse vähenemist või tootmismaterjali kadu.

(3-22) Kuid nagu kohus esile tõstis kohtuasjas C-46/11 tehtud otsuses, ei luba **artikli 16 lõike 1 punkt b ametiasutustel teha erandeid artiklis 12 sätestatud keeldudest üksnes seetõttu, et selliste keeldude järgimine sunnib põllumajandus-, metsandus- või kalakasvanduste tegevust muutma**. Kohtuasjas C-46/11 märkis Euroopa Kohus, et artikli 16 lõike 1 punkt b ei luba teha erandit artikli 12 keeldudest põhjusel, et nende keeldude järgimine ei võimalda kasutada tehnoloogiat, mida tavaliselt kasutatakse põllumajanduses, metsanduses või kalakasvatustes¹⁰⁹.

(3-23) Euroopa Kohus märkis linnudirektiivi 2009/147/EÜ artiklis 9 sätestatud võrreldava eranditegemiskorra kohta, et direktiivi eesmärk ei ole vältida mitte väikest, vaid üksnes olulist, st teatavast tasemest suuremat kahju¹¹⁰. Sellest järeldub, et ainuüksi häiriv mõju ja tavapärased äririskid ei saa olla erandite tegemise õiguspärased põhjused. Seda, mida loetakse oluliseks kahjuks, tuleb **probleemi tekke korral hinnata iga juhtumi puhul eraldi**.

(3-24) Euroopa Kohus täpsustas, et „loodusdirektiivi artikli 16 lõige 1 ei esita seal ette nähtud erandite kohaldamise eeltingimusena olulise kahju eelneva ilmnenemise nõuet“¹¹¹. Kuna selle sätte eesmärk on ära hoida olulist kahju, ei ole vaja, et oluline kahju ise oleks juba tekkinud; piisab olulise kahju tekkimise tõenäosusest. Siiski **ei piisa üksnes võimalusest, et kahju võib tekkida; nii kahju tekkimise tõenäosus kui ka kahju ulatus peab olema suur**. Olulise kahju tekkimise suurt tõenäosust tuleb tõendada piisavate tõenditega. Samuti peavad olema piisavad tõendid selle kohta, et olulise kahju oht on suures osas omistatav erandiga hõlmatud liikidele ning et meetmete võtmata jätmise korral on suur tõenäosus olulise kahju tekkimiseks. Varasemad kogemused peaksid näitama kahju tekkimise suurt tõenäosust.

(3-25) Erandeid tehes peab **liikmesriikidel olema võimalik tõendada, et erandi alusel kasutatav mis tahes kontrollimeetod on tõhus ja püsiv olulise kahju ärahoidmisel või piiramisel**, näiteks see on suunatud konkreetsele kohale ja ajale, kus kahju tekib või võib tekkida, ning kahju tekitavatele isenditele jne. Kohtuasjas C-342/05¹¹² leidis Euroopa Kohus, et Soome on rikkunud elupaikade direktiivi artikli 12 lõikest 1 ja artikli 16 lõike 1 punktist b tulenevaid kohustusi, lubades huntide küttimist ennetavalt, ilma et oleks tuvastatud, et see välistab olulise kahju artikli 16 lõike 1 punkti

109 Otsus kohtuasjas C-46/11, komisjon vs. Poola, punkt 31.

110 8. juuli 1987. aasta otsus kohtuasjas C-247/85, komisjon vs. Belgia, ECLI:EU:C:1987:339, punkt 56. „Direktiivi selle sätte eesmärk pole vältida väikese kahju ohtu. Asjaolu, et erandi tegemiseks üldisest kaitse süsteemist on vajalik kahju teatud ulatus, on kooskõlas direktiivi eesmärgiks oleva kaitseastmega“.

111 Otsus kohtuasjas C-342/05, komisjon vs. Soome, punkt 40.

112 Otsus kohtuasjas C-342/05, komisjon vs. Soome, punktid 41–44 ja 47.

b tähenduses. Sellest järeldub, et erandid peaksid **vajalikus ulatuses olema suunatud** isegi üksikule isendile (näiteks üks probleemne karu).

(3-26) Erandeid olulise kahju ärahoidmiseks tehakse peamiselt liikidele, millel on märkimisväärne mõju eri sektoritele, nagu suurkiskjad, *Castor fiber* ja vähemal määral *Lutra lutra*. Need on aktuaalsed näited liikidest, mille olemasolu ja laienemine võib põhjustada eri liikmesriikides arvukalt konflikte inimeste huvidega. Nende konfliktide leevendamiseks võib olla vaja välja töötada põhjalikud kaitsestrategiad ning võimaluse korral kohandada konflikte põhjustavaid inimtasasid ja arendada koeksisteerimise kultuuri. Samuti võib selleks olla vaja välja töötada kavad, mis on kohalikult kohandatud liigi eriomadustega ja mõjutatud tegevusega ja võivad sisaldada erandeid kooskõlas artikli 16 lõike 1 punktiga b.

(3.27) Euroopa Komisjon on toetanud mitut LIFE-projekti ja algatust, mille raames on välja töötatud hea tava suunised kaitsealuste liikidega seotud konfliktide lahendamiseks (näiteks alljärgnevas kastis kirjeldatud *ELi platvorm inimeste ja suurkiskjate koeksisteerimiseks*¹¹³). Mitmes liikmesriigis on riiklikul või piirkondlikul tasandil koostatud liigispetsiifilised suunised¹¹⁴. Kui kavas on taotleda erandit, on soovitatav uurida neis suunistes soovitatud või mujal kogetud meetmeid, tavad ja vahendeid, et leida parim kohapeal kohandatud lahendus kahjude ja konfliktide vähendamiseks, järgides proportsionaalsuse põhimõtet.

21 – Hea tava näide. ELi platvorm inimeste ja suurkiskjate koeksisteerimiseks

Neli suurt kiskjaliiki – pruunkaru *Ursus arctos*, hunt *Canis lupus*, harilik ilves *Lynx lynx* ja ahm *Gulo gulo* – kuuluvad ELi tasandil kaitse seisukohast kõige problemaatilisemate liikide hulka. Seda seetõttu, et neil on suur levila, mis ületab piirkondade ja riikide piire, ning nad võivad sattuda vastuollu inimeste majandustegevusega, näiteks põllumajandusega. Probleemi muudab veelgi keerulisemaks asjaolu, et eri populatsioonidel on erinev kaitsestaatus, erinev kaitsekorralduskord ning erinev sotsiaal-majanduslik keskkond.

ELi platvorm inimeste ja suurkiskjate koeksisteerimiseks, mida Euroopa Komisjon on toetanud alates selle käivitamisest 2014. aastal, on eri huvirühmi esindavate organisatsioonide rühm, kes on kokku leppinud ühise missiooni: „Edendada viise ja vahendeid, et minimeerida inimhuvide ja suurte kiskjaliikide esinemise vahelisi konflikte ja võimaluse korral leida neile lahendusi, vahetades teadmisi ja tehase koostööd avatud, konstruktiivsel ja vastastikku lugupidaval viisil“. Kohtumistel osalevad eri huvirühmade esindajad, sealhulgas jahipidajad, maaomanikud, põdrakasvatavad ja looduskaitsega tegelevad valitsusvälised organisatsioonid.

Platvorm koondab eri liikmesriikide teavet ja häid tavad ning tutvustab tulemusi oma veebisaidil ja teabekanalite kaudu. Platvormi töö pikaajalised suunad on olnud kahju ärahoidmise meetmete edendamine ja toetamine ELi maaelu arengu rahastamise kaudu ning juhtumiuuringute kogumine ja hindamine.

Platvormi teabevahetuskavas kirjeldatakse seni saadud kogemusi. Ühismeetmed on kõige edukamad, sest erinevaid sidusrühmi on lihtsam kaasata, kui nad tunnevad, et nende huvid on esindatud. Platvormi ja Euroopa Komisjoni rahvusvaheliste esindajate kaasamine piirkondlikesse üritustesse soodustab teemade käsitlemist ja tekitab osalejates tunde, et nende mured kuulatakse laiemalt ära. Pärast üritusi lepatakse üldjuhul kokku ühisavaldustes, mis määravad tulevaste ürituste toimumise ja võimaldavad neil tugineda varasemale tegevusele¹¹⁵.

113 http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm

114 Vt näiteks Baierimaa keskkonnaministeriumi kaitsekorraldussuunised kopra kohta: Bayerisches Staatsministerium für Umwelt und Verbraucherschutz, 2016. «Richtlinien zum Bibermanagement». https://www.stmuv.bayern.de/service/recht/naturschutz/doc/bibermanagement_2016/richtlinien_bibermanagement_2016.pdf.

115 Lisateabe saamiseks vt:

ELi platvorm (2014), kokkulepe osalemiseks ELi platvormis inimeste ja suurkiskjate koeksisteerimiseks: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/EN_Agreement.pdf,

ELi platvorm (2018a), teabevahetuskava, versioon 2:

22 – Hea tava näide. Euroopa kopra kaitse korraldus Prantsusmaal

Prantsusmaal on Euroopa kobras rangelt kaitstud liik ja selle kaitsestaatus paraneb. Mõnes piirkonnas aga kahjustavad koprad metsa, sest söövad ära puud ja ujutavad tamme ehitades üle metsaalad.

Pärast selliste kahjude regulaarset kordumist palusid asjaomased isikud ja organisatsioonid riiklikel ametiasutustel teha erandeid liikide rangest kaitsest. Jätkuv konflikt võib soodustada isendite ebaseaduslikku tapmist või kontrollimatut sekkumist liigi elupaikadesse (tammide hävitamist), mis mõjutab populatsioonide säilimist mõnel alal. Et leida rahuldav lahendus, mis vastab liigi kaitsestaatusale ja selle sümbolsele tähendusele, on isendeid erandina lubatud viia teistesse piirkondadesse, kui see on vajalik ja kui ei ole piisanud muudest meetmetest, mis on võetud liigiga koeksisteerimise toetamiseks. See toiming ei ole aga lihtne ja eeldab heakskiitu uue piirkonna sidusrühmadelt, kes võivad karta liigi tulevast mõju.

Sellises olukorras on riiklik jahi- ja eluslooduse amet (ONCFS – *Office national de la chasse et de la faune sauvage*) loonud asjatundjaid hõlmava tehnilise kopravõrgustiku, et koguda teadmisi liigi kohta ja pakkuda kohapeal abi inimestele, keda mõjutavad kobraste tekitatud kahjud. Saadud kogemuste põhjal koostatakse praegu hea tava suuniseid, et vältida puuistandike kahjustamist ja arvestada liigi elupaikade ökoloogilise funktsionaalsuse säilimisega, vältides samal ajal üleujutusi.

Meetmeid, mille eesmärk on konflikte vähendada, arendatakse järk-järgult ja seetõttu tuleb nende tulemuslikkust hinnata pikas perspektiivis. Need meetmed on erinevad ja hõlmavad tehnilisi lahendusi, näiteks kopralt kaevamist takistavate süsteemide paigaldamist, kopratorusid, koprate tegevusega seotud voolukontrolliseadmeid, puude ja põllukultuuride mehaanilist kaitset, kasutades varrukuid, varusid või elektritarasid, samuti erandite kasutamist tammide eemaldamiseks, väljatõrjumiseks või märkamiseks. Need meetmed võetakse vastu igal üksikjuhul eraldi.

Laiemas plaanis koostatakse kohalikud kaitsekorralduskavad, milles on erinevad tegevusvaldkonnad, mis sõltuvad riskidest ning nendega seotud ennetus-, leevendamise- ja asendusmeetmetest. See võib hõlmata looduslike alade loomist kopra elupaikade taastamiseks, kus kopratammidel lastakse tekitada märgalasid. Kaitsekorraldusmeetmed hõlmavad ka liigi ja tema mõju seiret ning teavitamis- ja teabevahetustegevust.

c) Rahva tervise ja elanikkonna ohutuse huvides või muude üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvatel põhjustel, sealhulgas sotsiaalsed ja majanduslikud põhjused ning kasu, mida keskkond saab erandite andmisest

(3-28) Kolmas võimalus erandi tegemiseks on teha seda „üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvatel põhjustel“. Seda mõistet ei ole direktiivis määratletud, kuid lõigus on mainitud selliseid avaliku huviga seotud põhjusi nagu rahva tervis ja elanikkonna ohutus. Mainitud on ka muid täpsustamata põhjuseid, nagu sotsiaalsed või majanduslikud põhjused ning kasu, mida keskkond saab erandite andmisest (loetelu ei ole ammendav).

(3-29) Teistes ELi õiguse valdkondades, kus kasutatakse sarnaseid mõisteid, näiteks kaupade vaba liikumise kohta, on Euroopa Kohus otsustanud, et ülekaalukad nõuded või avalik huvi õigustavad liikumisvabaduse põhimõtet piiravaid siseriiklikke meetmeid. Sellega seoses on ta niisuguste mõjuvate põhjustena nimetanud rahva tervist, keskkonnakaitset ning majandus- ja sotsiaalpoliitika õiguspäraste eesmärkide poole püüdlemist.

(3-30) Sama mõiste esineb ka direktiivi artikli 6 lõikes 4. Seni ei ole Euroopa Kohtu praktikat selle kohta, kuidas seda konkreetset mõistet tõlgendada, kuid võib arvata, et kava või projektiga seotud ülekaalukate põhjuste tõendamist peaks saamamoodi saama

https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/2014_LC%20Platform%20Communication%20Plan%20v2.pdf,

ELi platvorm (2018b), veebisait:

https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm.

kohaldada ka erandite suhtes. Komisjoni analüüs artiklit 6 käsitlevas juhenddokumendis¹¹⁶ aitab seda mõistet selgitada.

(3-31) Esiteks tuleneb sõnastusest, et **direktiivi kaitse-eesmärkidega on võimalik tasakaalustada üksnes avalikke huve**, mida edendavad kas avalik-õiguslikud või eraõiguslikud asutused. Seega ei peeta projekte, mis on täielikult äriühingute või üksikisikute huvides, tavaliselt avalikes huvides olevateks.

(3-32) Teiseks tuleb esile tõsta selle avaliku huvi „ülekaalukat“ olemust. See tähendab, et igasugusest sotsiaalset või majanduslikku laadi avalikust huvist ei piisa, eriti kui võtta arvesse, kui kaalukad on direktiiviga kaitstud huvid. Siinkohal on vaja huvide hoolikat tasakaalustamist. Samuti on mõistlik eeldada, et **enamikul juhtudel on avalik huvi tõenäoliselt ülekaalukas üksnes juhul, kui see on pikaajaline**: lühiajalised huvid, mis toovad üksnes lühiajalist kasu, ei oleks piisavad, et kaaluda üles liikide kaitsmisega seotud pikaajaline huvi.

(3-33) Pädev asutus peab iga üksikjuhtumi puhul põhjalikult uurima, kas avalik huvi on ülekaalukas, ning leidma sobiva tasakaalu üldise avaliku huviga, milleks on saavutada direktiivi eesmärgid. Tundub mõistlik arvata, et nagu ka artikli 16 lõike 1 punkti b puhul, ei nõua artikli 16 lõike 1 punkti c kohaste erandite kasutamine inimeste tervisele või ohutusele kahju tekitamist enne erandimeetmete vastuvõtmist. Ent selle erandi kasutamisel peavad liikmesriigid suutma piisavate tõenditega tõendada, et erandi ja eelnimetatud ülekaaluka üldise huvi eesmärkide vahel on seos.

(3-34) Natura 2000 alasid mõjutavate kavade või projektide puhul võib olla vajalik teha liikidega seotud erandeid ülekaalukate üldiste huvide tõttu, järgides artikli 6 lõigete 3–4 nõudeid. Seepärast tuleb artikli 6 alusel kavandatud ennetus-, leevendus- ja asendusmeetmete puhul arvesse võtta ka eranditega hõlmatud liike. Selleks et tagada järjepidevus ja ühtlustada artikli 16 kohased menetlused artikli 6 kohaste hindamistega, on soovitatav vajaduse korral ühtlustada ka erandi tingimuste kontrollimist (st kas puuduvad rahuldavad alternatiivsed lahendused ja kahjulik mõju liigile) asjakohase hindamise raames.

23 – Head tavad erandite tegemisel artikli 16 lõike 1 punkti c alusel

Tuginedes ülevaatele liikmesriikide aruannetest erandite kohta, on artikli 16 lõike 1 punktis c nimetatud „muude üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvatel põhjustel“ üks levinumaid põhjuseid erandi tegemiseks paljudes riikides. Need erandid on tavaliselt seotud ehitustöödega, sageli arendusprojektide või -kavade raames. Lubatud tegevused põhjustavad sageli liikide häirimist, puhke- või paljunemispaiakade kahjustamist või hävitamist ning mõnikord ka isendite tapmist. Erandid hõlmavad enamikul juhtudel mitut liiki ja mõjutavad sageli nahkhiiri, kahepaikseid ja roomajaid, samuti putukaid ja muid imetajaid.

Liikmesriigid on sätestanud erinevad meetmed, mida tuleb kohaldada enne nende erandite tegemist nii nende rakendamise ajal kui ka pärast seda. Meetmed hõlmavad järgmist:

- kõiki alternatiivseid võimalusi käsitlev teostatavusuuring, milles tasakaalustatakse teistele liikidele või elupaikadele avalduvat mõju ning muid ökoloogilisi/sotsiaalseid/majanduslikke aspekte;
- hinnang tegevuse mõju kohta liigile nii tööde ajal kui ka pärast neid;
- negatiivse mõju minimeerimise kord (töö ajastus, ökoloogide järelevalve jne);
- meetmed, millega muudetakse ala pärast ehitustööd liigi jaoks atraktiivsemaks ja kättesaadavamaks;
- ajutiste varjupaikade pakkumine juhul, kui elupaik ei ole ajutiselt kättesaadav;
- asendusmeetmed, näiteks asendusala projektipiirkonna lähedal enne tööde algust või uue arendusprojekti raames pärast selle valmimist;

116

Komisjoni 21. novembri 2018. aasta teatis C(2018) 7621 final „Natura 2000 alade kaitsekorraldus – Elupaikade direktiivi 92/43/EMÜ artikli 6 sätted“, Brüssel

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1548663172672&uri=CELEX:52019XC0125\(07\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1548663172672&uri=CELEX:52019XC0125(07)).

- seire, et jälgida ala kasutamise muutusi ja mõjutatud populatsiooni reageerimist võetud meetmetele;
- kontrollisüsteem erandi rakendamise jälgimiseks, et tagada kõigi tingimuste täitmine;
- uuring ohustatud liikide kaitsestaatuse kohta nende looduslikus levilas;
- menetluste kohaldamine konkreetsetes tööde teostamise suunistes.

Mõned neist meetmetest on nõutud tagamaks, et erandid ei kahjusta asjaomaste liikide populatsioonide kaitsestaatust. Teised lähevad nõuetest kaugemale, sest need võivad ka aktiivselt parandada ala algeid tingimusi või luua uusi, laiemaid või sobivamaid elupaiku.

Need meetmed on sarnased artikli 6 lõike 3 ja artikli 6 lõike 4 kohastes hindamismenetlustes ettenähtutega. Kui artikli 16 lõike 1 punktis c sätestatud erandid on seotud projektide või kavadega, mille suhtes kohaldatakse artiklit 6 (näiteks II/IV lisa loetletud liikide elupaikade hävitamiseks Natura 2000 alal), on võimalik teha hindamine artiklis 16 sätestatud kriteeriumide alusel ja kavandada edasised meetmed asjakohase hindamise raames. Selline lähenemisviis säästab aega ja väldib topelthindamise kulusid ning tagab samal ajal sidususe nii artiklite 6 kui ka 16 nõuete täitmisel ja aitab saavutada terviklikuma tulemuse kaitse-eesmärkide saavutamisel.

d) Kasvatustööks ja nende liikide teaduslikuks uurimiseks, taastamiseks ja taasasustamiseks ning selle jaoks vajalikuks paljundamiseks, sealhulgas taimede kunstlikuks paljundamiseks

(3-35) Sellised erandid võiksid hõlmata näiteks teatavate liikide isendite märgistamist teadusuuringuteks (näiteks saatjaga kaelarihmad), et paremini mõista nende käitumist, või kaitseprojektide jaoks, mille eesmärk on liikide taasasustamine. Teadusprojektide puhul tuleb loomulikult arvesse võtta ka alternatiivseid meetodeid. Näiteks kui teadustöö hõlmab isendi tapmist, tuleks soodustada muudel põhjustel tapetud isendite rümpade ja neilt võetud proovide kasutamist¹¹⁷. Samuti tuleb tõendada, et sellise teadustöö eesmärk kaalub üles liigi range kaitse huvid.

(3-36) Munade võtmist, isendite püüdmist ja vangistuses kasvatamist, ümberasustamist jne võib lubada vähenenud populatsioonide taasasustamiseks, nende geneetilise mitmekesisuse suurendamiseks või liigi taasasustamiseks. Kuigi nende erandite eesmärk on liigi säilimine, võib neil olla mitmesugust negatiivset mõju, mis võib hõlmata ökoloogilisi, sotsiaalseid ja majanduslikke aspekte ning loomade heaolu kaalutlusi. Seepärast on seda liiki erandite lubamisel soovitatav kasutada parimaid kättesaadavaid andmeid, mehhanisme, vahendeid (Rahvusvahelise Looduse ja Loodusvarade Kaitse Ühingu *suunised taasasustamise ja muu kaitseotstarbelise ümberasustamise kohta*¹¹⁸) ja asjakohaseid liigispetsiifilisi kogemusi, et suurendada eduvõimalusi ja vältida võimalikke riske taasasustatud või muudele liikidele.

Kui taastatavad või taasasustatavad liigid on loetletud nii elupaikade direktiivi IV kui ka II lisa ning sihtalad asuvad väljaspool Natura 2000 võrgustikku, peavad ametiasutused hindama ka võimalust/vajadust määrata taastatud või taasasustatud liikide populatsiooni peamised sigimis- või toitumisalad Natura 2000 aladeks, eelkõige esmatähtsate liikide puhul. Lisaks sellele peavad võimalikud taas- või ümberasustamise alternatiivid olema varem hinnatud vähem tulemuslikuks või osutunud mittekasutatavaks vahendiks taas- või ümberasustamise konkreetsete ja selgelt kindlaksmääratud kaitse-eesmärkide saavutamisel.

e) Range järelevalve all valikuliselt ja piiratud ulatuses IV lisa loetletud liikide teatavate isendite võtmise või pidamise lubamiseks pädevate siseriiklike asutuste määratud kogustes

¹¹⁷ Vt ka Linnell J., V. Salvatori & L. Boitani (2008). Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. A Large Carnivore Initiative for Europe report prepared for the European Commission.

¹¹⁸ Vt: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/2013-009.pdf>.

(3-37) Viies ja viimane põhjus erandi tegemiseks on IV lisas loetletud liikidest teatavate isendite võtmine või pidamine range järelevalve all, valikuliselt ja piiratud ulatuses.

(3-38) Erinevalt artikli 16 lõike 1 punktides a–d ei ole artikli 16 lõike 1 punktis e täpsustatud eesmärki, mida selle erandi kasutamisel järgida. Siiski **peab artikli 16 lõike 1 punkti e kohaldamisel olema seatud eesmärk ja see peab olema täielikult põhjendatud**. Eesmärk peab olema kooskõlas ka direktiivi üldeesmärkidega. Euroopa Liidu Kohus selgitas kohtuasjas C-674/17, et „erandi põhjendamiseks esile toodud eesmärgid peavad erandi tegemise otsuses olema kindlaks määratud selgelt, täpselt ja põhjendatult“. Samuti leiab Euroopa Kohus, et elupaikade direktiivi artikli 16 lõikel 1 põhinev erand võib „kujutada endast ainult konkreetset kohaldamisotsust üksikjuhtumil, et reageerida täpsetele nõuetele ja konkreetsetele olukordadele“¹¹⁹. Seega on selge, et erandi tegemiseks peab olema konkreetne eesmärk.

(3-39) Vastavalt Euroopa Liidu Kohtu otsusele kohtuasjas C-674/17¹²⁰ „ei saa elupaikade direktiivi artikli 16 lõike 1 punktil e põhineva erandi eesmärk põhimõtteliselt kokku langeda eesmärkidega, mis on selle direktiivi artikli 16 lõike 1 punktides a–d ette nähtud eranditel, nii et esimesena nimetatud säte saab olla erandi tegemise aluseks vaid juhul, kui teised sätted ei ole asjakohased“, ning „[e]lupaikade direktiivi artikli 16 lõike 1 punkt e ei saa seega olla üldine õiguslik alus selle direktiivi artikli 12 lõikest 1 erandite tegemiseks, kuna vastasel juhul kaotaks teised direktiivi artikli 16 lõikes 1 nimetatud erandid ja range kaitse süsteem soovitava toime“.

Artikli 16 lõike 1 punkt e ei ole seega üldine õiguslik alus erandite tegemiseks, vaid seda võib kohaldada üksnes juhul, kui erandiga taotletavad eesmärgid ei kuulu artikli 16 lõike 1 punktides a–d kohaldamisalasse. Vastasel juhul kaotaksid artikli 16 lõike 1 punktid a–d ja range kaitse süsteem oma kasuliku toime. Selles konkreetsetes kohtuasjas käsitles Euroopa Liidu Kohus sõnaselgelt kaitsealuse liigi salaküttimise probleemi, mida ta peab ohustatud liikide kaitsmisel suureks probleemiks. Euroopa Kohus tõdes, et salaküttimise vastu võitlemisele võib põhimõtteliselt viidata kui tegevusviisile, mis aitab kaasa asjaomase liigi soodsa kaitsestaatuse säilitamisele või taastamisele, ning seega kui elupaikade direktiivi artikli 16 lõike 1 punktis e nimetatud eesmärgile¹²¹.

(3-40) Kohtuasjas C-674/17 tehtud otsusest tuleneb, et artikli 16 lõike 1 punkt e ei piira nende eesmärkide ulatust, mida saab õiguspäraselt erandiga saavutada. Peale salaküttimise vastase võitluse võivad artikli 16 lõike 1 punkti e kasutamist õigustada ka muud põhjused, tingimusel et erandi eesmärk on kooskõlas direktiivi üldeesmärgiga säilitada ja taastada asjaomaste liikide soodne kaitsestaatuse.

Kohtuasjas C-674/17 otsustas Euroopa Liidu Kohus siiski ka seda, et „liikmesriigi asutus [peab] sellises olukorras tuginema **usaldusväärsetele teaduslikele andmetele, sealhulgas** asjakohastel juhtudel ka võrdlusandmetele, mis käsitlevad liigi ohjamiseks toimuva küttimise tagajärgi hundi kaitsestaatusele, et tõendada oletust, et liigi ohjamiseks toimuva küttimise lubamine võib tõepoolest vähendada ebaseaduslikku küttimist ja seda niisugusel määral, et avaldab selget positiivset mõju huntide populatsiooni kaitsestaatusele, võttes samas arvesse nende lubade arvu, mis kavatsetakse anda, ja kõige hilisemaid hinnanguid ebaseaduslikult kütitud isendite arvu kohta“¹²².

Samuti tõstis Euroopa Liidu Kohus esile, et „tuleb asuda seisukohale, et ainuüksi sellise ebaseadusliku tegevuse nagu salaküttimine esinemine ja raskused, millega selle üle tehtava järelevalve puhul silmitsi seistakse, ei ole piisavad selleks, et vabastada

119 Otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 41.

120 Vt C-674/17 punktid 34–37.

121 Otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 43.

122 Otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 45.

liikmesriik tema kohustusest tagada elupaikade direktiivi IV lisa kohaselt kaitstud liikide kaitse. Sellises olukorras peab ta hoopis eelistama esiteks ranget ja tõhusat järelevalvet selle ebaseadusliku tegevuse üle ja teiseks selliste meetmete elluviimist, mis ei kätke endas selle direktiivi artiklites 12–14 ja artikli 15 punktides a ja b kehtestatud keeldude eiramist¹²³.

(3-41) Isegi kui on tõendatud, et erand põhineb eespool nimetatud tingimustele vastaval õiguspärasel eesmärgil, **võib selle teha ainult juhul, kui see vastab ka mitmele muule kriteeriumile:** nimelt peab erand puudutama ainult liigi piiratud arvul isendeid ning seda tuleb kohaldada valikuliselt ja piiratud ulatuses ja rakendada range järelevalve tingimustes¹²⁴. Kõiki neid kriteeriume käsitletakse allpool.

- Piiratud arv

(3-42) See on suhteline kriteerium, mida tuleb võrrelda liigi populatsiooni taseme, aastase sigivuse ja suremuse määraga ning mis on otseselt seotud liigi kaitsestaatuses¹²⁵. Seetõttu on oluline kehtestada selliste isendite arvu piirmäär, keda võib võtta/pidada. Kohtuasjas C-674/17 selgitas Euroopa Liidu Kohus, et **see arv sõltub populatsiooni suurusest (isendite arv), selle kaitsestaatuses ja bioloogilistest omadustest.** „Piiratud arv“ tuleb kindlaks määrata pädeva siseriikliku asutuse vastutusel, võttes aluseks usaldusväärsed teaduslikud andmed geograafiliste, kliimaatiliste, keskkonnavalaste ja bioloogiliste andmete kohta ning arvestades paljunemismäärasid ja kogu aastast suremust looduslikel põhjustel, aga ka muudel põhjustel, nagu õnnetused, muud erandid (näiteks artikli 16 lõike 1 punkti b alusel) ja „puuduvad“ isendid.

Samuti peab võetud loomade arv **tagama, et sellega ei kaasne märkimisväärse negatiivse mõju ohtu asjaomase populatsiooni struktuurile, isegi kui see iseenesest ei kahjusta asjaomase liigi populatsiooni soodsa kaitsestaatuses säilitamist selle looduslikus levilas**¹²⁶. „Piiratud arv“ peab olema erandiotsustes selgelt nimetatud¹²⁷. See piirmäär tuleb kehtestada populatsiooni tasandil, mis nõuab koordineerimist kõigi kaitsekorraldusüksustega, millel on ühine asjaomane populatsioon. Piiriülese populatsiooniga suure levilaga selgroogsete, näiteks suurkiskjate puhul peavad liikmesriigid, kellel on ühine populatsioon, koordineerima ühise seisukoha kujundamist selle kohta, mida võib erandite tegemisel pidada piiratud arvuks.

(3-43) Erandit ei tohiks teha, kui on oht, et sellel võib olla märkimisväärne negatiivne mõju asjaomase kohaliku populatsiooni säilimisele kvantitatiivselt või kvalitatiivselt (näiteks populatsiooni struktuurile) (vt ka peatükk 3.2.3). Kuna kõik erandid peavad igal juhul vastama artikli 16 lõike 1 täpsele tingimusele, et need „ei kahjusta kõnealuste liikide populatsioonide soodsa kaitsetaseme säilitamist nende looduslikul levilal“, osutab artikli 16 lõike 1 punktis e sisalduv sõnaselge viide piiratud arvule (direktiivi sõnastuses „määratletud kogustes“), et seadusandja soovis suuremat piirangut.

(3-44) **Rangelt kaitstud liikide „piiratud arvu“ mõiste on palju piiravam kui „maksimaalne jätkusuutlik kvoot“ või „optimaalne jätkusuutlik saagikus“ liikide puhul, mis kuuluvad jahipidamise kaitsekorralduse alla ja mis on loetletud**

¹²³Otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 48.

¹²⁴Vt C-674/17, punkt 35.

¹²⁵ Kohtuasjas, mis käsitleb linnudirektiivi 2009/147/EÜ artikli 9 võrreldavat sätet (Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas C-252/85, 27. aprill 1988, komisjon vs. Prantsusmaa, ECLI:EU:C:1988:202), sedastas Euroopa Kohus: „Artiklist 2 koos direktiivi preambuli põhjendusega 11 on ilmne, et väikeste koguste kriteerium pole absoluutne, vaid pigem tähendab asjaomase liigi kogupopulatsiooni arvukuse ja paljunemisega seotud asjaolude säilitamist.“

¹²⁶ Otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 72. Vt ka Euroopa Kohtu 8. juuni 2006 otsus kohtuasjas C- 60/05, WWF Itaalia ja teised, EU:C:2006:378, punktid 25 ja 29 ning 21. juuni 2018. aasta otsus kohtuasjas C- 557/15, komisjon vs. Malta, EU:C:2018:477, punkt 62 linnudirektiivi 2009/147/EÜ artikli 9 kontekstis.

¹²⁷ Otsus kohtuasjas C-674/17, punktid 70–72.

direktiivi V lisas. „Piiratud arvu“ tingimus on kooskõlas kaitsetasemega, mida direktiiviga püütakse saavutada mittekasutatavate liikide suhtes. See tingimus on piiravam kui üldine erandi tegemise tingimus, mille kohaselt tuleb tagada asjaomaste liikide populatsioonide soodsa kaitsestaatuse säilitamine. Seega on see piiravam kui V lisas loetletud liikide „jätkusuutlik“ kasutamine vastavalt artiklile 14, mis tagab, et nende liikide kasutamine on kooskõlas nende soodsa kaitsestaatuse säilitamisega¹²⁸.

(3-45) „Piiratud arvu“ lävi tuleb kindlaks määrata iga liigi suhtes kehtivate konkreetsete kriteeriumide alusel, sest see sõltub iga liigi ökoloogilistest vajadustest. Need võivad hõlmata levimise ruumilist ulatust, elupaikade ja maastiku killustumist, saakloomade kättesaadavust, liikide sotsiaalset korraldust, ohumustreid ja -tasemeid, sealhulgas haigusi, reostust ja saasteaineid, ebaseaduslikku ja juhuslikku tapmist ning kliimamuutusi. Igal juhul on ette nähtud, et „piiratud arvule“ vastav jahikvoot **„määratakse kindlaks olemasoleva täpse teadusliku informatsiooni alusel“**¹²⁹.

- Range järelevalve all, valikuliselt ja piiratud ulatuses

(3-46) See täpsustus näitab selgelt, et ELi seadusandja kavatses kehtestada märkimisväärseid piiranguid. Range järelevalve põhimõtte tähendab ka seda, et seda liiki erandi mis tahes kasutamine peab hõlmama selgeid lubasid, mis peavad olema seotud konkreetsete isendite või isendite rühmade, kohtade, aegade ja kogustega. Seda tõlgendust toetavad sõnad „piiratud ulatuses“. Samuti tähendab see, et erandite jõustamiseks ja nende järgimise tagamiseks on vaja ranget territoriaalset, ajalist ja personaalset kontrolli.

(3-47) **Valikulisuse põhimõtte tähendab omakorda, et asjaomane tegevus peab oma mõjult olema väga spetsiifiline**, olles suunatud ühe liigi teatavatele isenditele või isegi selle liigi ühele soole või vanuseklassile (näiteks ainult küpsed isasloomad) ja välistades kõik teised. Seda lähenemisi toetab artikli 16 lõike 1 punkti e määratlus, mille kohaselt peab püük või pidamine piirduma „teatavate isenditega“. Samuti tähendab see, et kasutatava meetodi teatavad tehnilised aspektid peavad olema tõendatavalt valikulised.

Kohtuasjas C-674/17 tõstis Euroopa Liidu Kohus seda aspekti esile oma otsuses: „Mis järgmiseks puutub liikide teatud isendite võtmise ja pidamise valikulisuse ja piiratud tingimusse, siis tuleb tõdeda, et selle kohaselt peab erand puudutama kõige täpselal, spetsiifilisemal ja sobivamal moel kindlaks määratud arvu isendeid, arvestades kõnealuse erandiga taotletavat eesmärki. Seega võib asjaomase liigi populatsiooni suurust, kaitsestaatust ja bioloogilisi omadusi arvestades osutada vajalikuks erandi piiritlemine nii asjaomase liigi või selle liigi isendite tüüpide või isendite rühmadega kui ka individuaalselt kindlaks määratud isenditega“¹³⁰.

Samas otsuses selgitati, et mõiste „range järelevalve all“ *tähendab* „[...] eelkõige seda, et need tingimused ja viis, kuidas nende täitmine kindlustatakse, tagaksid selle, et asjaomaste liikide isendeid võetakse või peetakse valikuliselt ja piiratud ulatuses. Seega peab riigi pädev asutus enne iga selle sätte kohase erandi tegemist veenduma, et seal ette nähtud tingimused on täidetud, **ning kontrollima tagantjärele erandi mõju**. Nimelt peab liikmesriigi õigusnormidega olema **tagatud**, et otsuse, millega tehakse selle sätte alusel erand, ning viisi, kuidas sellist otsust rakendatakse, õiguspärasust kontrollitakse – muu hulgas **erandiga seatud kohta, aega, asjasse puutuvate**

128 See on ka kooskõlas „vähese arvu“ määratlusega, mis on toodud nõukogu direktiivil 79/409/EMÜ (loodusliku linnustiku kaitse kohta) põhinevas jahipidamist käsitlevas juhenddokumendis (Guidance document on hunting under Council Directive 79/409/EEC on the conservation of wild birds). Juhenddokumendis nähakse ette, et „vähene arv“ peab olema palju väiksem kui arv, mis iseloomustab lindude loodusest võtmist artikli 7 alusel ja isegi väiksem sellisteliikide korral, kellele ei tohi jahti pidada.

1298. juuni 2006. aasta otsus kohtuasjas C-60/05, komisjon vs. Itaalia, ECLI:EU:C:2006:378.

130 Otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 73.

isendite arvu ning laadi käsitlevatest tingimustest kinni pidamisega seoses – tõhusalt ja õigel ajal¹³¹.

(3-48) „Valikulisuse“ tingimus kajastab artikli 15 punktis a sätestatud keeldu kasutada VI lisa punktis a loetletud mitteselektiivseid püüdmiss- ja tapmisvahendeid IV lisa punktis a loetletud liikide võtmiseks, püüdmiseks või tapmiseks erandite alusel. Püüdmiseks kasutatav meetod peab olema valikuline, kui kohaldatakse artikli 16 lõike 1 punkti e kohaseid erandeid.

24 – Euroopa Liidu Kohtu lahend. Tapiola kohtuasi. Erandite kasutamine huntide küttimiseks populatsiooni ohjamise eesmärgil (kohtuasi C-674/17)

Taust

2015. aastal võttis Soome põllumajandus- ja metsandusministeerium Soome hundipopulatsiooni jaoks vastu uue riikliku kaitsekorralduskava, mille eesmärk oli saavutada hundipopulatsiooni soodne kaitsestaatus ja seda säilitada. Kavas esitati andmed, mis näitavad, et teatavatel asjaoludel aktsepteeritakse hundijahti ühiskonnas üha enam, ning osutati võimalikule seosele salaküttimise ja hiljutise huntide arvu märkimisväärse muutlikkuse vahel.

Selle põhjal märgiti kavas, et selle eesmärgi ei saavutata, kui hundipiirkondades elavate ja töötavate inimeste vajadusi ei võeta arvesse, ning soovitati kasutada erilubasid häirivate üksikloomade vastu, et hoida ära huntide ebaseaduslikku tapmist. Need eriload pidid olema seotud aladega, kus on palju hunte, ning nende arv ei saanud ületada ametiasutuste kehtestatud maksimaalselt võetavate loomade arvu (53 isendit aastas ajavahemikul 2016–2018 väljaspool põhjapõdrakasvatusala).

2015. aasta detsembris andis Soome ulukiamet kaks eriluba kuni seitsme hundi tapmiseks Pohjois-Savo piirkonnas, soovitades loaomanikel võtta sihtmärgiks noored või kahju põhjustavad isendid, mitte juhtisased. Soome looduskaitseühing Tapiola vaidlustas selle otsuse ja pöördus Soome kõrgeima halduskohtu poole. Viimane otsustas menetluse peatada ja paluda Euroopa Liidu Kohtult suuniseid artikli 16 lõike 1 punkti e tõlgendamiseks.

Küsimus 1: Kas artikli 16 lõike 1 punkti e alusel võib selle sätte sõnastust arvestades väljastada konkreetse jahimehe taotluse alusel niinimetatud populatsiooni ohjamise eesmärgil küttimiseks mõeldud piirkondliku eriloa, mille eesmärk on võidelda salaküttimise vastu?

Euroopa Liidu Kohus tuletas meelde, et artikli 16 lõike 1 kasutamine kujutab endast erandit direktiivi liigikaitsekorraldusest ja seetõttu tuleb seda tõlgendada kitsalt. Erandid on võimalikud üksnes juhul, kui on tõendatud, et rahuldavat alternatiivset lahendust ei ole ja et erand ei kahjusta liigi populatsioonide soodsa kaitsestaatus säilitamist nende looduslikus levilas.

Artikli 16 lõike 1 punkti e võib kasutada üksnes juhul, kui artikli 16 punktide a–d kohase erandi tegemise põhjused ei ole asjakohased. Kõnealusel juhul märkis Euroopa Kohus, et erandiotsuste ja hundikaitsekorralduskava sisust nähtub, et salaküttimine kujutab endast olulist probleemi huntide soodsa kaitsestaatus säilitamisel või taastamisele nende looduslikus levilas. Seega järeldas kohus, et põhimõtteliselt, kui on võimalik tõendada, et need erandid tõepoolest aitavad võidelda salaküttimise vastu, võib seda pidada artikli 16 lõike 1 punktiga e hõlmatud asjakohaseks eesmärgiks.

Enne artikli 16 lõike 1 punkti e alusel erandi tegemist peab riigi ametiasutus siiski suutma usaldusväärsete teaduslike andmete alusel tõendada, et sellised erandid on tegelikult suutelised vähendama ebaseaduslikku tapmist sellisel määral, et neil oleks selge positiivne mõju hundipopulatsiooni kaitsestaatusle. Kõnealusel juhul ei olnud selliseid teaduslikke tõendeid esitatud.

Peale selle peavad pädevad siseriiklikud asutused parimaid asjakohaseid teaduslikke ja tehnilisi tõendeid ning konkreetse olukorra asjaolusid arvesse võttes kindlaks tegema, et taotletava eesmärgi saavutamiseks puudub rahuldav alternatiivne lahendus. Soome ulukiamet ei olnud seda tõendanud.

¹³¹Otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 74.

Lõpuks tõstis kohus esile, et ainuüksi ebaseadusliku tegevuse (nagu salaküttimine) või selle jälgimisega seotud raskustest piisa, et vabastada liikmesriik kohustusest liiki kaitsta. Vastupidi, sellises olukorras peab liikmesriik eelistama selle ebaseadusliku tegevuse ranget ja tõhusat jälgimist ning rakendama meetodeid, et tagada artiklites 12–14 sätestatud keeldude täielik järgimine.

Küsimus 2: Kuidas tuleb piirkondliku eriloa väljastamisel arvestada artikli 16 lõikes 1 ette nähtud tingimustega, mis puudutab populatsioonide kaitsestaatust?

Euroopa Kohus märkis, et erandi mõju hindamine kohaliku populatsiooni territooriumi tasandil on üldjuhul vajalik, et teha kindlaks erandi mõju asjaomase populatsiooni kaitsestaatusele laiemalt. Peale selle sõltub populatsiooni kaitsestaatust riigi või biogeograafilisel tasandil ka erinevate kohalikke piirkondi mõjutavate erandite kumulatiivsest mõjust. Seega ei saa sellist erandit teha ilma, et hinnataks asjaomase liigi populatsioonide kaitsestaatust ja mõju, mida kavandatav erand võib avaldada sellele kaitsestaatusele nii kohalikul tasandil kui ka asjaomase liikmesriigi territooriumi tasandil või, kui see on asjakohane, asjaomase biogeograafilise piirkonna tasandil ja võimaluste piires piiriülel tasandil.

Kaitsekorralduskava, millega kehtestatakse konkreetsel jahiaastal riigi territooriumil surmatavate loomade maksimumarv, võib põhimõtteliselt tagada, et üksikute erandite aastane kumulatiivne mõju ei piira asjaomase liigi populatsioonide soodsa kaitsestaatuse säilitamist või taastamist. Kui see arv on aga liiga suur, siis seda eeltingimust ilmselgelt ei järgita.

Kõnealusel juhul tapeti 2015.–2016. jahiaastal erilubade alusel üle 14% Soome huntide kogupopulatsioonist (43 või 44 hunt 275–310 isendist), sealhulgas palju sigivaid isendeid. Sellele lisandus ligikaudu 30 hunt, kes tapeti igal aastal ebaseaduslikult (vastavalt kaitsekorralduskavas esitatud hinnangule). Lõpuks näib, et erandid on suurendanud huntide üldist tapmist, mille tulemuseks on selge negatiivne mõju huntide populatsioonile.

Seoses sellega, milline on liigi ebasoodsa kaitsestaatuse mõju võimalusele lubada erandeid artikli 16 lõike 1 alusel, tuletas Euroopa Kohus meelde, et selliste erandite tegemine on võimalik *erandjuhul*, kui on nõuetekohaselt tõendatud, et need ei süvenda nende populatsioonide ebasoodsat kaitsestaatust ega takista nende soodsa kaitsestaatuse taastamist. Sellised erandid peavad seega olema asjaomaste liikide seisukohast neutraalsed (*komisjon vs. Soome*, C-342/05, EU:C:2007:341, punkt 29).

Ent nagu Euroopa Kohus märkis, peab liikmesriik ettevaatuspõhimõtte kohaselt juhul, kui pärast parimate kättesaadavate teaduslike andmete analüüsimist püsib kahtlus, kas erand kahjustab ohustatud liigi populatsioonide soodsa kaitsestaatuse säilitamist või taastamist, hoiduma selle erandi tegemisest või rakendamisest.

3.2.2. KONTROLL 2. Rahuldava alternatiivse lahenduse puudumine

Teine kaalutus on see, kas erandile on olemas rahuldav alternatiiv, st kas probleemi, millega asutus silmitsi seisab, saab lahendada viisil, mis ei hõlma erandit.

(3-49) Artikli 16 lõike 1 kohaselt peavad liikmesriigid enne erandi kasutamist olema kindlad, et ei ole olemas rahuldavat alternatiivset lahendust. See on üldtingimus, mida kohaldatakse kõigi erandite suhtes. Pädevad siseriiklikud asutused peavad tegema vajalikud võrdlused ja hindama alternatiivseid lahendusi. Selle kaalutusõiguse kohta **kehtib siiski mitu piirangut.**

(3-50) Tuginedes Euroopa Kohtu praktikale linnudirektiivi 79/409/EMÜ artikli 9 võrreldava sätte kohta,¹³² eelkõige kohtuasjas C-10/96, tuleb selle analüüsimisel, kas „muud rahuldavat alternatiivset lahendust ei ole“, kaaluda kolme aspekti. **Milline on probleem või konkreetne olukord, millega tuleb tegeleda? Kas on muid lahendusi?** Kui jah, **siis kas need lahendavad probleemi või konkreetse olukorra**, mille jaoks erandit taotletakse? Järgmised märkused põhinevad Euroopa Liidu Kohtu praktikal linnudirektiivi artikli 9 võrreldava erandi sätte kohta ja neid võib analoogia põhjal kohaldada ka artikli 16 suhtes.

(3-51) Analüüs selle kohta, kas „muud rahuldavat alternatiivset lahendust ei ole“, eeldab, et konkreetne probleem või olukord on olemas ja et sellega tuleb tegeleda. Pädevatel siseriiklikel asutustel palutakse see probleem või olukord lahendada, valides võimalike alternatiivide hulgast kõige sobivamad, et tagada probleemi/olukorra lahendamisel liigi parim kaitse. Liikide range kaitse tagamiseks tuleb alternatiive hinnata artiklis 12 loetletud keeldude alusel. Näiteks võivad need alternatiivid hõlmata projektide muid asukohti, erinevaid arendusmahte või -kavandeid või muid tegevusi, protsesse või meetodeid.

Kui näiteks hinnatakse, kas leidub „muu rahuldav alternatiivne lahendus“ artikli 16 lõike 1 punkti b kohastele meetmetele, mille eesmärk on ära hoida olulist kahju saagile, karjale, metsadele, kalandusele ja veele või muud liiki omandile, tuleb esmajärjekorras rakendada või vähemalt põhjalikult uurida ennetavaid mittesurmavaid vahendeid, mis on kooskõlas artikliga 12. Enamikul juhtudel võivad saagi või karja kahjustamist **ennetavad meetmed** (näiteks asjakohaste tarade kasutamine, metsloomi tõrjuvad seadmed, karjakoerad, karjaku kohalolek või loomakasvatustavade muutmine, samuti asjaomaste liikide elupaikade või nende liikide saakloomade populatsioonide suurendamise soodustamine) olla rahuldavaks alternatiiviks artikli 16 lõike 1 punkti b kohaste erandite kasutamisele. Muud ennetusmeetmed, näiteks teaduspõhise teabe levitamine konflikti vähendamiseks (näiteks uute loomakasvatusemeetodite või inimeste käitumise kohta), võivad olla osa rahuldavast alternatiivsest lahendusest surmava kontrolli kasutamisele, pidades silmas nii artikli 16 lõike 1 punkti b kui ka artikli 16 lõike 1 punkti c kohaseid erandeid.

(3-52) Et teha kindlaks, kas konkreetse olukorra jaoks on olemas mõni muu rahuldav lahendus, tuleb kaaluda kõiki ökoloogilisi, majanduslikke ja sotsiaalseid eeliseid ja puudusi, et leida konkreetse juhtumi jaoks parim alternatiiv. **Eeliste ja puuduste analüüsis** tuleb käsitleda võimalike lahenduste võimalikku negatiivset mõju ning valikuid ja vahendeid mis tahes negatiivse mõju tühistamiseks või minimeerimiseks. Lõpptulemust, mis seisneb probleemi lahendamises teisest mõju vältides või minimeerides, tuleb seejärel võrrelda erandi mõjuga, võttes arvesse direktiivi üldeesmärki.

(3-53) Olgu veelkord märgitud, et erandite lubamiseks peavad pädevad siseriiklikud asutused üle kontrollima, et taotletava eesmärgi saavutamiseks puuduvad rahuldavad alternatiivid, võttes eelkõige arvesse parimaid asjakohaseid teaduslikke ja tehnilisi tõendeid, arvestades konkreetse olukorra asjaolusid ja järgides elupaikade direktiivis sätestatud keelde¹³³.

(3-54) Näiteks leidis Euroopa Liidu Kohus kohtuasjas C-674/17, et ainuüksi salaküttimise suguse ebaseadusliku tegevuse või selle jälgimisega seotud raskuste olemasolu ei ole piisav, et vabastada liikmesriik kohustusest kaitsta elupaikade direktiivi IV lisa kohaselt kaitstud liike. Sellises olukorras peab ta eelistama selle ebaseadusliku

132 Ligue royale belge pour la protection des oiseaux ja Société d'études Ornithologiques vs. Région Wallonne, kohtuasi C-10/96; 16. oktoobri 2003. aasta otsus kohtuasjas C-182/02, Ligue pour la protection des oiseaux jt vs. Premier ministre ja Ministre de l'Aménagement du territoire et de l'Environnement, ECLI:EU:C:2003:558.

133 Otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 51.

tegevuse ranget ja tõhusat kontrolli ning võtma meetmeid, mis on kooskõlas kõnealuse direktiivi artiklites 12–14 ja artikli 15 punktides a ja b sätestatud keeldudega¹³⁴.

(3-55) Erandi kasutamist võib põhjendada üksnes juhul, kui on piisavalt tõendatud, et võimalikud alternatiivsed lahendused ei ole rahuldavad, sest need ei suuda konkreetset probleemi lahendada või on tehniliselt teostamatud, ning kui ka muud tingimused on täidetud.

Kui aga **meede on osaliselt rahuldav, isegi kui see ei lahenda probleemi piisavalt, kuid suudab probleemi siiski vähendada või leevendada, tuleks esmalt seda rakendada**. Surmava sekkumise suhtes tehtavad erandid võivad olla õigustatud ainult allesjäänud probleemi puhul, kui muud meetodid ei ole võimalikud, kuid need peavad olema proportsionaalsed probleemiga, mis jääb püsima pärast mittedurmavate meetmete võtmist.

(3-56) Muu alternatiivi mitterahuldavuse kindlakstegemine peab põhinema kõigi võimalike valikute (sealhulgas nende tulemuslikkuse) hästi dokumenteeritud hindamisel, mis tugineb parimatele kättesaadavatele faktidele ja andmetele. Alternatiivide hindamine peab olema tasakaalustatud, võttes arvesse üldeesmärki säilitada või taastada asjaomaste ühenduse tähtsusega liikide soodne kaitsestaatust (seega tuleb arvesse võtta kaitsestaatust, isendite juhusliku või ebaseadusliku eemaldamise mõju ja asjaomase populatsiooni väljavaateid). Hindamisel võib arvesse võtta ka kulude proportsionaalsust. Alternatiivsete lahenduste analüüsimisel ei saa aga ainsaks määravaks teguriks olla majanduslik kulu. Eelkõige ei või kohe alguses tagasi lükata rahuldavaid alternatiivseid lahendusi, sest need maksaksid liiga palju¹³⁵.

(3-57) Igal juhul **peab artikli 16 kohase erandi tegemine olema viimane abinõu**¹³⁶. Erandite süsteemi peamine ühine omadus on see, et see peab kaitse huvides olema allutatud muudele direktiivis sätestatud nõuetele.

(3-58) Sama kehtib mõiste „rahuldav“ tõlgendamisel. Võttes arvesse erandikorra erandlikku iseloomu ja ELi lepingu artikli 4 lõikest 3 tulenevat liikmesriikide kohustust aidata ELil oma ülesandeid täita, oleks erandi tegemine põhjendatud üksnes juhul, kui tõendatakse objektiivselt, et muud rahuldavat lahendust ei ole¹³⁷.

(3-59) Kohtujurist selgitas kohtuasjas C-342/05 proportsionaalsuse põhimõtet, mille kohaselt¹³⁸ „ei tohi meedet rakendada juhul, kui sama eesmärk on saavutatav vähem piirava meetmega, teisiti öeldes juhul, kui leidub mõni muu rahuldav alternatiivne lahendus direktiivi artikli 16 lõike 1 tähenduses“. „Alternatiivne lahendus ei ole rahuldav mitte ainult siis, kui see võimaldab saavutada erandi eesmäärke sama tõhusalt, vaid ka juhul, kui erandi tekitatud kahju ei oleks taotletava eesmärgiga proportsionaalne ja alternatiivne lahendus tagaks parema tasakaalu.“

(3-60) **Otsus selle kohta, kas alternatiivne lahendus on konkreetsetes olukorras rahuldav, peab põhinema objektiivselt kontrollitavatel teguritel, näiteks teaduslikel ja tehnilistel kaalutlustel**. Võttes arvesse erandite tegemise korra erandlikku iseloomu, on erand põhjendatud üksnes siis, kui objektiivselt on näidatud põhjused, miks ei saa kasutada muid esmapilgul rahuldavaid lahendusi¹³⁹. Imselgelt on

134 Otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 48.

135 Proportsionaalsuse põhimõtte kohta artikli 6 kontekstis vt ka komisjoni teatis C(2018) 7621 final, „Natura 2000 alade kaitsekorraldus – Elupaikade direktiivi 92/43/EMÜ artikli 6 sätted“, lk 55.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1548663172672&uri=CELEX:52019XC0125\(07\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1548663172672&uri=CELEX:52019XC0125(07))

136 Vt kohtujuristi ettepanek kohtuasjas C-10/96, punkt 33.

137 Vastavalt kohtujuristi ettepanekule kohtuasjas C-10/96 saab seda mõistet „tõlgendada kui lahendust, mis lahendab siseriiklike ametiasutuste ees seisva konkreetse probleemi ja mille puhul järgitakse samal ajal direktiivis sätestatud keelde võimalikult suures ulatuses; erandit tohib lubada üksnes siis, kui vastuvõetav ei ole ükski teine lahendus, millega ei kaasne nendest keeldudest üleastumist“.

138 Vt kohtujuristi ettepanek kohtuasjas C-342/05, punktid 24–27.

139 Vt ka kohtujuristi ettepanek kohtuasjas C-10/96, punkt 39.

nõue kaaluda tõsiselt muid alternatiive esmatähtis. Liikmesriikidel on piiratud kaalutlusõigus ja kui on olemas mõni muu lahendus, siis peavad olemas olema veenvad argumendid selle kohta, et see ei ole rahuldav. Kohtuasjas C-182/02 tehtud otsus illustreerib Euroopa Kohtu ranget lähenemisiivi linnudirektiivi kohaste erandite puhul. Et kindlaks teha, kas on olemas rahuldav lahendus, hindas Euroopa Kohus nii erandi „vajadust“ kui ka „eesmärki“¹⁴⁰.

See kohtuotsus kinnitab, kui oluline on tõendada, et erandi tegemiseks on kaalukaid põhjusi¹⁴¹. **Muud lahendust ei või pidada mitterahuldavaks ainuüksi seetõttu, et see põhjustaks erandi saajatele suuremaid ebamugavusi või sunniks neid oma käitumist muutma.** Sellega seoses on leitud, et väited, mis põhinevad jahitavade „tugevalt kinnistunud traditsioonil“ või „ajaloolisel ja kultuurilisel traditsioonil“, ei ole piisavad, et õigustada linnudirektiivist erandi tegemise vajadust¹⁴². Sama loogika kehtib ka elupaikade direktiivi kohaste erandite puhul.

(3-61) Lisaks sellele peab lõpuks valitud lahendus, isegi kui see sisaldab erandit, olema objektiivselt piiratud konkreetse probleemi või olukorra lahendamiseks vajalikul määral¹⁴³. See tähendab, et **erand peab määrama piirangud ajale, kohale, asjaomaste isendite arvule** ning määrama konkreetsete asjaomaste isendid, volitatud isikud jne. Vajadust piirata erandit ulatuses, mida on vaja probleemi lahendamiseks, kinnitati uuesti juhtumisel C-10/96 linnudirektiivi artikli 9 võrreldava sätte kohta¹⁴⁴. Euroopa Kohtu sõnul peab erandiga hõlmatud isendite arv olema „kindlaks määratud tasemel, mis on objektiivselt vajalik nende probleemide lahendamiseks“. See piir erineb artikli 16 lõike 1 punktis e sätestatud piiratud arvust, mis on selle konkreetse erandi kohaldamisel üldine piirnorm¹⁴⁵.

3.2.3. KONTROLL 3. Erandi mõju kaitsestaatusel

Kooskõlas direktiivi artikli 17 eesmärgil kokku lepitud ühtlustatud aruandlusraamistikuga hinnatakse liigi üldist kaitsestaatuset liikmesriigis iga liikmesriigi biogeograafilisel tasandil. Konkreetse erandi mõju hindamiseks tuleks seda aga teha madalamal tasandil (näiteks ala või populatsiooni tasandil), et see oleks erandi konkreetsetes kontekstis mõttekas.

(3-62) Artikli 16 lõike 1 kohaselt ei tohi erandid kahjustada „kõnealuste liikide populatsioonide soodsa kaitsetaseme säilitamist nende looduslikul levilal“. Selle sätte rakendamine hõlmab kaheetapilist hindamist: esiteks hinnata liigi konkreetsete populatsioonide kaitsestaatuset selle looduslikus levilas asjaomases liikmesriigis (ja võimaluse korral väljaspool riigipiire, kui populatsioon on naaberriikidega ühine) ning teiseks hinnata erandi mõju asjaomase populatsiooni või asjaomaste populatsioonide kaitsestaatusel. Selguse huvides on mõiste „populatsioon“ siin määratletud kui rühm

140 Otsus kohtuasjas C-182/02, Ligue pour la protection des oiseaux jt vs. Premier ministre and Ministre de l'Aménagement du territoire et de l'Environnement,, punkt 16.

141 Vt ka 15. detsembri 2005. aasta otsus kohtuasjas C-344/03, komisjon vs. Soome, ECLI:EU:C:2005:770, punktid 18–46.

142 9. detsembri 2004. aasta otsus kohtuasjas C-79/03, komisjon vs. Hispaania, ECLI:EU:C:2004:782, punkt 27. Vt ka kohtujuristi 7. novembri 1996. aasta ettepanek kohtuasjas C-10/96, ECLI:EU:C:1996:430, punkt 36: „Artikkel 9 mõnab erandi võimalikkust üksnes siis, „kui puudub muu rahuldav lahendus“, mitte juhul, kui keelu rakendamine tekitaks mõjutatutel lihtsalt mõningat ebamugavust või nõuaks nende harjumuste muutmist“. „Keskkonnakaitse loomuses on see, et teatud isikute kategooriad võivad olla sunnitud üldise kasu huvides muutma oma käitumist; antud juhul oleks direktiivi tagajärjeks „tenderie“ ehk „lindude meelelahutuseks püüdmine“ ärajäämine“. „See, et selline tegevus võib olla „iidne“ või osasaamine „ajaloolisest ja kultuurilisest traditsioonist“, ei õigusta direktiivist erandi tegemist“.

143 Vt Euroopa Kohtu otsuse punktid 21–22 ja 26–27.

144 Ligue royale belge pour la protection des oiseaux ASBL ja Société d'études ornithologiques AVES ASBL vs. Région Wallonne, kohtuasi C-10/96.

145 See on ka kooskõlas nõukogu direktiivil 79/409/EMÜ (loodusliku linnustiku kaitse kohta) põhineva jahipidamist käsitleva juhenddokumendi punktiga 3.4.12.

sama liigi isendeid, kes samal ajal elavad kindlas geograafilises piirkonnas ja on (potentsiaalselt) omavahel seotud (st kellel on ühine genofond)¹⁴⁶.

3.2.3.a) Hindamiskaala

(3-63) Seejärel tekib küsimus, millisel tasandil tuleb hinnata, kas erandi mõju on kahjulik, neutraalne või võib olla liigi kaitsestaatusele positiivne. Artikli 1 punkti i kohaselt tuleb lõppkokkuvõttes arvesse võtta liigi kaitsestaatus kogu selle looduslikus levilas. Aruteludes elupaikade komiteega lepiti kokku, et artikli 17 kohase aruandluse jaoks (seoses artikliga 11) tuleks kaitsestaatus hinnata iga liikmesriigi biogeograafilisel tasandil. See võimaldaks lõppkokkuvõttes koondada teavet tervete biogeograafiliste piirkondade kohta kogu ELis. Seepärast on see, milline on liigi kaitsestaatus liikmesriigi teatavas biogeograafilises piirkonnas, erandi kaalumisel väga oluline teave.

(3-64) **Siiski tuleb konkreetse erandi mõju enamikul juhtudel hinnata** biogeograafilisest piirkonnast madalamal tasandil, et see oleks ökoloogilisest seisukohast mõttekas. Seda võiks teha (kohaliku) populatsiooni tasandil. Artikli 16 sõnastus, milles nimetatakse „*kõnealuste liikide populatsioone*“, kinnitab seda tõlgendust.

Loomulikult tuleb lähenemisviisi kohandada vastavalt asjaomasele liigile: suure levilaga suurkiskjate isendite surmamise kumulatiivset mõju tuleb hinnata populatsiooni tasandil (vajaduse korral piiriülel¹⁴⁷), samas kui paljunemisala hävitamise mõju suhteliselt killustatud kahepaiksete elupaigas saab paremini hinnata konkreetse paiga või metapopulatsiooni tasandil¹⁴⁸.

Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt tuleb erandeid kohaldada asjakohaselt, et käsitleda täpseid nõudeid ja konkreetseid olukordi¹⁴⁹. Sellest järeldub, et madalamal tasandil hindamine on tavaliselt hädavajalik, sest erandid peavad käsitlema konkreetseid probleeme ja pakkuma sobivaid lahendusi. Seetõttu tuleb erandeid **lubada konkreetse koha jaoks, sest nende peamine mõju avaldub kohalikul tasandil**. Seejärel tuleb olukorrast täieliku ülevaate saamiseks võrrelda madalama tasandi hinnangut hinnanguga laiemal skaalal (näiteks biogeograafilisel, piiriülel või riigi tasandil).

Oma otsuses kohtuasjas C-674/17 huntide suhtes kohaldatavate erandite kohta on Euroopa Liidu Kohus järginud seda arutluskäiku, märkides, et enne erandite lubamist peavad riiklikud ametiasutused **hindama asjaomase populatsiooni kaitsestaatus ja kavandatud erandite mõju nii kohalikul tasandil kui ka asjaomase liikmesriigi territooriumi tasandil** või, kui see on asjakohane, asjaomase biogeograafilise piirkonna tasandil, kui liikmesriigi piirid ületavad mitut biogeograafilist piirkonda, või kui liikide looduslik levila seda nõuab ja kui see on võimalik, siis piiriülel tasandil. Euroopa Liidu Kohus selgitas: „erandi mõju hindamine kohaliku populatsiooni territooriumi tasandil [on] üldjuhul vajalik selleks, et määrata kindlaks erandi mõju kõnesoleva populatsiooni kaitsestaatus laiemalt, [...] sellise erandi tagajärjed [on] üldiselt vahetumalt tuntavad sellega hõlmatud piirkonnas. Nagu nähtub Euroopa Kohtu käsutuses olevast toimikust, sõltub populatsiooni kaitsestaatus riigi või biogeograafilise piirkonna tasandil lisaks ka

146 Levila määratluse kohta vt ka „Reporting under Article 17 of the Habitats Directive - Explanatory Notes and Guidelines for the period 2013–2018, lk 29f, https://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17.

147 Piiriüleste populatsioonidega või üle ELi piiride rändavate liikide korral tuleb arvesse võtta nende liikide kogu looduslikku levilat, kui see on võimalik või teostatav.

148 Metapopulatsioon koosneb sama liigi eraldi paiknevate populatsioonide rühmast, mis omavahel mingil tasemel kokku puutuvad. Mõiste „metapopulatsioon“ töötas välja Richard Levins 1969. aastal ja see kirjeldab kahjurputukate populatsioonidünaamikat põldudel, kuid seda ideed on väga laialt rakendatud looduslikult või tehislikult killustatud liikidele.

149 Vt eelkõige: otsus kohtuasjas 247/85, komisjon vs. Belgia, punkt 7; 8 juuli 1987. aasta otsus kohtuasjas 262/85, komisjon vs. Itaalia, punkt 7; otsus kohtuasjas C-118/94, WWF Itaalia vs. Regione Veneto, punkt 21; otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 41.

kohalike piirkondade suhtes tehtavate eri erandite koosmõjust¹⁵⁰. „Seega ei saa sellist erandit teha, kui ei ole antud hinnangut asjaomase liigi populatsioonide kaitsestaatusele ega mõjule, mis kavandatud erandil võib olla sellele kaitsestaatusele kohalikul tasandil ja asjaomase liikmesriigi kogu territooriumil, ja vajaduse korral – kui asjaomase liikmesriigi piirid lõikuvad mitme biogeograafilise piirkonnaga – asjaomase biogeograafilise piirkonna tasandil ja – kui sellise vajaduse tingib liigi looduslik levila – võimaluste piires piiriülesel tasandil¹⁵¹. Siiski „ei saa seevastu nõustuda, et niisuguse hindamise raames võetakse arvesse asjaomase populatsiooni loodusliku levila seda osa, mis ulatub niisuguse kolmanda riigi territooriumi teatavatesse osadesse, keda ei seo Euroopa Liidu tähtsusega liikide range kaitse kohustused“¹⁵².

(3-65) Kui erandite tegemise õigus antakse riigi tasandist madalamale tasandile (näiteks piirkondlikule ametiasutusele), on vaja koordineerida erandite tegemist liikmesriigi tasandil (ja piiriüleste populatsioonide puhul ka väljaspool riigipiire), omada sellest **ülevaadet** ja teha selle üle **järelevalvet**, vältimaks ohtu, et erandid kokku kahjustavad asjaomaste liikide populatsioonide kaitsestaatus (riigi) looduslikus levilas (vt ka punkt 3.1.2).

3.2.3.b) Erandid ja mõju kaitsestaatusele

Erandi lõpptulemus peaks olema liigi kaitsestaatus seisukohast neutraalne või positiivne. Asendusmeetmeid võib teatavatel tingimustel kasutada näiteks selleks, et kompenseerida erandi mõju paljunemis- või puhkepaikadele, kuid need ei asenda ega vähenda vajadust läbida kõik kolm kontrolli. Liigikaitsekavad ei ole kohustuslikud, kuid neid soovitatakse, sest need aitavad tagada erandite tegemise kooskõlas direktiivi eesmärkidega.

(3-66) Nagu on märgitud asjakohases Euroopa Kohtu praktikas:¹⁵³ „Direktiivi artikli 16 lõike 1 kohaselt on kõnealuste populatsioonide soodsa kaitsetaseme säilitamine nende looduslikul levilal selles normis sätestatud erandite tegemise vältimatult vajalik eeltingimus“. Direktiiviga ei ole sõnaselgelt ette nähtud erandite tegemist ebasoodsa kaitsestaatusga liikidele ega asendusmeetmete kasutamist. Ent tõlgendades ja rakendades sätet artikli 16 lõikes 1 viisil, mis keskendub üldeesmärgile saavutada soodne kaitsestaatus, võib tõlgendamisse kaasata mõlemad mõisted tingimusel, et selle eesmärgi saavutamist mingil viisil ei kahjustata.

(3-67) Asjaomaste liikide populatsioonide soodne kaitsestaatus nende looduslikus levilas on põhimõtteliselt erandi tegemise vajalik¹⁵⁴ eeltingimus. Olles kohtuasjas C-342/05 kindlaks teinud, et huntide kaitsestaatus Soomes ei olnud soodne, leidis Euroopa Kohus siiski,¹⁵⁵ et erandite tegemine huntide tapmiseks on võimalik „erandjuhul“ ja „kui on kohaselt tõendatud, et erandid ei süvenda kõnealuste populatsioonide ebasoodsat kaitsestaatus ega takista nende soodsa kaitsestaatus taastamist“. Piiratud arvu isendite tapmisel võib olla tähtsusetu mõju elupaikade direktiivi artikli 16 lõikes 1 sätestatud

150 Otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 59.

151 C-674/17, punkt 61.

152 C-674/17, punkt 60.

153 Vt eelkõige: 10. mai 2007. aasta otsus kohtuasjas C-508/04, komisjon vs. Austria Vabariik, punkt 115, ja 14. juuni 2007. aasta otsus kohtuasjas 342/05, komisjon vs. Soome, punkt 28.

154 Vt eelkõige: otsus kohtuasjas C-508/04, komisjon vs. Austria Vabariik, punkt 115, ja kohtuasjas 342/05, komisjon vs. Soome, punkt 28.

155 14. juuni 2007. aasta otsus kohtuasjas 342/05, komisjon vs. Soome, ECLI:EU:C:2007:341, punkt 29.

eesmärgile, milleks on säilitada või taastada hundipopulatsiooni soodne kaitsestaatus selle looduslikus levilas. Selline erand võib seega olla asjaomaste liikide seisukohast neutraalne. Seega, kui asjaomase liigi kaitsestaatus ei ole soodne, võib erandi teha üksnes siis, kui see on põhjendatud erandlike asjaoludega, kui kaitsestaatus ei halvene ja kui see ei takista soodsa seisundi taastamist (neutraalne mõju), ning tingimusel, et kõik muud artiklis 16 nõutud tingimused on samuti täidetud. Kohtuasjas C-342/05 leidis Euroopa Kohus, et pädevad siseriiklikud asutused tegid tegelikult erandeid, ent „ei tuginenud sealjuures liigi kaitsestaatus hindamisele, ei esitanud täpset ja asjakohast põhjendust muude rahuldavate alternatiivsete lahenduste puudumise kohta ega tuvastanud täpselt olulist kahju tekitanud hunte, kelle tapmine oleks lubatud“. Peale selle märkis Euroopa Kohus, et sellised erandid, „mis ühelt poolt ei tugine vastava otsusega lubatud huntide surmamise mõju hindamisele asjaomase liigi populatsiooni soodsa kaitsetaseme säilitamisele looduslikul levilal ja teisalt ei sisalda täpset ja kohast põhjendust muu rahuldava alternatiivse lahenduse puudumise kohta, on vastuolus loodusdirektiivi artikli 16 lõikega 1¹⁵⁶. Kohtuasjas C-674/17 tõstis Euroopa Liidu Kohus esile, et eespool nimetatud hinnang kavandatud erandite mõju kohta soodsale kaitsestaatus tuler teha ettevaatuspõhimõtte alusel¹⁵⁷. Teisisõnu, „peab liikmesriik sellisel juhul, kui parimate kättesaadavate teaduslike andmete analüüsimise tulemusena püsib kahtlus, kas erand kahjustab või ei kahjusta väljasuremisohus liigi populatsioonide soodsa kaitsestaatus säilimist või taastamist, erandi kehtestamisest või elluviimisest hoiduma“¹⁵⁸.

Samasugust lähenemisviisi tuleks kasutada, kui asjaomase liigi kaitsestaatus ei ole teada. Sellisel juhul oleks võimatu kindlaks teha erandi mõju kaitsestaatus tuler, nii et erandit ei oleks võimalik teha.

(3-68) On ilmselge, et mida vähemsoodsamad on kaitsestaatus ja -suundumused, seda vähem tõenäoliselt on õigustatud erandi tegemine, välja arvatud kõige erandlikumatel asjaoludel.

Samuti on selge, et sellist lähenemisviisi eranditele on kõige parem rakendada liigikaitsemeetmete selges ja hästi väljaarendatud raamistikus. Jällegi (nagu ka kaitsemeetmete puhul) on erandite kasutamise hindamisel ja põhjendamisel kesksel kohal liigi kaitsestaatus. Seetõttu on oluline mitte ainult võtta arvesse praegust kaitsestaatus tuler, vaid ka uurida, kuidas see muutub.

(3-69) Mis puutub ohustatud liikide praegusesse kaitsestaatus tuler, siis võib teatavas geograafilises piirkonnas esineva liigi kohaliku populatsiooni seisund ja olukord olla erinev liikmesriigi biogeograafilise piirkonna (või isegi loodusliku levila) populatsioonide üldisest kaitsestaatus tuler. Seepärast on enne erandi tegemise üle otsustamist vaja teada kaitsestaatus tuler kõigil tasanditel ja seda nõuetekohaselt hinnata.

(3-70) Erandit ei saa teha, kui sellel on mis tahes tasandil kahjulik mõju liigi kaitsestaatus tuler või soodsa kaitsestaatus tuler saavutamisele. Teisisõnu, kui erandil on tõenäoliselt märkimisväärne negatiivne mõju asjaomasele populatsioonile (või selle populatsiooni väljavaadetele) või isegi liikmesriigi kohalikule populatsioonile, ei tohiks pädev asutus erandit teha. **Erandi lõpptulemus peaks olema liigi asjaomaste populatsioonide seisukohast neutraalne või positiivne.**

(3-71) Kui andmed ei ole piisavalt kvaliteetsed ja usaldusväärsed selle tõendamiseks, et kaitsestaatus on soodne, ja/või selle tagamiseks, et erand ei kahjusta kaitsestaatus tuler, tuleks kohaldada ettevaatuspõhimõtet (tingimusel et ebaselguse korral on ülimuslikud kaitse-eesmärgid) ja erandeid ei tohiks lubada. Nagu märkis Euroopa Liidu

156 Otsus kohtuasjas C-342/05, punktid 30–31.

157 C-674/17, punktid 68–69.

158 C-674-17, punkt 66.

Kohus kohtuasjas C-674/17, „on oluline ka rõhutada, et vastavalt ETL artikli 191 lõikes 2 sätestatud ettevaatuspõhimõttele peab liikmesriik sellisel juhul, kui parimate kättesaadavate teaduslike andmete analüüsimise tulemusena püsib kahtlus, kas erand kahjustab või ei kahjusta väljasuremisohus liigi populatsioonide soodsa kaitsestaatuse säilimist või taastamist, erandi kehtestamisest või elluviimisest hoiduma”¹⁵⁹.

(3-72) Kui liigi seisund ja olukord on eri geograafilistel tasanditel erinev, tuleb hinnangus kõigepealt vaadelda kohalikku populatsiooni tasandit ja seejärel erandi mõju biogeograafilise piirkonna populatsioonile, võttes arvesse ka sama liigi suhtes selles biogeograafilises piirkonnas tehtud muude erandite kumulatiivset mõju.

3.3. Lisakaalutlused

(3-73) Hinnates, kas erand võib kahjustada liigi populatsioonide soodsa kaitsestaatuse säilitamist, tuleks arvesse võtta ka eelkõige järgmisi elemente:

- a) kas liikmesriigis liigi range kaitse tagamiseks vajalikud (asjakohased, tõhusad ja kontrollitavad) meetmed on kehtestatud, rakendatud ja nende järgimine tõhusalt tagatud ning kas liigil on soodne kaitsestaatus;
- b) et erand ei oleks vastuolus vajalike meetmetega, ei muudaks neid ebatõhusaks ega pehmemdaks neid;
- c) erandite mõju (sealhulgas kumulatiivne mõju) jälgitakse tähelepanelikult ja sellest tehakse järeldusi tulevikuks.

3.3.1. Liigipõhiste tegevuskavade roll

(3-74) Üks võimalus, kuidas tagada erandite asjakohane kasutamine range kaitse süsteemi osana, on **koostada põhjalikud liigipõhised tegevus- või kaitsekorralduskavad ja rakendada neid**, isegi kui direktiiv selleks ei kohusta. Nende kavade eesmärk peaks olema kaitsta liiki ja taastada või säilitada selle soodne kaitsestaatus. Need peavad hõlmama mitte ainult artikli 12 kohaseid vajalikke meetmeid, vaid ka meetmeid populatsiooni, selle loodusliku levila ja liigi elupaikade elujõulisuse toetamiseks või taastamiseks. Need kavad võiksid seega olla kasulik alus ja suunav raamistik erandite tegemiseks, tingimusel et erandid tehakse igal üksikjuhul eraldi, et kõik muud artiklis 16 sätestatud tingimused on täidetud ja et on tõendatud, et erand ei kahjusta asjaomase liigi populatsioonide soodsa kaitsestaatuse säilitamist.

(3-75) Näiteks võivad erandid, mille eesmärk on vältida olulist kahju saagile või omandile, olla probleemi pikaajalisel lahendamisel vähem tulemuslikud, kui neid tehakse liigi suhtes võetud muudest meetmetest sõltumatult. Kui aga nendega kaasnevad liigikaitsekorralduskava raames osana rangest kaitse süsteemist mitmesugused muud meetmed (st surmamist vältiv korraldus, ennetusmeetmed, stiimulid, hüvitised jne), võivad erandid olla palju tulemuslikumad. Sellistel tingimustel võib liigikaitsekorralduskava selle nõuetekohase rakendamise korral olla asjakohane raamistik erandite tegemiseks kooskõlas direktiivi eesmärkidega. Selliseid kavasid tuleb loomulikult regulaarselt ajakohastada, võttes arvesse paremaid teadmisi ja seiretulemusi.

(3-76) Erandite jaoks asjakohase raamistiku kehtestamiseks peavad liigikaitsekorralduskavad põhinema **usaldusväärsetel ja ajakohastatud teaduslikel andmetel** liigi populatsiooni seisundi ja suundumuste kohta ning nende peamine eesmärk olema liigi soodsa kaitsestaatuse säilitamine või taastamine (täpsustades selle eesmärgi saavutamiseks täidetavad tingimused). Kavad peavad hõlmama kõigi liikidele avalduvate asjakohaste ohtude ja survetegurite põhjalikku ja igakülgset hindamist ning

¹⁵⁹Otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 66.

olemasolevate suremustasemete analüüsi, võttes aluseks kas looduslikud põhjused või inimtegevusest tingitud tegurid, näiteks ebaseadusliku tapmise (salaküttimise) või juhusliku püüdmise ja tapmise.

(3-77) Parimate olemasolevate andmete ning usaldusväärsete teaduslike hinnangute ja seiresüsteemide põhjal võiks liigikaitsekorralduskavades ette näha sidusad meetmed, mida tuleb rakendada ja jälgida, et tagada asjaomase populatsiooni soodsa kaitsestaatuse saavutamine või säilitamine. Ainult sellistel tingimustel võivad liigikaitsekorralduskavad olla sobiv raamistik erandite tegemiseks, mis omakorda võib aidata lihtsustada iga konkreetse erandi tegemise menetlust, eeldusel et kõik artiklis 16 nõutud tingimused on samuti täidetud.

3.3.2. Kavade/projektide mõju ja liikide kaitsega seotud mõju hindamine

(3-78) Artikli 16 kohaseid erisätteid ja menetlusi tuleb järgida ka sellise kava või projekti puhul, mis võib mõjutada ELi kaitsealust liiki ja mille suhtes kohaldatakse elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 või keskkonnamõju hindamise direktiivi või keskkonnamõju strateegilise hindamise direktiivi kohast hindamismenetlust. Sellisel juhul võib kasutada kavade ja projektide mõju hindamiseks läbi viidud menetlusi, et hinnata mõju artikli 12 nõuetele ja kontrollida, kas artikli 16 kohase erandi tegemise tingimused on täidetud.

See oleks asjakohane näiteks juhul, kui projekti ehitustööd ja/või käitamine võivad tõenäoliselt kahjustada või hävitada paljunemis- või puhkepaiku või häirida IV lisa punktis a loetletud ja projekti piirkonnas esinevaid liike.

Neil asjaoludel tuleb hinnata:

- kas projektipiirkonnas esineb elupaikade direktiivi IV lisa punktis a loetletud liike;
- kas projektipiirkonnas on elupaikade direktiivi IV lisa punktis a loetletud liikide paljunemis- või puhkepaiku;
- kas projekti ehitustööd ja/või käitamine „mõjutavad“ (hävitavad, häirivad, kahjustavad jne) tulevikus mõnda neist liikidest ja/või nende paljunemis- või puhkepaiku, ja kui see on nii, siis;
- kas artiklis 16 sätestatud tingimused on täidetud.

(3-79) Ainult pärast eespool nimetatud kontrollide võib artikli 16 alusel teha erandi ja projekt õiguspäraselt ellu viia (pärast teostusloa saamist). Kui näiteks IV lisa punktis a loetletud liigi paljunemispaike on olemas ja see hävitatakse projekti käigus, oleks projektile loa andmine artikli 12 rikkumine, välja arvatud juhul, kui tehakse artikli 16 kohane erand ja selle tegemise tingimused on täidetud.

(3-80) Kui projektidel on tõenäoliselt oluline mõju Natura 2000 aladele kas eraldi või koos muude kavade või projektidega, tuleb neid asjakohaselt hinnata direktiivi artikli 6 lõike 3 alusel ning teha ka eespool nimetatud loetelus sisalduvad kontrollid ja võtta vajaduse korral järeelmeetmeid.

Projektide puhul, mille suhtes ei kohaldata artikli 6 lõiget 3, sest need tõenäoliselt ei avalda Natura 2000 aladele olulist mõju kas eraldi või koos muude kavade või projektidega, võivad liikmesriigid kohandada olemasolevaid menetlusi, et need vastaksid artiklite 12 ja 16 nõuetele. See tähendab, et eespool esitatud loetelus sisalduvad kontrollid võib kaasata hindamistesse, mis on osa liikmesriigi eri tasandi

otsustusprotsessidest, sealhulgas maakasutuse planeerimise otsustest või programmide, kavade ja projektide keskkonnamõju hindamise menetlustest.

Eesmärk on teha enne projekti elluviimist korrektselt ja kiiresti kindlaks projekti mõju, sealhulgas mõju elupaikade direktiivi IV lisa punktis a loetletud kaitsealustele liikidele ja nende elupaikadele. Selleks võib kasutada keskkonnamõju hindamise menetlust.

(3-81) Õiguslike menetluste koordineerimine võib aidata vältida juriidilisi probleeme. Ideaaljuhul alustatakse keskkonnamõju hindamist (vähemalt sõelumisetappi) pärast keskkonnamõju hindamise direktiivi kohaldamisalasse kuuluva projekti teostusloa taotluse saamist, et teha kindlaks kõik võimalikud mõjud. Nii saab erandi tegemise vajaduse viivitamata kindlaks teha ja hinnata, kas elupaikade direktiivi artikli 16 nõudeid on võimalik täita. Kui see on nii, saab projekti teostusloa anda koos erandi võimaldamisega. Kui projekti on keskkonnamõju hindamise tulemuste tõttu vaja muuta, võib erand põhineda muudetud projektil.

Ideaaljuhul hõlmab pärast ühtse loa taotluse esitamist läbiviidav keskkonnamõju hindamine kõiki asjakohaseid keskkonnamõjusid (sealhulgas mõju elupaikade direktiivi IV lisa punktis a loetletud liikidele ja nende paljunemis- või puhkepaikadele), mida saab loa andmisel käsitleda. Näiteks saab seda teha, kehtestades tingimused negatiivse mõju leevendamiseks ja/või lubades erandeid teatavatest õigusaktides sätestatud keeldudest, kui need vastavad erandite tegemise tingimustele.

(3-82) Kuigi elupaikade direktiivi artiklite 12 ja 16 kohaselt ei ole eespool nimetatud kontrollide tegemine elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 kohase asjakohase hindamise või keskkonnamõju hindamise menetluse raames kohustuslik, on see parim viis tagada elupaikade direktiivi artiklite 12 ja 16 järgimine. Keskkonnamõju hindamise menetlusega saab kindlaks teha projektiga seotud mõju elupaikade direktiivi IV lisa loetletud liikidele ning projekti võimalikud tagajärjed seoses elupaikade direktiivi artiklis 12 sätestatud keeldude rikkumisega. Mõju hindamine, sealhulgas enne erandi tegemist ja arendustöid nõutav mitmekordne konsulteerimine, on parim tegutsemisviis, sest see võimaldab otsuste tegemist hõlpsamini koordineerida.

3.3.3. Asendusmeetmete roll (erandid artikli 12 lõike 1 punktist d)

(3-83) Artikli 12 lõike 1 punktist d tehtud põhjendatud erandite puhul, st paljunemis- või puhkepaikade kahjustamise või hävitamise korral, võib ette näha asendusmeetmed. Sõltuvalt liigi bioloogilistest omadustest, ökoloogilistest teguritest ja käitumisest võivad sellised meetmed mõne liigi puhul hästi toimida, kuid teiste puhul mitte.

Erinevalt leevendusmeetmetest ei sõltu asendusmeetmed tegevusest, mis põhjustab paljunemis- või puhkepaiga kahjustamist või hävitamist. Selliste meetmete eesmärk on kompenseerida konkreetset negatiivset mõju paljunemis- või puhkepaigale ja need ei kahjusta mingil juhul asjaomaste liikide kaitsestaatust. Ideaaljuhul peaksid asendusmeetmed vastama paljunemis- või puhkepaigale avalduvale negatiivsele mõjule ning olema kehtestatud ja tulemuslikud enne negatiivse mõju ilmnemist.

(3-84) Asendusmeetmeid ei ole artiklis 16 nimetatud ja seetõttu ei ole need kohustuslikud. Samuti ei õigusta ega kompenseeri need artikli 12 rikkumist, vaid võivad olla üheks elemendiks püüdes tagada vastavus artikli 16 lõike 1 nõudele, et asjaomaste liikide kaitsestaatust ei kahjustata.

Ideaaljuhul võiksid asendusmeetmed:

- i) kompenseerida tegevuse negatiivse mõju liigi paljunemis- või puhkepaikadele konkreetsetel asjaoludel (kohaliku populatsiooni tasandil);
- ii) olla heade eduvõimalustega ja põhineda parimatel tavadel;
- iii) parandada liigi väljavaateid soodsa kaitsestaatuse saavutamiseks;

- iv) olla tulemuslikud enne või hiljemalt siis, kui algab paljunemis- või puhkepaiga kahjustamine või hävitamine.

(3-85) Sel viisil rakendatavad asendusmeetmed võivad tagada, et liigi paljunemis- või puhkepaikadele ei avaldata populatsiooni ega biogeograafilisel tasandil üldist kahjulikku mõju. **See ei asenda ega vähenda siiski vajadust, et artikli 16 kohaste erandite puhul tuleb läbida eespool nimetatud kolm kontrolli.** See tähendab, et kompensatsioonisüsteemi rakendamist ei ole lubatud kasutada selleks, et minna mööda vajadusest teha erand ja läbida kõik kolm punktis 3.2 kirjeldatud kontrolli.

3.3.4. Mitut liiki hõlmavad erandid

(3-86) Mõni projekt (näiteks avaliku huviga seotud suured taristuprojektid, nagu transpordivõrgud) võib mõjutada mitut IV lisas loetletud liiki. Sellistel juhtudel tuleb hinnata mõju **igale** projektist ohustatud liigile ning selle teabe põhjal tuleb koostada ülevaade üldisest mõjust ja valida parimad lahendused. Lahendused peavad ka läbima kõik kolm kontrolli. Ei piisa sellest, kui loetleda lihtsalt selliste liikide arv, mis võivad olla mõjutatud, ilma et hinnataks probleemide ulatust ja otsitaks viise nende vältimiseks.

3.3.5. Ajutine iseloom: arendatavate alade asustamine IV lisas loetletud liikide poolt

(3-87) Võib juhtuda, et juba loa saanud maa-arendustegevused (näiteks uue taristu, nagu teed, majad jne ehitamine või karjäärise kaevandamine) tekitavad soodsaid elupaiku, mille asustavad direktiivi IV lisas loetletud liigid. Tüüpiliselt on näiteks kaevanduskohtades sellisteks paikadeks uued tiigid (head tingimused kahepaiksetele ja kiilidele), avamaa-, liiva- ja kruusaalad (meelitavad ligi putukaid ja linde), pioneerliikidega rohumaad (meelitavad ligi putukaid ja linde), lahtised kivid (head tingimused lindudele ja erakmesilastele) ning tekkinud varjepaigad (roomajatele, kahepaiksetele ja putukatele).

Kuna artiklis 12 sätestatud ranges kaitsekorras ei tehta vahet ajutistel (näiteks kuni 5–10 aastat) ega püsivatel tehnilikult või looduslikult tekkinud keskkondadel, tuleb asuda seisukohale, et artikli 12 **kaitsetsätete kohaldamisalasse kuuluvad täielikult** ka IV lisas loetletud kaitstavad looma- või taimeliigid, mis lubatud maa-arenduse tulemusel asustavad uue koha.

(3-88) Sellistel juhtudel artiklis 12 sätestatud range kaitsekorra kohaldamine võib tekitada märkimisväärsed probleeme projektiarendajatele ja maaomanikele, kellel võib tööde laadi tõttu olla vaja need „ajutised“ elupaigad kõrvaldada, et tööd lubatud viisil edasi teha. Elupaikade kõrvaldamine kas projekti ettevalmistamise, läbiviimise või lõpetamise etapis nõuab artikli 16 lõike 1 kohast erandit, kui tingimused on täidetud (vt allpool).

Ilma õiguskindlusega, et kõnealust ala saab lubatud eesmärgil õiguspäraselt kasutada, võivad maaomanikud või projektiarendajad soovida takistada kaitsealuste liikide sissetungi (näiteks kasutades pestitsiide või maaharimist) vaheperioodil, kui maad aktiivselt ei arendata, et vältida lisakoormust või piiranguid mis on seotud kaitsealuste liikidega, mida nende maal algselt ei esinenud. See võib tähendada kaotatud võimalust, sest ajutised lisaelupaigad, mis ei oleks asjaomasel alal muidu tekkinud, võivad teataval tingimustel aidata kaasa direktiivi eesmärkide saavutamisele.

(3-89) Sellise õiguskindluse tagamiseks ja seega ajutise loodusala loomise või säilitamise stimuleerimiseks **võivad arendajad taotleda artikli 16 kohast erandit planeerimisprotsessi varases etapis**, kui kaitsealused liigid ei ole ala veel asustanud,

kuid sellist asustamist võib teatava kindlusega eeldada (näiteks kui liik juba esineb ümbritsevatel aladel). Selline eelnev erand võimaldaks ajutiste looduselementide kõrvaldamist vastavalt projekti arendusvajadustele. Selliste erandite õiguslikud nõuded ei tohi siiski olla leebemad kui juba esinevate kaitsealuste liikide ja nende elupaikade puhul ning nende puhul tuleb siiski täita kõik artiklis 16 sätestatud tingimused. Muu hulgas tähendab see, et enne asustava liigi või selle elupaiga tegelikku asustamist tehtud erandite korral peavad erandiga taotletavad eesmärgid olema selgelt ja täpselt läbi mõeldud¹⁶⁰.

(3-90) Seetõttu **on oluline, et artikli 16 kohase erandi taotlustele eelneks täielik väliinventuur**, mille eesmärk on avastada kõik kaitsealused liigid mitte ainult projekti piirkonnas, vaid ka selle ümbruses. Sellega tagatakse, et tehakse kindlaks kõik „prognoositavad“ IV lisas loetletud liigid, nende arvukus ja tõenäosus, et nad projekti piirkonna asustavad. Artikli 16 kohast otsust saab seejärel kasutada selleks, et kehtestada tingimused liigi elupaiga jätkuva ökoloogilise funktsionaalsuse säilitamiseks juhul, kui projektialal asuv uus asustatud elupaik tuleb lubatud projekti/tegevuse tõttu eemaldada. See võib hõlmata näiteks sarnaste elupaikade loomist ja kaitsmist väljaspool projekti piirkonda ning liikide ümberpaigutamist projekti piirkonnast nendesse elupaikadesse ja kogu tegevuse toetamist pikaajalise seirega. Nagu kõigi erandite puhul, tuleb ka nende korrektset rakendamist kontrollida ja dokumenteerida.

(3-91) Erandid, mis käsitlevad ajutise iseloomuga olukordi, nagu on kirjeldatud eespool, nõuavad objektiivset põhjendust, tuginedes ühele artikli 16 lõikes 1 sätestatud põhjustest. Üks võimalus on tugineda erandi tegemisel artikli 16 lõike 1 punktis a sätestatud põhjustele, mis õigustavad erandi tegemist „loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmiseks ja looduslike elupaikade säilitamiseks“. Selle sätte sõnastus ei piirdu eranditega, mis on tehtud taime- või loomaliigi kaitsmiseks teiste konkureerivate kaitstud liikide eest. Sõnastust võib tõlgendada nii, et see võimaldab ka erandit rangest kaitsekorrast kaitsealuse liigi enda heaks. Sõnad „kaitsmiseks“ ja „säilitamiseks“ sätte sõnastuses osutab sellele, et **erand peab andma asjaomastele liikidele lisaväärtust**. See tähendab, et artikli 16 lõike 1 punkt a oleks kohaldatav, kui suudetakse tõendada, et asjaomase liigi puhul on tegemist kasuliku lõpptulemusega, mis sai võimalikuks üksnes erandi tegemisega.

(3-92) artikli 16 lõike 1 punktis c on sätestatud võimalus teha erand „üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvatel põhjustel, sealhulgas sotsiaalsed ja majanduslikud põhjused ning kasu, mida keskkond saab erandite andmisest“. Viidet „kasu, mida keskkond saab“ võiks tõlgendada samamoodi nagu eespool osutatud viidet loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmisele ja looduslike elupaikade säilitamisele, nagu on sätestatud artikli 16 lõike 1 punktis a, s.t eeldades, et range kaitse erandi võib teha ka liigi enda heaks. Lisaväärtus peaks siiski tooma „kasu, mida keskkond saab“, mis käesoleval juhul seab kõrgema künnise kui artikli 16 lõike 1 punkt a.

(3-93) Ajutiste loodusalade puhul erandite kasutamise võimalust tuleks hoolikalt kaaluda juba projekti planeerimise etapis ning see peaks hõlmama üksikasjalikku teaduslikku hinnangut selle kohta, kuhu kaitsealused liigid võivad projekti eri etappides elama asuda. Planeerimisetapp peaks hõlmama hinnangut selle kohta, kuidas ajutisi elupaiku asustavaid liike on võimalik projekti ajal ja pärast seda võimalikult suures ulatuses säilitada, näiteks sobivate leevendusmeetmete rakendamisega ja ümberasustamise toetamisega.

(3-94) Erandiotsus peab siiski vastama kõigile muudele artiklis 16 sätestatud kriteeriumidele (alternatiivide puudumine, kaitsestaatus mittehulvenemine) ning selles tuleb eelnevalt kindlaks määrata ranged järelevalve- ja seirekohustused¹⁶¹. Need

160Vt otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 41.

161 Vt näiteks Hollandi mudel: Staatscourant (2015): BeleidslijnTijdelijkeNatuur (concept 11 juni 2015) - Nr. 209016. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2015-29016.html>

tagavad, et ajutise ala arendamine vastab kaitsealuste liikide eeldatavale tekkimisele/esinemisele sellel alal. See seiretöö annaks ka tõendeid, mida on vaja täiendava erandi taotlemiseks uutele juhtumitele, mida ei olnud alguses ette näha.

25 – Hea tava näide. Belgia projekt LIFE in Quarries. Bioloogilise mitmekesisuse dünaamiline kaitse kasutuselolevates karjäärides

Projekti LIFE in Quarries [LIFE14 NAT/BE/000364] eesmärk on töötada välja meetodid, et kasutada võimalikult hästi ära kaevanduste bioloogilise mitmekesisuse potentsiaali. Osana karjääripõhistest bioloogilise mitmekesisuse kaitse kavadest uuriti projekti raames teaduslikke ja õiguslikke lähenemisviise, et toetada ajutisi elupaiku (näiteks ajutised tiigid või liivapangad), mis on tekkinud ja sõltuvad karjääri tegevusest ja kus võib esineda kaitsealuseid liike (näiteks kaldapääsuke, sisalikud, müürisalik, juttself-kärnkonn ja toitevaesele keskkonnale tüüpilised vetikad). Seda bioloogilise mitmekesisuse dünaamilist kaitset, mis on soodus karjääri tööga (nii juba toimuva kui ka täiendava ajutise tegevusega) kaasnevatele olemasolevatele ja/või uutele liikidele, saab kombineerida alaliste elupaikade eeldatavate taastamise meetmetega kaevandamise ajal ja pärast seda, et saavutada võimalikult stabiilsed ja bioloogiliselt mitmekesised ökosüsteemid pärast projekti lõpuleviimist (tekitada täiendav püsiv loodus)¹⁶².

3.4. Erandite seire ja nendega seotud aruandlus

Pädevad siseriiklikud asutused peavad enne erandi tegemist mitte ainult tagama, et kõik erandi tegemise tingimused on täidetud (st et erand on läbinud kolm kontrolli), vaid samuti jälgima ka erandi mõju (ja võimalike asendusmeetmete tulemuslikkust) pärast selle rakendamist. Aruanded erandite kohta peavad olema täielikud ja sisaldama teavet, mis võimaldab komisjonil hinnata, kas artikli 16 kohast erandite tegemist on õigesti kohaldatud.

3.4.1. Erandite mõju seire

(3-95) Pädevad siseriiklikud asutused ei pea enne erandi tegemist mitte ainult tagama, et kõik erandi tegemise tingimused on täidetud, vaid samuti jälgima ka erandite mõju (ja võimalike asendusmeetmete tulemuslikkust) pärast nende rakendamist¹⁶³. Artikli 16 lõike 3 punkti e kohaselt peavad liikmesriikide aruannetes erandite kohta olema märgitud „järelevalvemeetmed ja saadud tulemused“. See tähendab, et liikmesriigid peavad tegema lubatud erandite rakendamise üle järelevalvet ja seiret.

Erandite mõju seire on vajalik ka selleks, et teaduslike tõendite toel kontrollida, kas erandeid on nõuetekohaselt rakendatud ja kas on saavutatud nende eesmärk, ning võtta vajaduse korral parandusmeetmeid. See peaks tagama, et tehakse kindlaks erandi rakendamisest tulenev mis tahes tahtmatu oht või kahju liigile. Erandite tegemise süsteemi asjakohane kasutamine eeldab, et raamtingimused on õiged, et lähenemisviis ei tooks kaasa soovimatut mõju. Seire on selle saavutamiseks väga oluline.

(3-96) Pärast erandite rakendamist peavad riiklikud ametiasutused seirama ka kõigi riigi territooriumil tehtud erandite kumulatiivset mõju igale erandiga hõlmatud liigile, olenemata erandite tegemise põhjustest, ning kinnitama esialgset hinnangut, et erandid ei kahjusta liigi populatsioonide soodsa kaitsestaatuse säilitamist. Sellise seire tulemusi tuleb loomulikult arvesse võtta kõigis tulevastes erandite tegemise otsustes.

162 Lisateabe saamiseks vt LIFE-projekti veebisait: <https://www.lifeinquarries.eu>.

163 Vt ka 26. jaanuari 2012. aasta otsus kohtuasjas 192/11, komisjon vs. Poola, ECLI:EU:C:2012:44, punktid 65 ja 67, linnudirektiivi 2009/147/EÜ artikli 9 lõike 2 punkti e võrreldava sätte kohta.

(3-97) Selline seire võib kuuluda ka direktiivi artiklis 11 sätestatud üldise järelevalvekohustuse alla. Oleks mõistlik, kui sellises järelevalves võetaks arvesse nende erandite mõju (sealhulgas kumulatiivsed mõjud ja asendusmeetmete mõju), mida rakendatakse selliste liikide suhtes, mille kohta on korduvalt tehtud erandeid või mille kaitsestaatus on ebasoodne (ja mille suhtes kohaldatakse erandjuhul siiski erandeid). Samuti oleks mõistlik, et sellise järelevalve käigus seirataks muidki tegureid, millel võib olla negatiivne mõju liikide kaitsestaatusle (näiteks ebaseaduslik tapmine). Selliseid andmeid saab kasutada liigi kaitsestaatusle hindamiseks.

3.4.2. Artikli 16 lõigetes 2 ja 3 sätestatud aruandekohustused

(3-98) Erandid peavad vastama ka artikli 16 lõigetes 2 ja 3 sätestatud vorminõuetele. Tsiteerides kohut kohtuasjas C-118/94 (linnudirektiiviga seotud kohtuasi), on nende vorminõuete eesmärk „piirata erandite tegemist ainult vältimatult vajalikuga ning võimaldada komisjonil neid kontrollida“.

(3-99) Enne erandite kohaldamist ei pea liikmesriigid komisjoniga konsulteerima, kuid nad on kohustatud esitama komisjonile iga kahe aasta järel aruande artikli 16 rakendamise kohta. Artikli 16 lõikes 2 ei ole täpsustatud nende aruannete täpset sisu. Siiski on selge, et teave peab olema täielik, faktiline ja hõlmama kõiki artikli 16 lõikes 3 sätestatud üksikasju. Erandiaruannetes esitatud teabe põhjal peab komisjonil olema võimalik jälgida artikli 16 kohaldamist liikmesriikides ja kontrollida selle vastavust direktiivile. Juhul kui komisjon jõuab järeldusele, et erandite kasutamisel rikutakse direktiivi nõudeid, on tal õigus algatada asjaomase liikmesriigi suhtes rikkumismenetlus.

(3-100) Praegune eranditega seotud aruandluse vorm hõlmab ka kõiki Euroopa looduskeskkonna ja looduslike elupaikade kaitse konventsiooni (Berni konventsioon)¹⁶⁴ artikli 9 kohaseid aruandluskohustusi ning selle eesmärk on muuta aruandlus tõhusamaks ja kasutajasõbralikumaks kõigil tasanditel (piirkondlik, riiklik, ELi tasand). Komisjon ja liikmesriigid kasutavad praegu uut aruandlusvormi ja uut IT-vahendit nimetusega Habitats and Birds Directives Derogation System+ (HaBiDeS+) (elupaikade- ja linnudirektiivi erandisüsteem)¹⁶⁵.

(3-101) Uus aruandlusvorm sisaldab artikli 16 lõikega 3 ettenähtud vorminõudeid, mida tuleb täita ja täpsustada iga tehtud erandi korral, samuti täpsemat teavet (näiteks üksikasjad, mis aitavad paremini mõista põhjust, vahendeid ja meetodeid, tõendid artikli 16 lõike 1 punkti e erinõuete kohta, viited tagasilükatud alternatiividele, tõendid selle kohta, et erand ei kahjusta populatsiooni kaitsestaatusle), mis võimaldab aru saada pädeva asutuse põhjendustest artikli 16 kohase erandite süsteemi kohaldamisel.

¹⁶⁴ Euroopa Komisjoni ja Berni konventsiooni sekretariaadi vahelisel kokkuleppel kogub Euroopa Liit kokku kõik erandid, millest ELi liikmesriigid on teataval aruandeperioodil teada andnud, ja saadab need Berni konventsiooni sekretariaadile.

¹⁶⁵ Vahend HaBiDeS+ on internetis kättesaadav aadressil <https://webforms.eionet.europa.eu/>.

Lisad

I lisa.

II lisa.

III lisa.

Viited kohtuasjadele

II, IV ja V lisaga hõlmatud liikide loetelu

Elupaikade direktiivi artikli 12 rakendamine – hundi näide

Viited kohtuasjadele Elupaikade direktiivi liigikaitsesätted

12. november 1969, *Stauder vs. Stadt Ulm*, kohtuasi C-29/69, ECLI:EU:C:1969:57
27. oktoober 1977, *Regina vs. Bouchereau*, kohtuasi C-30/77, ECLI:EU:C:1977:172
12. juuli 1979, *Koschniske vs. Raad van Arbeid*, kohtuasi C-9/79, ECLI:EU:C:1979:201
23. mai 1985, *komisjon vs. Saksamaa*, kohtuasi C-29/84, ECLI:EU:C:1985:229
9. aprill 1987, *komisjon vs. Itaalia*, kohtuasi C-363/85, ECLI:EU:C:1987:196
8. juuli 1987, *komisjon vs. Belgia*, kohtuasi C-247/85, ECLI:EU:C:1987:339
8. juuli 1987, *komisjon vs. Itaalia*, kohtuasi C-262/85, ECLI:EU:C:1987:340
23. veebruar 1988, *komisjon vs. Itaalia*, kohtuasi C-429/85, ECLI:EU:C:1988:83
27. aprill 1988, *komisjon vs. Prantsusmaa*, kohtuasi C-252/85, ECLI:EU:C:1988:202
7. juuli 1988, *Moksel vs. BALM*, kohtuasi C-55/87, ECLI:EU:C:1988:377
15. märts 1990, *komisjon vs. Madalmaad*, kohtuasi C-339/87, ECLI:EU:C:1990:119
28. märts 1990, *kriminaalasi G. Vessoso ja G. Zanetti süüdistuses*, liidetud kohtuasjad C-206 ja 207/88, ECLI:EU:C:1990:145
17. jaanuar 1991, *komisjon vs. Itaalia*, C-157/89, ECLI:EU:C:1991:22
28. veebruar 1991, *komisjon vs. Saksamaa*, kohtuasi C-57/89, ECLI:EU:C:1991:89
28. veebruar 1991, *komisjon vs. Saksamaa*, kohtuasi C-131/88, ECLI:EU:C:1991:87
30. mai 1991, *komisjon vs. Saksamaa*, kohtuasi C-59/89, ECLI:EU:C:1991:225
2. august 1993, *komisjon vs. Hispaania*, kohtuasi C-355/90, ECLI:EU:C:1993:331
7. märts 1996, *WWF Itaalia vs. Regione Veneto*, kohtuasi C-118/94, ECLI:EU:C:1996:86
19. september 1996, *komisjon vs. Kreeka*, kohtuasi C-236/95, ECLI:EU:C:1996:341
12. detsember 1996, *Ligue royale belge pour la protection des oiseaux ja Société d'études Ornithologiques vs. Région Wallonne*, kohtuasi C-10/96, ECLI:EU:C:1996:504
19. mai 1999, *komisjon vs. Prantsusmaa*, kohtuasi C-225/97, ECLI:EU:C:1999:252.
11. november 1999, *komisjon vs. Itaalia*, kohtuasi C-315/98, ECLI:EU:C:1999:551
7. november 2000, *First Cooperate Shipping*. Kohtuasi C-371/98, ECLI:EU:C:2000:600
10. mai 2001, *komisjon vs. Madalmaad*, kohtuasi C-144/99, ECLI:EU:C:2001:257

17. mai 2001, komisjon vs. Itaalia, kohtuasi C-159/99, ECLI:EU:C:2001:278

30. jaanuar 2002, komisjon vs. Kreeka, kohtuasi C-103/00, ECLI:EU:C:2002:60

13. veebruar 2003, komisjon vs. Luksemburg, kohtuasi C-75/01, ECLI:EU:C:2003:95

16. oktoober 2003, Ligue pour la protection des oiseaux jt vs. Premier ministre ja
Ministre de l'Aménagement du territoire et de l'Environnement, kohtuasi C-182/02, EKL lk
12105

6. november 2003, komisjon vs. Ühendkuningriik, kohtuasi C-434/01,
ECLI:EU:C:2003:601

20. oktoober 2005, komisjon vs. Ühendkuningriik, kohtuasi C-6/04, ECLI:EU:C:2005:626

15. detsember 2005, komisjon vs. Soome, kohtuasi C-344/03, ECLI:EU:C:2005:770

10. jaanuar 2006, komisjon vs. Saksamaa, kohtuasi C-98/03, ECLI:EU:C:2006:3

16. märts 2006, komisjon vs. Kreeka, kohtuasi C-518/04, ECLI:EU:C:2006:183

18. mai 2006, komisjon vs. Hispaania, kohtuasi C-221/04, ECLI:EU:C:2006:329

8. juuni 2006, komisjon vs. Itaalia, kohtuasi C-60/05, ECLI:EU:C:2006:378

19. detsember 2006, komisjon vs. Itaalia, kohtuasi C-503/06, ECLI:EU:C:2008:279

11. jaanuar 2007, komisjon vs. Iirimaa, kohtuasi C-183/05, ECLI:EU:C:2007:14

10. mai 2007, komisjon vs. Austria, kohtuasi C-508/04, ECLI:EU:C:2007:274

14. juuni 2007, komisjon vs. Soome, kohtuasi C-342/05, ECLI:EU:C:2007:341

20. mai 2010, komisjon vs. Hispaania, kohtuasi C-308/08, ECLI:EU:C:2010:281

9. juuni 2011, komisjon vs. Prantsusmaa, kohtuasi C-383/09, ECLI:EU:C:2011:369

26. jaanuar 2012, komisjon vs. Poola, kohtuasi C-192/11, ECLI:EU:C:2012:44

15. märts 2012, komisjon vs. Küpros, kohtuasi C-340/10, ECLI:EU:C:2012:143

15. märts 2012, komisjon vs. Poola, kohtuasi C-46/11, ECLI:EU:C:2012:146

10. november 2016, komisjon vs. Kreeka, kohtuasi C-504/14, ECLI:EU:C:2016:847

17. aprill 2018, komisjon vs. Poola, kohtuasi C-441/17, ECLI:EU:C:2018:255

10. oktoober 2019, eelotsus C-674/17, ECLI:EU:C:2019:851

11. juuni 2020, eelotsus kohtuasjas C-88/19, ECLI:EU:C:2020:458

4. märts 2021, liidetud kohtuasjad C-473/19 ja C-474/19 – Föreningen Skydda Skogen,
ECLI:EU:C:2021:166

Menetluses olev kohtuasi C-477/19 – Magistrat Stadt Wien

II LISA

Elupaikade direktiivi 92/43/EMÜ II, IV ja V lisaga hõlmatud liikide loetelu

Vastutuse välistamine. Alljärgnev tabel on keskkonna peadirektoraadi koostatud koondtabel. See on mõeldud üksnes ülevaate andmiseks. Autorid ei võta vastutust selle sisu eest. Lisade õiguslikult siduvad versioonid on asjaomastes õigusaktides ametlikult avaldatud versioonid. Tabeli aluseks olevate lisade viimane versioon on avaldatud nõukogu 13. mai 2013. aasta direktiivis 2013/17/EL, millega kohandatakse teatud direktiive keskkonna valdkonnas seoses Horvaatia Vabariigi ühinemisega¹⁶⁶.

Käesolevas lisas loetletud liigid on märgitud:

- liigi või alamliigi nime (paksus kursiivkirjas) või
- kõigi kõrgema astme taksonisse või selle taksoni määratud osasse kuuluvate liikide järgi. Lühend „spp.“ sugukonna või perekonna nime järel tähistab kõiki sellesse sugukonda või perekonda kuuluvaid liike.

Tärn (*) liigi nimetuse ees näitab, et tegemist on II lisas loetletud esmatähtsa liigiga (VI ja V lisa ei eristata esmatähtsaid ja mitteesmatähtsaid liike).

Tabelisse on koondatud järgmised lisad:

II LISA. ÜHENDUSE TÄHTSUSEGA LIIGID, MILLE SÄILITAMINE NÕUAB ERIKAITSEALADE MÄÄRAMIST

IV LISA. ÜHENDUSE TÄHTSUSEGA LIIGID, MIS VAJAVAD RANGET KAITSET

V LISA. ÜHENDUSE TÄHTSUSEGA LIIGID, MILLE LOODUSEST VÕTMISE JA KASUTAMISE SUHTES VÕIB KEHTESTADA KAITSEKORRALDUSMEETMEID

166 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:01992L0043-20130701>

Liigi nimi	Lisa			Geograafilised piirangud
	II	IV	V	
LOOMAD				
SELGROOGSED				
IMETAJAD				
INSECTIVORA				
Erinaceidae				
<i>Erinaceus algirus</i>		X		
Soricidae				
<i>Crocidura canariensis</i>		X		
<i>Crocidura sicula</i>		X		
Talpidae				
<i>Galemys pyrenaicus</i>	X	X		
CHIROPTERA				
<i>MICROCHIROPTERA</i>				
Rhinolophidae				
<i>Rhinolophus blasii</i>	X	X		
<i>Rhinolophus euryale</i>	X	X		
<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	X	X		
<i>Rhinolophus hipposideros</i>	X	X		
<i>Rhinolophus mehelyi</i>	X	X		
Vespertilionidae				
<i>Barbastella barbastellus</i>	X	X		
<i>Miniopterus schreibersi</i>	X	X		
<i>Myotis bechsteini</i>	X	X		
<i>Myotis blythii</i>	X	X		
<i>Myotis capaccinii</i>	X	X		
<i>Myotis dasycneme</i>	X	X		
<i>Myotis emarginatus</i>	X	X		
<i>Myotis myotis</i>	X	X		
Kõik muud Microchiroptera liigid		X		
<i>MEGACHIROPTERA</i>				
Pteropodidae				
<i>Rousettus aegyptiacus</i>	X	X		
RODENTIA				
Gliridae				
Kõik liigid, välja arvatud <i>Glis glis</i> ja <i>Eliomys quercinus</i>		X		
<i>Myomimus roachi</i>	X	X		
Sciuridae				
* <i>Marmota marmota latirostris</i>	X	X		
* <i>Pteromys volans (Sciuropterus ruscicus)</i>	X	X		
<i>Spermophilus citellus (Citellus citellus)</i>	X	X		
* <i>Spermophilus suslicus (Citellus suslicus)</i>	X	X		
<i>Sciurus anomalus</i>		X		
Castoridae				
<i>Castor fiber</i>	X	X	X	II lisa: välja arvatud Eesti, Läti, Leedu, Soome ja Rootsi populatsioonid IV lisa: välja arvatud Eesti, Läti, Leedu, Poola, Soome ja Rootsi populatsioonid V lisa: Soome, Rootsi, Läti, Leedu, Eesti ja Poola populatsioonid
Cricetidae				

Liigi nimi	Lisa			Geograafilised piirangud
	II	IV	V	
<i>Cricetus cricetus</i>		X	X	IV lisa: välja arvatud Ungari populatsioonid V lisa: Ungari populatsioonid
<i>Mesocricetus newtoni</i>	X	X		
Microtidae				
<i>Dinaromys bogdanovi</i>	X	X		
<i>Microtus cabreræ</i>	X	X		
* <i>Microtus oeconomus arenicola</i>	X	X		
* <i>Microtus oeconomus mehelyi</i>	X	X		
<i>Microtus tatricus</i>	X	X		
Zapodidae				
<i>Sicista betulina</i>		X		
<i>Sicista subtilis</i>	X	X		
Hystricidae				
<i>Hystrix cristata</i>		X		
CARNIVORA				
Canidae				
* <i>Alopex lagopus</i>	X	X		
<i>Canis aureus</i>			X	
* <i>Canis lupus</i>	X	X	X	II lisa: välja arvatud Eesti populatsioon; Kreeka populatsioonid: ainult 39. laiuskraadist lõunas; Hispaania populatsioonid: ainult Duerost lõunas; Läti, Leedu ja Soome populatsioonid. IV lisa: välja arvatud Kreeka populatsioonid 39. laiuskraadist põhja pool; Eesti populatsioonid; Hispaanias Duerost põhjas esinevad populatsioonid; Läti, Leedu, Poola, Slovakkia, Bulgaaria populatsioonid ja Soome populatsioonid põhjapõdrakasvatusaladel, nagu on määratletud põhjapõdrakasvatust käsitleva 14. septembri 1990. aasta Soome seaduse nr 848/90 paragrahvis 2. V lisa: Hispaania populatsioonid Duerost põhja pool, Kreeka populatsioonid 39. laiuskraadist põhja pool, Soome populatsioonid põhjapõdrakasvatusaladel, nagu on määratletud põhjapõdrakasvatust käsitleva 14. septembri 1990. aasta Soome seaduse nr 848/90 paragrahvis 2, Bulgaaria, Läti, Leedu, Eesti, Poola ja Slovakkia populatsioonid.
Ursidae				
* <i>Ursus arctos</i>	X	X		II lisa: välja arvatud Eesti, Soome ja Rootsi populatsioonid

Liigi nimi	Lisa			Geograafilised piirangud
	II	IV	V	
Mustelidae				
* <i>Gulo gulo</i>	X			
<i>Lutra lutra</i>	X	X		
<i>Martes martes</i>			X	
<i>Mustela eversmanii</i>	X	X		
<i>Mustela putorius</i>			X	
* <i>Mustela lutreola</i>	X	X		
<i>Vormela peregusna</i>	X	X		
Felidae				
<i>Felis silvestris</i>		X		
<i>Lynx lynx</i>	X	X	X	II lisa: välja arvatud Eesti, Läti ja Soome populatsioonid IV lisa: välja arvatud Eesti populatsioon V lisa: Eesti populatsioon
* <i>Lynx pardinus</i>	X	X		
Phocidae				
<i>Halichoerus grypus</i>	X		X	
* <i>Monachus monachus</i>	X	X		
<i>Phoca hispida bottnica</i>	X		X	
* <i>Phoca hispida saimensis</i>	X	X		
<i>Phoca vitulina</i>	X		X	
Kõik muud Phocidae liigid			X	
Viverridae				
<i>Genetta genetta</i>			X	
<i>Herpestes ichneumon</i>			X	
DUPLICIDENTATA				
Leporidae				
<i>Lepus timidus</i>			X	
ARTIODACTYLA				
Cervidae				
* <i>Cervus elaphus corsicanus</i>	X	X		
<i>Rangifer tarandus fennicus</i>	X			
Bovidae				
* <i>Bison bonasus</i>	X	X		
<i>Capra aegagrus</i> (looduslikud populatsioonid)	X	X		
<i>Capra ibex</i>			X	
<i>Capra pyrenaica</i> (välja arvatud <i>Capra pyrenaica pyrenaica</i>)			X	
* <i>Capra pyrenaica pyrenaica</i>	X	X		
<i>Ovis gmelini musimon</i> (<i>Ovis ammon musimon</i>) (looduslikud populatsioonid – Korsika ja Sardiinia)	X	X		
<i>Ovis orientalis ophion</i> (<i>Ovis gmelini ophion</i>)	X	X		
* <i>Rupicapra pyrenaica ornata</i> (<i>Rupicapra rupicapra ornata</i>)	X	X		
<i>Rupicapra rupicapra</i> (välja arvatud <i>Rupicapra rupicapra balcanica</i> , <i>Rupicapra rupicapra ornata</i> ja <i>Rupicapra rupicapra tatrca</i>)			X	
<i>Rupicapra rupicapra balcanica</i>	X	X		
* <i>Rupicapra rupicapra tatrca</i>	X	X		
CETACEA				
<i>Phocoena phocoena</i>	X	X		
<i>Tursiops truncatus</i>	X	X		
Kõik muud Cetacea liigid		X		
ROOMAJAD				

Liigi nimi	Lisa			Geograafilised piirangud
	II	IV	V	
CHELONIA (TESTUDINES)				
Testudinidae				
<i>Testudo graeca</i>	X	X		
<i>Testudo hermanni</i>	X	X		
<i>Testudo marginata</i>	X	X		
Cheloniidae				
* <i>Caretta caretta</i>	X	X		
* <i>Chelonia mydas</i>	X	X		
<i>Lepidochelys kempii</i>		X		
<i>Eretmochelys imbricata</i>		X		
Dermochelyidae				
<i>Dermochelys coriacea</i>		X		
Emydidae				
<i>Emys orbicularis</i>	X	X		
<i>Mauremys caspica</i>	X	X		
<i>Mauremys leprosa</i>	X	X		
SAURIA				
Lacertidae				
<i>Algyroides fitzingeri</i>		X		
<i>Algyroides marchi</i>		X		
<i>Algyroides moreoticus</i>		X		
<i>Algyroides nigropunctatus</i>		X		
<i>Dalmatolacerta oxycephala</i>		X		
<i>Dinarolacerta mosorensis</i>	X	X		
<i>Gallotia atlantica</i>		X		
<i>Gallotia galloti</i>		X		
<i>Gallotia galloti insulanagae</i>	X	X		
* <i>Gallotia simonyi</i>	X	X		
<i>Gallotia stehlini</i>		X		
<i>Lacerta agilis</i>		X		
<i>Lacerta bedriagae</i>		X		
<i>Lacerta bonnali (Lacerta monticola)</i>	X	X		
<i>Lacerta monticola</i>	X	X		
<i>Lacerta danfordi</i>		X		
<i>Lacerta dugesi</i>		X		
<i>Lacerta graeca</i>		X		
<i>Lacerta horvathi</i>		X		
<i>Lacerta schreiberi</i>	X	X		
<i>Lacerta trilineata</i>		X		
<i>Lacerta viridis</i>		X		
<i>Lacerta vivipara pannonica</i>		X		
<i>Ophisops elegans</i>		X		
<i>Podarcis erhardii</i>		X		
<i>Podarcis fifolensis</i>		X		
<i>Podarcis hispanica atrata</i>		X		
<i>Podarcis lilfordi</i>	X	X		
<i>Podarcis melisellensis</i>		X		
<i>Podarcis milensis</i>		X		
<i>Podarcis muralis</i>		X		
<i>Podarcis peloponnesiaca</i>		X		
<i>Podarcis pityusensis</i>	X	X		
<i>Podarcis sicula</i>		X		
<i>Podarcis taurica</i>		X		
<i>Podarcis tiliguerta</i>		X		
<i>Podarcis wagleriana</i>		X		
Scincidae				
<i>Ablepharus kitaibelli</i>		X		
<i>Chalcides bedriagai</i>		X		
<i>Chalcides ocellatus</i>		X		

Liigi nimi	Lisa			Geograafilised piirangud
	II	IV	V	
<i>Chalcides sexlineatus</i>		X		
<i>Chalcides simonyi</i> (<i>Chalcides occidentalis</i>)	X	X		
<i>Chalcides viridianus</i>		X		
<i>Ophiomorus punctatissimus</i>		X		
Gekkonidae				
<i>Cyrtopodion kotschy</i>		X		
<i>Phyllodactylus europaeus</i>	X	X		
<i>Tarentola angustimentalis</i>		X		
<i>Tarentola boettgeri</i>		X		
<i>Tarentola delalandii</i>		X		
<i>Tarentola gomerensis</i>		X		
Agamidae				
<i>Stellio stellio</i>		X		
Chamaeleontidae				
<i>Chamaeleo chamaeleon</i>		X		
Anguidae				
<i>Ophisaurus apodus</i>		X		
OPHIDIA (SERPENTES)				
Colubridae				
<i>Coluber caspius</i>		X		
* <i>Coluber cypriensis</i>	X	X		
<i>Coluber hippocrepis</i>		X		
<i>Coluber jugularis</i>		X		
<i>Coluber laurenti</i>		X		
<i>Coluber najadum</i>		X		
<i>Coluber nummifer</i>		X		
<i>Coluber viridiflavus</i>		X		
<i>Coronella austriaca</i>		X		
<i>Eirenis modesta</i>		X		
<i>Elaphe longissima</i>		X		
<i>Elaphe quatuorlineata</i>	X	X		
<i>Elaphe situla</i>	X	X		
<i>Natrix natrix cetti</i>		X		
<i>Natrix natrix corsa</i>		X		
* <i>Natrix natrix cypriaca</i>	X	X		
<i>Natrix tessellata</i>		X		
<i>Telescopus falax</i>		X		
Viperidae				
<i>Vipera ammodytes</i>		X		
* <i>Macrovipera schweizeri</i> (<i>Vipera lebetina schweizeri</i>)	X	X		
<i>Vipera seoanni</i>		X		IV lisa: välja arvatud Hispaania populatsioonid
<i>Vipera ursinii</i> (välja arvatud <i>Vipera ursinii rakosiensis</i> ja <i>Vipera ursinii macrops</i>)	X	X		
* <i>Vipera ursinii macrops</i>	X	X		
* <i>Vipera ursinii rakosiensis</i>	X	X		
<i>Vipera xanthina</i>		X		
Boidae				
<i>Eryx jaculus</i>		X		
KAHEPAIKSED				
CAUDATA				
Salamandridae				
<i>Chioglossa lusitanica</i>	X	X		
<i>Euproctus asper</i>		X		
<i>Euproctus montanus</i>		X		
<i>Euproctus platycephalus</i>		X		

Liigi nimi	Lisa			Geograafilised piirangud
	II	IV	V	
<i>Mertensiella luschani</i> (<i>Salamandra luschani</i>)	X	X		
<i>Salamandra atra</i>		X		
* <i>Salamandra aurorae</i> (<i>Salamandra atra aurorae</i>)	X	X		
<i>Salamandra lanzai</i>		X		
<i>Salamandrina terdigitata</i>	X	X		
<i>Triturus carnifex</i> (<i>Triturus cristatus carnifex</i>)	X	X		
<i>Triturus cristatus</i> (<i>Triturus cristatus cristatus</i>)	X	X		
<i>Triturus dobrogicus</i> (<i>Triturus cristatus dobrogicus</i>)	X			
<i>Triturus italicus</i>		X		
<i>Triturus karelinii</i> (<i>Triturus cristatus karelinii</i>)	X	X		
<i>Triturus marmoratus</i>		X		
<i>Triturus montandoni</i>	X	X		
<i>Triturus vulgaris ampelensis</i>	X	X		
Proteidae				
* <i>Proteus anguinus</i>	X	X		
Plethodontidae				
<i>Hydromantes</i> (<i>Speleomantes</i>) <i>ambrosii</i>	X	X		
<i>Hydromantes</i> (<i>Speleomantes</i>) <i>flavus</i>	X	X		
<i>Hydromantes</i> (<i>Speleomantes</i>) <i>genei</i>	X	X		
<i>Hydromantes</i> (<i>Speleomantes</i>) <i>imperialis</i>	X	X		
<i>Hydromantes</i> (<i>Speleomantes</i>) <i>strinatii</i>	X	X		
<i>Hydromantes</i> (<i>Speleomantes</i>) <i>supramontis</i>	X	X		
ANURA				
Discoglossidae				
<i>Alytes cisternasii</i>		X		
* <i>Alytes muletensis</i>	X	X		
<i>Alytes obstetricans</i>		X		
<i>Bombina bombina</i>	X	X		
<i>Bombina variegata</i>	X	X		
<i>Discoglossus galganoi</i> (kaasa arvatud <i>Discoglossus</i> « <i>jeanneae</i> »)	X	X		
<i>Discoglossus montalentii</i>	X	X		
<i>Discoglossus pictus</i>		X		
<i>Discoglossus sardus</i>	X	X		
Ranidae				
<i>Rana arvalis</i>		X		
<i>Rana dalmatina</i>		X		
<i>Rana esculenta</i>			X	
<i>Rana graeca</i>		X		
<i>Rana iberica</i>		X		
<i>Rana italica</i>		X		
<i>Rana latastei</i>	X	X		
<i>Rana lessonae</i>		X		
<i>Rana perezi</i>			X	
<i>Rana ridibunda</i>			X	
<i>Rana temporaria</i>			X	
Pelobatidae				
<i>Pelobates cultripes</i>		X		
<i>Pelobates fuscus</i>		X		
* <i>Pelobates fuscus insubricus</i>	X	X		
<i>Pelobates syriacus</i>		X		
Bufo				
<i>Bufo calamita</i>		X		
<i>Bufo viridis</i>		X		
Hylidae				
<i>Hyla arborea</i>		X		
<i>Hyla meridionalis</i>		X		
<i>Hyla sarda</i>		X		

Liigi nimi	Lisa			Geograafilised piirangud
	II	IV	V	
KALAD				
PETROMYZONIFORMES				
Petromyzonidae				
<i>Eudontomyzon spp.</i>	X			
<i>Lampetra fluviatilis</i>	X		X	II lisa: välja arvatud Soome ja Rootsi populatsioonid
<i>Lampetra planeri</i>	X			II lisa: välja arvatud Eesti, Soome ja Rootsi populatsioonid
<i>Lethenteron zanandreai</i>	X		X	
<i>Petromyzon marinus</i>	X			II lisa: välja arvatud Rootsi populatsioonid
ACIPENSERIFORMES				
Acipenseridae				
* <i>Acipenser naccarii</i>	X	X		
* <i>Acipenser sturio</i>	X	X		
Kõik muud Acipenseridae liigid			X	
CLUPEIFORMES				
Clupeidae				
<i>Alosa spp.</i>	X		X	
SALMONIFORMES				
Salmonidae / Coregonidae				
<i>Coregonus spp.</i> (välja arvatud <i>Coregonus oxyrhynchus</i> -anadroomsed populatsioonid Põhjamere teatavates piirkondades)			X	
* <i>Coregonus oxyrhynchus</i> (anadroomsed populatsioonid Põhjamere teatavates piirkondades)	X	X		
<i>Hucho hucho</i> (looduslikud populatsioonid)	X		X	
<i>Salmo macrostigma</i>	X			
<i>Salmo marmoratus</i>	X			
<i>Salmo salar</i> (ainult magevees)	X		X	II lisa: välja arvatud Soome populatsioonid
<i>Salmothymus obtusirostris</i>	X			
<i>Thymallus thymallus</i>			X	
Umbridae				
<i>Umbra krameri</i>	X			
CYPRINIFORMES				
Cyprinidae				
<i>Alburnus albidus</i> (<i>Alburnus vulturius</i>)	X			
<i>Anaocypris hispanica</i>	X	X		
<i>Aspius aspius</i>	X		X	II lisa: välja arvatud Soome populatsioonid
<i>Aulopyge huegelii</i>	X			
<i>Barbus spp.</i>			X	
<i>Barbus comiza</i>	X		X	
<i>Barbus meridionalis</i>	X		X	
<i>Barbus plebejus</i>	X		X	
<i>Chalcalburnus chalcoides</i>	X			
<i>Chondrostoma genei</i>	X			
<i>Chondrostoma knerii</i>	X			
<i>Chondrostoma lusitanicum</i>	X			
<i>Chondrostoma phoxinus</i>	X			
<i>Chondrostoma polylepis</i> (kaasa arvatud <i>C. willkommi</i>)	X			
<i>Chondrostoma soetta</i>	X			
<i>Chondrostoma toxostoma</i>	X			

Liigi nimi	Lisa			Geograafilised piirangud
	II	IV	V	
<i>Gobio albipinnatus</i>	X			
<i>Gobio kessleri</i>	X			
<i>Gobio uranoscopus</i>	X			
<i>Iberocypris palaciosi</i>	X			
* <i>Ladigesocypris ghigii</i>	X			
<i>Leuciscus lucumonis</i>	X			
<i>Leuciscus souffia</i>	X			
<i>Pelecus cultratus</i>	X		X	
<i>Phoxinellus spp.</i>	X			
* <i>Phoxinus phoxinus</i>	X	X		
<i>Rhodeus sericeus amarus</i>	X			
<i>Rutilus alburnoides</i>	X			
<i>Rutilus arcasii</i>	X			
<i>Rutilus frisii meidingeri</i>	X		X	
<i>Rutilus lemmingii</i>	X			
<i>Rutilus pigus</i>	X		X	
<i>Rutilus rubilio</i>	X			
<i>Rutilus macrolepidotus</i>	X			
<i>Scardinius graecus</i>	X			
<i>Squalius microlepis</i>	X			
<i>Squalius svallize</i>	X			
Cobitidae				
<i>Cobitis elongata</i>	X			
<i>Cobitis taenia</i>	X			II lisa: välja arvatud Soome populatsioonid
<i>Cobitis trichonica</i>	X			
<i>Misgurnus fossilis</i>	X			
<i>Sabanejewia aurata</i>	X			
<i>Sabanejewia larvata</i> (<i>Cobitis larvata</i> ja <i>Cobitis conspersa</i>)	X			
SILURIFORMES				
Siluridae				
<i>Silurus aristotelis</i>	X		X	
ATHERINIFORMES				
Cyprinodontidae				
<i>Aphanius iberus</i>	X			
<i>Aphanius fasciatus</i>	X			
* <i>Valencia hispanica</i>	X	X		
* <i>Valencia letourneuxi</i> (<i>Valencia hispanica</i>)	X			
PERCIFORMES				
Percidae				
<i>Gymnocephalus baloni</i>	X	X		
<i>Gymnocephalus schraetzer</i>	X		X	
* <i>Romanichthys valsanicola</i>	X	X		
<i>Zingel</i> spp. (välja arvatud <i>Zingel asper</i> ja <i>Zingel zingel</i>)	X			
<i>Zingel asper</i>	X	X		
<i>Zingel zingel</i>	X		X	
Gobiidae				
<i>Knipowitschia croatica</i>	X			
<i>Knipowitschia</i> (<i>Padogobius</i>) <i>panizzae</i>	X			
<i>Padogobius nigricans</i>	X			
<i>Pomatoschistus canestrini</i>	X			
SCORPAENIFORMES				
Cottidae				
<i>Cottus gobio</i>	X			II lisa: välja arvatud Soome

Liigi nimi	Lisa			Geograafilised piirangud
	II	IV	V	
				populatsioonid
<i>Cottus petiti</i>	X			
SELGROOTUD				
ANNELIDA				
HIRUDINOIDEA – ARHYNCHOBDELLAE				
Hirudinidae				
<i>Hirudo medicinalis</i>				X
LÜLIJALGSED				
CRUSTACEA				
Decapoda				
<i>Astacus astacus</i>				X
<i>Austropotamobius pallipes</i>		X		X
* <i>Austropotamobius torrentium</i>		X		X
<i>Scyllarides latus</i>				X
Isopoda				
* <i>Armadillidium ghardalamensis</i>		X	X	
INSECTA				
Coleoptera				
<i>Agathidium pulchellum</i>		X		
<i>Bolbelasmus unicornis</i>		X	X	
<i>Boros schneideri</i>		X		
<i>Buprestis splendens</i>		X	X	
<i>Carabus hampei</i>		X	X	
<i>Carabus hungaricus</i>		X	X	
* <i>Carabus menetriesi pacholei</i>		X		
* <i>Carabus olympiae</i>		X	X	
<i>Carabus variolosus</i>		X	X	
<i>Carabus zawadzskii</i>		X	X	
<i>Cerambyx cerdo</i>		X	X	
<i>Corticaria planula</i>		X		
<i>Cucujus cinnaberinus</i>		X	X	
<i>Dorcadion fulvum cervae</i>		X	X	
<i>Duvalius gebhardti</i>		X	X	
<i>Duvalius hungaricus</i>		X	X	
<i>Dytiscus latissimus</i>		X	X	
<i>Graphoderus bilineatus</i>		X	X	
<i>Leptodirus hochenwarti</i>		X	X	
<i>Limoniscus violaceus</i>		X		
<i>Lucanus cervus</i>		X		
<i>Macroplea pubipennis</i>		X		
<i>Mesosa myops</i>		X		
<i>Morimus funereus</i>		X		
* <i>Osmoderma eremita</i>		X	X	
<i>Oxyporus mannerheimii</i>		X		
<i>Pilemia tigrina</i>		X	X	
* <i>Phryganophilus ruficollis</i>		X	X	
<i>Probaticus subrugosus</i>		X	X	
<i>Propomacrus cypriacus</i>		X	X	
* <i>Pseudogaurotina excellens</i>		X	X	
<i>Pseudoseriscius cameroni</i>		X	X	
<i>Pytho kolwensis</i>		X	X	
<i>Rhysodes sulcatus</i>		X		
* <i>Rosalia alpina</i>		X	X	
<i>Stephanopachys linearis</i>		X		
<i>Stephanopachys substriatus</i>		X		
<i>Xyletinus tremulicola</i>		X		

Liigi nimi	Lisa			Geograafilised piirangud
	II	IV	V	
Hemiptera				
<i>Aradus angularis</i>		X		
Lepidoptera				
<i>Agriades glandon aquilo</i>		X		
<i>Apatura metis</i>			X	
<i>Arytrura musculus</i>		X	X	
* <i>Callimorpha (Euplagia, Panaxia) quadripunctaria</i>		X		
<i>Catopta thrips</i>		X	X	
<i>Chondrosoma fiduciarium</i>		X	X	
<i>Clossiana improba</i>		X		
<i>Coenonympha hero</i>			X	
<i>Coenonympha oedippus</i>		X	X	
<i>Colias myrmidone</i>		X	X	
<i>Cucullia mixta</i>		X	X	
<i>Dioszeghyana schmidtii</i>		X	X	
<i>Erannis ankeraria</i>		X	X	
<i>Erebia calcaria</i>		X	X	
<i>Erebia christi</i>		X	X	
<i>Erebia medusa polaris</i>		X		
<i>Erebia sudetica</i>			X	
<i>Eriogaster catax</i>		X	X	
<i>Euphydryas (Eurodryas, Hypodryas) aurinia</i>		X		
<i>Fabriciana elisa</i>			X	
<i>Glyphipterix loricatella</i>		X	X	
<i>Gortyna borelii lunata</i>		X	X	
<i>Graellsia isabellae</i>		X		X
<i>Hesperia comma catena</i>		X		
<i>Hypodryas maturna</i>		X	X	
<i>Hyles hippophaes</i>			X	
<i>Leptidea morsei</i>		X	X	
<i>Lignyopectera fumidaria</i>		X	X	
<i>Lopinga achine</i>			X	
<i>Lycaena dispar</i>		X	X	
<i>Lycaena helle</i>		X	X	
<i>Maculinea arion</i>			X	
<i>Maculinea nausithous</i>		X	X	
<i>Maculinea teleius</i>		X	X	
<i>Melanargia arge</i>		X	X	
* <i>Nymphalis vaualbum</i>		X	X	
<i>Papilio alexanor</i>			X	
<i>Papilio hospiton</i>		X	X	
<i>Parnassius apollo</i>			X	
<i>Parnassius mnemosyne</i>			X	
<i>Phyllometra culminaria</i>		X	X	
<i>Plebicula golgus</i>		X	X	
<i>Polymixis rufocincta isolata</i>		X	X	
<i>Polyommatus eroides</i>		X	X	
<i>Proterebia afra dalmata</i>		X	X	
<i>Proserpinus proserpina</i>			X	
<i>Pseudophilotes bavius</i>		X	X	
<i>Xestia borealis</i>		X		
<i>Xestia brunneopicta</i>		X		
* <i>Xylomoia strix</i>		X	X	
<i>Zerynthia polyxena</i>			X	
Mantodea				
<i>Apteromantis aptera</i>		X	X	
Odonata				
<i>Aeshna viridis</i>			X	
<i>Coenagrion hylas</i>		X		
<i>Coenagrion mercuriale</i>		X		

Liigi nimi	Lisa			Geograafilised piirangud		
	II	IV	V			
<i>Coenagrion ornatum</i>				X		
<i>Cordulegaster heros</i>				X	X	
<i>Cordulegaster trinacriae</i>				X	X	
<i>Gomphus graslinii</i>				X	X	
<i>Leucorrhina albifrons</i>					X	
<i>Leucorrhina caudalis</i>					X	
<i>Leucorrhinia pectoralis</i>				X	X	
<i>Lindenia tetraphylla</i>				X	X	
<i>Macromia splendens</i>				X	X	
<i>Ophiogomphus cecilia</i>				X	X	
<i>Oxygastra curtisii</i>				X	X	
<i>Stylurus flavipes</i>					X	
<i>Sympecma braueri</i>					X	
Orthoptera						
<i>Baetica ustulata</i>				X	X	
<i>Brachytrupes megacephalus</i>				X	X	
<i>Isophya costata</i>				X	X	
<i>Isophya harzi</i>				X	X	
<i>Isophya stysi</i>				X	X	
<i>Myrmecophilus baronii</i>				X	X	
<i>Odontopodisma rubripes</i>				X	X	
<i>Paracaloptenus caloptenoides</i>				X	X	
<i>Pholidoptera transsylvanica</i>				X	X	
<i>Saga pedo</i>					X	
<i>Stenobothrus (Stenobothrodes) eurasius</i>				X	X	
ARACHNIDA						
Dipneusti						
<i>Macrothele calpeiana</i>					X	
Pseudoscorpiones						
<i>Anthrenochernes stellae</i>				X		
COELENTERATA						
Cnidaria						
<i>Corallium rubrum</i>						X
LIMUSED						
GASTROPODA						
<i>Anisus vorticulus</i>				X	X	
<i>Caseolus calculus</i>				X	X	
<i>Caseolus commixta</i>				X	X	
<i>Caseolus sphaerula</i>				X	X	
<i>Chilostoma banaticum</i>				X	X	
<i>Discula leacockiana</i>				X	X	
<i>Discula tabellata</i>				X	X	
<i>Discula testudinalis</i>					X	
<i>Discula turricula</i>					X	
<i>Discus defloratus</i>					X	
<i>Discus guerinianus</i>				X	X	
<i>Elona quimperiana</i>				X	X	
<i>Geomalacus maculosus</i>				X	X	
<i>Geomitra moniziana</i>				X	X	
<i>Gibbula nivosa</i>				X	X	
* <i>Helicopsis striata austriaca</i>				X		
<i>Helix pomatia</i>						X
<i>Hygromia kovacsi</i>				X	X	
<i>Idiomela (Helix) subplicata</i>				X	X	
<i>Lampedusa imitatrix</i>				X	X	

Liigi nimi	Lisa			Geograafilised piirangud		
	II	IV	V			
* <i>Lampedusa melitensis</i>				X	X	
<i>Leiostyla abbreviata</i>				X	X	
<i>Leiostyla cassida</i>				X	X	
<i>Leiostyla corneocostata</i>				X	X	
<i>Leiostyla gibba</i>				X	X	
<i>Leiostyla lamellosa</i>				X	X	
* <i>Paladilhia hungarica</i>				X	X	
<i>Patella feruginea</i>					X	
<i>Sadleriana pannonica</i>				X	X	
<i>Theodoxus prevostianus</i>					X	
<i>Theodoxus transversalis</i>				X	X	
<i>Vertigo angustior</i>				X		
<i>Vertigo genesii</i>				X		
<i>Vertigo geyeri</i>				X		
<i>Vertigo moulinsiana</i>				X		
BIVALVIA						
Anisomyaria						
<i>Lithophaga lithophaga</i>					X	
<i>Pinna nobilis</i>					X	
Unionoida						
<i>Margaritifera auricularia</i>					X	
<i>Margaritifera durrovensis (Margaritifera margaritifera)</i>				X		X
<i>Margaritifera margaritifera</i>				X		X
<i>Microcondylaea compressa</i>						X
<i>Unio crassus</i>				X	X	
<i>Unio elongatulus</i>						X
Dreissenidae						
<i>Congerina kusceri</i>				X	X	
ECHINODERMATA						
Echinoidea						
<i>Centrostephanus longispinus</i>					X	

III LISA

Elupaikade direktiivi artikli 12 rakendamine – hundi näide

1. Taustteave. Sissejuhatus

Hunt kuulub Euroopa pärismaisesse loomastikku ning on meie bioloogilise mitmekesisuse ja looduspärandi lahutamatu osa. Ühe tähtsaima kiskjana on tal oluline ökoloogiline roll, sest ta aitab kaasa ökosüsteemide tervisele ja toimimisele. Eelkõige aitab ta reguleerida saakloomade¹⁶⁷ (tavaliselt looduslikud kabiloomad, nagu metskitsed, hirved ja metssead, kuid sõltuvalt piirkonnast ka mägikits ja põder) asustustihedust ning parandada nende tervist selektiivse murdmise abil. Hundid on varem esinenud kogu Mandri-Euroopas, kuid 20. sajandi esimeseks pooleks olid nad hävinud enamikus piirkondadest ja riikidest.

Liikmesriikide andmetel põhinev 2020. aasta aruanne looduse seisundi kohta¹⁶⁸ kinnitab, et hundipopulatsioonid ELis üldiselt taastuvad (on stabiilsed või kasvavad) ja taasasustavad osa nende ajaloolisest levilast, kuigi nad on saavutanud soodsa kaitsestaatuse ainult mõnes liikmesriigis¹⁶⁹. Huntide tagasitoomine on oluline kaitsealane edusamm,¹⁷⁰ mida on võimaldanud õiguskaitse, üldsuse soodsam suhtumine ning saakloomade (näiteks hirved ja metssead) ja metsaga kaetuse taastumine (pärast maapiirkondade maa kasutamata jätmist).

Samal ajal on huntide tagasipöördumine piirkondadesse, kus neid aastakümneid või kauem ei ole olnud, liikmesriikide jaoks märkimisväärne probleem, sest seda liiki seostatakse sageli mitut liiki konfliktidega ning see võib põhjustada ägedaid ühiskondlikke proteste ja reaktsioone asjaomaste maakogukondade seas.

Nii nagu teistel suurtel kiskjatel, on ka huntidel väga suured ruumivajadused, sest üksikisendite ja karjade territooriumi suurus on sadu ja tuhandeid ruutkilomeetreid. Selle tulemusena esineb neid väga väikese tihedusega ja nende populatsioon kipub levima väga suurtele aladele, tavaliselt üle paljude halduspiiride nii riikide sees kui ka nende vahel. Bioloogilisest seisukohast on seetõttu soovitatav, et kaitsekorraldusmeetmed oleksid võimalikult koordineeritud ja järjepidevad. See tõstab esile vajaduse teha piiriülest koostööd, näiteks järgides huntide populatsiooni tasandil järjepidevaid ja koordineeritud lähenemisviise. Täiendavad juhised on esitatud Euroopa Komisjoni jaoks koostatud *suunistes suurkiskjate populatsioonitasandi kaitsekorralduskavade kohta* (Linnell et al, 2008)¹⁷¹.

Hunt on kandud elupaikade direktiivi IV lisasse enamike liikmesriikide ja piirkondade puhul ning seetõttu kohaldatakse tema suhtes elupaikade direktiivi artikli 12 rangeid kaitseähteid, sealhulgas on keelatud isendite igasugune tahtlik looduses püüdmine või tapmine.

167<https://link.springer.com/article/10.1007/s10344-012-0623-5>

168<https://www.eea.europa.eu/publications/state-of-nature-in-the-eu-2020>

169Elupaikade direktiivi artikli 17 raames on Rumeenia, Leedu, Läti, Eesti ja Itaalia teada andnud, et hunt on nende riikide kõigis biogeograafilistes piirkondades soodsas kaitsestaatuses.

170<https://science.sciencemag.org/content/346/6216/1517>

171https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/promoting_management.htm

Teatavate liikmesriikide ja piirkondade puhul on hunt loetletud V lisas liigina, „mille loodusest võtmise ja kasutamise suhtes võib kehtestada kaitsekorraldusmeetmeid“. Enamiku liikmesriikide ja piirkondade puhul on hunt kantud ka II lissasse kui esmatähtis liik, mis nõuab erikaitsealade määramist ja asjakohaseid kaitsemeetmeid. Tabelis 1 on näidatud, millised populatsioonid kuuluvad millisesse elupaikade direktiivi lissasse.

TABEL 1. Hundid elupaikade direktiivi lissades

II lisa (määrata tuleb erikaitsealad): „* *Canis lupus* (välja arvatud Eesti populatsioon; Kreeka populatsioonid: ainult 39. laiuskraadist lõunas esinevad populatsioonid; Hispaania populatsioonid: ainult Duerost lõunas esinevad populatsioonid; Läti, Leedu ja Soome populatsioonid)“.

IV lisa (range kaitse): „*Canis lupus* (välja arvatud Kreekas 39. laiuskraadist põhjas esinevad populatsioonid; Eesti populatsioonid; Hispaanias Duerost põhjas esinevad populatsioonid; Bulgaaria, Läti, Leedu, Poola, Slovaki populatsioonid ja Soome populatsioonid põhjapõdrakasvatusaladel, nagu need on määratletud põhjapõdrakasvatust käsitleva 14. septembri 1990. aasta Soome seaduse nr 848/90 paragrahvis 2)“.

V lisa (liikide majandamine on lubatud): „*Canis lupus* (Hispaanias Duerost põhja pool esinevad populatsioonid, Kreekas 39. laiuskraadist põhja pool esinevad populatsioonid, Soome populatsioonid põhjapõdrakasvatusaladel, nagu need on määratletud põhjapõdrakasvatust käsitleva 14. septembri 1990. aasta Soome seaduse nr 848/90 paragrahvis 2, ning Bulgaaria, Läti, Leedu, Eesti, Poola ja Slovaki populatsioonid)“.

Nagu eespool mainitud, ei ole hunt paljudes liikmesriikides ja piirkondades veel saavutanud soodsat kaitsestaatust¹⁷².

2018. aastal Euroopa Parlamendi tellimisel läbiviidud uuringus¹⁷³ hinnati üksikute huntide populatsioonide väljasuremisohu IUCNi punase raamatu kriteeriumide alusel. Üheksast (peamiselt piiriülesest) hundipopulatsioonist kolm hinnati „soodsas seisundis“ olevaks, kolm „ohulähedaseks“ ja kolm „ohualtiks“. Üks hundipopulatsioon (Pürenee populatsioon, Hispaania-Sierra Morena) on välja surnud. Uuringu autorid tõid esile ka seireandmete ühtlustamisega seotud raskused, mis on tingitud seiremeetodite ja -põhimõtete erinevustest (erinevad loendamise viisid või perioodid), populatsioonide arvu esitamise keskmisena või maksimum- ja miinimumväärtustena, puudumisest mõne riigi aruandes, ehkki liik on olemas, andmekvaliteedi erinevusest jne¹⁷⁴.

Kuigi näib, et paljud hundipopulatsioonid taastuvad ja laienevad kogu Euroopas, seisavad liigid endiselt silmitsi mitmesuguste ohtude ja kaitseprobleemidega, eelkõige salaküttimisega (mis jääb sageli avastamata, kuid moodustab tõenäoliselt väga suure osa kogu suremusest). Konkreetseid ohte ja võimalikke meetmeid nende kõrvaldamiseks on iga hundipopulatsiooni puhul kirjeldatud Euroopa Komisjoni rahastatud aruandes *Key actions for Large Carnivore populations in Europe* (Boitani et al, 2015¹⁷⁵).

2. Õigusnõuded üksikute huntide kaitsmiseks

Kui hunt on loetletud elupaikade direktiivi IV lisas, on ta rangelt kaitstud. See tuleneb sellest, et direktiivi eesmärk on saavutada loetellu kantud liikide soodne kaitsestaatuse. Elupaikade direktiivi artiklis 12 sätestatud kaitse nimetatud lissasse loetletud liikide

¹⁷²[https://nature-](https://nature-eionet.europa.eu/article17/species/summary/?period=5&group=Mammals&subject=Canis+lupus®ion=)

[art17.eionet.europa.eu/article17/species/summary/?period=5&group=Mammals&subject=Canis+lupus®ion=](https://nature-eionet.europa.eu/article17/species/summary/?period=5&group=Mammals&subject=Canis+lupus®ion=)

¹⁷³[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617488/IPOL_STU\(2018\)617488_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617488/IPOL_STU(2018)617488_EN.pdf)

¹⁷⁴IUCNi punane raamat 2018: <https://www.iucnredlist.org/ja/species/3746/144226239> Muud hiljutised andmed erinevad Pürenee, Lääne- ja Kesk-Alpide ning Karjala osas mõnevõrra ülaltoodud uuringust.

¹⁷⁵https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/key_actions_large_carnivores_2015.pdf

populatsioonidele on ennetava iseloomuga ning nõuab, et liikmesriigid hoiaksid ära olukorrad, mis võivad liike negatiivselt mõjutada.

Artikli 12 formaalset ülevõtmist riikide õigusaktidesse tuleb täiendada rakendusmeetmetega, et tagada range kaitse, mis põhineb huntidega seotud konkreetsetel probleemidel ja ohtudel konkreetsetes kontekstis. Lisaks artiklis 12 loetletud tegevuste keelamisele peavad ametiasutused võtma ka kõik vajalikud meetmed selle tagamiseks, et keelde tegelikkuses ei rikuta. See tähendab näiteks, et ametiasutused on kohustatud võtma kõik vajalikud meetmed, et vältida huntide (ebaseaduslikku) tapmist ning kaitsta nende puhke- või paljunemispaiku, nagu koopad ja nn „kohtumispaijad“.

Euroopa Liidu Kohus on seisukohal, et elupaikade direktiivi artikli 12 lõige 1 ei kohusta „liikmesriike vastu võtma mitte üksnes igakülgset õiguslikku raamistikku, vaid ka rakendama konkreetseid ja spetsiifilisi kaitsemeetmeid“, samas kui see säte eeldab ka, et „võtta tuleb omavahel seostatud ja kooskõlastatud ennetavaid meetmeid“ (Euroopa Liidu Kohus, 11. jaanuar 2007, kohtuasi C-183/05, Euroopa Ühenduste Komisjon vs. Iirimaa). Seda lähenemisviisi on kinnitatud Euroopa Liidu Kohtu 10. oktoobri 2019. aasta otsuses (eelotsus kohtuasjas C-674/17): „Selle sätte järgimiseks on liikmesriigid kohustatud mitte üksnes vastu võtma täieliku õigusliku raamistikku, vaid ka rakendama konkreetseid ja spetsiifilisi kaitsemeetmeid. Samuti tähendab range kaitse süsteem seda, et võtta tuleb omavahel seostatud ja kooskõlastatud ennetavaid meetmeid. Niisugune range kaitse süsteem peab seega võimaldama tõhusalt vältida elupaikade direktiivi IV lisa punktis a loetletud loomaliikide looduses tahtlikku püüdmist või tapmist ning paljunemis- või puhkepaikade kahjustamist või hävitamist“.

Üks näide meetmest, millega tõhusalt tagatakse liigikaitsetsätete täitmist, on mürksööta kõrvaldavate koertega varustatud tõhusate salaküttimisvastaste rühmade loomine. Salaküttimine, püünised ja mürksööt on tõepoolest suur oht huntidele paljudes kohtades. Mürgitamine on eriti suur probleem, sest see mõjutab ka teisi liike, eelkõige röövlind. Selle probleemi lahendamiseks on mitmesuguste programmi LIFE raames rahastatavate projektidega Lõuna- ja Ida-Euroopas (Hispaanias, Itaalias, Portugalis, Kreekas, Bulgaarias ja Rumeenias)¹⁷⁶ aidatud kehtestada konkreetseid meetmeid, mis toetavad tõhusalt ranget liigikaitsekorda, näiteks mürksööta kõrvaldavate koerte üksuste loomine, töötajate (pargi- ja metsavahtide, provintsi politseitöötajate, veterinaaride) koolitamine ja avalik-õiguslike asutuste suutlikkuse suurendamine ning teadlikkuse suurendamise meetmed, mis on suunatud loomakasvatajatele, jahipidajatele, turismiettevõtjatele, koolilastele ja üldsusele.

Hundikaitsekorralduskavad, kui need on kehtestatud kooskõlas artikliga 12 ja nõuetekohaselt rakendatud, võivad olla tõhus raamistik IV lisa hundipopulatsioonide suhtes rangete kaitsetsätete rakendamisel, võimaldades luua tervikliku kooseksisteerimise süsteem, mille eesmärk on tagada soodne kaitsestaatus, ja leevendades samal ajal konflikte inimtegevusega.

Sellised kavad hõlmavad selliseid aktsioone, nagu: i) ennetusmeetmete toetamine (investeermisabi, teabe, koolituse ja tehnilise abi kaudu); ii) huntide põhjustatud majandusliku kahju hüvitamine; iii) asjaomase hundipopulatsiooni seire ja selle populatsiooniga seotud teadmusbasi parandamine; iv) kariloomade kaitse meetmete tulemuslikkuse jälgimine, hindamine ja parandamine; v) sidusrühmade kaasamise ning nendega ja nende vahel dialoogi edendamine (näiteks sihtotstarbeliste platvormide kaudu); vi) huntide ebaseadusliku tapmise vastaste täitemeetmete parandamine; vii) elupaikade kaitsmine ja söötmingimuste parandamine (näiteks vajaduse korral looduslike saakloomade populatsioonide taastamise kaudu); viii) huntidega seotud ökoturismi võimaluste arendamine; ix) hundipiirkondadest pärit põllumajandustoodete

176 LIFE09 NAT/ES/000533 INNOVATION AGAINST POISON; LIFE Antidoto LIFE07 NAT/IT/000436; LIFE PLUTO LIFE13 NAT/IT/000311; LIFE WOLFALPS LIFE12/NAT/IT/000807; WOLFLIFE (LIFE13 NAT/RO/000205).

edendamise/turustamine ning x) teavitamine, harimine ja teadlikkuse suurendamine. Kavad võivad samuti võimaldada asjaomastel asutustel lubada huntide eemaldamiseks piiratud määral kasutada surmavat tõrjet, kasutades erandeid vastavalt direktiivis sätestatud tingimustele. Tuleb siiski märkida, et kavad, millega võetakse vastu paindlik jahikorraldus (näiteks elupaikade direktiivi V lisa kohaste jahitavate liikide jaoks), ei oleks kooskõlas IV lisa liikide suhtes kohaldatavate rangete kaitsesätetega.

Need kavad tuleb koostada liigi kaitsestaatust ja -suundumusi ning kõiki asjakohaseid ohte ja survetegureid käsitleva parima kättesaadava teabe põhjal. Konsulteerimine kõigi asjaomaste sidusrühmadega, eelkõige nendega, kes on liikide või kavandatud kaitsemeetmetega seotud, või nende osalemine, on oluline kavade kõigi asjakohaste aspektide lõimimiseks ja laialdase sotsiaalse heakskiidu saavutamiseks.

Näide sidusrühmade osalemisest kaitsekorralduskavas

Horvaatia hundikaitsekorralduskava 2010.–2015. aastaks (Horvaatia kultuuriministeerium, 2010) koostati kaheaastase protsessi tulemusena. Kaasatud olid kõigi huvirühmade esindajad (asjaomased ministeeriumid, suurkiskjate populatsioonide seirekomisjoni liikmed, teadlased, metsandusspetsialistid, valitsusvälised organisatsioonid jne). Selles üksikasjalikus tegevuskavas kirjeldatakse meetmeid, mida Horvaatia peaks rakendama, et tagada hundipopulatsiooni säilitamine võimalikult harmoonilises kooselus inimestega.

Hundikaitsekorralduskavad võivad seega tagada sobiva struktuuri, et hinnata ja käsitleda kõiki huntide populatsioone ohustavaid asjakohaseid probleeme ja konflikte ning saavutada soodne kaitsestaatust.

Seetõttu võivad need hõlmata ka selliseid küsimusi nagu koerte hübriidimine huntidega, millest on teatatud kõigi üheksa Euroopa hundipopulatsiooni ja 21 Euroopa riigi kohta¹⁷⁷. Mõnes asukohas ohustab see suurel määral huntide kaitset¹⁷⁸ ning probleemi lahendamiseks võib vaja minna konkreetseid ennetavaid, proaktiivseid ja reageerivaid meetmeid, nagu on märgitud Berni konventsiooni alusel vastu võetud soovitus nr 173 (2014¹⁷⁹) (Euroopa Nõukogu, 2014). Hundi ja koera hübriidimine on keeruline küsimus, mistõttu on tungivalt soovitatav koostada riigi ja populatsiooni tasandil täpselt kindlaksmääratud kaitsekorralduskava, kasutades kõige ajakohasemaid ja usaldusväärsemaid väli-, labori- ja statistilisi meetodeid (vt tekstikasti).

Hundi ja koera hübriidid

Huntide ja nende koduse vormi (koerad) ristamine on tõenäoliselt toimunud korduvalt kogu koerte kodustamise aja jooksul ning seda esineb endiselt erineva intensiivsusega huntide levila mitmeski osas. Arvestades et hundi ja koera hübriidimine toimub inimtegevuse tulemusel, ei ole see loomulik arenguprotsess, mille korral on hübriidide suhtes vaja kohaldada kaitsemeetmeid. Kuna hundi ja koera hübriidimine ohustab huntide populatsioonide geneetilist terviklikkust, on see pigem väga murettekitav looduskaitseprobleem ning seda tuleb käsitleda asjakohaste kaitsekorralduskavade ja vahendite abil.

Euroopas on hübriidimist täheldatud mitmes riigis, näiteks Norras, Lätis, Eestis, Bulgaarias, Itaalias, Hispaanias, Portugalis, Saksamaal, Kreekas, Sloveenias ja Serbias. Tuleb siiski märkida, et hinnangud koerte geenide introgresseerumise kohta looduslikku hundipopulatsiooni põhinevad mitmesugustel lähenemisviisidel ja nendega seotud katsetel. Kui mitmel juhul töi ristamine piiratud

¹⁷⁷ Salvatori, V *et al* (2020) *European agreements for nature conservation need to explicitly address wolf-dog hybridisation* (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S000632071931674X>).

¹⁷⁸ Salvatori, V *et al*. (2019).

¹⁷⁹ <https://rm.coe.int/0900001680746351>

aladel kaasa ainult ühe või mõne hübriidide pesakonna, siis teistel juhtudel on leitud, et koerte geenide introgressioon looduslikus hundipopulatsioonis levis märkimisväärsel pindalal, kuigi erineval määral (5,6% Galicias Hispaanias ja rohkem kui 60% Grosseto provintsis Itaalias). Samuti on Apenniinide põhjaosas täheldatud suurt introgressiooni, samas kui Alpide hundipopulatsioonis (Prantsusmaast Kesk- ja Ida-Alpideni) on leitud ainult üksikuid hübriidisendeid. Mujal teatatud hübriidimismäär on siiski ligikaudu 5–10% (Leonard *et al.* 2011). Hübriidimine toimub peamiselt isaste koerte ja emaste huntide vahel. Harva võib juhtuda ka vastupidi. Vabalt liikuvate koerte suur arvu mitmesugustel aladel, eriti Vahemere piirkonnas, pakub huntide ja koera kohtumiste jaoks palju võimalusi. Teadmised hundi-koera metsikute hübriididega seotud ökoloogiliste tegurite kohta on puudulikud, kuid puuduvad tõendid selle kohta, et hübriidid oleks vähendanud isendite kohasust, levikut, sigimisedu, käitumise muutusi või populatsiooni elujõulisust.

Hundi ja koera hübriidimise kontrolli all hoidmine on valitsusasutuste jaoks paras pähkel, sest see tekitab paljusid suuri probleeme.

a) Hübriidi taksonoomiline staatus

Koerad põlvnevad kodustatud huntidest ja mõlemad kuuluvad samasse taksonoomilisse üksusesse, liiki *Canis lupus*. Koeri nimetatakse mõnikord alamliigi *Canis lupus familiaris* järgi. Ei ole kahtlust, et hübriidid säilitavad nime *Canis lupus*. Hübriidide õiguslik seisund

b) Hübriidide õiguslik seisund

Erinevalt koertest, kelle ellujäämine sõltub tavaliselt inimhooldusest ja -ressurssidest, on hübriidid metsloomadena iseseisvad ja elujõulised. Sellisena peetakse paljude riikide õigusnormides neid võrdseks loodusliku loomastikuga ja neid koheldakse samade reeglite järgi. Kui hübriide käsitatakse koertega võrdsena, kuuluksid nad koduloomi käsitlevate siseriiklike õigusaktide kohaldamisalasse. Igal juhul näib hundi-koera hübriididele olevat kasulik, et neile antakse „jahipidajate ja üldsuse poolt huntidega samaväärne õiguslik staatus, et kaotada võimalik seaduselünk huntide ebaseaduslikuks tapmiseks“ (Euroopa suurkiskjate algatuse raames koostatud poliitikatoetuse avaldus hübriidiseerimise kohta, mis on lisatud *Suunistele suurkiskjate populatsioonitasandi kaitsekorralduskavade kohta* (Linnell *et al.*, 2008)). Kui hübriide peetakse siseriiklike õigusaktidega õiguslikult kaitsmata olevaks, võib see kaasa tuua huntide sagedasema juhusliku tapmise, arvestades, et hübriide on keeruline eristada geneetiliselt „puhastest“ huntidest üksnes morfoloogiliste omaduste alusel. See võib tähendada mitte ainult juhuslikku, vaid ka tahtlikku tapmist, sest hübriidide kaitsmata staatust võidakse kasutada kattena huntide tapmiseks. Kaitsekorraldusametusi julgustatakse tagama, et nende siseriiklikud õigusaktid hõlmaksid hübriide selgelt ja ühemõtteliselt kas mets- või koduloomadena.

c) Võimalikud kaitsekorraldusmeetmed

Kõige asjakohasemad kaitsekorraldusmeetmed sõltuvad introgressiooni üldisest hinnangulisest tasemest ja sellest, kas introgressioon piirdub piiratud alade ja mõne karjaga või on see laialt levinud suurtes piirkondades ja/või enamikus karjades. Näiteks piiratud introgressioon ei pruugi olla suur oht, kui see on püsinud põlvkondade kaupa stabiilsena. Märkimisväärne ja ulatuslik hübriidimine (hübriidiparv) võib olla keeruline, kuigi see võib olla siiski soovitatav, et vähendada koduloomageenide praegust ja tulevast juurdevoolu hundipopulatsiooni. Suure, kuid lokaliseeritud esinemissageduse korral on siiski võimalik rakendada sihtmeetmeid, et neutraliseerida hübriidide paljunemist (kas füüsilise eemaldamise või steriliseerimise kaudu). Kuigi selle kohta, kui keeruline ja tulemuslik on hübriidide kõrvaldamine laialdase introgressiooni ohjamisel, on tõstatatud arvukalt küsimusi, võib selline sekkumine olla kasulik, kui hübriidimine ei ole laialt levinud ning sellist sekkumist toetavad rakendusuuringud, seire ja paindlik kaitsekorraldusraamistik.

Kaitsekorraldusvahendite valik on lai ja iga vahendi kasulikkus sõltub eesmärkidest. Tungivalt soovitatakse käsitleda hübriidimist riigi ja võimalik, et ka populatsiooni tasandil erikavas, kus on igakülgset kirjeldatud ja põhjendatud eesmarke, eeskirju ja kriteeriume. Kindlaks tuleb määrata terve hulk ennetavaid, proaktiivseid ja reaktiivseid meetmeid ning neid kirjeldada. Kava võib tõenäoliselt sisaldada järgmisi tegevusi.

- 1) Seada sisse kõiki geneetilisi laboreid hõlmav rahvusvaheline koostöö, et leppida kokku ühine lähenemisviis hübriidide kindlakstegemise lävendite ja protseduuride kindlaksmääramiseks ning jagada alleelide esinemise sagedusi võrdluspulatsioonides.
- 2) Kiita heaks poliitikaasuunid hübriidimise ja koerte geneetilise introgressiooni leviku ja

esinemissageduse uurimiseks ning seireks hundipopulatsioonis.

- 3) Määrata kindlaks valdkonnad, kus sõltuvalt hübriidide esinemise sagedusest ja muustritest võivad olla asjakohased erinevad kaitsekorraldusvahendid alates mittesekkumisest kuni hübriidsete isendite aktiivse kõrvaldamiseni. Ka sotsiaalne kontekst võib mõjutada valitud kaitsekorraldusvaldkondi ja -meetmeid.
- 4) Moodustada reageerimismeeskonnad (ja -toimingud), et vajaduse korral hundi-koera hübriide loodusest eemaldada või neid püüda/steriliseerida/vabastada. Euroopa Komisjon on Berni konventsiooni soovitus nr 173 (2014) täielikult heaks kiitnud ning selles on muu hulgas märgitud: „hundi tõhusaks kaitsmiseks tuleb tagada, et kõik kindlakstehtud hundi-koera hübriidid kõrvaldatakse üksnes valitsuse kontrolli all.“ Näib, et seda on võimalik saavutada üksnes hübriidide tapmise keelamisega siseriikliku õiguse alusel, tehes erandi üksnes valitsusasutustele või nende määratud esindajatele. Soovitus kutsutakse osalisi üles: „tagama, et hundi-koera hübriidide kõrvaldamine valitsuse kontrolli all toimub pärast seda, kui valitsusametnikud ja/või valitsuste poolt selleks volitatud asutused ja/või teadlased on geneetiliste ja/või morfoloogiliste omaduste põhjal kinnitanud, et tegemist on hübriididega. Eemaldamisega peaksid tegelema üksnes asutused, kellele pädevad asutused on sellise vastutuse delegeerinud, tagades samal ajal, et selline eemaldamine ei kahjusta huntide kaitsestaatust“; „võtma vajalikud meetmed, et vältida huntide tahtlikku või ekslikku tapmist hundi-koera hübriididena. See ei piira valitsuse kontrolli all leitud hundi-koera hübriidide hoolikat kõrvaldamist loodusest asutuste poolt, kellele pädevad asutused on selle vastutuse usaldanud“.
- 5) Kiita heaks riiklik kava, et kontrollida vabalt liikuvaid koeri (metsikuid, hulkuvaid või neid vabalt liikuda laskvatele inimestele kuuluvaid koeri) ning keelata huntide ja hundi-koera hübriidide lemmikloomadena pidamine. Korraldada teadlikkuse suurendamise kampaaniaid, et toetada metsikute ja vabalt liikuvate koerte tõrjet hundipiirkondades.

3. Hundiga seotud konfliktid

Hunti on ajalooliselt seostatud mitmesuguste sotsiaal-majanduslike konfliktidega, mis neil on inimestega tekkinud. Varem on sellised konfliktid toonud kaasa huntide populatsioonide hävimise või olulisel määral vähenemise suures osas Euroopa levilas. Selline tagaajamine koos suure salaküttimisega püsib paljudes piirkondades. Praegu on peamised konfliktid järgmised.

- **Kailoomade murdmine.** Kariloomade murdmine on peamiselt seotud lammastega. Tehtud arvutuste kohaselt (Linnell & Cretois 2018) tapsid hundid aastatel 2012–2016 ELis keskmiselt 19 500 lammast aastas (märkus: Poola, Rumeenia, Hispaania, Bulgaaria, Austria ja osa Itaalia kohta andmed puudusid). See näitaja on praegu parim hinnang huntide karjamurdmismõju kohta ELis. Kuigi hundirünnakute peamised ohvrid on lambad, on vähemal määral mõjutatud ka muud kariloomad (kitsed, veised, hobused) ja poolkodustatud põhjapõdrad. Murdmine on väga varieeruv ja sõltub suurel määral karjakasvatussüsteemi ja kaitsekorralduse tüübist ning järelevalvest, nimelt sellest, kas kari on varju all – eriti öösel – või koos karjasega. Näiteks Prantsusmaal (80 hundikarja) murti 2019. aastal umbes 11 000 lammast, veist ja kitse (Dreal 2019¹⁸⁰) ja anti nende eest hüvitist, samas kui Saksamaal (128 hundikarja) oli see arv 2019. aastal alla 3000 (DBBW 2019¹⁸¹) ja Rootsis (31 hundikarja) murti 2018. aastal ainult 161 lammast (Viltskadestatistik 2018, SLU¹⁸²).

¹⁸⁰http://www.auvergne-rhone-alpes.developpement-durable.gouv.fr/IMG/pdf/20200327bilandommages2019_especes.pdf

¹⁸¹<https://www.dbb-wolf.de/Wolfsvorkommen/territorien/karte-der-territorien>

¹⁸²<https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/vsc/vsc-dokument/vsc-publikationer/rapporter/viltskadestatistikrapporter/viltskadestatistik-2018-1-webb.pdf>

Linnell & Cretois (2018) tõstavad esile, kui keeruline on koguda kogu Euroopas järjepidevaid ja usaldusväärseid andmeid kariloomade kohta, keda hundid on murdnud. Kariloomad võivad erinevatel põhjustel surra või kaduma minna ning alati ei ole võimalik surmasid suurkiskjatega seostada. Põllumajandustootjate ja loomakasvatajate aruandluse kvaliteet sõltub suurel määral hüvitussüsteemist. Näiteks sõltub see hüvitise (täieliku või osalise) suurusest, seotud menetluse pikkusest ja keerukusest ning sellest, kas kontrollitakse kohapeal, et suurkiskjad olid tõepoolest kahju põhjustajad. Hunt võib aeg-ajalt rünnata ja tappa ka koeri. Nii on see näiteks Rootsis või Soomes, kus huntide territooriumil kütitakse lahti lastud koertega põtru. On selge, et nii kariloomade kui ka koerte kaotusel on lisaks otsesele ja kaudsele majanduslikule kahjule suur emotsionaalne mõju. Kuigi huntide karjamurdmise üldine mõju ELi loomakasvatussektorile on tühine, võivad hundid kaitseta karjatatavate lammaste murdmisega tekitada põllumajandusettevõtte tasandil märkimisväärset lisaturvet ja -koormust tootjatele sektoris, mida juba mõjutavad paljud sotsiaal-majanduslikud survetegurid.

- **Tajutav oht inimestele.** Hundid ei näe inimesi võimalike saakloomadena, vaid pigem ohuna, mida vältida. Kuigi varem on teatatud hundi surmavatest rünnakutest inimestele (sageli on need seotud marutaudiga või olid inimesed neid toitnud, provotseerinud, vigastanud või lõksu püüdnud), peetakse hundirünnakute tegelikku ohtu inimestele praegustes Euroopa keskkonna- ja sotsiaalsetes tingimustes äärmiselt väikeseks. (Linnell *et al*, 2002; Linnell and Alleau, 2016;¹⁸³ KORA, 2016; Linnell *et al*, 2021). Sellest hoolimata kardavad paljud inimesed ikka veel hunte, eriti riikides ja piirkondades, kus hundiliigid on hiljuti taastunud või kus huntide arvu suurenemine muudab nad nähtavamaks piirkondades, kus neid tavaliselt varem ei esinenud. On teatatud juhtumitest, kus hundid lähenevad inimestele ja käituvad ebatavaliselt (nõ julged või kartmatud hundid). Seda on toimunud eelkõige siis, kui loomad olid harjunud toitu saama või kui juures olid koerad (Reinhardt 2018). Hundi-koera hübriidide puhul ei ole tõendeid selle kohta, et need oleksid huntidest julgemad või ohtlikumad, kuid hübriidide kartmine on teatavates Euroopa piirkondades samuti probleem. Neid arusaamu ja hoiakuid tuleb hoolikalt arvesse võtta ja nendega tähelepanuga tegeleda. Kasulik, kuid sageli mitte piisav, on toetada haridustegevust, jagada õiget teavet ja kummutada võltsuudiseid faktikontrolliga (millega tegelevad mõned kohalikud või piirkondlikud omavalitsused või LIFE-projektid). Samuti tuleb teha selgeks, et ebatõenäolisel juhul, kui tegemist on objektiivse ohuga, mille on põhjustanud näiteks marutaudis või agressiivne või toidu saamisega või inimestega harjunud hunt, on just selle hundi eemaldamine elupaikade direktiivi kohaselt täiesti õiguspärane (vt artikli 16 lõike 1 punktis c sätestatud erandeid käsitlev lõik allolevas 6. peatükis).
- **Mõju kabiloomaliikidele.** Hundid ja jahipidajad võivad mõnikord jälitada sama saaki, st metsikuid kabiloomi. Kui suurkiskjad naasevad, kardavad jahipidajad sageli, et konkurents mõjutab nende tegevust ja see võib põhjustada suurt konflikti. Metsikuid kabiloomi murdvate huntide mõju nende kabiloomade arvule ja käitumisele on liigist ja kohalikust kontekstist sõltuvalt üsna muutlik ja keerukas. Üldiselt eemaldavad hundid igal aastal vaid väikese osa looduslikest kabiloomadest – palju vähem kui jahipidajad – ning neil ei näi olevat negatiivset mõju kabiloomade populatsioonide praegustele (üldiselt kasvavatele) suundumustele Euroopas¹⁸⁴ (Bassi, E. *et al* 2020; Gtowaciflski, Z. ja Profus, P. 1997). Igal juhul ei ole erinevalt

¹⁸³ „Vaatomata vajadusele möönda, et hundirünnakute võimalus inimese vastu on nullist suurem, [...] on Euroopas praegu rohkem kui 12 000 ja Põhja-Ameerikas rohkem kui 50 000 hundi, kellest paljud elavad miljonite inimeste läheduses, ja ikkagi on tõendeid vaid käputäie rünnakute kohta viimastel kümnenditel“: Predators_That_Kill_Humans_Myth_Reality_Context_and_the_Politics_of_Wolf_Attacks_on_People (<https://www.researchgate.net/publication/301267098>).

184 Vt nt kabiloomade viimaste aastate jahisaake Prantsusmaal (<http://www.oncfs.gouv.fr/Tableaux-de-chasse-ru599/-Grands-ongules-Tableaux-de-chasse-nationaux-news467>).

koduloomade murdmisest võimalik vältida või vähendada metsikute kabiloomade murdmist loodusliku kiskja poolt, sest see on osa looduslikest protsessidest, mida bioloogilise mitmekesisuse poliitika püüab taastada ja säilitada. See on Euroopa jahipidajate jaoks suur väljakutse, sest jahipidamise kavandamisel ja looduslike kabiloomade kvootide kehtestamisel tuleb arvesse võtta suurte kiskjate tagasipöördumist. Lõpuks tuleb ka tunnustada huntide panust kabiloomade asustustiheduse reguleerimisse (Ripple, W.J. ja Beschta, R.L., 2012), võttes arvesse kaasnevat kasu, sealhulgas vähenevat kahju metsa- ja põllumajanduskultuuridele¹⁸⁵.

- **Väärtuste konflikt (erinevad ettekujutused Euroopa maastikest).** Mõne maapiirkonna sidusrühma jaoks ei tarvitse konflikt huntidega olla seotud otsese majandusliku mõjuga. Hundid on väga sümbolised paljude laiemate küsimuste puhul ning konfliktid kajastavad sageli sügavamaid ühiskondlikke lõhesid (näiteks maa- ja linnapiirkondade vahel, kaasaegsete ja traditsiooniliste väärtuste vahel või erinevate sotsiaalsete ja majanduslike klasside vahel) (Linnell, 2013). Huntidega kaasneb sageli põhjalik arutelu Euroopa maastike tuleviku üle (Linnell, 2014), sest ühiskonnarühmadel on vastandlikke seisukohti ja ettekujutusi selle kohta, kuidas metsloomi ja maastikke säilitada, kasutada või hallata¹⁸⁶. See selgitab, miks suurkiskjate otsese majandusliku mõju ulatuse ja sellest tuleneva sotsiaalse konflikti ulatuse vahel on harva selge seos (Linnell ja Cretois, 2018).

4. Meetmed inimeste ja huntide koeksisteerimise parandamiseks

Alates elupaikade direktiivi vastuvõtmisest on Euroopa Komisjon edendanud koeksisteerimist, et taastada suurkiskjate populatsioonide soodne kaitsestaatus, käsitledes ja vähendades samal ajal konflikte seadusliku inimtegevusega, eesmärgiga jagada omavahel mitmefunktsioonilisi maastikke. Programmist LIFE on rahastatud üle 40 projekti, mis on seotud huntide kaitsmise ja nendega koeksisteerimisega ning mis on aidanud leida ja katsetada häid tavasid nende eesmärkide saavutamiseks¹⁸⁷.

Eli platvorm inimeste ja suurkiskjate koeksisteerimiseks on erinevaid huvirühmi esindavate organisatsioonide rühm, kes on leppinud kokku ühises ülesandes edendada koeksisteerimise lahendusi. Rühm on esile toonud palju koeksisteerimise näiteid ja juhtumiuuringuid¹⁸⁸. Sellised juhtumiuuringud on liigitatud viide kategooriasse: 1) nõustamine või teadlikkuse suurendamine; 2) praktilise toe pakkumine; 3) seisukohtade mõistmine; 4) uuenduslik rahastamine ja 5) seire¹⁸⁹ (EU LC Platform, 2019).

Euroopa Parlamendi tellitud 2018. aasta uuringus¹⁹⁰ esitati soovitusid ja näited huntide ja muude suurkiskjatega koeksisteerimise praktiliste meetmete kohta mitmes liikmesriigis.

Euroopa tasandil on seega teadmiste ja väärtuslike kogemuste jagamiseks lai alus. Kõige levinumaid lähenemisviise konfliktide vähendamiseks on kirjeldatud allpool.

185 Vt ka Carpio *et al* (2020) *Wild ungulate overabundance in Europe: contexts, causes, monitoring and management recommendations*.

186 Näiteks on konfliktis vaated traditsiooniliste tootmisaastike, pärandmaastike, puhkemaastike, looduskaitsemaastike ja mitmefunktsiooniliste maastike kohta. Konfliktid ja pinged võivad olla seotud ka traditsioonilise eluviisi (maaelu) osatähtsuse vähenemisega ja moodsa eluviisi (linnaelu) osatähtsuse suurenemisega (https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_4_conflict_coexistence.pdf, <https://www.lcie.org/Blog/ArtMID/6987/ArticleID/65/The-symbolic-wolf-Competing-visions-of-the-European-landscapes>).

187 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/promoting_best_practices.htm

188 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm

189 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/case_studies.htm

190 [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596844/IPOL_STU\(2018\)596844_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596844/IPOL_STU(2018)596844_EN.pdf)

- **Hüvitised**

Hundikahjude majandusliku mõju vähendamiseks ja kaitstud liikide suhtes sallivuse suurendamiseks kasutatakse paljudes ELi riikides sageli hüvitisi. Hüvitised võivad sageli olla asjakohane meede, kuid selle saamise nõuded peavad olema selgelt kindlaks määratud ja arvesse tuleb võtta erinevaid tegureid. See hõlmab kontrollimist, kas loomakaod on tegelikult tingitud huntidest, ning selle tagamist, et hüvitis on õiglane ja seda makstakse viivitamata.

Paljudes riikides kurdavad põllumajandustootjad, et hüvitise saamine on keeruline ja kulukas või et maksed hilinevad või on ebapiisavad. Hüvitisi rahastavad tavaliselt riiklikud või piirkondlikud valitsused kooskõlas asjakohaste ELi riigiabieeskirjadega¹⁹¹ (mis võimaldavad hüvitada 100% nii otsestest kui ka kaudsetest kuludest). Kahjuhüvitised üksi ei ole alati piisavad kooseksisteerimise probleemide lahendamiseks, sest need ei vähenda murdmisi ega muid konflikte. Peale selle ei ole hüvitised sageli pikas perspektiivis jätkusuutlikud, välja arvatud juhul, kui neid kombineeritakse asjakohaselt muude meetmetega.

- **Ennetusmeetmed ja tehniline abi**

Ennetusmeetmed on tervikliku kooseksisteerimissüsteemi oluline osa. Saadud kogemused (näiteks programmi LIFE-projektidest ja maaelu arengu programmidest saadud kogemused) näitavad, kui olulised ja tulemuslikud on mitmesugused kariloomade kaitse meetmed, nagu eri liiki tarad, karjase juuresolek, karja valvavad koerad, kariloomade öine kokkukogumine ning visuaalsed või akustilised peletusseadmed (Fernández-Gil, *et al.* 2018, vt ka „Kiskjakahjude ennetamise uudised“ (CDP news, 2018)). Eelkõige karjaste olemasolu võib muuta kariloomade kaitse meetmed palju tulemuslikumaks ja on iseenesest röövlommi heidutav. ELi suurkiskjaliste platvormi koostatud aruandes on näiteid edukatest kogemustest ja headest tavadest (Hovardas *et al.*, 2017). Ennetusmeetmed peavad olema täpselt kavandatud ja kohandatud konkreetsetele piirkondlikele iseärasustele (kariloomade liik, karja suurus, topograafia jne).

Nende meetmete tulemuslikkus sõltub suurel määral nende nõuetekohasest rakendamisest asjaomaste ettevõtjate poolt ning piisavate ressursside ja tehnilise nõustamise kättesaadavusest, et toetada nende rakendamist kohapeal (näiteks van Eeden *et al.* 2018) Ükski meede ei saa olla 100% edukas, kuid piisavad tehnilised lahendused (sageli kombineeritult kasutatavad) võivad kariloomade murdmist märkimisväärselt vähendada. Vastavad ametiasutused ja sidusrühmad peavad hoolikalt kavandama ennetusmeetmed, et need sobiksid erinevate olukordade jaoks. Samuti peavad nad neid nõuetekohaselt rakendama (sealhulgas käigus hoidma), jälgima nende tulemuslikkust ja tegema vajalikke kohandusi. Asjaomaste ettevõtjate koolitamine, teavitamine, järelevalve ja tehniline abi on keskse tähtsusega ning neile tuleb tagada avaliku sektori piisav toetus, sealhulgas ennetussüsteemide haldamiseks ja täiendava töökoormusega toimetulekuks.

- **Teavitamine, nõustamine, teadlikkuse suurendamine**

Huntide ja nende mõju minimeerimise kohta faktilise teabe andmine võib olla kasulik konfliktide leevendamise meede (EU LC Platform, 2019). Näiteks „Kiskjakahjude ennetamise uudised“,¹⁹² mida on toetatud erinevate LIFE-projektide kaudu, aitab levitada teavet kariloomade kaitse kohta ELis ja rahvusvahelisel tasandil. Itaalia veebisaidil „Kaitse oma karja“ (Proteggi il tuo BESTIAME, 2019) antakse üksikasjalikke nõuandeid loomakasvatuse kaitsemeetmete ja Itaalia piirkondades kasutatavate eri rahastamisskeemide kohta. Hispaania ökoloogilise ülemineku ministeeriumi veebisaidil on

191https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/Briefing%20note%20state%20aid_EU%20Platform.pdf

192<http://www.protectiondestroupeaux.ch/en/cdpnews/>

kirjeldatud häid ennetusmeetmeid, mille abil saab vältida või minimeerida kaitstud liikide ning põllumajandus- ja loomakasvatustevõtete vastastoimet¹⁹³.

Veel üks näide selle lähenemisviisi kohta, mis on suunatud konkreetselt jahikogukonnale, on projekt LIFE WolfAlps, mille raames jagatakse andmeid ja teavet Alpide looduslike kabiloomade populatsiooni dünaamika kohta ning huntide tagasipöördumise mõju kohta saakloomadele ja jahitegevusele¹⁹⁴. Laiemat lähenemisviisi pakuvad kontaktbüroo „Saksimaa hundid“ (Kontaktbüro Wölfe, Sachsen, 2019) ja Saksi-Anhaldi hundipädevuskeskus, kus on kohapeal mitu töötajat, kes pakuvad õppematerjale, korraldavad ekskursionid ning tegelevad inimeste küsimuste ja muredega.

- **Seire**

Suurkiskjate populatsioonide seire on ülioluline, et saada täpset teavet, mõista populatsiooni ellujäämise tagamiseks vajalikku populatsioonidünaamikat, kohandada kaitsekorraldustegevust muutuvate olukordadega ja täita elupaikade direktiivist tulenevaid kohustusi. See on ka väga keeruline tegevus, kuna seda viiakse läbi suures geograafilises piirkonnas, mis sageli ületab rahvusvahelisi piire, ning kuna suurkiskjate esinemise tihedus on väike ja eluviis varjatud (LCIE Policy Support Statement annexed to Linnell *et al.* 2008). Kõik kaitsekorraldusotsused (sealhulgas erandeid käsitlevad otsused) peavad põhinema usaldusväärsetel andmetel asjaomase hundipopulatsiooni kohta. Seire peaks hõlmama ka kõigi ennetusmeetmete rakendamist (nende omaksvõtmine, tulemused, tõhusus) ning kariloomade murdjate kindlakstegemist, et eristada hunte ja koeri (näiteks Echegaray ja Vilà, 2010; Sundqvist *et al.*, 2008). Samuti peaks see aitama hinnata, kas süsteemi on vaja kohandada või täiendada.

Arvestades, et väga tavaline konflikt kogu Euroopas on erimeelsused kiskjate arvu ja staatuse suhtes, võib sidusrühmade, sealhulgas jahipidajate kaasamine seiresse tuua kasu mitte ainult andmete kogujate arvu suurendamise, vaid ka sidusrühmade suhete parandamise ja konfliktide vähendamise näol.

Huntide kaitse ja sellekohase korralduse kohta asjakohaste otsuste tegemiseks on vaja usaldusväärseid seireandmeid. Seepärast on väga oluline investeerida piisavasse seiresüsteemi, mis suudab anda täpseid ja ajakohaseid teadmisi hundipopulatsiooni kohta asjaomases piirkonnas. Heaks näiteks võib pidada Prantsusmaa seiresüsteemi¹⁹⁵.

Näited sidusrühmade osalemise kohta seires

Komisjoni toetatud katsemeetmega Slovakkias kaasati suurt hulka sidusrühmi (keskkonnakaitsjad, metsandusspetsialistid, kaitsealade töötajad ja jahipidajad) hundi teaduspõhisesse loendamisse. Nad vastutasid hundi väljaheite- ja uriiniproovide kogumise eest uuringupiirkonnas. Nende kaasamine koos kõrgtehnoloogilise analüüsi kasutamisega on aidanud saavutada ühtsena arusaama kohaliku hundipopulatsiooni suurusest (Rigg *et al.*, 2014).

Veel üks näide on suurkiskjate vaatluse võrgustik Soomes, mis koosneb umbes 2100 aktiivsest vabatahtlikust, kelle nimetavad kohalikud jahiseltsid. See koolitatud vaatlejate võrgustik, mis koosneb peamiselt kohalikest jahipidajatest, vastutab suurkiskjate jälgede ja muude inimestelt teada saadud märkidega seotud vaatluste kontrollimise eest. Need vabatahtlikud osalejad registreerivad vaatlusandmed riiklikus andmebaasis „Tassu“ („käpp“ soome keeles), mida haldab Luke (Soome loodusvarade instituut). Nimetatud andmebaasi kasutatakse näiteks suurkiskjate populatsiooni hindamiseks riiklikul ja piirkondlikul tasandil ning seda kasutavad jahimajanduse korraldajad ja jäägrid. Võrgustik, andmebaas ja nende haldamine arenevad ja neid kohandatakse pidevalt, et aidata luua vastastikust usaldust ja koostööd eri institutsioonide ja sidusrühmade vahel selliste tundlike liikide andmete jagamisel, kasutamisel ja neile juurdepääsul. Näiteks 2019.–2025.

193 <https://www.miteco.gob.es/es/biodiversidad/temas/conservacion-de-especies/especies-silvestres/ce-silvestres-interacciones.aspx>

194 http://ex.lifewolfalps.eu/wp-content/uploads/2014/05/LWA_brochure-E3_168x240_5mm-abbondanzaBassa.pdf

195 <https://www.loupfrance.fr/suivi-du-loup/situation-du-loup-en-france/>

aastani kestva LIFE BOREALWOLFi projekti eesmärk on tugevdada suurkiskjate vaatlejate võrgustikku, pakkudes oma praegustele vabatahtlikele täienduskoolitust ja värvates uusi vabatahtlikke, kes ei ole jahipidajad.

Samamoodi on Rootsi ja Norra loonud Skandinaavia ilveste, huntide, pruunkarude ja huntide jälgimise süsteemi Skandobs. Igaüks võib sellesse andmebaasi kanda oma vaatlused Skandinaavia suurkiskjate jälgede, märkide või vaatluste kohta. Sagedasem vaatlustest teatamine aitab suurendada teadmisi nende liikide esinemise ja leviku kohta. Andmebaasis registreeritud tähelepanekud on kättesaadavad kõigile süsteemi kasutajatele. Märkusi saab jagada ka Skandobsi äpi kaudu (kasutajad saavad Skandobs-Touchi alla laadida rakendustest App Store või Google play ja teatada väljas nähtud röövlomadest või nende jälgedest). Andmebaasi ajakohastatakse iga 15 minuti järel. Seda haldab Norra Loodusuuringute Instituudi (NINA) sõltumatu üksus Rovdata.

- **Dialoog sidusrühmadega ja nende kaasamine**

Tõdedes huntidega seotud konfliktide kultuurilist ja ühiskondlikku olemust, leitakse, et osalusprotsessid võivad märkimisväärselt aidata konfliktide leevendada, eelkõige tänu sidusrühmade vahelise usalduse suurenemisele (Young *et al.* 2016). Sellise lähenemisviisi näiteks on *ELi platvorm inimeste ja suurkiskjate kooseksisteerimiseks* (vt suuniste IV lisas esitatud juhtumiuuring 9). Selliseid lähenemisviise kasutatakse ka piirkondlikul ja riiklikul tasandil. Paljud liikmesriigid on loonud riiklikud platvormid. Katseprojekti kaudu toetavad ELi institutsioonid ka piirkondlike platvormide loomist Itaalias, Rumeenias, Hispaanias, Prantsusmaal, Saksamaal ja Rootsis (Regional LC Platforms, 2019). Projekt LIFE EUROLARGE CARNIVORES (2019) toetab ka koostööd ja teabevahetust kiskjate oluliste esinemiskohtade vahel Euroopas.

Teine positiivne näide sidusrühmade kaasamisest on projekt Grupo Campo Grande (GCG). Tegemist on Hispaania üleriigilise mõttekojaga, mis koosneb erineva taustaga inimestest ja organisatsioonidest, kes on seotud ekstensiivse karjakasvatuse ja Pürenee hundi vahelise konfliktiga. Selle rühma lõi 2016. aastal organisatsioon Fundación Entretantos osana ühiskondliku vahendamise algatusest, mille eesmärk oli tegeleda konfliktiga Ibeeria hundipopulatsioonide kooseksisteerimise ja ekstensiivse karjakasvatuse vahel. Osalejad on allkirjastanud ühisdeklaratsiooni ja teevad koostööd, et julgustada teisi oma tegevuspõhimõtteid järgima (GCG, 2018).

- **Huntide surmav tõrje / huntide tapmine**

Huntide surmavat tõrjet / huntide tapmist on läbi aegade laialdaselt kasutatud huntidest ning nendega seotud mõjudest ja konfliktidest vabanemiseks. Sellised tavad on põhjustanud huntide hävimise suuremal osal nende algsest levilast Euroopas. Paljud Euroopa riigid, kes väidavad, et nende eesmärk on vältida või vähendada kariloomade kadu ja suurendada inimeste sallivust huntide suhtes, sealhulgas mõni liikmesriik, kus liik on loetletud direktiivi IV lisas (ranget kaitset vajavana), kasutavad teataval määral ikka veel surmava tõrje meetodeid.

Praeguse poliitika ja sellega seotud õigusaktide kohaselt ei tohi huntide ja muude kaitstud suurkiskjate kaitsega seotud konflikte Euroopa mitmefunktsioonilistel maastikel siiski lahendada üksnes või peamiselt tapmise või surmava tõrje teel. Erandite kasutamine surmava tõrje lubamiseks on võimalik ja õiguspärane vahend ning liikmesriigid võivad kaaluda selle kasutamist muude eespool nimetatud konfliktiohjemeetmete täiendamiseks, järgides kõiki elupaikade direktiivi artikli 16 lõikes 1 loetletud tingimusi (vt punkt 5).

Paistavad puuduvat kindlad tõendid surmava tõrje tõhususe kohta kariloomade surmamise vähendamisel. Teatavate uuringute kohaselt näib, et surmav tõrje ja tapmine on vähem tõhus kui kariloomade kaitse meetmed (van Eeden *et al.*, 2018, Santiago-Avila *et al.*, 2018) ning see võib tegelikult kaasa tuua kariloomade surmamise ja konfliktide suurenemise (Wielgus ja Peebles, 2014; Fernández-Gil *et al.*, 2016), mis võib olla tingitud hundikarja struktuuride lagunemisest tapmise tagajärjel.

Erinevalt eespool kirjeldatud mittesurmavatest meetmetest on kaitsealuste liikide surmava tõrje / tapmise kasutamine looduskaitse spetsialistide seas vaidlusalune vahend (Lute *et al* 2018) ning suur osa ühiskonnast seab selle üha enam kahtluse alla¹⁹⁶. Seda ja empiirilisi tõendeid arvesse võttes ei ole selge, kas huntide tapmine toob kaasa ühiskondliku konflikti suurenemise või vähenemise.

Kokkuvõttes tundub, et mittesurmavad meetmed, sealhulgas loomakasvatuse majandamine ja kaitsemeetmed, on kariloomade murdmise ohu vähendamiseks tõhusamad, jätkusuutlikumad, tõenäoliselt õiguslikult vähem probleemsed ja vastuvõetavamad (enamiku inimeste seas).

Liikmesriikide pädevad asutused peaksid kõiki neid elemente kaitsekorraldusmeetmete üle otsustamisel ja nende rakendamisel arvesse võtma.

Põhjalikud hundikaitsekorralduskavad

Liikmesriikidel oleks kõige mõttekam ühendada mitu eespool kirjeldatud meetet, et toetada õigel tasemel kooseksisteerimist, ja kohandada neid vastavalt kohalikele olukorrale. Ka nende põhjalikes ja järjepidevates hundikaitsekorralduskavades tuleks kasutada kõiki olemasolevaid vahendeid ja rahastamisallikaid. Neis kavades, mis on ideaaljuhul piiriülesed nende naaberliikmesriikide puhul, kel on ühine hundipopulatsioon (Linnell *et al.*, 2008), võiks käsitleda kõiki huntidega seotud asjakohaseid ohte, konflikte, võimalusi ja vajadusi asjaomases liikmesriigis. See oleks parim viis saavutada ja säilitada huntide soodne kaitsestaatus kogu nende looduslikus levilas, tagades samas vajaliku majandamispaindlikkuse direktiivis sätestatud piirides ning hoides või parandades üldsuse heakskiitu huntidele (nn ühiskonna taluvusvõime).

5. Kooseksisteerimismeetmete rahastamine

Huntide kaitsega seotud konfliktide lahendamiseks võib toetust saada ELi fondidest, eelkõige programmist LIFE ja Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD) ning riiklikest fondidest (riigiabi).

- **Programmist LIFE** võib iga-aastaste projektikonkursside alusel rahastada tutvustamistegevust ja uuenduslike lahenduste katsetamist järgmistes valdkondades: kariloomade kaitse meetmed, murdmisriski hindamine, kahjuhüvituskeemide loomine ning kohalike metsavahtide ja veterinaaride koolitamine kariloomadele tekitatud kahju hindamise meetodite alal. Programmist LIFE võib rahastada ka sihtotstarbelisi teavitus- ja teabevahetusmeetmeid, mille eesmärk on lahendada inimese ja hundi vahelisi konflikte. Programmist LIFE ei rahastata aga korduvaid kaitsekorraldusmeetmeid.
- **EAFRD** võib toetada ennetusmeetmeid, näiteks kaitsetarade või valvekoerte ostmist (mida saab mittetootlike investeeringutena rahastada kuni 100% ulatuses). Põllumajandustootjate täiendavad tööjõukulud kaitsetara kontrollimisel ja hooldamisel või teisaldamisel ning valvekoertega seotud sööda- ja veterinaarkulud võib katta põllumajanduse keskkonna- ja kliimatoetusest. EAFRDst rahastatakse mitmes liikmesriigis (näiteks Kreekas, Bulgaarias, Sloveenias, Itaalias ja Prantsusmaal) kariloomade kaitse meetmeid, näiteks karjaste, tarastamise ja valvekoertega seotud lisakulusid. *ELi platvorm inimeste ja suurkiskjate kooseksisteerimiseks* (vt allpool) koostas ülevaate sellest, kus maaelu arengu programme praegu kasutatakse ja kus

¹⁹⁶Arvamusuuringutes, mille korraldas Savanta ComRes 2020. aastal kuues liikmesriigis, näitavad, et enamik inimesi on huntide tapmise vastu isegi siis, kui nad ründavad põllumajandusloomi (<https://www.eurogroupforanimals.org/news/new-poll-shows-eu-citizens-stand-wolves>).

neid saaks tulevikus kasutada (Marsden *et al* 2016)¹⁹⁷. Tulevase ühise põllumajanduspoliitika raames võidakse uute ökokavade kaudu toetada ka ennetusmeetmeid ja karjatamissüsteeme¹⁹⁸.

- **ERFist rahastatava Interregi kaudu** saab toetada projekte, mille eesmärk on parandada piiriülest koostööd suurkiskjate kaitse ja majandamise valdkonnas, näiteks seoses elupaikade ühenduvuse, teadmussiirde, kariloomadele tekitatava kahju ennetamise ja muude kooseksisteerimismeetmetega¹⁹⁹.
- **Riikliku rahastamisega (riigiabi)** saab toetada ennetusmeetmeid kuni 100% ulatuses, hävitatud põllumajandusliku potentsiaali taastamist, näiteks huntidega tapetud kariloomade asendamist ning huntide põhjustatud kahjude, näiteks surmatud loomade ja põllumajandusettevõtte varale tekitatud materiaalse kahju või veterinaarkulude ja kadumaläinud loomade otsimisega seotud kulude hüvitamiseks²⁰⁰.

Liikmesriikides (ühise hundipopulatsiooniga liikmesriikide puhul ideaaljuhul piiriüleselt) on huntidega seotud konfliktide vähendamise meetmete rahastamist ja toetamist vaja käsitleda terviklikult.

Liikmesriigid peaksid kajastama huntidega seotud peamisi kaitse- ja konfliktiküsimusi oma prioriteetse tegevuse raamistikos (PAF), määrates kindlaks nendega seotud prioriteetsed ülesanded ja finantsvajadused ning sätestades, kuidas nad kavatsevad neid täita. Prioriteetse tegevuse raamistiku ajakohastatud vorm²⁰¹ sisaldab jagu (E.3.2), milles käsitletakse eelkõige esmatähtsaid meetmeid ja nendega seotud kulusid, et ennetada, leevendada või hüvitada kahju, mida põhjustavad linnudirektiivi ja elupaikade direktiivi alusel kaitstavad liigid.

Lisaks sellele on kogu Euroopas kooseksisteerimise rahastamiseks ja toetamiseks kasutatud mitmesuguseid uuenduslikumaid viise.

Uuendusliku rahastamise näited

Esialgne ja edukas näide kooseksisteerimise uuendusliku rahastamise kohta on Rootsi algatatud kaitsetasu ahmide kaitse eest. Süsteemi alusel tehakse makseid, mis on seotud pigem ahmi eduka paljunemise kui põhjapõdra kaotuse hüvitamisega. Maksed põhinevad asjaomases piirkonnas dokumenteeritud ahmide paljunemise määral, olenemata murdmiste arvust. Ahmipopulatsiooni kasvu täheldati viis aastat pärast programmi rakendamist. Registreeritud paljunemiste arv suurenes 57 isendilt 2002. aastal 125 isendini 2012. aastal ning populatsioon laienes varem asustamata aladele (Persson, 2015).

Teine edukas uuenduslik rahastamissüsteem on kaljukotka kava, millega premeeritakse saami põdrakasvatuskogukonda Soomes Lapimaal kaljukotka pesade ja territooriumide eduka loomise eest (European Commission, 2017). Pärast seda, kui Soome valitsus kava 1998. aastal kehtestas, on põdrakasvatajate suhtumine kaljukotka suhtes oluliselt muutunud, sest seda liiki peetakse nüüd pigem ressursiks kui kahjuriks.

¹⁹⁷https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/case_studies_sub_rural_development_programmes.htm

¹⁹⁸https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/factsheet-agri-practices-under-ecoscheme_en.pdf

¹⁹⁹ Vt nt projekt Sloveenia ja Horvaatia ühisprojekt „Carnivora Dinarica“: <https://www.carnivoradinarica.eu/en/>. Lisateavet Interregi projektide ja bioloogilise mitmekesisuse kohta: <https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/docs/Interreg%20Natura2000.pdf>.

²⁰⁰https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/Briefing%20note%20state%20aid_EU%20Platform.pdf

²⁰¹<https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/docs/PAF%20format%20EN.docx>

Looduspõhise ökoturismiga loodud sissetuleku- ja tööhõivevõimalused võivad samuti aidata parandada huntide aktsepteerimist ja nende kooseksisteerimist asjaomaste maakogukondadega. Hispaanias on Zamorast loode poole jääv piirkond (Sierra de la Culebra) muutunud oluliseks piirkonnaks hundivaatlusturismile, millel on oluline majanduslik väärtus, meelitades igal aastal ligi tuhandeid külastajaid. Selliste turismialgatuste puhul tuleb hoolitseda selle eest, et ei pärsitaks huntide kaitset (näiteks tuleb vältida häirimist ja hoiduda eemale pesapaikadest). Arvesse tuleb võtta ka mõju teistele sidusrühmadele (näiteks mitte meelitada suurkiskjaid karjaga aladele või aidata kaasa olukorrale, kus suurkiskjad seostavad inimesi toiduga).

Itaalias Piemontes on välja töötatud teist liiki võimalus (projekti LIFE WolfAlps raames). Loodud on kohalik märgis („Terre di Lupi“ ehk „huntide maa“) ning tehtud arvukalt algatusi, et propageerida huntide esinemisest mõjutatud põllumajandustootjate toodetud juustu ja muid tooteid ning rakendada kooseksisteerimise tagamiseks ennetusmeetmeid.

Natura 2000 auhinna kategoorias „Sotsiaal-majanduslik kasu“ võitis 2020. aastal projekt „Pro-Biodiversidad: karjused kui Natura 2000 elurikkuse kaitsjad“. Projekt oli näiteks selle kohta, kuidas põllumajandustootjad ja looduskaitsejad saavad teha koostööd, nii et looduskaitse annab kohalikele kogukondadele ressursse ja toob kasu, mitte ei tekita probleeme. Suur osa Picos de Europa mäeahelikust kannatab majanduslikult maapiirkondade hülgamise, karjamaade kadumise, raipesööjate toidu kadumise ja tulekahjuohu tõttu. Organisatsioon Fundación para la Conservación del Quebrantahuesos otsustas selle probleemiga tegeleda, luues spetsiaalse sertifitseerimismärgi Pro-Biodiversidad (elurikkuse eest), et toetada piirkonna ulatuslikku lambakasvatusektorit, peatada maapiirkondade hülgamine ja parandada bioloogilise mitmekesisuse tingimusi. Selle kava raames makstakse kõrgemat hinda lambaliha eest, mida toodavad hundiga kooseksisteerivad põllumajandustootjad.

6. Artikkel 16: IV lisa kohaste hundipopulatsioonide range kaitse erandid

Üldjuhul on kõik elupaikade direktiivi IV lisa loetletud hundipopulatsioonid rangelt kaitstud ning isendeid ei tohi nende looduslikus levilas tahtlikult püüda, tappa ega häirida. Lisaks ei tohi paljunemis- või puhkepaiku kahjustada ega hävitada. See kaitse kehtib nii Natura 2000 aladel kui ka neist väljaspool.

Siiski võib teatavatel erandlikel asjaoludel olla õigustatud lubada mõne hundi püüdmist või tapmist. Seda tehakse näiteks selleks, et vältida kariloomade märkimisväärset murdmist, või selleks, et uurimis-, seire- või kaitsekorralduseesmärgil panna hundile saatjaga kaelarihm, või selleks, et eemaldada toitu saama harjunud või julged ja potentsiaalselt ohtlikud isendid.

Elupaikade direktiivi artikliga 16 nähakse ette vajalik paindlikkus eespool nimetatud olukordade lahendamiseks, võimaldades liikmesriikidel teha erandeid range kaitse üldsätetest ja viia ellu eespool nimetatud tegevusi (alljärgnevat tuleks lugeda koos dokumendi III osaga).

Erandi tegemise eeltingimused

Artiklis 16 on sätestatud kolm eeltingimust, mis kõik peavad olema täidetud enne erandi tegemist. Pädevad siseriiklikud asutused peavad tõendama järgmist:

- esineb üks (või mitu) artikli 16 lõike 1 punktides a–e loetletud põhjust ja selle kohta on piisavad tõendid;
- puudub rahuldav alternatiivne lahendus (st kas probleemi saab lahendada viisil, mis ei hõlma erandit, nimelt kasutades mittesurmavaid vahendeid);
- erandil ei ole kahjulikku mõju asjaomaste liikide populatsioonide soodsa kaitsestaatuses säilitamisele nende looduslikus levilas.

Siin on kirjeldatud nende nõuete kohaldamist huntide puhul. Oluline on meelde tuletada, et neid sätteid peavad rakendama asjaomased riiklikud ametiasutused, kes peavad nõuetekohaselt põhjendama ja tõendama, et kõik artikli 16 lõikes 1 sätestatud tingimused on täidetud. Samamoodi on eelkõige siseriiklike õigusasutuste ülesanne kontrollida nõuete täitmist konkreetses kontekstis ja konkreetsetel juhtudel ja tagada nende täitmine.

1) Ühe või mitme artikli 16 lõike 1 punktides a–e loetletud põhjuse tõendamine

Need artikli 16 lõikes 1 loetletud põhjused on järgmised:

- a) loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmiseks ja looduslike elupaikade säilitamiseks;
- b) eriti oluliste saagi-, karja-, metsa-, kalamajandus-, veemajanduskahjude ja muud liiki omandiga seotud kahjude ärahoidmiseks;
- c) rahva tervise ja elanikkonna ohutuse huvides või muude üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvatel põhjustel, sealhulgas sotsiaalsed ja majanduslikud põhjused ning kasu, mida keskkond saab erandite andmisest;
- d) kasvatustöök ja nende liikide teaduslikuks uurimiseks, taastamiseks ja taasasustamiseks ning selle jaoks vajalikuks paljundamiseks, sealhulgas taimede kunstlikuks paljundamiseks;
- e) range järelevalve all valikuliselt ja piiratud ulatuses IV lisas loetletud liikide teatavate isendite võtmise või pidamise lubamiseks pädevate siseriiklike asutuste määratletud kogustes.

Näiteid hunte käsitlevate erandite õigustatuse kohta:

- **põhjendus a)** Kasutatakse tõenäoliselt harva. Seda võib kasutada näiteks juhul, kui esineb oht, et hundid võivad murda ohustatud looduslikke saakloomaliike. Siiski tuleb meeles pidada, et looduslike liikide murdmine teise pärismaise liigi poolt on loomulik protsess ja ökosüsteemi toimimise lahutamatu osa. Lisaks tuleb enne mis tahes erandi kaalumist kindlaks teha muud saakloomi ohustavad või piiravad tegurid (näiteks elupaikade kahjustamine, häirimine inimeste poolt, üleküttimine, koduloomadega konkureerimine) ja nendega tõhusalt tegeleda;
- **põhjendus b)** Huntide puhul kasutavad liikmesriigid sageli neid erandeid selleks, et vältida olulist kahju kariloomadele. Selle sätte eesmärk on vältida olulist kahju ja seega ei eelda see, et kahju on tekkinud. Siiski tuleb tõendada olulise kahju tõenäosust väljaspool tavapärast äririski ning samuti peab olema piisavalt tõendeid selle kohta, et erandi alusel kasutatav surmav tõrjemeetod on olulise kahju ennetamisel või piiramisel tõhus, proportsionaalne ja jätkusuutlik. Seda põhjendust võiks kasutada selliste huntide eemaldamiseks, kelle puhul on tõenäoline, et need murravad palju kariloomi, hoolimata sobivate ennetusmeetmete (näiteks hundikindlad elektrikarjused ja karjakoerad) asjakohasest rakendamisest;
- **põhjendusega c)** mis on seotud rahva tervise ja elanikkonna ohutusega või muude üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvate põhjustega, sealhulgas sotsiaalsete või majanduslike põhjustega ja kasuga, mida keskkond saab erandite andmisest, võib näiteks õigustada võõrutusmeetodeid, et häirida või eemaldada toitu saama harjunud, inimestega harjunud või julgeid hunte või soovimatul või ohtlikul viisil käituvaid isendeid või hundikarju;

Näiteid rahva tervise ja elanikkonna ohutuse huvides võetud meetmete kohta

Saksamaa projekti Dokumentations- und Beratungsstelle des Bundes zum Thema Wolf (DBBW) raames on heaks kiidetud suunised, et aidata riiklikel korraldusasutustel toime tulla julgete või ebatavaliselt käituvate huntidega (Reinhardt *et al*, 2018). Esimese sammuna aitavad need

suunised ametiasutustel aru saada, kas hundi käitumine on tõesti ebatavaline. Seejärel, juhul kui inimesed või koerad paistavad hunti ligi tõmbavat, on soovitatav kasutada järkjärgulist lähenemisviisi sõltuvalt registreeritud vahejuhtumite raskusastmest, alustades ligimeelitavate tegurite (näiteks toit) eemaldamise ja loomade harjumusest võõrutamisega, kuni hundi surmava või mittesurmava eemaldamiseni kõige raskematel juhtudel.

Euroopa suurkiskjate algatusrühma LCIE (mis kuulub Rahvusvahelise Looduse ja Loodusvarade Kaitse Ühingu (IUCN) liigikaitse komisjoni juurde) eksperdid on koostanud poliitilise avalduse julgete huntidega toimetuleku kohta sarnastel põhimõtetel. Selles kirjeldatakse eri liiki hundikäitumisega seotud soovituslikke meetmeid ja teadusuuringute prioriteete (LCIE, 2019).

Huntide käitumise ja sellest inimeste ohutusele tuleneda võiva ohu hindamine koos soovitud meetmete võtmiseks (LCIE, 2019)		
Käitumine	Hinnang	Soovitused meetmete võtmiseks
Hunt möödub asula lähedalt pimedas.	Pole ohtlik.	Meetmeid ei ole vaja võtta.
Hunt liigub päevalguses asula või hajutatud majade nägemiskauguse piires.	Pole ohtlik.	Meetmeid ei ole vaja võtta.
Hunt ei jookse sõidukite või inimeste nägemisel kohe ära. Peatub ja jälgib.	Pole ohtlik.	Meetmeid ei ole vaja võtta.
Hunti on nähtud mitme päeva jooksul > 30 m kaugusel asustatud majadest (mitu sündmust pika aja jooksul).	Nõuab tähelepanu. Võimalik tugev inimesega harjumise või positiivsete stiimulitega harjumise probleem.	Analüüsida olukorda. Otsida ligimeelitavaid tegureid ja eemaldada need, kui need leitakse. Kaaluda harjumusest võõrutamist.
Hunt võimaldab inimestel endale kuni 30 m kaugusele korduvalt läheneda.	Nõuab tähelepanu. Näitab, et loom on suuresti inimesega harjunud. Võimalik positiivsete stiimulitega harjumise probleem.	Analüüsida olukorda. Kaaluda harjumusest võõrutamist.
Hunt ligineb inimestele sageli ise lähemale kui 30 m. Näib olevat inimestest huvitatud.	Nõuab tähelepanu / kriitiline olukord. Positiivsete stiimulitega harjumine ja tugev inimesega harjumine võivad kaasa tuua üha julgema käitumise. Vigastuste oht.	Kaaluda harjumusest võõrutamist. Hunt tuleb eemaldada, kui harjumusest võõrutamine ei ole edukas või otstarbekas.
Hunt ründab või vigastab inimest provotseerimata.	Ohtlik.	Eemaldada.

- **põhjendust d)**, mis on seotud teadusliku uurimise, kasvatustöö ning liikide taastamise ja taasasustamisega, võib kasutada näiteks selleks, et lubada huntide ajutist püüdmist, et paigaldada neile saatjaga kaelarihmad teadusuuringute või seire eesmärgil või kaitse eesmärgil ümber asustamiseks.

Näide hundipüügist teadusuuringute ja seire eesmärgil

2018. aastal leppis Euroopa Komisjon Saksamaa ametiasutustega peetud kirjavahetuse teel kokku, et määrust (EMÜ) nr 3254/91 püünisraudade kohta võib teatavatel tingimustel tõlgendada nii, et *pehmed püünisraudad (soft-catch traps)* jäetakse selles määruses sätestatud keelu kohaldamisalast välja. Pehmetel püünisraudadel on kummeeritud (mitte terashammastega) raudad, et minimeerida loomade vigastamise ohtu kinnijäämisel. Neid peetakse parimaks olemasolevaks vahendiks huntide eluspüügil seire ja teadusuuringute eesmärgil, kuna nende edukuse määr on suurem ja nende tõttu vigastuse tekkimise tõenäosus väiksem.

Komisjon leiab, et kui pehmed püünisraudad on vajalikud teadusuuringute või seire jaoks, mille eesmärk on parandada asjaomaste liikide kaitsestaatust, oleks selliste raudade lisamine määruse (EMÜ) nr 3254/91 reguleerimisalasse kaitse-eesmärgiga vastuolus. Sellest tulenevalt võib pehmete püünisraudade kasutamist kavandada üksnes kaitse eesmärgil, tingimusel et: i) rahuldavat alternatiivset lahendust ei ole; ii) puudub negatiivne mõju liigi soodsale kaitsestaatusele; ning iii) rakendatakse kõik ettevaatusabinõud, et mitte kahjustada looma ja viia tema stress miinimumini.

Tegelikkuses peaksid sellised pehmed püügiraudad olema varustatud saatjaga, mis teavitab vastutavaid asutusi kohe, kui loom on püütud. Pärast teavitamist peaksid vastutavad asutused sekkuma 30 minuti jooksul, et vähendada nii palju kui võimalik looma stressiperioodi ja vältida isetekitavad vigastusi. Looma peab anesteesima kutseline veterinaar, varustama ta saatjaga ja seejärel ta viivitamata vabaks laskma.

Artikli 16 lõike 1 punkti e kohaseid erandeid, nagu on selgitatud punktis 3.2.1, võib erandkorras kasutada huntide teatud isendite võtmiseks või pidamiseks, kui on täidetud mitmesugused ranged lisatingimused. Euroopa Liidu Kohus on kohtuasjas C-674/17 kinnitanud, et mõistet „võtmine“ tuleb mõista nii, et sellega on hõlmatud nii asjaomase liigi isendite püüdmine kui ka surmamine²⁰².

Artikli 16 lõike 1 punktil e põhineva erandi eesmärk ei saa põhimõtteliselt kokku langeda direktiivi artikli 16 lõike 1 punktidel a–d põhineva erandi eesmärgiga, sest esimene saab olla erandi tegemise aluseks üksnes juhul, kui viimane ei ole asjakohane²⁰³. Kui erandi eesmärk kuulub artikli 16 punkti a, b, c või d alla, peavad erandid põhinema ühel (või mitmel) neist punktidest. Erandid ja nende kasutamise põhjused peavad olema läbipaistvad. Näiteks kui peamine eesmärk on vältida olulist kahju karjale/omandile, tuleb kasutada punkti b. Kui inimesega harjunud hunt käitub ohtlikult, tuleb kasutada punkti c. Seetõttu ei ole punkti e puhul tegemist laussättega, mida kasutatakse mis tahes liiki surmamiseks.

Nagu iga artikli 16 kohase erandi puhul, tuleb ka punkti e alusel surmamist lubavaid siseriiklikke otsuseid vastu võtta erakorralistel, konkreetsetel ja selgetel eesmärkidel, mis on kooskõlas direktiivi eesmärkidega (artikkel 2) ja piisavalt põhjendatud.

Kohtuasjas C-674/17 nõustus Euroopa Liidu Kohus, et huntide ebaseadusliku jahtimise (salaküttimise) vastu võitlemine võib põhimõtteliselt olla artikli 16 lõike 1 punkti e alusel tehtud erandi eesmärk, tingimusel et see aitab kaasa asjaomase liigi soodsa kaitsestaatuse säilitamisele või taastamisele nende looduslikus levilas. Sellisel juhul peab riiklik lubasid väljastav asutus põhjendama erandit usaldusväärsete teaduslike

202 Punkt 32.

203Vt C-674/17, punkt 37: „Järelikult ei saa elupaikade direktiivi artikli 16 lõike 1 punktil e põhineva erandi eesmärk põhimõtteliselt kokku langeda eesmärkidega, mis on selle direktiivi artikli 16 lõike 1 punktides a–d ette nähtud eranditel, nii et esimesena nimetatud säte saab olla erandi tegemise aluseks vaid juhul, kui teised sätted ei ole asjakohased.“

tõenditega, sealhulgas võrreldavate elementidega erandi mõju kohta liigi kaitsestaatusele. Kui erandi eesmärk on võidelda salaküttimise vastu, peab asutus arvesse võtma ka kõigil lubatud eranditel põhinevaid värskeimaid hinnanguid salaküttimise taseme ja suremuse kohta. Sellised salaküttimise vastu võitlemiseks tehtud erandid peaksid seetõttu suutma vähendada asjaomase populatsiooni salaküttimisega seotud suremust sellisel määral, et sellel oleks hundipopulatsiooni suurusele üldine positiivne lõppmõju.

Peale selle peab artikli 16 lõike 1 punktil e põhinev erand vastama piiravatele lisatingimustele võrreldes artikli 16 lõike 1 punktides a–d toodud eranditega. Selle erandi kasutamine on lubatud range järelevalve tingimustes, kus on antud selged load, mis on seotud kohtade, kellaegade ja kogustega ning mis nõuavad ranget territoriaalset, ajalist ja isiklikku kontrolli, et tagada tõhus nõuete järgimise tagamine. Lisaks sellele tuleb erandit kasutada ainult valikuliselt, piiratud ulatuses ja see peaks puudutama piiratud arvu isendeid.

Valikulisuse poolest peab erand puudutama isendeid, mis on kindlaks määratud võimalikult spetsiifilisel ja sobival viisil, arvestades erandiga taotletavat eesmärki. Seega, nagu Euroopa Liidu Kohus kohtuasjas C-674/17 esile tõstis, võib olla vaja kindlaks määrata mitte ainult erandiga hõlmatud liigid või isendite liigid või rühmad, vaid ka individuaalselt kindlaks tehtud isendid²⁰⁴.

„Piiratud arvu“ puhul sõltub see arv igal üksikjuhul populatsiooni arvukusest (isendite arvust), selle kaitsestaatusest ja bioloogilistest omadustest. „Piiratud arv“ tuleb kindlaks määrata usaldusväärsete teaduslike andmete põhjal, mis käsitlevad geograafilisi, kliimaga seotud, keskkonna- ja bioloogilisi tegureid, samuti paljunemismäärasid ja looduslikest põhjustest tingitud aastast suremust. See arv peab olema erandiotsustes selgelt märgitud.

2) Rahuldava alternatiivse lahenduse puudumine

Teine tingimus on, et „rahuldavat alternatiivset lahendust ei ole“. See tähendab, et ennetavaid ja mittesurmavaid meetodeid tuleb alati pidada esimeseks võimaluseks (erand on viimane abinõu). Alternatiivid sõltuvad kaalumisel oleva erandi kontekstist ja konkreetsetest eesmärkidest ning nende puhul tuleb arvesse võtta iga olukorra kohta kättesaadavaid parimaid teadmisi ja kogemusi.

Näiteks kariloomadele tekitatud kahju puhul on enne erandite lubamist vaja eelistada mittesurmavaid alternatiive ning kahjustamisohu vähendamiseks nõuetekohaselt rakendada asjakohaseid ja mõistlikke ennetusmeetmeid, nagu karjastega tehtav järelevalve, karjavalvekoorte kasutamine, kariloomade kaitse taradega või kariloomade alternatiivne majandamine (näiteks poegimise reguleerimine). Üksnes juhul, kui selliseid alternatiivseid meetmeid on rakendatud ja need on osutunud ebatõhusaks või ainult osaliselt tõhusaks, või kui selliseid alternatiivseid meetmeid ei saa konkreetsel juhul rakendada, võib (allesjäänud) probleemi lahendamiseks lubada erandeid.

Julgelt ja/või ebatavaliselt käituvate huntide või toitu saama harjunud huntide puhul peaks esmane meede olema kõrvaldada konkreetsed põhjused (näiteks puudulikust jäätmekäitlusest tingitud ligimeelitav toit) ja võõrutada loomad harjumusest nende eemalepeletamiseks ja nende käitumise muutmiseks, et heidutada neid inimeste poole pöördumast (näiteks mitut liiki peletusvahendite ja mittesurmavate vahendite abil) (Reinhardt *et al*, 2018). Kui selliseid alternatiivseid lahendusi on kaalutud ja need ei ole osutunud rahuldavaks või konkreetsel juhul teostatavaks, võib teha erandi.

Seoses eespool kirjeldatud eranditega, mille eesmärk on vähendada salaküttimist, on Euroopa Liidu Kohus selgitanud (otsus kohtuasjas C-674/17, punktid 48, 49 ja 50), et

204 Otsus kohtuasjas C-674/17, punkt 73.

ainuüksi salaküttimise suguse ebaseadusliku tegevuse või selle jälgimisega seotud raskuste olemasolu ei ole piisav, et vabastada liikmesriik kohustusest tagada elupaikade direktiivi IV lisa alusel kaitstud liikide kaitse. Vastupidi, sellises olukorras peab liikmesriik eelistama selle ebaseadusliku tegevuse ranget ja tõhusat kontrolli ning rakendama meetodeid, milles järgitakse direktiivi artiklites 12–14 ja artikli 15 punktides a ja b sätestatud keelde. Erandi tegemise põhjendamiseks peab liikmesriik esitama selged ja piisavad põhjendused selle kohta, miks eesmärkide saavutamiseks ei ole rahuldavat alternatiivi, viidates muu rahuldava lahenduse puudumisele või asjakohastele tehnilistele, õiguslikele ja teaduslikele aruannetele.

3) Populatsiooni soodsa kaitsestaatuse säilitamine

Kolmas tingimus on, et „erand ei kahjusta kõnealuste liikide populatsioonide soodsa kaitsetaseme säilitamist nende looduslikul levilal“.

Elupaikade direktiivi artikli 1 punkti i kohaselt tähendab „liigi kaitsestaatust“ asjaomast liiki mõjutavate tegurite summat, mis võib mõjutada liigi populatsioonide pikaajalist levikut ja arvukust liikmesriikide territooriumil. Liigi kaitsestaatust on soodne, kui i) populatsioon „on oma looduslikus elupaigas elujõuline püsinud pikema aja jooksul“, ii) „liigi looduslik levila ei ole vähenemas ega ei vähene ka lähitulevikus“ ja iii) „selle liigi populatsiooni pikaajaliseks säilimiseks on olemas piisavalt suur elupaik, mis tõenäoliselt ka tulevikus ei vähene“. Lisateavet leiab elupaikade direktiivi artikli 17 alusel toimuva aruandluse suunistest.

Selle tingimuse täitmiseks (st et erand ei kahjusta asjaomase liigi populatsioonide soodsa kaitsestaatuse säilitamist nende looduslikus levilas) on vaja hinnata erandi võimalikku mõju nii asjaomasele populatsioonile kui ka liigi kaitsestaatusele liikmesriigi territooriumil.

Otsused erandite kasutamise kohta ja hinnang erandite võimaliku mõju kohta asjaomase populatsiooni kaitsestaatusele peavad põhinema täpsetel teadmistel asjaomase hundipopulatsiooni ja selle suundumuste kohta. Ka erandite täiendavat ja kumulatiivset mõju tuleks nõuetekohaselt hinnata, võttes arvesse muid inimtegevusest (sealhulgas juhuslikust ja ebaseaduslikust tapmisest) tulenevaid otseseid või kaudseid negatiivseid mõjusid. See on vajalik tagamaks, et otsus ei kahjusta populatsiooni kaitsestaatust.

Kohtuasjas C-674/17 (punktid 57–61) on Euroopa Liidu Kohus esile tõstnud, et artikli 16 lõike 1 kohane erand peab põhinema kriteeriumidel, mis tagavad asjaomaste liikide dünaamika ja sotsiaalse stabiilsuse pikaajalise säilimise. Seetõttu tuleb nõuetekohaselt hinnata kõigi erandite kumulatiivset demograafilist ja geograafilist mõju asjaomasele populatsioonile koos muu loodusliku või inimtegevusest tingitud suuremusega.

Hindamine tuleb teha „kohalikul tasandil ja asjaomase liikmesriigi kogu territooriumil, ja vajaduse korral – kui asjaomase liikmesriigi piirid lõikuvad mitme biogeograafilise piirkonnaga – asjaomase biogeograafilise piirkonna tasandil ja – kui sellise vajaduse tingib liigi looduslik levila – võimaluste piires piiriülel tasandil“. Siiski ei tuleks võtta arvesse „asjaomase populatsiooni loodusliku levila seda osa, mis ulatub niisuguse kolmanda riigi territooriumi teatavatesse osadesse, keda ei seo Euroopa Liidu tähtsusega liikide range kaitse kohustused“.

Kohtuasjas C-342/05 leidis Euroopa Liidu Kohus, et erandid, mis mõjutavad ebasoodsa kaitsestaatusega populatsioone, võivad olla lubatud „erandjuhul“, „kui on kohaselt tõendatud, et erandid ei süvenda kõnealuste populatsioonide ebasoodsat kaitsestaatust ega takista nende soodsa kaitsestaatuse taastamist“. Kohus järeltas, et „ei saa samuti välistada, et piiratud arvu isendite surmamisel puudub mõju loodusdirektiivi artikli 16 lõike 1 eesmärgile säilitada huntide populatsiooni soodne kaitsestaatust nende looduslikul levilal. Järelikult on kõnealuse erandi tegemine käesoleva liigi seisukohast neutraalne“.

Sellist lähenemisviisi on kinnitanud Euroopa Liidu Kohus kohtuasjas C-674/17 (punktid 66–69) koos viitega ettevaatuspõhimõttele: „mis [...] puutub teatava liigi ebasoodsa kaitsestaatuse mõju võimalusele lubada teha erandeid elupaikade direktiivi artikli 16 lõike 1 alusel, siis on Euroopa Kohus varem otsustanud, et selliste erandite lubamine on võimalik erandjuhul, kui on nõuetekohaselt tõendatud, et need ei süvenda kõnealuste populatsioonide ebasoodsat kaitsestaatust ega takista nende populatsioonide soodsa kaitsestaatuse taastamist“. Siiski „peab liikmesriik sellisel juhul, kui parimate kättesaadavate teaduslike andmete analüüsimise tulemusena püsib kahtlus, kas erand kahjustab või ei kahjusta väljasuremisohus liigi populatsioonide soodsa kaitsestaatuse säilimist või taastamist, erandi kehtestamisest või elluviimisest hoiduma“.

Seepärast võib iga juhtumi puhul eraldi lubada erandeid väga väheste isendite tapmiseks, isegi kui liigi kaitsestaatuse ei ole (veel) soodne, tingimusel et erand on liigi kaitsestaatuse seisukohast neutraalne, mis tähendab, et see ei sea ohtu hundipopulatsiooni soodsa kaitsestaatuse taastamise ja säilitamise eesmärgi saavutamist selle looduslikus levilas. Järelikult ei tohi erandil olla üldist negatiivset lõppmõju asjaomase hundipopulatsiooni dünaamikale, looduslikule levilale, struktuurile ja tervisele (sealhulgas geneetilistele aspektidele) ega ühenduvusvajadustele.

See tähendab, et mida vähemsoodsad on kaitsestaatuse ja suundumused, seda vähem tõenäoline on, et kolmas tingimus on täidetud ja erandite tegemine õigustatud, välja arvatud kõige erandlikumatel asjaoludel. Seepärast on liikide kaitsestaatuse ja -suundumused (biogeograafilisel ja populatsiooni tasandil), mis põhinevad täpsetel teadmistel ja andmetel, kolmanda eeltingimuse täitmise hindamisel keskse tähtsusega.

Erandid ning soodsa kaitsestaatuse ja liigikavade olulisus

Asjakohane ja põhjalik hundikaitsekorralduskava võib anda hea üldraamistiku kõigi vajalike vahendite ja meetmete rakendamiseks, sealhulgas võimalikuks erandite kasutamiseks. Kui selliseid kavasid rakendatakse õigesti ja soodne kaitsestaatuse on tõendatud, võimaldab elupaikade direktiivi artikkel 16 vajalikku paindlikkust erandite kasutamiseks.

Huntide rangest kaitsest tehtavaid erandeid saab paremini põhjendada, kui liikmesriigis on kehtestatud terviklik asjakohaste, tulemuslike ja kontrollitavate meetmete kogum ja seda viiakse õigesti ellu, et tagada tõhus kaitse ning saavutada liigi soodne kaitsestaatuse või seda säilitada.

Nii on see juhul, kui

- huntide jaoks on olemas asjakohane kaitse- ja taastamiskava, mida täielikult ja õigesti rakendatakse ning mille täitmist korralikult jälgitakse, et tagada soodne kaitsestaatuse ja lahendada sotsiaal-majanduslikud konfliktid;
- kava põhineb parimatel kättesaadavatel teadusandmetel ja kindlal huntide populatsiooni jälgimise süsteemil;
- rakendatakse kõiki vajalikke ennetus- ja asendusmeetmeid;
- rakendatakse asjakohaseid meetmeid tõhusaks võitlemiseks salaküttimise vastu (näiteks kuriteona käsitlemine, õigusnormide järgimise tagamine ja teadlikkuse suurendamine) ning muude inimtegevusest tingitud suremusfaktoritega tegelemiseks (näiteks liiklussurmad);
- kõiki muid konkreetsetes piirkonnas huntide kaitset ohustavaid tegureid (näiteks hübriidimine) käsitletakse edukalt;
- kariloomade suremuse muude põhjustega (näiteks vabalt liikuvad koerad) tegeldakse ettenähtud viisil;
- erandite eesmärgid ja tingimused on selgelt kindlaks määratud ja piisavate teaduslike tõenditega põhjendatud; kooskõlas asjakohaste õigusaktidega on

tõendatud, et puuduvad rahuldavad alternatiivsed lahendused ja et erandina kasutatav surmav meetod on ainus viis olulise kahju vältimiseks või piiramiseks või erandite muude eesmärkide saavutamiseks; erandeid hinnatakse ja nende kohta tehakse otsus igal üksikjuhul eraldi;

- kavandatav erand ei kahjusta populatsiooni kaitsestaatust kohalikul tasandil ega ka liigi looduslikus levilas.

VIITED

- Andersen, R., Linnell, J. D. C. ja Solberg, E. J. (2006). *The future role of large carnivores on terrestrial trophic interactions: the northern temperate view*. Large herbivore ecology, ecosystem dynamics and conservation: 413–448. Danell, K., Bergström, R., Duncan, P. ja Pastor, J. (Eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Barkham, P. *Denmark Gets Its First Wild Wolf Pack in 200 Years*, THE GUARDIAN, 4 May 2017. <http://www.theguardian.com/environment/2017/may/04/denmark-gets-its-first-wild-wolf-pack-in-200-years>
- Bassi, E., Gazzola, A., Bongio, P., Scandura, M., Apollonio, M. (2020). *Relative impact of human harvest and wolf predation on two ungulate species in Central Italy*. In Ecological Research Volume 35, Issue 4. <https://esi-journals.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1440-1703.12130>
- Vann, A. J. ja Majic, A. (2001). *Human dimensions in wolf management in Croatia: understanding attitudes and beliefs of residents in Gorski kotar, Lika and Dalmatia towards wolves and wolf management*. Large Carnivore Initiative for Europe. www.lcie.org
- Boffey, D. *Pioneering Wolf Becomes First Sighted in Belgium for a Century*, THE GUARDIAN, 22 January 2018, <http://www.theguardian.com/environment/2018/jan/22/pioneering-female-becomes-first-wolf-in-belgium-in-a-century>
- Boitani, L. (2003). *Wolf conservation and recovery*. Wolves: behavior, ecology, and conservation: 317–340. Mech, L. D. ja Boitani, L. (Eds.). Chicago: University of Chicago Press.
- Boitani, L. et al (2015). Key actions for Large Carnivore populations in Europe. Rakendusökoloogia instituut (Rooma, Itaalia). Report to DG Environment, European Commission, Bruxelles. https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/key_actions_large_carnivores_2015.pdf
- Breitenmoser, U., Breitenmoser-Würsten, C., Carbyn, L. N. and Funk, S. M. (2001). *Assessment of carnivore reintroductions*. Carnivore conservation: 241–281. Gittleman, J. L., Funk, S. M., Macdonald, D. W. ja Wayne, R. K. (Eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Breitenmoser, U. (1998). *Large predators in the Alps: the fall and rise of man's competitors*. Biological Conservation 83(3): 279–289.
- Carpio, Antonio & Acevedo, Pelayo & Apollonio, Marco. (2020). Wild ungulate overabundance in Europe: contexts, causes, monitoring and management recommendations. Mammal Review. 51. 10.1111/mam.12221. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/mam.12221>
- CDP News (2018) Carnivore Damage Prevention News: <http://www.medwolf.eu/index.php/cdpnews.html>; <http://www.protectiondestroupeaux.ch/en/cdpnews/>
- Chapron, G., P. Kaczensky, J. Linnell, M. von Arx et al. (2014). *Recovery of large carnivores in Europe's modern human-dominated landscapes*, Science 19 Dec 2014: Vol. 346, Issue 6216, pp. 1517–1519.
- Council of Europe (2014) Recommendation no 173 (2014) on hybridisation between wild grey wolves (*Canis lupus*) and Domestic dogs (*Canis lupus familiaris*). <https://rm.coe.int/0900001680746351>
- Euroopa Liidu Kohtus (2007). Kohtuasi C-342/05. Euroopa Kohtu (teine koda) 14. juuni 2007. aasta otsus. *Euroopa Ühenduste Komisjon vs. Soome Vabariik*. Liikmesriigi kohustuste rikkumine – direktiiv 92/43/EMÜ – looduslike elupaikade kaitse – looduslik loomastik ja taimestik – hundijaht.

- Croatian Ministry of Culture (2010) *Wolf Management Plan in the Republic of Croatia for the period 2010–2015*. <http://www.life-vuk.hr/eng/wolf-management-plan/wolf-management-plan-in-croatia/wolf-management-plan-in-the-republic-of-croatia-for-the-period-2010%E2%80%932015-837.html>
- Decker, D. J., Brown, T. L. ja Siemer, W. F. (2001). *Human dimensions of wildlife management in North America*. Bethesda, Maryland, USA: The Wildlife Society.
- DREAL (2018). Veebileht, Direction regionale de l'Environnement, de l'Aménagement et du Logement: Données surs les dommages. <http://www.auvergne-rhone-alpes.developpement-durable.gouv.fr/protocole-dommages-a3854.html>
- DBBW (2018). Veebileht, die Dokumentations- und Beratungsstelle des Bundes zum Thema Wolf (DBBW). <https://www.dbb-wolf.de/>
- Decker, D. J., Brown, T. L. ja Siemer, W. F. (2001). *Human dimensions of wildlife management in North America*. Bethesda, Maryland, USA: The Wildlife Society.
- Echegaray, J. and Vila, C. (2010). *Noninvasive monitoring of wolves at the edge of their distribution and the cost of their conservation*. *Animal Conservation*, 13 (2): 157-161-.
- Euroopa Komisjoni veebileht: European Commission (2017) Golden Eagle conservation scheme – Finland, Farming for Biodiversity - The results-based agri-environment schemes. http://ec.europa.eu/environment/nature/rbaps/fiche/golden-eagle-conservation-scheme-finland_en.htm
- EU LC Platform (2019) EU Platform on Coexistence between people and large carnivores, case studies. http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/case_studies.htm
- Fernández-Gil A, Naves J, Ordiz A, Quevedo M, Revilla E, Delibes M (2016) *Conflict Misleads Large Carnivore Management and Conservation: Brown Bears and Wolves in Spain*. *PLoS ONE* 11(3): e0151541. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0151541>
- Fernández-Gil, S. Cadete da Rocha Pereira, S Dias Ferreira Pinto, I. Di Silvestre (2018) *Large Carnivore Management Plans of Protection: Best Practices in EU Member States*. [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU\(2018\)596844](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU(2018)596844)
- GCG (2018) Grupo Campo Grande para la coexistencia del lobo y la ganaderia extensiva: Declaration of the Campo Grande Group toward the coexistence of the iberian wolf and extensive stock-raising. http://www.entretantos.org/wp-content/uploads/2018/08/DeclaracionGCG_v3_eng.pdf
- Gtowaciflski, Z. & Profus, P. (1997). *Potential impact of wolves Canis lupus on prey populations in Eastern Poland*. In *Biological Conservation* 80 (1997) 99-106.
- Hovardas, T., K. Marsden, S. Psaroudas, Y. Mertzanis, K. Brandt (2017) *Case studies for coexistence: examples of good practice in sup-porting coexistence between people and large carnivores*. http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/144_case%20studies%20analysis%20report.pdf
- Kojola, I., P. Helle, S. Heikkinen (2011) Susikannan viimeaikaiset muutokset Suomessa eri aineistojen valossa, Suomen Riista 65: <http://jukuri.luke.fi/handle/10024/530616>
- Kojola, I., Huitu, O., Toppinen, K., Heikura, K., Heikkinen, S. and Ronkainen, S. (2004). *Predation on European forest reindeer (Rangifer tarandus) by wolves (Canis lupus) in Finland*. *Journal of Zoology*, London 263(3): 229-236.
- KORA (2016) Wolves living in proximity to humans. https://www.kora.ch/fileadmin/file_sharing/5_Bibliothek/52_KORA_Publikationen/520_KORA_Berichte/KORA_Bericht_76_Wolves_living_in_proximity_to_humans.pdf

- Kontaktbüro Wölfe in Sachsen (2019) Kontaktbüro Wölfe in Sachsen website. <https://www.wolf-sachsen.de/en/wolfsregion/the-contact-office>
- LCIE (2018) Large Carnivore Initiative for Europe website. <http://www.lcie.org/Large-carnivores/Wolf->
- LCIE (2019) policy support statements of the Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE): Management of bold wolves. https://lciepub.nina.no/pdf/636870453845842163_PPS_bold%20wolves.pdf
- Leonard, J. A., Echegaray, J., Randi, E. & Vilà, C. (2014). *Impact of hybridization on the conservation of wild canids*. Pp: 170–184. En: Gompper, M.E. (Ed). Free ranging dogs and wildlife conservation. Oxford University Press, Oxford, UK. 312 pp.
- Liberg, O, G. Chapron, P. Wabakken, H. Pedersen, N. Hobbs, H. Sand (2011) *Shoot, shovel and shut up*. Proceedings of the Royal Society B: Volume 279, Issue 1730. <https://doi.org/10.1098/rspb.2011.1275>
- LIFE DINALP BEAR (2016) Non-consumptive use of brown bears in tourism: guidelines for responsible practices. http://dinalpbear.eu/wp-content/uploads/Odgovorno-opazovanje-medvedov-v-severnih-Dinaridih_EN_web.pdf
- LIFE EUROLARGE CARNIVORES (2019) LIFE EUROLARGE CARNIVORES: Improving coexistence with large carnivores. <https://www.eurolargecarnivores.eu/en/>
- Linnell and Alleau (2016) *Predators That Kill Humans: Myth, Reality, Context and the Politics of Wolf Attacks on People*. Problematic Wildlife, DOI: 10.1007/978-3-319-22246-2_17: https://www.researchgate.net/publication/301267098_Predators_That_Kill_Humans_Myth_Reality_Context_and_the_Politics_of_Wolf_Attacks_on_People
- Linnell, J. et al. (2002). *The fear of wolves: A review of wolf attacks on humans*. NINA Oppdragsmelding 731:1-65 Trondheim, January 2002. <https://mobil.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/2002.Review.wolf.attacks.pdf>
- Linnell, J. D. C., Brøseth, H., Solberg, E. J. and Brainerd, S. M. (2005). *The origins of the southern Scandinavian wolf population: potential for natural immigration in relation to dispersal distances, geography and Baltic ice*. Wildlife Biology 11: 383-391.
- Linnell, J. D. C., Nilsen, E. B., Lande, U. S., Herfindal, I., Odden, J., Skogen, K., Andersen, R. ja Breitenmoser, U. (2005). *Zoning as a means of mitigating conflicts with large carnivores: principles and reality*. In *People & Wildlife: conflict or co-existence?* pp 162- 175. Woodroffe, R., Thirgood, S. and Rabinowitz, a. (Eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Linnell, J.D.C., Odeen J., Smith, M.E.e. Aanes, r. and Swenson, J.E. (1999) *Large carnivores that kill livestock: do. 'problem individuals' really exist?* Wildlife Society Bulletin 1999, 27(3):698-705.
- Linnell, J. D. C., Promberger, C., Boitani, L., Swenson, J. E., Breitenmoser, U. ja Andersen, R. (2005). *The linkage between conservation strategies for large carnivores and biodiversity: the view from the 'half-full' forests of Europe*. In *Carnivorous animals and biodiversity: does conserving one save the other?:* pp 381-398. Ray, J. C., Redford, K. H., Steneck, R. S. and Berger, J. (Eds.). Washington: Island Press.
- Linnell J., V. Salvatori & L. Boitani (2008). Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. A Large Carnivore Initiative for Europe report prepared for the European Commission (contract 070501/2005/424162/MAR/B2). http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/guidelines_for_population_level_management.pdf
- Linnell, J. (2013). From conflict to coexistence: *insights from multi-disciplinary research into the relationships between people, large carnivores and institutions* (contract

- N°070307/2012/629085/SER/B3). John D. C. Linnell Norwegian Institute for Nature Research (NINA), PO Box 5685 Sluppen, NO-7485 Trondheim, NORWAY. 2013.
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_4_conflict_coexistence.pdf
- Linnell, J. (2014) *The symbolic wolf: Competing visions of the European landscapes*. LCIE blog: <http://www.lcie.org/Blog/ArtMID/6987/ArticleID/65/The-symbolic-wolf-Competing-visions-of-the-European-landscapes>
- Linnell, J (2016). *First wolf reproduction in Austria since 19th century*.
<http://www.lcie.org/Blog/ArtMID/6987/ArticleID/87/First-wolf-reproduction-in-Austria-since-19th-century>
- Linnell, J. D. C. & Cretois, B. (2018). Research for AGRI Committee – *The revival of wolves and other large predators and its impact on farmers and their livelihood in rural regions of Europe*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels.
http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU%282018%29617488
- Linnell, J. D. C., Kovtun, E. & Rouart, I. (2021). *Wolf attacks on humans: an update for 2002–2020*. NINA Report 1944 Norwegian Institute for Nature Research.
<https://brage.nina.no/nina-xmlui/bitstream/handle/11250/2729772/ninarapport1944.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Lute, M.L., Carter N.H., López-Bao J.V., Linnell, J.D.C. (2018). *Conservation professionals agree on challenges to coexisting with large carnivores but not on solutions*. Biological Conservation, Volume 218, 2018, Pages 223-232.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0006320717316166>
- Marsden, K. Hovardas, T. Spyros Psaroudas, S. Mertzanis, Y. Callisto, Baatz, U. (2016). EU Platform on Large Carnivores: *Supporting good practice for coexistence – presentation of examples and analysis of support through the EAFRD*. Platform Secretariat to DG Environment of the European Commission, Service Contract No. 07.0202/2015/713809/SER/ENV/B.3.
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/160906_LC%20Platform-case%20studies%20and%20RD.pdf
- Marucco F, Boitani L.(2012). *Wolf population monitoring and livestock depredation preventive measures in Europe*. Hystrix 23(1): 1-4. doi:10.4404/hystrix-23.1-6364.
- MTEs, MAA (2018) French National action plan 2018-2023 on the wolf and stock-rearing.
http://www.auvergne-rhone-alpes.developpement-durable.gouv.fr/IMG/pdf/nap_wolf_and_stock-rearing_activities_2018-2023.pdf
- Mykrä, S., M. Pohja-Mykrä, T. Vuorisalo (2017) *Hunters' attitudes matter: diverging bear and wolf population trajectories in Finland in the late nineteenth century and today*. European Journal of Wildlife Research. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10344-017-1134-1>
- Odden, J., Linnell, J. D. C., Moa, P. F., Herfindal, I., Kvam, T. and Andersen, R. (2002). *Lynx depredation on domestic sheep in Norway*. Journal of Wildlife Management 66(1): 98–105.
- Persson, J., Geir R. Rauset Guillaume Chapron. *Paying for an Endangered Predator Leads to Population Recovery*. Conservation Letters 8(5) First published: 30 March 2015.
<https://doi.org/10.1111/conl.12171>
- Pohja-Mykrä, M. (2016) *Felony or act of justice? – Illegal killing of large carnivores as defiance of authorities*. Journal of Rural Studies, 44, 46–54. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.01.003>
- Proteggi il tuo bestiame (2019) Veebileht: Proteggi il tuo bestiame.
<http://www.protezionebestiame.it/>
- Regional LC Platforms (2019) Regional platforms on people and large carnivores website.
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/regional_platforms.htm

- Reinhardt *et al.* (2018). *Konzept im Umgang mit Wölfen, die sich Menschen gegenüber auffällig verhalten – Empfehlungen der DBBW –BfN Skript 502.*
<https://www.bfn.de/fileadmin/BfN/service/Dokumente/skripten/Skript502.pdf>
- Reporting under Article 17 of the Habitats Directive. Explanatory Notes and Guidelines for the period 2013–2018. Final version – May 2017. European Environment Agency (EEA) and European Topic Centre on Biological Diversity (ETC/BD).
http://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17. Rigg R, Find’o S, Wechselberger M, Gorman M, Sillero-Zubiri C, MacDonald D. (2011). Mitigating carnivore-livestock conflict in Europe: lessons from Slovakia 2011. *Oryx*, 45(2): 272–280. doi: 10.1017/S0030605310000074.
- Rigg, R., T. Skrbinšek, J. Linnell (2014) *Engaging stakeholders in wildlife monitoring a pilot study of wolves in Slovakia using non-invasive genetic sampling.*
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/pa_slovakia_final_eport.pdf
- Ripple, W.J. and Beschta, R.L., (2012). *Large predators limit herbivore densities in northern forest ecosystems.* *European Journal of Wildlife Research* volume 58, pages 733–742(2012).
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10344-012-0623-5>
- Salvatori, V., Ed. (2012). *Large carnivore conservation and Management in Europe: the contribution of EC co-funded LIFE projects.* Istituto di Ecologia Applicata, Via B. Eustachio 10. 00161 Rome, ITALY. 2013.
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_2_life_and_l.c.pdf
- Salvatori, V., Godinho, R., Braschi, C., Boitani, L., Ciucci P., (2019). *High levels of recent wolf x dog introgressive hybridization in agricultural landscapes of central Italy.* *European Journal of Wildlife Research*, 65, 73–87. doi.org/10.1007/s10344-019-1313-3.
- Santiago-Avila FJ, Cornman AM, Treves A (2018) *Killing wolves to prevent predation on livestock may protect one farm but harm neighbours.* *PLoS ONE* 13(1): e0189729.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0189729>
- Skogen, K., Haaland, H., Brainerd, S. and Hustad, H. (2003). *Local views on large carnivores and their management: a study in four municipalities* [Lokale syn på rovvilt og rovviltforvaltning. En undersøkelse i fire kommuner: Aurskog-Høland, Lesja, Lierne og Porsanger]. Norwegian Institute for Nature Research Fagrapport 070: 1–30.
- Skogen, K. and Krange, O. (2003). *A wolf at the gate: The anti-carnivore alliance and the symbolic construction of community.* *Sociologia Ruralis* 43(3): 309–325.
- Sundqvist, A.K., Ellegren, H. & Vilà, C. (2008). *Wolf or dog? Genetic identification of predator from saliva collected around bite wounds on prey.* *Conservation Genetics*, 9 (5): 1275–1279.
- Tasch, B. (2017). *First Official Proof of Wolf in Luxembourg Since 1893*, LUXEMBOURG TIMES, 1 September 2017. <http://luxtimes.lu/archives/1112-first-official-proof-of-wolf-in-luxembourg-since-1893>
- Trouwborst, A. & F.M. Fleurke (2018). *Killing Wolves Legally – Exploring the Scope for Lethal Wolf Management under European Nature Conservation Law.* *Journal of International Wildlife Law and Policy*, in press.
- van Eeden LM, Eklund A, Miller JRB, López-Bao JV, Chapron G, Cejtin MR, Crowther MS, Dickman CR, Frank J, Krofel M, Macdonald DW, McManus J, Meyer TK, Middleton AD, Newsome TM, Ripple WJ, Ritchie EG, Schmitz OJ, Stoner KJ, Tourani M, Treves A. (2018) *Carnivore conservation needs evidence-based livestock protection.* *PLoS Biol.* Sep 18;16(9):e2005577. doi. 10.1371/journal.pbio.2005577.
- Wielgus RB, Peebles KA (2014) *Effects of Wolf Mortality on Livestock Depredations.* *PLoS ONE* 9(12): e113505. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0113505>
- Young, J. C., Searle, K., Butler, A., Simmons, P., Watt A. D., Jordan, A. (2016). *The role of trust in the resolution of conservation conflicts, Biological Conservation*, Volume 195, 196–202.

ELi suurkiskjate platvorm:

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm

Piirkondlikud suurkiskjate platvormid:

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/regional_platforms.htm